

Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка
Університет ім. Яна Кохановського у Кельце
Технічно-гуманітарна академія у Бельсько-Бялій
Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
ім. Тараса Шевченка
Новгородський державний університет ім. Ярослава Мудрого

**Міжнародний інтеграційний проект
для студентів, магістрантів і аспірантів**

**ШКОЛА ВІДКРИТОГО РОЗУМУ
SZKOŁA OTWARTEGO UMYSŁU
ШКОЛА ОТКРЫТОГО РАЗУМА**

Том 6

**ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ
У КУЛЬТУРНО-СУСПІЛЬНОМУ АСПЕКТІ:
ПРИЧИНИ Й ЦІЛІ**

Науковий журнал

Studia Methodologica
Тернопіль
2015

УДК 82.09
ББК 60+87.256
S 88

Рецензенти:

Олександр Глотов, доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Острозька Академія» (Україна)
Казімеж Люціньський, доктор філологічних наук, професор, Університет ім. Яна Кохановського у м. Кельце (Польща)

Науково-редакційна Рада:

О. Лещак, д. філол. н, професор (голова, науковий редактор)
О. Волковинський, д. філол. н, професор (співголова)
І. Папуша канд. філол. н, доцент (відповідальний редактор)
В. Заїка, д. філол. н, професор
М. Лабашук, д. філол. н, професор
А. Пасічник, канд. філол. н.
Р. Стефанський, канд. філос. наук, ад'юнкт

Загальноєвропейська інтеграція у культурно-суспільному аспекті: причини й цілі / За ред. О. Лещака, О. Волковинського, І. Папуші, та ін. – Тернопіль: Studia Methodologica, 2015. — 245 с. — (Школа Відкритого Розуму. — Том 6) – ISSN 2307-1222

До збірника увійшли наукові праці учасників Міжнародного інтеграційного проекту для студентів, магістрантів і аспірантів «Школа Відкритого Розуму». Молоді науковці з українських, польських і російських вузів презентують результати колективного інтердисциплінарного дослідження проблеми причин та цілей культурної та суспільно-політичної діяльності європейських народів, каузальних та телеологічних аспектів розвитку й функціонування їх мов та літератур.

Збірник розрахований на широке гроно фахівців у галузі гуманітарних і суспільних наук, студентів вищих навчальних закладів, які цікавляться проблемами методологічних та інтердисциплінарних досліджень у гуманітарній сфері людського досвіду.

© К-ПНУ ім. Івана Огієнка, 2015
© Школа відкритого розуму, 2015
© Studia Methodologica, 2015

ЗМІСТ

Європа. Культура і політика

Іван Прокіпчук

НЕОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА ПОЧАТКУ
XXI СТ. (СФЕРА ЕКОНОМІКИ)..... **Ошибка! Закладка не
определена.**

Dagmara Korczyńska

GRAFFITI JAKO CZYNNIK WSPÓŁTWORZĄCY OBRAZ MIASTA.
ARTYZM CZY CHULIGAŃSTWO? 6

Paulina Niewójt

POLITYKA RÓWNOŚCI PŁCI W UNII EUROPEJSKIEJ 19

Кароліна Бугайська

ЖИЗНЬ ПОЛЬСКОГО СТУДЕНТА В СЕТИ 30

Юстына Еддиковска

ПОЛЬСКИЕ СТУДЕНТЫ В СЕТИ: КОММУНИКАЦИЯ 36

Оксана Сілка

СУЧАСНИЙ ВЧИТЕЛЬ НА ТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 40

Justyna Jedlikowska

ROŚNIANIE W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ 45

Паулина Махульска

ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ КАК ЗНАКИ КУЛЬТУРЫ
(НА ОСНОВЕ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК НАРОДОВ ЕВРОПЫ) 60

Паулина Махульска

КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК
НАРОДОВ ЕВРОПЫ 68

Dagmara Korczyńska

EUROPEJSKIE KULTUROWO-CYWILIZACYJNE ASPEKTY W
PRZESTRZENI KOGNITYWNEJ MIASTA KIELCE 73

Мовознавство

Joanna Kowalczyk

CELOWOŚĆ I KONSEKUTYWNOŚĆ STRATEGII WERBALIZACJI
INFORMACJI W TEKSTACH DYSKURSU ADMINISTRACYJNEGO ..84

Катерина Чижук

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ З
ПОДВІЙНОЮ ІАЛОКУЦІЄЮ 93

Іван Прокіпчук

НЕОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА ПОЧАТКУ
XXI ст. (сфера економіки) 116

Любовь Вородюхина

ОСОБЕННОСТИ ИЗОБРАЖЕНИЯ КИНЕТИЧЕСКОГО
ПОВЕДЕНИЯ ПЕРСОНАЖЕЙ ПОЭМЫ Н. В. ГОГОЛЯ «МЁРТВЫЕ
ДУШИ» 126

Magdalena Hądzlik-Dudka

FENOMEN FAN SUBBINGU JAKO RODZAJU TŁUMACZENIA
NIEPROFESJONALNEGO 135

Anna Plech

SEMANTYKA ZAIMKÓW NIEOKREŚLONYCH. RZECZOWNIKI I
CZASOWNIKI ZE ZNACZENIEM ZAIMKOWYM W MOWIE
POTOCZNEJ 146

Ксения Салтыкова

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РУССКО-ПОЛЬСКО-УКРАИНСКИХ
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ИХ
ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ 152

Anna Zając

„USIĄDŹ ZA KOKARDKĄ” – TEORIE METONIMII 158

Justyna Jedlikowska

FUNKCJE RELACJI SYMILARNYCH W TEKŚCIE
PUBLICYSTYCZNYM NADIEŻDY MARKINY *СНЫ ПОД ТОКОМ НА
ЗАКАЗ* 168

Марта Лабашук
СЕМАНТИЧЕСКИЙ ТРЕУГОЛЬНИК: ОТНОШЕНИЕ КАТЕГОРИЙ
ЗНАКА, ПОНЯТИЯ, РЕФЕРЕНТА.....177

Joanna Kowalczyk
WARTOŚĆ DYSKURSYWNA POSTANOWIENIA JAKO
DOKUMENTU URZĘDOWEGO185

Karolina Bugajska
TŁUMACZENIE TEKSTÓW UŻYTKOWYCH: PRZYCZYNY I CELE
.....193

Joanna Maroszek
ASYMETRIA W RELACJACH LEKSYKALNO-SEMANTYCZNYCH
JĘZYKA POLSKIEGO I ROSYJSKIEGO.....199

Літературознавство

Natalia Gałka
MOTYW POLAKÓW W TWÓRCZOŚCI LITERACKIEJ TARASA
SZEWCZENKI207

Ольга Макаренко
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРША «DO LUDWIKI BOBRÓWNY»
ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО У ПЕРЕКЛАДАХ УКРАЇНСЬКОЮ ТА
РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ216

Ольга Чохрій
СПЛАКУВАННЯ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО З «БЛИЗЬКИМИ
СЕРЦЮ ПОЕТА» ЖІНКАМИ.....223

Юрій Коханевич
ПРОЗА ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА: ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ237

**ЄВРОПА
КУЛЬТУРА І ПОЛІТИКА**

**EUROPA
KULTURA I POLITYKA**

**Dagmara Korczyńska
UJK, Kielce**

**GRAFFITI JAKO CZYNNIK WSPÓŁTWORZĄCY OBRAZ
MIASTA. ARTYZM CZY CHULIGANSTWO?**

Czynnikiem kluczowym w tworzeniu miejskiej lokodycei (idei, pomysłu na miasto) jest oryginalny "język" miasta. Przy czym pod słowem „język” rozumie się tu zarówno jego przejaw werbalnych, jak i niewerbalnych znakowych form komunikacji [Leszczak, 2007, s.124]. Werbalnymi zjawiskami znakowymi są teksty, zaś niewerbalnymi: obrazy, dźwięki, gesty, zapachy itp. Zarówno jedno, jak i drugie należy zaliczyć do semiotycznych przejawów kognitywnej przestrzeni miasta [Leszczak, 2007, s.98]. Jak słusznie zauważa W. Abashev: „Cywilizacja miejska - to cywilizacja tekstów pisanych(...)” [Abashev, 2007]. Autor stwierdza nawet, iż potrzeba wzajemnej wymiany tekstów w mieście, jest warunkiem jego życia, jego istnienia. Miasto – to maszyna do produkcji tekstów: wywieszki, reklamy, gazety, czasopisma, plakaty, graffiti na ścianach. Odnośnie wsi, piśmiennictwo w tym sensie, którego przykłady zostały przytoczone w zdaniu poprzednim, nie jest potrzebne. Wsi do życia wystarcza tradycja ustna. Pod względem komunikacyjnym wieś jest jednorodna i monojęzykowa [Abashev, 2007].

Związana z badaniem tekstów środowiska miejskiego lingwosemiotyczna nauka o mieście, to nazywanie poszczególnych obiektów miejskich, szyldów handlowych, plakatów, tekstów reklamowych, ogłoszeń czy graffiti [Leszczak, 2007, s.98]. Gama kolorystyczna miasta, czyli w badanym wypadku czynnik jak najbardziej odnoszący się do graffiti, stanowi ważne miejsce w badaniu i całej semiotyki miasta. Właśnie to, co jedni uważają za pozbawione gustu, szpecące bazgroły, będące przejawem niedojrzałości, wandalizmu,

chuligaństwa, a inni za przejaw artystycznego fenomenu miejskiego, stanowi temat niniejszego artykułu.

Omawiany temat prezentowany jest w oparciu o przykłady kieleckiego graffiti, traktowanego jako zjawiska kulturowego i semiotycznego oraz jego wpływu na kształtowanie obrazu miasta. Jednakże pragnąc zgłębić temat samego graffiti jako takiego, należało odnieść się do jego początku, które nie miało miejsca w Kielcach, a jedynie zostało „przechwycone”. Tak więc część historyczna, dotycząca powstania graffiti, z uwagi na powyższe, nie opiewa na tych przykładach.

Graffiti – są to rysunki, obrazy lub napisy (w tym i podpisy), wydrapane, napisane bądź namalowane farbą lub markerami na ścianach i innych powierzchniach. Graffiti to rodzaj miejskiego upiększania ścian (bądź też ich szpecenia), na których można ujrzeć praktycznie wszystko: począwszy od prostych napisanych słów po wyszukane malunki. Ze względu na to, że definicja ta zawiera w sobie duże spektrum pojęć, trudno jest znaleźć wyraźną granicę, stanowiącą to, co jest za nie uważane, a co nie. Dlatego właśnie, z uwagi na tę niedookreśloność rodzi się pytanie, czy graffiti upiększa szarą publiczną przestrzeń miejską, czy też niekiedy szpeci.

Graffiti traktowane jest jako naoczny, wizualny element hip-hopowej, kibicowskiej, podwórkowej subkultury, lub może być też traktowane jako subkultura samodzielna [Schilling, 2013, s.141]. Subkultura writerów posługuje się „swoim językiem”, którego podstawowe terminy, znajdujące zastosowanie w danym artykule, dla lepszej jego czytelności i zrozumienia, zostały poniżej wyjaśnione i pomogą w lepszym zrozumieniu graffitiarskiego świata:

- *Crew* – formacja, ekipa writerów malujących razem;
- *Mural* – (zdj.1) wielkoformatowe graffiti na ścianach budynków;
- *Tag* – podpis writera (może nim być pseudonim) lub grupy writerów (np. wyryty, namalowany markerem lub sprayem) (zdj.2);
- *Writer* – graffitiarz, osoba pisząca tagi lub malująca graffiti;
- *Wrzut* – graffiti bardziej zaawansowane od tagów, wykonane za pomocą sprayu, mające przeważnie wyraźne kontury (zdj.3),

gdzie litery wypełnione są wzorem; [Schilling, 2013, s.143]
[Słownik writera].

Pierwszym skojarzeniem, jakie pojawia się w nawiązaniu do słowa graffiti, jest, mówiąc najogólniej, rysunek bądź napis na ścianie. Z kolei to może wywoływać asocjacje do czasów starożytnych (Egipt, Grecja, Rzym), kiedy to ludzie przekazywali informacje w ten właśnie sposób, rysując, rytując np. w jaskiniach (wielu badaczy opowiada się za tym, iż pierwotna forma graffiti właśnie tam miała swoje początki). Po pierwsze, owszem, można wysnuć przypuszczenie, iż rysunki te mogły służyć celom stricte informacyjnym, jednakże odnosząc się do tamtych czasów, powinniśmy raczej mówić o tym, że ówczesne „graffiti” pełniło tam rolę znaków magicznych.

Istnieje wiele koncepcji na temat historii graffiti, jednakże najbardziej rozpowszechnioną jest ta, że to graffiti, z którego formą mamy do czynienia współcześnie, powstało w Nowym Jorku, początkiem lat '70 ubiegłego wieku. Wtedy to wprowadzono na rynek wodoodporne flamastry, będące wówczas narzędziem młodych ludzi, służącym do tego, aby oznaczać miejsca, w których dana osoba była. Swoje ksywki wypisywali oni głównie na ścianach budynków, budkach telefonicznych, w podziemnych przejściach, słowem wszędzie, gdzie było można [Bartoszewicz] [Graffiti]. Przy czym „można było” należy wziąć w cudzysłów, gdyż to, co robili, nie było aprobowane przez stróżów prawa, więc robić to było „można”, ale jednak „nie wolno”. Podpisy takie nazywano tagami. Jak doszło do spopularyzowania i upowszechnienia tego zjawiska?

Fenomenem tagowania zainteresowali się dziennikarze z New York Times, którzy opublikowali wywiad z TAKI183 – człowiekiem, którego wspomniane wcześniej tagi można było zauważyć w wielu miejscach Nowego Jorku. (zdj. 4) Po tej publikacji Taki stał się lokalnym bohaterem, którego niemal każdy dzieciak w mieście chciał naśladować, każdy chciał się podpisywać, gdzie tylko to możliwe [Będkowska]. Tagi stanowiły loga konkretnych osób, a kolejnie grup. Każda osoba, czy grupa, chciała się czymś wyróżnić, wypracować swój własny, oryginalny, niepowtarzalny styl. Z czasem tagowanie zaczęło ewoluować. Zwykle podpisy stawały się coraz to bardziej niebanalne, fikuśne, kolorowe. Wtedy to zaczęły pojawiać się pierwsze wrzuty – czyli, tak jak już to było wspomniane – bardziej zaawansowane od

tagów, wykonane głównie za pomocą spreju, z wyraźnie zarysowanymi konturami, wypełnionymi wzorem. Tak bardzo starano się upiększyć, urozmaicić cyfry, litery, że stawały się one coraz mniej czytelne [Graffiti].

Na przełomie lat 80-90 graffiti pojawiło się w Polsce, które zwłaszcza w jego początkowych fazach wzorowane było właśnie na writerach ze Stanów Zjednoczonych [Schilling, 2013, s.142]. Przypomnijmy, że w tamtych latach sposób i nośniki przekazu informacji znacznie różniły się od dzisiejszej doby Internetu (w tym dzisiejsza mnogość blogów, portali społecznościowych również odgrywa niemalą, z dnia na dzień coraz to większą się rolę). Nie możemy jednak zapominać o pierwotnej i podstawowej sferze istnienia graffiti, jaką była i jest przestrzeń miejska, a nie wirtualna (rozumiana w tym wypadku, jako np. rozpowszechnianie i udostępnianie graffiti w Internecie – będące wtórnym przejawem, wtórną sferą jego istnienia).

Wiele trudności przysparza próba scharakteryzowania tego, czym jest graffiti, a czym jest street art oraz tego, jakie są ich korelacje. Jedni rozpatrują oba zjawiska jako tożsame, inni zaś są zdania, że jedno z nich zawiera się w drugim (street art zaliczają do graffiti, jakoby miało ono stanowić swoistą jego podgrupę). Jednak jednego spójnego stanowiska w tej kwestii nie ma.

Bogna Kietlińska podaje, że główną różnicą między street artem, a graffiti, jest kod, jakim posługują się ich twórcy. Po pierwsze, jeżeli chodzi o graffiti, to «opiera się przede wszystkim na wewnętrznej komunikacji pomiędzy poszczególnymi jednostkami lub tzw. składami tworzącymi to hermetyczne środowisko» [Kietlińska, 2014]. Nie do końca można zgodzić się ze stwierdzeniem, iż środowisko to jest hermetyczne. Przecież chcąc nie chcąc ich „twórczość” czy „wandalizm” jak najbardziej jest wystawiana na światło dzienne i poddawana opiniom nie tylko ludzi z graffitiarskiego świata, ale także i pozostałych obserwatorów przestrzeni miejskiej, w tym zwykłych mieszkańców i przyjezdnych. «Street art jest natomiast przeznaczony dla znacznie szerszego grona potencjalnych odbiorców(...); Niekiedy określa się street art mianem postgraffiti(...); Street art można zatem uznać za naturalną ewolucję graffiti» [Kietlińska, 2014].

Jeżeli chodzi o twórców streetartowych, to kategorie estetyczne odgrywają dla nich znaczenie coraz większe, z kolei graffiti nie miało

nigdy specjalnych ambicji artystycznych, jego twórcom głównie chodziło o zaznaczenie swojej obecności w przestrzeni [Kietlińska, 2014]. Taki zaznaczenie swojej obecności, pozostawienie po sobie jak największej liczby śladów w miejskiej przestrzeni publicznej, można by sprowadzić do fekalistyki w jej pełnym rozumieniu. Dla twórców streetartu, to estetyka ma przodujące znaczenie. Coraz częściej dzieła typu graffiti czy street art, będące sztuką użytkową – próbą estetyzowania czegoś, wystawiane są obecnie pod ocenę krytyków i znawców sztuki na eventach czy w galeriach sztuki. Sztuka podziemia, sztuka ulicy, sztuka z natury swej nielegalna, wychodzi na salony, trafiając do galerii sztuk, do muzeów, na wystawy czasowe i stałe.

Jak podaje Agnieszka Schilling, prowadząca badania dotyczące ikonografii współczesnych subkultur młodzieżowych, «graffiti może być traktowane jako kod, który skorelowany jest ze stylem i techniką wykonania. Odszyfrowanie polega na odpowiednim przypisaniu go pojedynczym autorom, lub całym formacjom» [Schilling, 2013, s.143]. Czy zatem oznacza to, iż osoba spoza tej subkultury nie może w prawidłowy sposób zrozumieć danego wrzutu? Z tym bywa różnie. Jeżeli nie znamy kodu – zbioru reguł, to zapewne nie. To jak inny język, mający swój system znaków i modeli. Przeważnie ludzie nie skupiają się na rozczytywaniu danego napisu, opowiadając się jednocześnie za tym, iż nie przeszkadzają im tego rodzaju grafy. Uzasadniają to ich bogatą gamą kolorystyczną i wartościami estetycznymi. Skupiają się więc jedynie na formie, nie zważając na treść. (Subkultury związane z graffiti nie mają z tym problemu). Jeśli jednak rozszyfrowanie danego graffiti im się uda, powstaje kolejny problem – co dany napis znaczy. Treści wrzutów mogą być przeróżne, jednakże przeważnie są to pseudonimy lub nazwy formacji (crew). Z jednej strony te nazwy czy pseudonimy są niezbędnymi wyróżnikami (grafficiarze chcą być znani i rozpoznawalni wśród swojej społeczności), a z drugiej, chcą pozostać anonimowi dla organów ścigania. Można określić ich mianem na wół utajonych. Dlatego też często pseudonimy, jakie sobie nadają, bądź jakie zostają im nadane, służą jedynie celom graffitiarskim, a nie po to, aby się po nich zwracać do siebie nawzajem. Zdarza się i tak, że niektórzy witerzy zamiast swojego podpisu w formie pseudonimu, ksywy, mogą namalować charakterystyczny dla siebie znak rozpoznawczy (powtarzających się w „pracach” danego graffitiarza). Wszystko to jest

jak najbardziej zjawiskiem semiotycznym. Równie dobrze mogą nimi również być albo jakieś znaczniki, ikony (np. korona) (zdj.5, 5a), albo nazwa grupy czy jej skrót. Przy czym co dotyczy nazw, to wyjaśnienia używanych skrótów stają się zagadką już dla samych twórców i członków danej grupy. Dla przykładu jedna z największych kieleckich grup HRN (zdj.6). Rozwinięcie skrótu jest dość dowolne, graffitiarze podają kilka możliwości jego rozwinięcia, np. „(c)Hamie Rozkmiń Napis”, czy „Hardcorowe Rysowanie Nocą”.

Gdzie w przestrzeni miejskiej powinno, a gdzie nie powinno znajdować się graffiti? Statystyczna większość mieszkańców miasta, jak i samych graffitiarzy opowiada się za tym, że graffiti powinno znajdować się w wyznaczonych miejscach. Tutaj małe sprostowanie: wg graffitiarzy, powinno ono znajdować się nie tylko w miejscach wyznaczonych przez władze, ale głównie przez rozsądek. Dlaczego? Mało tego, że graffiti stanowi czynnik współtworzący obraz miasta, to wpływa również na jego identyfikację. Co prawda nie wszyscy twórcy graffiti, ale spora część z nich, częstokroć jest w stanie rozpoznać, po stylu wrzutu, z jakiego miasta była osoba malująca to, czy inne graffiti. Pomimo tego, iż każdy writer chce pochwalić się pomysłowością i oryginalnością w swym fachu, to każde miasto ma swój pewnego rodzaju styl, który da się wyczuć, jeżeli jest się biegłym w tym temacie. Sami writerzy podkreślają to, że ludzie mogą oceniać miasto i robią to, przez pryzmat zarówno „mocnych”, jak i „słabych” wrzutów, zrobionych przez niedoświadczonego writera, na dobrej miejscówce. Takich sytuacji starają się unikać. Choć jak mówią i jak wynika to z historii graffiti, estetyka miasta nie jest ich celem pierwotnym, a jedynie wtórnym, to jednak w skali pozamiejskiej, są oni postrzegani przez pryzmat nie poszczególnych grafów, a przez całokształt i zależy im na dobrym imieniu, nie tylko swoim, ale i ogółu, jako całej subkultury. Owszem, działają w pojedynkę, czasem w grupach, ale z zewnątrz postrzegani są najogólniej jako, jak w badanym przypadku, graffitiarze kieleccy.

Nawet jeżeli ktoś kompletnie nie orientuje się w polskiej piłce nożnej, w zespółach piłkarskich reprezentujących poszczególne miasta, to nie sposób, by przejeżdżając przez Kielce nie domyślił się, że nazwa Klubu to Korona Kielce. Nie chodzi tu o piętnastotysięczny stadion, ani nawet o galerię handlową, noszącą nazwę Korona, ale właśnie o

liczne grafy poświęcone tematyce kibicowskiej (zdj.7,8). Można nawet mówić, i częstokroć tak właśnie się mówi, że Kielce są żółto-czerwone (ew. złocisto-krwiste). Tak duża ilość kibicowskich grafów, w tych właśnie barwach, wpływa na całokształt gamy kolorystycznej Kielc. Są to zarówno zwykle większe bądź mniejsze napisy markerem czy sprayem, ale również i pokaźne grafy na garażach, murach, budynkach. Przy wjeździe do Kielc przez osiedle Białogon widnieje np. graffiti o treści: „Witaj w mieście koroniarzy” (zdj. 9). W Kielcach znajdujemy też wiele takich graffiti, które oznaczają nazwy osiedli (zdj.10,11).

Kiedyś Graffiti malowane było powszechnie na środkach transportu, głównie spopularyzowane było jego malowanie na pociągach, kiedy to chciano, aby tag pojechał do innego miasta, do innej części Polski. Do dziś powszechne jest też rysowanie na siedzeniach autobusów komunikacji miejskiej, jak i „rycie” w szybach. Co do przykładów graffiti, będącego wydrapywaniem szyb, te nie są aż tak bardzo zauważalne i w zdecydowanej większości traktowane są jako przejaw wandalizmu (zdj.12).

Ludzie pytani o pierwsze graffiti w Kielcach, w większości nie byli w stanie odpowiedzieć na to pytanie, natomiast często podawali miejsce, w którym mogło się ono znajdować – „kolo Majonezu”, mając na uwadze mury ciągnące się wzdłuż ulicy Grunwaldzkiej, gdzie swoje zakłady produkcyjne ma firma Społem. Z uwagi na likwidację muru i zastąpienie go ogrodzeniem, na którym namalowanie graffiti nie jest możliwe, miejsce to przestało być semiotycznie znaczące, natomiast wcześniej było znane właśnie dzięki graffiti. Natomiast jeden z grafficiarzy za pewne źródło pierwszego kieleckiego graffiti, podaje oficynę przy muzeum na wprost ul. Zamkowej (zdj.13).

Kiedyś grafficiarze kojarzyli się raczej z niższą sferą społeczną. Tymczasem współcześnie, sami członkowie tej subkultury określają to, co robią, jako drogi sport, dla którego trzeba poświęcić tak czas, jak i pieniądze. Ich prace powstają zarówno za dnia, jak i pod osłoną nocy. Część z tych prac powstaje legalnie, inne, te podnoszące poziom adrenaliny, nie. Niejednokrotnie zdarzało się, że ludzie (głównie starsi) zwracali uwagę grafficiarzom, wyrażając swoją dezaprobatę dla ich działalności. Kiedyś graffiti stanowiło wyłącznie nielegalną część miejskiego życia i ludziom starszym trudno jest odzwyczaić się od takiego stanu rzeczy. Współcześnie coraz częściej społeczeństwo

otwiera się na graffiti, nie tylko zwyczajnie akceptując kolorowe ściany, ale i w przychylny, pozytywny sposób odnosząc się do nich i do ich twórców. Tak samo, jak społeczeństwo otwiera się na grafficiarzy i ich prace, tak samo i wryterzy otwierają się na ludzi spoza środowiska.

Stopniowo graffiti ulega komercjalizacji (zdj.14,15,16). W Kielcach znajdujemy przykład coraz częstszego jego zastosowania, między innymi znajdujemy przykłady jadalni, sklepów, zakładów usługowo-handlowych, kwiaciarni czy klubów, których właściciele zwracają się z prośbą o pomalowanie należących do nich budynków. Coraz powszechniejsze staje się malowanie nie tylko zakładów komercyjnych, ale i budynków medycznych (zdj.17), czy budynków instytucji edukacyjnych (zdj.18).

Niedawno w Kielcach pojawiła się inicjatywa pod nazwą „Pomaluj mój świat”, której celem jest upiększenie, kolorystyczne ożywienie smutnych, szarych, zaniedbanych elewacji budynków, przystanków autobusowych itp. (zdj.19,20). Ludzie od zarania dziejów mieli potrzebę doznawania przeżyć estetycznych, wyrażaną w malowaniu. Jak mówią sami organizatorzy akcji, tego typu „wydarzenia malarskie” mogą pomóc w walce z twórczym bezładem na ścianach budynków. Osoby czynnie biorące udział w całej akcji swoje inspiracje przeważnie czerpią z przyrody (np. rośliny, zwierzęta, pejzaże). Starają się o pozwolenia od władz i o materiały od sponsorów, których loga widnieją przy każdym z wykonanych grafów (zdj.21) i liczba których stale rośnie [Pomaluj mój świat].

Czy graffiti to sztuka czy dewastacja? Artyzm czy chuligaństwo? Na to pytanie jednoznacznej, pozbawionej niemal skrajnej subiektywności odpowiedzi udzielić nie można. Jedni grafficiarze utożsamiają się z artystami, inni wolą opowiedzieć się po drugiej, nielegalnej stronie i nawet wolą być postrzegani jako wandal,e, jakkolwiek by to nie brzmiało, inni odwrotnie. Jak postrzega ich społeczeństwo? Też różnie, gdyż pod pojęciem graffiti rozumiemy zarówno piękne kolorowe malunki, zdobiące szare, zniszczone mury, które pod przykryciem konkretnego wrzutu mogą sprytnie ukryć swój wiek i stan, jak i wyrazy buntu i frustracji młodzieży w postaci nieestetycznych, niekiedy wulgarnych, szpecących konkretne budowle, a co za tym idzie i całe miasto, napisów czy rysunków (zdj.22). Tak więc ludzie potrafią opowiedzieć się po jednej czy drugiej stronie, biorąc pod

uwagę konkretne dzieła, które albo im się podobają, albo nie, oraz uważając, że dane miejsce jest właściwe do tego, alby powstało na nim graffiti, albo nie jest.

Miasto Kielce z rosnącą aktywnością angażuje się w działania graffitiarskie. Organizowane są tu eventy, festiwale graffiti, tzw. Jamy (zdj.23), od kilku lat istnieje festiwal „Spektrum Możliwości”, a także opisana wyżej akcja „Pomaluj mój świat”. Na każdym blokowisku (i nie tylko) znajduje się duża ilość tagów, wrzutów, coraz częściej pojawiają się murale. Tak więc na pytanie zaproponowane w tytule – Czy graffiti to sztuka czy chuligaństwo – odpowiedzieć jednoznacznie nie sposób. Natomiast jedno można powiedzieć z pewnością. Graffiti jest czynnikiem, który tworzy obraz miasta, w Kielcach odgrywającym coraz większą rolę.

1

2

ul. Warszawska

ul. Paderewskiego

3

ul.E.Orzeszkowej

4

5

[10] Źródło zdjęcia:
<http://www.complex.com/style/2013/02/the-50-greatest-nyc-graffiti-artists/taki-183>

ul. Staszica

5a

6

ul. Staszica

ul. O. Kolberga

7

8

ul. Wspólna

ul. Bohaterów Warszawy

9

10

ul. Za Walcownią

ul. Jesionowa

11

ul. Warszawska

12

ul. Piekoszowska

13

ul. Zamkowa - Źródło

autorskie

14

ul. J. N. Jeziorańskiego

15

ul. 1-go Maja

16

ul. Piekoszowska

17

ul. Dewońska

19

ul. Jagiellońska

18

ul. E. Orzeszkowej

20

21

ul. Grunwaldzka

22

ul. O. Kolberga

ul. E. Orzeszkowej

23

ul. Zagnańska

LITERATURA

1. Bartoszewicz A., Historia Graffiti i jego styków [w:] Andegrand.pl., <http://www.andegrand.pl/nws/1347888663-historia-graffiti-i-jego-stylow.html> [17.08.2014].
2. Będkowska A. Krótka historia graffiti, [w:] artica.org.pl, http://www.artica.org.pl/tl_files/docs/historia_graffiti.pdf [25.07.2014].
3. Graffiti [w:] Strona Internetowa Gutka, <http://gutek1to.w.interia.pl/graffiti.htm> [25.07.2014].

4. Kietlińska B., Street art [w:] Słownik Teorii i Metodologii Badań Kultury, 2014, <http://ozkultura.pl/wpis/629/6> [15.08.2014].
5. Pomaluj mój świat [w:] Facebook, https://www.facebook.com/pages/Pomaluj-M%C3%B3j-%C5%9Awiat/406530989369848?sk=info&tab=page_info [15.08.2014].
6. Schilling A., Graffiti w przestrzeni miejskiej [w:] Kultura popularna 2013 Nr 2 (36).
7. Słownik writera [w:] Toruńska Scena Hip Hop, http://www.hiphop.torun.com.pl/artykuly.php?artykul=sownik_writera [17.08.2014].
8. Абашев В.В., Где она, пермская книга? [w:] Buusiness Class № 15 (132) от 23.04.2007, <http://www.business-class.su/article.php?id=3618> [12.08.2014].
9. Лещак О.В., Функционально-прагматические основы исследования города Севастополя как семиотического объекта [w:] Аналитический сборник по результатам мониторинга функционирования русского языка в г. Севастополе. Севастополь 2007.

FOTOGRAFIE

10. Zdjęcie nr 4. Źródło: The 50 Greatest NYC Graffiti Artists, <http://www.complex.com/style/2013/02/the-50-greatest-nyc-graffiti-artists/taki-183> [20.08.2014]

Графіті, як чинник тровнення образу міста. Мистецтво чи хуліганство?

Стаття присвячена дослідженню явища графіті як такого (враховуючи історію його появи) та його функцій на матеріалі функціонування цього феномена в місті Кельце. Була зроблена спроба його загального аналізу в дискурсі молодіжної субкультури. Були зібрані симптоматичні висловлювання щодо графіті, як звичайних мешканців міста, так і фахівців-виконавців. Оскільки графіті стоїть на межі вербального та невербального, виникла потреба залучення фотографій, які ілюструють різні сторони цього явища в Кельце.

Ключові слова: *графіті, невербальна комунікація, комерційне мистецтво.*

Граффити, как фактор составляющий образ города. Искусство или хулиганство?

Статья посвящена исследованию явления граффити как такового (учитывая историю его появления) и его функций на основе функционирования этого феномена в городе Кельце. Была сделана попытка общего анализа явления в дискурсе молодежной субкультуры. Были собраны мнения относительно граффити как обычных жителей,

так и людей, занимающихся этой деятельностью. Так как граффити находится на грани вербального и невербального, оказалось необходимым использование фотографий, иллюстрирующих разные стороны этого явления в Кельце.

Ключевые слова: *граффити, невербальная коммуникация, коммерческое искусство.*

Graffiti as a factor in image of the city. Artistry or a hooliganism?

This article devoted to graffiti as a phenomena (considering history of its development), its function, paying particular attention on this phenomena in the Kielce city. A subculture discourse general analysis attempt was made, of those who is dealing in drawing graffiti. Different opinions were collected on this subject from ordinary people and from those who are dealing with this topic. Since graffiti is on the verge of verbal and nonverbal phenomena, it became necessary to use the photos, presenting different sides of this phenomena in Kielce.

Key words: *graffiti, nonverbal communication, commercial art.*

Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2013-2015 jako projekt badawczy w ramach programu pod nazwą „Diamentowy Grant”.

Paulina Niewójt

UJK, Kielce

POLITYKA RÓWNOŚCI PŁCI W UNII EUROPEJSKIEJ

W polityce przez dłuższy czas liczba kobiet zajmujących się tą dziedziną życia była bardzo znikoma. Jednakże zaczęto podejmować działania, które miały doprowadzić do zwiększenia aktywności pań w sferze publicznej, równouprawnienia obu płci, a także skupić uwagę na kwestiach kobiecych. Unia Europejska wręcz od samego początku swojego istnienia realizowała politykę równych szans, która była jedną z najbardziej zaawansowanych na całym świecie. Organizacja ta stawiała na faktyczną i realną równość kobiet i mężczyzn w ujęciu prawnym, politycznym, ekonomicznym oraz wielu innych. Wynikało to z tego, że płęć żeńska nie była dostatecznie reprezentowana w instytucjach

unijnych oraz rządach, pomimo tego, iż kobiety stanowiły i stanowią większą część populacji.

W momencie powstania Wspólnot Europejskich, a w późniejszym okresie Unii Europejskiej tak naprawdę nie istniała wspólnotowa polityka, która miałaby na celu zwiększenie aktywności kobiet w sferach politycznych. Jednak wówczas powstała polityka równych szans kobiet i mężczyzn, która dopiero po pewnym czasie skupiła się również na zwiększonej politycznej aktywności pań. Wcześniej polityka równościowa głównie skupiała się na kwestiach społecznych czy gospodarczych. Działania WE dążyły do odpowiedniego uregulowania praw związanych z sytuacją pracowników, w tym także płci żeńskiej. Zwrócono również uwagę na zwiększenie aktywności kobiet na rynku pracy, kładąc nacisk na równouprawnienie w zatrudnieniu, szkoleniach zawodowych, warunkach pracy oraz świadczeniach społecznych. Wspólnoty Europejskiej poprzez swe początkowe działania, które promowały udział pań w życiu publicznym, dążyły do podjęcia kolejnych etapów równościowych, które miały doprowadzić do zwiększenia liczby kobiet w strukturach politycznych.

Wraz z powołaniem Unii Europejskiej na podstawie Traktatu z Maastricht w 1992 roku nastąpił historyczny moment dla integracji europejskiej, ale również dla europejskiej polityki równouprawnienia kobiet. Unia kontynuowała działania Wspólnot Europejskich, jednak z większą aktywnością oraz poszerzeniem zakresu spraw dotyczących udziału kobiet w polityce. Kwestia ta stała się ważnym składnikiem wszystkich polityk unijnych, a nie jak we wcześniejszych latach tylko sfer społecznych lub gospodarczych. Przemiany te mogły wynikać z działalności ruchów feministycznych, instytucji unijnych oraz społeczeństwa, które opowiadało się za równouprawnieniem obu płci. Istotną rolę odegrały również inne organizacje międzynarodowe, takie jak Organizacja Narodów Zjednoczonych czy Rada Europy, które zajmowały się problematyką kobiecą. Ważne były także przemiany w globalnym, a szczególnie europejskim układzie sił, które były rezultatem załamania się systemu komunistycznego. Położono wówczas ogromny nacisk na zwiększenie demokratyzacji, która odnosiła się do nieodpowiedniej reprezentacji kobiet w polityce [Barburska, 2007]. Działania, które zostały podjęte przyniosły z czasem

wiele rezultatów, a ewoluowanie tej polityki Olga Barburska podsumowała w jednym zdaniu- „*od równej płacy do zrównoważonego uczestnictwa kobiet i mężczyzn w procesie decyzyjnym*” [tamże, s. 60].

Problemem w polityce równych szans prowadzonej przez Unię Europejską okazała się kwestia niedoreprezentowania kobiet. W polityce ogromną przewagę posiadają mężczyźni, którzy często pomijają problemy, które są ważne dla płci przeciwnej. Natomiast kobiety na swojej drodze spotykały wiele przeszkód i barier, aby uzyskać miejsce w rządzie lub instytucjach UE. Istnieje wiele przyczyn tego zjawiska, jednak można je podzielić na trzy grupy: strukturalne inaczej społeczne, instytucjonalne oraz kulturowe. Pierwsza kategoria wskazuje na to, że niedoreprezentowania wynika z kształtu systemu społecznego. Natomiast bardziej szczegółowymi aspektami są: znaczenie zawodowe, edukacyjne i ekonomiczne pozycji kobiet oraz związek między rozwojem społeczno- ekonomicznym a partycypacją pań. W państwach lepiej rozwiniętych oraz o stabilnej demokracji kobiety częściej zajmują wysokie stanowiska, czy również te związane ze sferą polityczną. Natomiast w krajach opóźnionych współczynnik ten jest niższy, gdyż wynika z niedostatecznego poziomu edukacji, opieki zdrowotnej oraz biedy. Ukazuje to, że wraz ze wzrostem poziomu społeczno- ekonomicznego wzrasta również liczba kobiet działająca publicznie. Kolejną grupą instytucjonalnych przyczyn niedoreprezentowania w strukturach politycznych wskazuje na oddziaływanie cech systemu politycznego na odsetek pań w organach politycznych. Jako główną przyczynę różnic w poziomie partycypacji kobiet wskazuje sposób rekrutacji politycznej. Pozytywne dla pań mają być proporcjonalne systemy wyborcze, stosowanie kwot w systemie wyboru kandydatów czy duże okręgi wyborcze. Ostatnią kategorią są przyczyny kulturowe, czyli postrzeganie ról społecznych, stereotypy czy stosunek do kobiet aktywnych. Kwestia ta odnosi się nie tylko do wyboru kobiet z list wyborczych, ale również do chęci kandydowania samych pań [Wawrowski, 2007, s. 130- 133]. Każdy z tych czynników wpływa na aktywność płci żeńskiej w dziedzinie polityki, ale należy także pamiętać, że każde państwo posiada inny system, a także kulturę, dlatego nie można schematycznie podejmować tych samych działań we wszystkich państwach Unii Europejskiej. Jednak rząd UE stara się wprowadzać różne, odpowiednie programy i strategie, które

doprowadzą do równości. Ponieważ jak to określiła Felicia Pratto „*nie ma takich społeczeństw, w których kobiety górują nad mężczyznami. Z kolei społeczeństwa, w których mężczyźni górują nad kobietami są tak powszechne, że męska dominacja została uznana za cechę charakterystyczną gatunku ludzkiego*” [Pratto, 2002, s. 146].

Kwestie kobiece również były we wcześniejszym okresie nieobecne w polityce europejskiej. Uznawano, że problemy związane z urlopami wychowawczymi, rodzicielstwem, aborcją, godzeniem obowiązków zawodowych i prywatnych, przemocą czy prostytutką nie powinny być poruszane na forum publicznym. Podejście to uległo zmianie, gdy polityką zaczęły zajmować się również kobiety. Polityka równościowa oraz standardy międzynarodowe zostały przekształcone. Po pierwsze wprowadzono szczególną ochronę kobiet jako matek, dotyczyło to między innymi urlopów macierzyńskich; kolejno podjęto próbę równości praw i zasad niedyskryminacji, kobiety uzyskały takie same prawa, w każdej dziedzinie jak płeć przeciwna; ostatecznie skupiono uwagę na równości szans oraz pogodzeniu obowiązków związanych z życiem zawodowym i prywatnym [Pacześniak, 2006, s. 157-158]. Wprowadzenie nowych ustaw i praw pozwoliło paniom na większą swobodę i możliwość podejmowania działań, które nie tylko są związane z rodziną i domem, a także umożliwiło to zwiększenie ilości kobiet w strukturach politycznych.

Każde państwo należące do Unii Europejskiej ma za zadanie stosować instytucjonalne mechanizmy promocji kobiet, które można podzielić na trzy grupy. Pierwsze z nich to pozytywne działania, które mają za zadanie wyeliminowanie i zapobieganie dyskryminacji, a także zrekompensowanie wyrządzonych szkód, które mają swe źródło w zachowaniu i postawach innych. Następnie są to działania zapobiegawcze, które mają na celu wyzbycie się barier i przeszkód blokujących dostęp kobiet do rynku pracy. Ostatnie zadania dotyczą rekompensaty szkód, nazywane są one „stosowaniem nierówności w celu promowania równości”, wynika to z faktu, że pomimo równouprawnienia faktyczna równość płci nie nastanie automatycznie, dlatego niektóre kraje stosują tymczasowe korzyści dla pań.

Kolejne rozwiązanie związane z polityką równych szans stosuje się na szczeblu krajowym lub partyjnym. Do pierwszej grupy zalicza się: przyznawanie środków finansowych z budżetu państwa dla partii, które

na swych listach wyborczych umieszczają kobiety, do tych państw należy Belgia; następnie jest to wprowadzanie progu parytetu minimalnego uczestnictwa pań na partyjnych listach, partie które nie stosują się do tych wytycznych zostają uznane za nieważne, prawo to jest przestrzegane w Belgii oraz Francji. Na szczeblu partyjnym stosuje się takie rozwiązania jak: partie tworzą listy, na których ma figurować ustalony procent płci żeńskiej (niemiecka SDP- 40%); na listach wyborczych na przemian widnieją nazwiska kobiet i mężczyzn (partie polityczne w Szwecji); prowadzenie monitoringu wewnętrznego z perspektywy równego traktowania; niektóre partie polityczne deklarują chęć umieszczenia pewnej liczby kobiet na pierwszych miejscach (polscy Zieloni 2004, luksemburscy Zieloni) [tamże, s. 80-82]. Wiele tych rozwiązań może w przyszłości doprowadzą do równego udziału obu płci w polityce krajowej, jak i tej na szczeblu Unii Europejskiej.

Wszystkie instytucje Unii Europejskiej mają za zadanie wyrównywanie szans kobiet w stosunku co do mężczyzn. Parlament Europejski w zakres swoich zadań zaliczył równość płci w 1984 roku, gdy utworzono specjalną Komisję Parlamentarną ds. Praw Kobiet. Jednak już wcześniej problematyka ta była poruszana przez tą instytucję, poprzez powoływanie komisji ad hoc, które przygotowywały raporty dotyczące sytuacji kobiet w krajach EWG. Dokumenty te pozostały pominięte i nie wykorzystane w żaden sposób. Dlatego Parlament wyraził chęć utworzenia własnej, odrębnej instytucji, która miała na celu monitorowanie procesu wdrażania strategii równego traktowania w państwach członkowskich, ale również w instytucjach. Początkowo funkcję tą sprawowała Komisja ds. Badań utworzona w 1981 roku, trzy lata później została ona przekształcona w Komisję ds. Praw Kobiet. Parlament Europejski skierował prośbę do państw członkowskich o obserwowanie tego jak w praktyce jest wdrażana polityka równego traktowania, szczególnie apel ten odnosił się do rozpoznawania przyczyn dyskryminacji, wspierania kobiet i organizacji kobiecych, zgłaszanie propozycji sposobu przestrzegania praw równej płacy oraz przekazywanie propozycji pożądaných działań i dokładnych danych. W późniejszym okresie obowiązek monitorowania zmian przejęła Parlamentarna Komisja ds. Praw Kobiet. Komisja ta odegrała najważniejszą rolę w utworzeniu programów działania na rzecz równych szans dla obu płci. Zadania, które zostały zrealizowane to

między innymi: stworzenie opinii na temat dyrektyw dotyczących zdrowia i bezpieczeństwa pracy pracowników w ciąży i karmiących piersią, równe traktowanie kobiet i mężczyzn w zawodowych systemach zabezpieczeń społecznych; współtworzenie programu działań na rzecz równych szans kobiet i mężczyzn; przygotowanie stanowiska Unii Europejskiej na Światową Konferencję Kobiet w Pekinie w 1995 roku; zajmowanie się kwestiami dotyczącymi handlu kobietami, wykorzystywaniu seksualnemu, zwalczaniu przemocy i dyskryminacji płci żeńskiej w reklamach. Wraz z nową kadencją Parlamentu Europejskiego 1999-2004 została zmieniona nazwa na Komisję ds. Praw Kobiet i Równouprawnienia [Firlit-Fesnak, 2005, s. 98-101].

Komisja Europejska również podejmuje działania w zakresie doprowadzenia do równości kobiet i mężczyzn, realizuje te przedsięwzięcia poprzez powołanie wyspecjalizowanych organów. Utworzono cztery takie instytucje, a każda z nich zajmuje się odrębnymi zadaniami. Pierwsza z nich to Wydział ds. Równych Szans dla Kobiet i Mężczyzn, który istnieje od 1976 roku i jest częścią Dyrekcji Generalnej ds. Zatrudnienia i Spraw Socjalnych. Zajmuje się on koordynacją działań związanych z kobietami, utrzymuje kontakt z pracodawcami i związkami zawodowymi czy monitoruje sposób przestrzegania praw dotyczących kobiet we wszystkich państwach członkowskich. Obecnie jest to Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn. Kolejny organ to Służba Informacyjna ds. Organizacji Kobięcych i Prasy Kobięcej, która została utworzona w 1977 roku. Praca tej służby skupia się na wydawaniu biuletynu „Kobiety Europy” i specjalnych zeszytów uzupełniających informacje, utrzymywanie kontaktów z prasą kobiecą oraz podejmowanie współpracy z organizacjami i stowarzyszeniami kobiecymi w Europie. Następną instytucją to Komitet Doradczy ds. Równych Szans dla Kobiet i Mężczyzn, który powstał w grudniu 1981 roku i działa jako organ doradczy Komisji Europejskiej. Jego zadania to: wymiana doświadczeń między państwami członkowskimi UE, wspieranie Komisji Europejskiej przy projektach dotyczących spraw kobiet oraz przekazywanie opinii dotyczących planowanych działań. Ostatnim organem jest Grupa Komisarzy ds. Równych Szans, utworzona w 1995 roku. Głównym celem było wsparcie strategii Gender Mainstreaming, ale również wspieranie wdrażania polityki równości płci w państwach

kandydujących do Unii Europejskiej, koordynacja pracy związanej z równością i ocena postępów pracy oraz integracja zasad związanych z kwestiami płci żeńskiej [tamże, s. 102-104].

Rada Europejska dosyć rzadko podejmuje działania w sprawach równości, jedynie można je zauważyć podczas wypracowywania treści dokumentów takich jak Karta Podstawowych Praw Społecznych Pracowników, Europejska Strategia Zatrudnienia czy Strategia Lizbońska. Natomiast Rada Unii Europejskiej jest instytucją, która stanowi podstawowe akty prawne dotyczące spraw kobiet. Obecnie w 2014 roku istnieje 10 rad tematycznych, w których jednak nie znalazła się rada do spraw równości płci [tamże, s. 105].

Europejski Trybunał Sprawiedliwości odegrał znaczącą rolę w kwestii polityki równości płci oraz rangi zasad z nią związanych. Trybunał ten często rozwiązywał kwestie sporne, które dotyczyły: równego wynagrodzenia za pracę, równego traktowania kobiet i mężczyzn na rynku pracy, warunków pracy, kwestii związanych z dyskryminacją oraz wynagrodzeń podczas urlopu macierzyńskiego. Aspekt ten ukazuje, że postawały problemy związane z interpretacją praw związanych z polityką równości płci [tamże, s. 106-107].

Ważną rolę w dbaniu o interesy płci żeńskiej w Unii Europejskiej odgrywają organizacje kobiece. W Brukseli znajdują się dwie największe grupy, jest to Women In Development Europe oraz Europejskie Lobby Kobiet. WIDE skupia swoją uwagę na państwach pozaeuropejskich, natomiast EWL reprezentuje panie na obszarze Unii Europejskiej. Organizacja ta skupia w swoim zasięgu wiele mniejszych grup poszczególnych państw. Posiada prawo uczestnictwa w zgromadzeniach Parlamentu Europejskiego, w których pełni rolę reprezentanta interesów płci żeńskiej. W 2004 roku powstało Polskie Lobby Kobiet, które współpracuje z główną siedzibą w Brukseli [Grabowska, Regulska, 2008, s. 216-217]. Polska organizacja uzyskała europejską tożsamość, dzięki czemu mogła działać na szeroką skalę oraz uzyskiwać pozakrajową pomoc.

Unia Europejska stworzyła strategię wspólnotowej polityki na rzecz równości płci pod nazwą *Gender Mainstreaming*, która związana jest z przyjęciem perspektywy płci kulturowej. Termin ten jest używany w języku angielski, w polskim nadal nie istnieje idealne tłumaczenie, jednak określane jest jako włączenie perspektywy płci do programów

działań, włączenie perspektywy kulturowej tożsamości płci w zasadniczy nurt oraz wiele innych. Strategia ta opiera się na działaniu, które ma obejmować kompleksową pomoc kobietom oraz dotyczyć wszystkich sfer życia. Celem jest uzyskanie trwałej zmiany społecznej w rodzinie, pracy, życiu społecznym oraz w działalności instytucji. W *Gender Mainstreaming* istotna jest perspektywa płci kulturowej, dlatego jest skierowana nie tylko do kobiet, ale również do mężczyzn [Wawrowski, 2007, s. 304-311]. Strategia ta „*jest zatem instrumentem szerzenia demokracji oraz równości szans dla obydwu płci, przy zrównoważonym udziale w tym procesie zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Jest to instrument, który nie zastępuje dotychczasowych działań, lecz je uzupełnia*” [Firlit-Fesnak, 2005, s.45]. *Gender Mainstreaming* zwraca uwagę na różnice płci, które jednak powinny się dopełniać oraz kształtować demokratyczny ład społeczny. Dlatego podejście to jest bardzo znaczące dla wszystkich państw UE, aby doprowadzić do równości kobiet i mężczyzn, a także aby ulepszyć istniejące systemy.

Parlament Europejski jest instytucją europejską, która od zawsze stała po stronie kobiet i równości, była głównym motorem nowych inicjatyw i przemian. Dlatego też wraz ze zwiększającą się rolą Parlamentu zmieniała się również liczba kobiet zajmujących miejsce w rządzie. Wpływ na taką sytuację miało kilka czynników. Pierwszy z nich to rosnąca liczba kompetencji Parlamentu Europejskiego dzięki czemu umacniała się pozycja pań zasiadających w nim. Następnie wraz z przeprowadzeniem pierwszych bezpośrednich wyborów poprawił się status deputowanych, także kobiet. Ostatni czynnik to liczba pań deputowanych, gdyż razem z rosnącą ilością płci żeńskiej w Parlamencie wzmocniła się ich rola i pozycja. W 1952 roku procentowy odsetek płci żeńskiej w Zgromadzeniu Parlamentarnym wynosił 1,3%, czyli jedna kobieta [Pacześniak. 2006, s.166]. Natomiast obecnie w 2014 roku wskaźnik ten wzrósł do 35,8% i w Parlamencie zasiada 274 kobiety [Kobiety...]. Dzięki wdrażaniu polityki równości płci widoczna jest duża różnica, nie tylko w liczbie pań w instytucjach europejskich, ale również w coraz większym poparciu wyborców dla kandydatek z list partyjnych.

Unia Europejska oraz jej standardy przeszły długą drogę, podczas której ewoluowały. Początkowo skupiono się tylko na ochronie kobiet jako matek, następnie na zapewnieniu równości i niwelowaniu

dyskryminacji, a obecnie nacisk został położony na równość szans i zrównoważonego podziału obowiązków między kobietami i mężczyznami w pracy i rodzinie, wszystkie te fazy są krokami do uzyskania całościowej równości. Unia Europejska sama jako organizacja nie osiągnie założonego celu, potrzebna jest pomoc i współpraca wszystkich poszczególnych członków na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym oraz międzynarodowym. Politykę równości płci realizowana jest poprzez odpowiednie ustawodawstwo, uwzględnianiu i rozwiązywaniu problemów poprzez wdrażanie ich do głównych nurtów polityki i życia społecznego, podejmowaniu konkretnych działań na rzecz awansu kobiet oraz dialogowi społecznemu. Pomimo tak wielu zadań przed Unią Europejską nadal stoi wiele wyzwań, gdyż państwa rozwijają się w różnym tempie i w inny sposób wdrażają europejskie wytyczne we własny system polityczny [Żbikowska-Wolańska, 2008, s. 369-370]. Vladimir Spidla komisarz UE ds. pracy stwierdził, że „*gwarancje równouprawnienia zostały zapisane w traktatach UE jeszcze w latach 50-tych, ale równość kobiet i mężczyzn wciąż pozostaje głównie na papierze, a przez ostatnie ćwierć wieku nic nie zostało zrobione*” [tamże, s.370]. Doprowadzenie do faktycznej równości jest długim i powolnym procesem. Od wielu lat Unia zmaga się z wieloma przeciwnościami, lecz z każdym rokiem kobiety posiadają coraz więcej swobody i możliwości. Prawo europejskie nieustannie stara się niwelować widoczne nierówności w sferach publicznych i prywatnych. Dzięki tym działaniom w przyszłości jest możliwe stworzenie trwałej równości kobiet i mężczyzn w każdej dziedzinie życia społecznego, ekonomicznego, politycznego czy gospodarczego.

LITERATURA

1. Barbarska, O. *Polityka Unii Europejskiej w zakresie zrównoważonego udziału kobiet w politycznych strukturach decyzyjnych (część 1)*, Studia Europejskie, 2007.
2. Bokajły, W., Pacześniak, A. *Równość w Unii Europejskiej. Teoria i praktyka*, ATLA 2, Wrocław 2008.
3. Firlit-Fesnak, G. *Wspólnotowa polityka na rzecz równości kobiet i mężczyzn. Evolucja celów i instrumentów działania*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2005.
4. Fuszara, M., Grabowska, M., Mizielńska, J. Regulska, J. *Współpraca czy konflikt? Państwo, Unia i kobieta*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.

5. Grabowska, M., Regulska, J. *Polskie organizacje kobiece w procesie tworzenia ponadpaństwowych przestrzeni politycznych w Unii Europejskiej*, [w:] M. Fuszara, M. Grabowska, J. Mizielińska, J. Regulska, *Współpraca czy konflikt? Państwo, Unia i kobieta*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
6. Kobiety w Parlamencie Europejskim. Szczebel polityczny, http://www.europarl.europa.eu/RegData/publications/2014/0001/P7_PUB%282014%290001_PL.pdf (dane dostępne 13.08.2014r.).
7. Paczeński, A. *Kobiety w Parlamencie Europejskim. Przełamywanie stereotypu płci w polityce*, ATLA 2, Wrocław 2006.
8. Pratto, F. *Polityka płci: różnice między kobietą a mężczyzną w sypialni, kuchni i gabinecie*, [w:] B. Wojciszke, *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenie na różnice*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.
9. Wawrowski, Ł. *Polityka równych szans. Instytucjonalne mechanizmy zwiększania partycypacji kobiet w strukturach politycznych na przykładzie państw Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
10. Wojciszke, B. *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenie na różnice*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.
11. Żbikowska-Wolańska, W. *Polityka równych szans: równe prawa- (nie)równe szanse*, [w:] W. Bokajły, A. Paczeński, *Równość w Unii Europejskiej. Teoria i praktyka*, ATLA 2, Wrocław 2008.

Політика гендерної рівності в Європейському Союзі

Європейський Союз від початку свого існування проводить політику рівних можливостей, котра була однією з найбільш передових у світі. Ця організація виступає за фактичну рівність між жінками та чоловіками в правовому, політичному, економічному чи соціальному аспектах. Робота починалась із захисту жінок як матерів, із часом зосередилась на забезпеченні рівності та зменшенні дискримінації. Останнім часом увага акцентується на рівних можливостях та збалансованому розподілі обов'язків між жінками і чоловіками на роботі та в сім'ї. Політика забезпечення рівних можливостей здійснюється за допомогою жіночих організацій, держав-членів та інституцій, основним наставником яких є Європейський парламент. В основі рівності Європейський союз бачить стратегію Gender Mainstreaming. Вона спрямована на досягнення стійкої соціальної зміни в усіх сферах життя та інтеграції гендерної перспективи в усі види діяльності. ЄС проводить політику гендерної рівності на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях. Європейське право постійно компенсує (регулює) нерівності у державному та приватному секторах. Європейська політика рівності пройшла довгий шлях, протягом якого змінювала свої стандарти залежно від потреб, які виникають.

Ключові слова: *гендер, рівність, Європейський Союз, політика.*

Политика равенства полов в Европейском Союзе

Европейский Союз уже с самого начала своего существования начал реализовывать политику равных возможностей, которая считается одной из самых развитых в мире. Данная организация обратила внимание на фактическое и реальное равноправие женщины и мужчины в юридической, политической, экономической и общественной сфере. Первые решения относились только к охране женщин как матерей. В последующем решения были направлены на создание равноправия и борьбу с дискриминацией. Сегодня же самое главное - это одинаковые возможности и разумное разделение труда между женщинами и мужчинами в семье и на работе. Политику равных возможностей реализуют прежде всего женские организации, страны Европейского Союза, а также союзные организации, руководителем которых является Парламент ЕС. ЕС стремится к внедрению равноправия, используя также стратегию *Gender Mainstreaming*. Её цель - это осуществление прочного общественного изменения в каждой области жизни, а также включение перспективы культурного пола во все программы ЕС. ЕС реализует политику равенства полов на локальном, региональном, государственном и международном уровне. Европейское законодательство постоянно принимает решения с целью ограничения любой дискриминации в публичной и частной сфере. Европейская политика равенства проделала большой путь, на протяжении которого она эволюционировала и изменяла свои стандарты, в зависимости от нужд.

Ключевые слова: *гендер, равенство, Европейский Союз, политика*

Gender Equality Policy of European Union

European Union from a very beginning realizes policy of equal opportunities policy, which have been one of the most advance in the whole world. This organization gave priority on factual and practical equal between women and men in terms of law, policy, economy and society. Initial actions refer only to protect women as mothers and then focus on ensuring equality and alleviate discrimination. Nowadays the same organization put emphasis on equality of opportunities and balance of responsibilities between women and men the same as workers and as family members. Policy of equal rights is realizing by women's organizations, member states and EU institutions, which is prototyped and supervised by The European Parliament. The European Union aspiring to equality also by strategy of *Gender Mainstreaming*. This strategy is using for purchase permanent social change in every area of life and to include cultural gender identity to every program of action. European Union realizes equal policy locally, nationally and internationally. European law constantly

taking actions to mitigate any inequality in the public and private spheres. European policy made long journey during which evolved and changed standards depending on actual needs.

Key words: *gender, equal opportunities, European Union, policy.*

Каролина Бугайска

УЯК, Кельце

ЖИЗНЬ ПОЛЬСКОГО СТУДЕНТА В СЕТИ

Современный человек является членом общества потребления, которое касается также области информации. Средством ее поиска становится Интернет и так называемые «Новые» масс-медиа. Данное понятие придумал философ Пауль Левинсон, когда появился первый айфон и обычный пользователь Интернета мог ним воспользоваться в любом месте и ситуации, в которой находился в эту минуту [Круль, 2014]. В этом же термине подразумевается вся человеческая деятельность, которую мы сможем наблюдать в виртуальном мире на сегодняшний день. Благодаря разнообразию действий и многих развлекательно-познавательных, и даже псевдопознавательных функций, мы создаем для себя другой мир и начинаем жить «второго жизнью».

Развитие технологий привело к тому, что масс-медиа приобрели роль четвертой власти. На статус пятой власти претендует интернет-сообщество. По этому поводу мы провели опрос, в котором приняли участие польские студенты, у которых мы спросили об их второй, виртуальной жизни. В опросе участие приняло 30 человек – 22-е девушки и 8 парней. На вопрос: *Какие Веб-сайты ты часто посещаешь*, и одни, и другие в первую очередь указали на социальные сети и электронную почту. В дальнейшем видны уже существенные различия.

Девушки предпочитают интернет-ресурсы в такой очередности: научные сайты, форумы, информационные сайты и блоги. Парни же свои предпочтения выстраивают так – информационные сайты, блоги, научные сайты, форумы [Жизнь,

2014]. При этом надо обратить внимание на то, что даже если участники опроса имели возможность указать только один ответ, у них была возможность дополнения анкеты дополнительными замечаниями, которые можно использовать при анализе тематической направленности, учитывая при этом пол объекта исследования.

Девушки, которые заходят на блоги или форумы, предпочитают те, которые посвящены либо типично «женской тематике»: мода, косметика, макияж, либо касающиеся разного типа увлечений, напр.: кино, театра, музыки, других видов искусства и рукоделия – *diy* (анг. *doityourself* – сделай своими руками), либо те, авторами которых являются знакомые опрашиваемого человека или он сам. Согласно тому же ключу можно рассмотреть просмотр блогов и форумов парнями, но с той разницей, что они явно не сообщают, что заходят на сайты своих знакомых или прежде всего на собственные блоги, хотя и признаются в том, что они у них есть. При этом надо уточнить, что тематика блогов и форумов, посещаемых парнями, отличается в большей степени от тех, на которые заходят девушки. В мужской тематике содержится прежде всего: спорт, автомобили, вести со всего мира.

При анализе проблем блогов (в которых главную роль все еще играет вербальный текст, хотя и отводит довольно места снимкам – фотоблоги) стоит обратить внимание на функцию *TAG*-а (слова-ключа), целью которого является упорядочение записей, их классификация. Это помощь для пользователя Интернета при поиске нужной информации [Гэг, 2014]. С другой стороны – это же может привести к дезинформированию: если автор дает слишком много слов-ключей из разных областей деятельности, вследствие чего его запись будет многократно добавляться в список запросов. Такой тип деятельности связан с психологической потребностью демонстрации себя или продуктов своего творчества как можно большему кругу людей (поляки называют этот тип поведение *PARCIENASZKŁO* – буквально «давление на стекло, т.е. на экран») или с банальным стремлением к материальной выгоде.

На второй вопрос: *Что ты делаешь в сети, когда бродишь по Интернету*, и девушки, и парни, отвечали по-разному, хотя анализ их ответов может обнаружить определенные тенденции [Жизнь, 2014]. Девушки на первых трех позициях разместили ответы: слушаю музыку, разговариваю с другими людьми и смотрю фильмы. Мужчины так выстроили свою первую тройку: разговариваю с другими людьми, слушаю музыку, захожу на форумы. Для дополнения картины необходимо добавление, что просмотр фильмов в мужском рейтинге занимает 4-е место. Эти данные свидетельствуют о том, что Интернет является заменой телевидения, радио, телефона и газеты. Данное явление может иметь место из-за двух факторов: во первых, из-за технического удобства: доступ до всех медийных источников находится в одном техническом средстве –компьютере, ноутбуке, телефоне, айфоне, а во вторых, из-за свободы действий: ты сам можешь решать, что слушать или смотреть и что знать.

На дальнейших позициях оказались ответы, касающиеся совсем другой области человеческой деятельности, т.е., широко понимаемой науки и знаний, что, возможно, является следствием специфичности группы опрошенных. Студенты ищут в сетине толькоразвлечений, но и источники знаний в области их специальности.Отдельную проблему в обеих группах отвечающих представляет так называемая автопрезентация. Под данным понятием скрываются такие действия, как: писание блога; добавление снимков, записей, комментариев; презентация в сети своего хобби. При том, надо отметить одну специфическую функцию социальных сетей, т.е. т.н. лайк, который может становиться заменой простого комментария. Кнопку «Нравится» можно нажать быстрее, чем придумывать какой-то текст, который бы выражал наши эмоции и нашу субъективную оценку. Лайк можно поставить и под фото, и под записью, даже не читая ее [Лайк,2014].

Пользователи Интернета стремятся в одном слове поместить всю гамму оттенков позитивных эмоций и все нюансы оценочности. Хотя случается, что лайк ставится, напр., при описании какой-то аварии, в которой участвовала какая-то известная личность. В этом случае можно спросить, почему кто-то

поставил лайк – потому, что ему нравится данное событие или потому, что ему нравится, как эту аварию описал автор записи. На этом примере видно, что постановка лайка не равна удовольствию или радости того, кто по какому-то поводу нажимает «Нравится».

На одной из последних позиций у девушек и в середине рейтинга у парней находился ответ: «Я играю в компьютерные игры». Интересно то, в какие игры играют студенты. И девушки, и парни были согласны в том, что играют прежде всего в такого типа игры, которые развивают мышление, в которых важно побыстрее решить определенную задачу. При этом им лучше играть с кем-то с той стороны экрана, чем в одиночку.

Интересным вопросом является также, в каких условиях студенты пользуются Интернетом. Чаще всего они бродят по Интернету в домашних условиях, когда можно остаться наедине с самим собой. Не принято пользоваться Интернетом или мобильником в присутствии другого человека или других людей. Такое поведение является проявлением отсутствия уважения к другому человеку, свидетельством того, что данный человек не хочет разговаривать тобой – либо из-за того, что у него негативное отношение к тебе, либо из-за срочной работы, которую из-за нехватки времени он делает одновременно с общением с тобой. В результате общение по Интернету одновременно с общением в реале приводит к тому, что человек с которым общаешься контактно, ощущает дискомфорт и не воспринимает твоих высказываний. Так интерпретируют данную ситуацию польские студенты. В Польше вообще очень большое значение придают культуре личного непосредственного общения.

Подводя итоги сказанному, можно отметить, что участники проведенного опроса используют Интернет как заменитель других средств обретения информации. В меньшей степени как источник знаний и возможность автопрезентации. При этом надо подчеркнуть, что вторая виртуальная жизнь не становится главной реальностью и у польских студентов осталось желание разговаривать с другими людьми, смотря им прямо в глаза.

Результаты опроса «ЖИЗНЬ В СЕТИ» (3.06.2014 г.)

1. Сколько времени ты бродишь по Интернету?

Женщины: свыше 5 часов (9), от часа до 3-х часов (7), от 3-х часов до 5-и часов (3), меньше часа (1)

Мужчины: свыше 5 часов (4), от 3-х часов до 5-и часов (3), от часа до 3-х часов (1), меньше часа (0)

2. Какие Веб-сайты ты часто посещаешь?

Женщины:

- а) социальные сети (19)
- б) электронная почта (18)
- в) научные сайты (8)
- г) форум (7)
- д) информационные сайты (6)
- е) блог (4)

Мужчины:

- а) социальные сети (5)
- б) электронная почта (5)
- в) информационные сайты (4)
- г) блог (4)
- д) научные сайты (3)
- е) форум (3)

3) Что делаешь в сети, когда пользуешься ней?

Женщины:

- а) слушаешь музыку (119 баллов)
- б) разговариваешь с другими людьми (85 баллов)
- в) смотришь фильмы (63 баллы)
- г) читаешь новости (58 баллов)
- д) ищешь нужной информации (50 баллов)
- е) комментируешь (48 баллов)
- ё) добавляешь снимки и другие записи (45 баллов)
- ж) занимаешься своим хобби (42 баллы)
- з) играешь (40 баллов)
- и) заходишь на форумы (35 баллов)
- й) знакомишься с новыми людьми (32 баллы)
- к) пишешь блоги (11 баллов)

Мужчины:

- а) разговариваешь с другими людьми
- б) слушаешь музыку
- в) заходишь на форумы

- г) смотришь фильмы
- д) ищешь нужной информации
- е) читаешь новости
- ё) играешь
- ж) занимаешься своим хобби
- з) комментируешь
- и) пишешь блоги
- й) добавляешь снимки и другие записи
- к) знакомишься с новыми людьми

ЛИТЕРАТУРА

1. Тэг, [в:] Словари и энциклопедии на Академике, <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1151480>, [14.10.2014 г.].
2. Лайк, [в:] wikireality, <http://www.wikireality.ru/wiki/Лайк/>, [14.10.2014 г.].
3. Жизнь в сети (опрос), [3.06.2014 г.].
4. Круль М., Русские СМИ (лекция), [20.03.2014 г.].

Życie polskich studentów w sieci

W artykule przeanalizowano problem wykorzystywania Internetu przez polskich studentów. Na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety, autor artykułu próbował przedstawić fragment obrazu świata, który stanowi wirtualna przestrzeń.

Słowa kluczowe: *Internet, obraz świata, wirtualna przestrzeń.*

Життя польських студентів в мережі

В статті розглянута проблема користання Інтернетом польськими студентами. На основі результатів зробленого опитування автор намагається представити фрагмент картини світу, яким є віртуальний простір.

Ключові слова: *Інтернет, картина світу, віртуальний простір.*

The life of Polish students in the virtual space

The author has analyzed the problem of the use of the Internet by Polish students. Based on the findings of the survey, the author has tried to present a fragment of a picture of the world, which is a virtual space.

Keywords: *Internet, world picture, virtual space.*

Юстына Едликowska

УЯК, Кельце

ПОЛЬСКИЕ СТУДЕНТЫ В СЕТИ: КОММУНИКАЦИЯ

Интернет является знаком современности. В последние годы это неизменный элемент нашей повседневной жизни, источник и информации, и развлечения. Он предоставляет огромные возможности в сфере воспитания и культуры. При помощи сети можно контактировать со знакомыми, завязывать новые знакомства. Сейчас благодаря разнообразию действий и многих функций Интернета, при его помощи мы создаем для себя другой мир и часто начинаем жить «второй жизнью». Даже появился специальный термин Second life.

Развитие технологий привело к тому, что Интернетом люди могут воспользоваться в любой ситуации и почти в любом месте. Но бывает, что Интернет нередко оказывается угрозой для реальной жизни. И по этому поводу мы провели опрос, в котором приняли участие пятьдесят польских студентов, у которых мы спросили об их виртуальной жизни и её влиянии на жизнь реальную.

На вопрос: **при помощи каких устройств чаще всего вы выходите в Интернет**, информанты в первую очередь указали на компьютер, 11 респондентов – на телефон, прежде всего имея в виду смартфон, а еще трое – на планшет. Мы спросили респондентов о том, **откуда у них эти устройства**. Почти 66% студентов сказали, что это подарок от родителей или других членов семьи. Все, кто пользуются планшетом и около половина тех, которые пользуются телефоном, купили их за свои деньги. Кроме того большинство сказала, что существенными для них являются стоимость, многофункциональность и использование новейших технологий в этих устройствах. Поэтому студентам был задан вопрос, **сколько денег они были бы готовы потратить на эти устройства**. Те, кто купил их за свои деньги, указывали на суммы меньшие, чем те, кто эти устройства получили в подарок. Первые на компьютер были бы готовы потратить от 1000 (тысячи) до 3000 (трёх тысяч) злотых (это 10-30 тысяч рублей) если бы покупали их за свои средства, вторые же – от 1200 (тысячи

двухсот) до 4000 (четырёх тысяч). На покупку телефона первые готовы были выделить сумму от 300 (трёхсот) до 1200 (тысячи двухсот), вторые – от 1000 (тысячи) до 1500 (тысячи пятисот). Планшет готовы покупать за сумму от тысячи до 4500 (четырёх с половиной тысяч). Студенты должны были ответить также на вопрос относительно того, **как финансовые соображения влияют на использование Интернета**. На наличие таких ограничений указало около 20% (двадцати процентов) опрошенных. Эти студенты сказали, что большими проблемами для них являются ограничения передачи данных, стоимость Интернет-пакета, ограниченный доступ к Wi-Fi (вай-фай).

Приведение финансовых соображений имеет значение для понимания отношения пользователей к интернет-общению не только как к коммуникации, но и как к определенной статье расходов из их собственного бюджета или из бюджета их родителей.

Мы спросили также, **сколько времени информаторы проводят в Интернете**. Анализ их ответов может привести к наблюдению определенной тенденции. 80% студентов пользуются Интернетом ежедневно, остальные 20% – несколько дней в неделю. В среднем польские студенты проводят в Интернете 2-3 часа в сутки. При чем надо обратить внимание, что они пользуются Интернетом чаще всего 2-3 раза в день – это 44% (сорок четыре процента), а 28% (двадцать восемь процентов) более чем 4 раза, 12 % участников опроса ответили, что они серфуют по Интернету только раз в сутки. Но есть и такие, которые пользуются Интернетом круглые сутки.

Основная функция Интернета, связанная с получением информации, сегодня перестает быть ведущей. Теперь можно сказать, что такую роль берет на себя функция коммуникации. Виртуальная коммуникация всё чаще заменяет коммуникацию реальную. Популярность и доступность Интернета способствует появлению новых возможностей и способов коммуникации. Интернет-технология формирует новую сферу информационного взаимодействия, приводит к возникновению новых видов общественных отношений. Из года в год появляются новые программы, при помощи которых можно быстро общаться с

Другими пользователями сети - отправлять голосовые или текстовые сообщения, и все чаще и чаще также и аудиовизуальных сообщений, обмениваться фильмами, фотографии, рисунками, а при помощи некоторых программ, приспособленных для смартфонов, возможны и интерактивные поцелуи [Juszczuk]. Наиболее популярные программы, выполняющие эту функцию, это например GG, Akuku и Tlen, но изо дня в день появляются новые, которые начинают пользоваться все большей популярностью – это например Viber, Couple, WhatsApp [Socha]. Эти программы своей популярности обязаны тем, что позволяют общаться даром, но и здесь за некоторые услуги надо платить. Возможности этих программ сходны с теми, которые используются на социальных веб-порталах.

Для социальных веб-порталов и коммуникаторов сходны передача информации при помощи смайликов. Они являются средством невербальной коммуникации, потому что при их помощи совершается попытка передать чувства. Большинство смайликов имеет одно и то же или подобное значение в различных коммуникаторах и средах. Это позволяет их легко использовать. Смайлики довольно разнотипны: кроме популярных жёлтых кружков с двумя чёрными точками, которые представляют глаза, и чёрной дугой, символизирующей рот, теперь есть и более сложные, так называемые «картинки» [Okorień], представляющие животных или людей, которые плачут, смеются или выполняют определенные типичные и легко прочитываемые действия, например, разговаривают по телефону, занимаются спортом, едят и другие. Такая эволюция смайликов позволяет предполагать, что смайлики или их новое поколение – картинки создаются для того, чтобы в возможно кратчайшее время передать максимум эмоционально-волевой, т.е. чисто субъективной информации. Вообще стоит подчеркнуть, что интернет-общение все более распрямляется, т.е. информация о чем-то, о каком-то предмете или объекте обсуждения начинает отступать, а на ее место все больше и чаще входит информация о психическом – эмоциональном или волевом – состоянии коммуникантов. Одновременно с этим вербально-когнитивная информация, т.е. информация о том, что думают участники общения, как

объясняют и как понимают предмет общения, как они его видят, зачем и почему о нем говорят, также постепенно заменяется фотографией или видеорядом (которые, как известно могут отразить прежде всего внешний вид) или короткими комментариями, содержащими либо свое эмоционально-оценочное отношение к ситуации, о которой идет речь, либо какое-то шаблонное, а значит чужое высказывание, называемое мемом. В результате создается угроза, что через некоторое время поколения, выросшее в сети, не будет уметь описывать что-то словами, связно рассказывать о чем-то или связно размышлять на какую-то тему. А ведь именно это отличает нас от животных, общение которых состоит в том, что они только демонстрируют друг другу свои эмоциональные и волевые состояния и пытаются воздействовать на эмоции и волю друг друга.

Подводя итоги, надо сказать, что участники проведенного опроса используют Интернет прежде всего как средство эмоциональной коммуникации. Это позволяет им сэкономить деньги – большинство возможностей Интернета бесплатно, надо только имеет доступ к сети Wi-Fi (вай-фай) или выкупить пакет Интернета.

LITERATURA

1. Juszczyk S., *Internet – współczesne medium komunikacji społecznej*, [13.10.2014], <http://www.ktime.up.krakow.pl/symp2011/referaty2011/juszczyk.pdf>.
2. Socha D., 10 najlepszych darmowych komunikatorów internetowych, [10.09.2014], http://www.benchmark.pl/testy_i_recenzje/najlepsze-darmowe-komunikatory-internetowe.html.
3. Okopień P., Naklejki, kolejna nowość od Facebooka - tym razem tylko dla użytkowników iPhone'a, [4.09.2014], <http://www.spidersweb.pl/2013/04/naklejki-nowosc-od-facebook.html>.

Польські студенти в мережі: комунікація

Стаття присвячена питанням, пов'язаним з віртуальним життям польських студентів в Інтернеті. Виявляються проблеми, пов'язані зі сферою спілкування по Інтернету. Вказані найбільш популярні комунікатори, використовувані студентами, вплив графічних елементів (в основному смайликів) на процес спілкування. Звертається увага на проблеми фінансового і технологічного плану, з якими стикаються користувачі Інтернету: доступ до мобільних пристроїв, що забезпечують легкий

зв'язок з Інтернетом, обмеження на доступ до Wi-Fi, витрати, пов'язані з купівлею інтернет-пакету.

Ключові слова: спілкування, інтернет, обмін миттєвими повідомленнями, емодикони.

Polscy studenci w sieci – komunikacja

W artykule podjęto zagadnienia związane z wirtualnym życiem polskich studentów w Internecie. Przedstawiono tu problematykę związaną ze sferą komunikacji przez Internet. Wskazano na najpopularniejsze komunikatory używane przez studentów. Przedstawiono wpływ elementów graficznych (przede wszystkim emotikon) na przebieg procesu komunikacji. Zwrócono uwagę na problemy natury finansowej i technologicznej z jakimi borykają się użytkownicy Internetu: dostęp do urządzeń mobilnych umożliwiających swobodną komunikację z siecią Internet, ograniczenia w dostępie do wi-fi, koszty związane z wykupieniem pakietu Internetu.

Słowa kluczowe: *komunikacja, Internet, komunikatory internetowe, emotikony.*

Polish students in The Net-communication

This article shows issues connected with virtual world of Polish students in The Internet, the way they communicate using the Net. The most famous instant messengers are mentioned as well as the influence of graphic elements (especially emoticon) on the process of communication. The financial and technological problems for users of the Internet are discussed: random access to mobile devices allowing free information flow using the Net, limitations in access to Wi-Fi, costs connected to buying of Internet packet.

Key words: *communication, Internet, instant messengers, emoticons.*

Оксана Сілка

КОГПА ім. Т.Г. Шевченка, Кременець СУЧАСНИЙ ВЧИТЕЛЬ НА ТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Зі змінами в державі змінюється все: суспільство, освіта, культура, наука, техніка. На кожному етапі її розвитку ми кажемо, що те чи інше обладнання, прилад, вбрання є сучасними. Але проходить час, з'являється щось інше, і те «сучасне» стає застарілим. Все те саме відбувається і з педагогічною діяльністю. Цей процес – безперервний, вічний. Адже люди старіють, і вчителі – не виняток. На зміну їм приходять нові, молоді вчителі.

Але чи сучасні вони, це вже з віком не пов'язано, тому що «сучасність» проявляється не тільки в методах навчання чи в розумі, а й в іншому, навіть другорядному.

Хто ж він – сучасний вчитель? Відповідей на це запитання є безліч, і всі вони різні. Скільки людей – стільки й думок.

Учні уявляють його так: модний одяг, наявність гаджетів, вживання сленгу, зачіска, манера поведінки. Цікавою є також думка дітей, що сучасний учитель – це педагог, який ставить хороші оцінки, не вимагаючи багато взамін.

Але уявлення учнів про те, яким має бути сучасний учитель, відрізняються від бачення його самими педагогами. На нашу думку, сучасний учитель має крокувати в ногу з часом, в якому живе, користуватись усіма технічними засобами, які можуть бути корисними для найкращої презентації навчального матеріалу учням. Проте, він стане таким лише тоді, коли навколо нього буде створено сучасну навчальну базу, яка включатиме не тільки комп'ютер, інтерактивну дошку та мультимедійні засоби, а й достатню кількість необхідних підручників, що теж є проблемою в сучасній українській школі [Квітка 2008].

Варто також зазначити, що крім уявлень і мрій про сучасного вчителя, є ще й вимоги до нього, так звані обов'язки всіх педагогів. Учитель повинен добре знати все про свою професію, щоб зрозуміти чийому до душі дана робота і чиздатний працювати з дітьми. Це неабияк важливо, бо любов до дитини – це, за словами українського педагога В. Сухомлинського, «плоть і кров вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини. Педагог без любові до дитини – це все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» [Ягулов 2002: 264-267].

Ось кілька основних завдань, які ставить МО України перед вчителями:

1. Почуття обов'язку та відповідальності.
2. Висока моральність, педагогічна культура.
3. Любов до дітей, своєї професії.
4. Глибоке і всебічне знання свого предмету.
5. Знання педагогіки і психології.

6. Творче ставлення до праці, вдосконалення педагогічної майстерності.
7. Вміння керувати собою.
8. Культура зовнішнього вигляду.

Але на нашу думку, більш вищі вимоги ставлять до вчителів іноземної мови та світової літератури, особливо в умовах євроінтеграції.

До прикладу, головною метою вивчення світової літератури у загальноосвітніх закладах є залучення учнів до найвищих досягнень національної та світової літератури та культури, національних і загальнолюдських духовних цінностей, формування комунікативної та літературної компетентностей [Фоміна 2012: 8-9].

Зокрема, вчитель світової літератури повинен вирішувати такі основні завдання:

- формувати в учнів уявлення про художню літературу як мистецтво слова, важливу складову системи мистецтв і духовної культури українського та інших народів світу;
- виховувати повагу до духовних скарбів українського народу та всього людства; расову, етнічну, соціальну, гендерну, релігійну, індивідуальну толерантність; здатність формувати, формулювати і активно відстоювати власну точку зору; зберігати та примножувати кращі національні традиції;
- навчати учнів визначати національну своєрідність і загальнолюдську значущість літературних творів, у тому числі шляхом співставлення зі зразками різних національних літератур та різних видів мистецтв [Мірошніченко 2007: 79-89].

Сучасні методики оцінювання вчителя іноземної мови висувають до нас багато вимог. Найбільш важливими серед них є такі, як:

- комунікативна компетенція;
- мовна компетенція, а саме володіння фонетикою, граматиною, лексикою, які дозволяють навчати дітей спілкуванню хоча б у межах тем та ситуацій, які можуть виникнути при перебуванні за кордоном;

- соціокультурна компетенція, яка передбачає знання вчителем звичаїв, особливостей життя у країні, мова якої викладається, відповідність мовленнєвої поведінки та етикету носіїв мови [Шавва 2008].

Підсумувавши все вище сказане, у нас вимальовується портрет сучасного вчителя, а саме – критерії, яким він повинен відповідати:

- «швидка допомога для дітей» – допомагати учням різноманітними способами, якщо учень цього потребує, тобто не нав'язуючись;
- «50/50» – бути в міру добрим і вимогливим;
- «психолог одночасно» – розуміти тонкі дитячі душі;
- любити дітей – поважати кожного як особистість;
- бути толерантним – коли вчитель вихований на високому рівні, то буде вчити учнів того ж. Наприклад, відноситись з повагою до людей інших національностей, до тих, хто має певні вади і т. д.;
- повинен знати про культури інших народів;
- «бути інколи дитиною» (особливо це стосується вчителя початкових класів) – в деяких ситуаціях думати як учень, міркувати «а як би я зробила, якби була такого ж віку, що мої вихованці?» ;
- «дружелюбний» – відкритий для дітей, це можливо лише при двосторонній довірі, коли під час навчального процесу немає авторитету, і коли діти відчують себе індивідами. Але це не повинно заважати навчанню дітей, виходити за рамки;
- «сучасний зовнішній вигляд» – звичайно, не джинси, міні-спідниця чи сорочка з декольте, але й не плаття до п'ят. Одяг кожен вибирає собі самостійно, дотримуючись певних правил чи норм, які висуває дирекція школи. Не менш важливим є мінімум макіяжу, парфумів та зачіска (акуратно зібране волосся) .

Сучасне життя змінюється дуже швидко. Ми вважаємо, одна із професій, фахівці якої мають змінюватись одночасно з ним, це професія вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Квітка Д. Сучасний вчитель чи вчитель сучасності // Освіта. ua: мережевий журн. 2008. URL: <http://osvita.ua/school/teacher/275/> (дата звернення 25.07.2014).
2. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: підручник / Л.Ф. Мірошніченко – К. : Вища школа, 2007. – 415 с.
3. Фоміна С. П. *тощо* Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання // Всесвітня література в сучасній школі: науково-методичний фаховий журнал – 2012. – № 7 – 8. – С. 8-9.
4. Шавва Т. На якого вчителя іноземної мови чекає сучасна школа? // Освіта. ua: мережевий журн. 2008. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/1148/> (дата звернення: 20.07.2014).
5. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Współczesny nauczyciel na tle integracji europejskiej

W artykule rozpatrzone zostało pojęcie "współczesnego nauczyciela". Autor skupia się w szczególności na głównych zadaniach stojących przed nauczycielem literatury i określa podstawowe wymagania do nauczycieli języków obcych.

Słowa kluczowe: *współczesny nauczyciel, wymagania, integracja europejska, światowa literatura, języki obce, kryteria.*

Современный учитель на фоне евроинтеграции

В статье освещается понятие «современный учитель». Акцентируется, в частности, на основных задачах учителя мировой литературы. Указываются основные требования к учителю иностранного языка.

Ключевые слова: *современный учитель, требования, евроинтеграция, мировая литература, иностранный язык, критерии.*

The modern teacher on a background of European integration

The article reveals the notion "modern teacher" and particularly the tasks of the teacher of Foreign Literature. Main requirements to Foreign Language Teacher.

Keywords: *modern teacher, requirements, European integration, Foreign Literature, Foreign Language, criterions.*

Justyna Jedlikowska
UJK, Kielce

ROSJANIE W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Ludność stanowi konstytutywny składnik państwa, bez którego nie możliwe jest jego istnienie. Jest to ogół osób fizycznych zamieszkujących terytorium podlegające zwierzchnictwu danego państwa i podlegających jego prawom. Ludność danego kraju stanowią osoby posiadające jego obywatelstwo, cudzoziemcy, do których zaliczani są tzw. bezpaństwowcy. W ujęciu jakościowym oraz ilościowym głównym substratem ludności państwa są obywatele. Posiadanie statusu obywatela kraju jest sytuacją z reguły najbardziej komfortową z uwagi na szeroki wachlarz praw przysługujących każdemu obywatelowi, jest to np. prawo do ochrony dyplomatycznej. Zjawisko migracji owocuje tym, iż w państwie obok jego obywateli przebywają (tymczasowo lub stale) cudzoziemcy. O ile pobyt tymczasowy (np. migracja turystyczna lub zdrowotna) nie stwarza trwalszej więzi prawnej, o tyle więzi prawne występują w przypadku osób posiadających tzw. domicyl lub zawiązują się w przypadku osób ubiegających się o prawo stałego miejsca zamieszkania. Należy pamiętać, że istnieje również zjawisko nielegalnego pobytu obcokrajowców.

Migracja zewnętrzna to przemieszczanie się ludności z jednej jednostki administracyjnej do drugiej. Badając ruch migracyjny warto wprowadzić dwa pojęcia: emigracji i imigracji. Pozwala to na właściwe scharakteryzowanie ruchu migracyjnego mającego miejsce na danym obszarze. Jak pisze Michał Kilijański: „Pojęcie imigracja (ludność napływowa) (...) oznacza ruch wędrowski ludności związany ze zmianą miejsca stałego zamieszkania, rozpatrywany z perspektywy kraju przybycia” [Kilijański]. Rozpatrując zagadnienie z perspektywy kraju wyjazdu stosuje się na określenie takiej sytuacji pojęcie emigracji.

Migracja to zjawisko o charakterze masowym. Decyzję o migracji podejmuje w danym okresie czasu wiele osób, przy czym należy zauważyć, iż wspólna dla wszystkich jest przyczyna migracji. Czynniki przyczyniające się do występowania zjawiska są różnorodne. Pod tym względem migracje można zróżnicować na: ekonomiczne, rodzinne, zdrowotne, polityczne, religijne, turystyczne i religijne.

Analizując zjawisko warto zwrócić uwagę na to że wszystkie powyższe czynniki można podzielić według kryterium kierunku działania czynników na dwie zasadnicze grupy determinujących występowanie zjawiska. Grupa pierwsza to czynniki przyciągające, czyli takie które działają w miejscu docelowym dla migranta, dają jakąś alternatywę, stanowią zachętę do przyjazdu do tego miejsca. Grupa druga to czynniki wypychające, tj. te, które oddziałują na decyzje związana z wyjazdem jednostki w państwie z którego pochodzi.

Istotne jest zagadnienie czasu trwania migracji. Może mieć ona charakter czasowy lub trwały. Migrację czasową scharakteryzować można jako ściśle określoną w czasie zmianę miejsca pobytu, przy czym zakładany jest tu powrót do dawnego miejsca zamieszkania. W przypadku migracji trwałej osoba migrująca zmienia miejsce zamieszkania na czas nieokreślony i nie planuje powrócić do dawnego miejsca pobytu [*Procezy*].

Państwo określa status prawny ludności zamieszkującej stale bądź czasowo przebywającej na jego terytorium. Obowiązki i prawa ludności określane są na mocy prawodawstwa wewnętrznego, na które wywiera wpływ międzynarodowe prawo publiczne. Tak określony status prawny ludności stanowi realizację norm prawnych obowiązujących w państwie z jednoczesnym poszanowaniem przyjętych zobowiązań o charakterze międzynarodowym. Prawa ludności są zróżnicowane na obszarze kraju według kryterium posiadania obywatelstwa.

Obywatelstwo stanowi szczególną, trwałą więź prawną łączącą jednostkę z danym państwem, na mocy której określone są szczegółowe stosunki między jednostką i państwem [*Ramus*]. Określenie sposobów nabycia lub utraty obywatelstwa należy do wyłącznych kompetencji państwa. Przy czym należy zwrócić uwagę, że funkcjonują regulacje międzynarodowe dotyczące zagadnienia obywatelstwa, a mające na celu przede wszystkim unikanie sytuacji bezpaństwowości i wielokrotnego obywatelstwa.

Ludność państwa obok jego obywateli tworzą i cudzoziemcy. Cudzoziemca to osoba nie posiadająca obywatelstwa kraju, w którym przebywa, lub apatryda, czyli osoba nie posiadająca obywatelstwa w ogóle. Sytuacja apatrydy jest wysoce niekorzystna z uwagi na brak możliwości korzystania z ochrony i opieki jakiegokolwiek państwa

[*Obywatelstwo*]. Justyna Celej pisze: „Wyróżnia się kilka kategorii cudzoziemców np.:

- zwykli cudzoziemcy, którym państwo może przyznać prawo do osiedlania się na podstawie przepisu prawa wewnętrznego lub umowy międzynarodowej (pracownicy najemni, pracownicy samodzielni, studenci, repatrianci, emeryci),
- cudzoziemcy chronieni przywilejami i immunitetami na podstawie ustaw i umów oraz powszechnie ustalonych zwyczajów międzynarodowych (członkowie personelu dyplomatycznego i konsularnego i ich rodziny, pracownicy organizacji międzynarodowych),
- członkowie obcych sił zbrojnych i ich rodziny” [Celej].

Podział ten wskazuje na różnice w statusie prawnym cudzoziemców. Status cudzoziemca podlega zarówno wewnętrznym jak i zewnętrznym regulacjom prawnym. Z uwagi na to można wyróżnić kilka standardów traktowania osób posiadających inne obywatelstwo. Po pierwsze, zgodnie z zasadą tzw. równouprawnienia ogólnego cudzoziemcy mają przyznane prawa cywilne, prawa te w zasadzie nie odbiegają od tych, z których korzystają obywatele kraju. Cudzoziemcy mogą również korzystać z dodatkowych uprawnień zagwarantowane prawnie.

Państwo z tytułu zwierzchnictwa terytorialnego może swobodnie decydować o możliwości pobytu cudzoziemca w swoich granicach. Zasady te w zasadzie nie podlegają regulacjom prawa o charakterze międzynarodowym, z wyjątkiem umów podpisanych dobrowolnie przez państwo. Nie uregulowany zewnętrznie jest również czas pobytu obcokrajowca w danym kraju. Określenie regul dopuszczania cudzoziemców na dane terytorium, czasu trwania i zasad pobytu w zasadzie należy wyłącznie do wewnętrznych kompetencji państwa. Należy podkreślić, że odmienne są zasady przebywania w danym kraju są uzależnione przede wszystkim od celu pobytu cudzoziemca, np. państwo zwalnia ze spełnienia wymogów formalnych osoby pracujące w dyplomacji, turystów oraz studentów.

Cudzoziemcy przebywający na terenie danego państwa tworzą specyficzny rodzaj wspólnoty, tzw. diasporę. Jest to zbiór osób o wspólnym pochodzeniu etnicznym, żyjących w miejscu innym niż miejsce życia typowe dla tej grupy etnicznej i zachowujących swą

etniczną samoświadomość i zwyczaje i etniczny język [Диаспора]. Warunki te nie zawsze przyczyniają się do umocnienia więzi społecznych między rodakami przebywającymi poza granicami ojczyzny. Powszechnie bowiem jest unikanie przez emigrantów nawiązywania kontaktów z rodakami. Diaspora to często grupa nieskonsolidowana. Dlatego też charakteryzując diasporę należy zwrócić uwagę, czy osoby wchodzące w jej skład imigrowały do nowego miejsca z tego samego powodu – grupa ta może być bowiem pod tym względem bardzo zróżnicowana i stosunek jej członków do kontaktowania się z rodakami jest uzależniony od przyczyn emigracji.

Cudzoziemcy, mając ograniczony kontakt z użytkownikami języka przebywającymi na terytorium pierwotnym, ulegają silnym wpływom użytkowników nowego środowiska na różnych poziomach komunikacji [Русский язык]. Wyraźne są zmiany na poziomie leksykalno-semantycznym języka. Do najważniejszych zaliczyć należy: zapożyczenia z języków obcych, zwłaszcza tych posiadających status języka międzynarodowego, zachodzenie procesu nominacji w oparciu zarówno o język ojczysty jak i obcy. Częstym zjawiskiem jest również wypieranie słów rodzimych przez słowa obce w komunikacji z rodakami, może to dotyczyć np. wypowiedzeń pełniących funkcję fatyczną (*sorry* zamiast *извините*). W komunikacji następuje przejście z jednego języka na drugi, co jest u osób słabo władających językiem obcym związane z zachodzeniem zjawiska code switching [Nilep]. Często obserwuje się utratę zdolności odróżnienia semantyki wyrażen i ich wartości stylistycznej. Co ciekawe, nawet jeśli jakaś społeczność posługuje się w danym kraju swym językiem narodowym to też dochodzi do zniekształceń. Język rozwija się w innym sposób i w innym tempie niż w kraju, w który obowiązuje. W efekcie język, którym członkowie diasporę posługiwali się w swojej ojczyźnie, pod wpływem języka obcego ulega licznym zmianom, a konsekwencją całego procesu jest powstanie miejscowego wariantu danego języka.

Warto zwrócić uwagę na przebieg procesu zapominania rodzimego języka. Najszybciej umiejętności językowe ulegają utracie u osób które emigrowały wcześniej, tj. przed 12 rokiem życia. W tym wieku bowiem nie jest jeszcze w pełni rozwinięty system językowy. Słabiej władają językiem rosyjskim osoby, które urodziły się już na emigracji, a jedyną formą kontaktu z językiem ojczystym jest

przebywanie w gronie rodziny. Osoby te nigdy nie będą posługiwały się w pełni swoim językiem ojczystym. U osób, które emigrowały w wieku późniejszym utrata zdolności językowych następuje dopiero po 10 latach od momentu opuszczenia ojczyzny. Charakterystyczne dla procesu są: zmniejszenie zasobu leksyki, stosowaniem struktur typowych dla języka obcego w tekstach języka narodowego, zmiany na poziomie składni, liczne peryfrazy i błędy gramatyczne. Szybkość zachodzenia procesu uzależniona jest od aktywności językowej emigranta.

Temat niniejszego artykułu obliguje do zanalizowania statusu osoby pochodzenia rosyjskiego zamieszkującej terytorium inne niż terytorium Federacji Rosyjskiej czy ujmując zjawisko emigracji Rosjan szerzej – ziem dawnego ZSRR. Omawiając zagadnienie migracji zewnętrznej skupię się na statusie Rosjanina w następujących krajach należących do Unii Europejskiej: Niemcy, Francja, Łotwa i Litwa.

Emigracja z Rosji to zjawisko powszechne. Szacuje się, że na przestrzeni lat Rosję na stałe opuściło blisko 20 milionów ludzi. W ciągu ostatniego stulecia na terenie krajów byłego ZSRR miało miejsce pięć fal migracyjnych. Pierwsza fala emigracji była związana ze zniesieniem pańszczyzny. Trwała od 1861 do końca 1917. Kraj głównie z przyczyn ekonomicznych opuściło wtedy ponad 4 miliony Rosjan. Druga fala była związana z rewolucją 1917 roku. Trwała do 1938 roku. Z przyczyn politycznych wyjechało wtedy prawie 4 miliony osób. Byli to przede wszystkim przedstawiciele inteligencji. Kolejna fala emigracji nastąpiła po II wojnie światowej. ZSRR opuściło wtedy blisko 10 milionów osób, głównie byli to przesiedleńcy. Czwarta fala pochodzi z lat 50. I trwała do lat 90. Miała podłoże polityczno-etniczne, ale czasem i motywację rodzinną. Wyjechali wtedy Żydzi, Niemcy oraz kobiety, które wyszły za mąż za obcokrajowców. Ostatnia, trwająca po dzień dzisiejszy, emigracja ma charakter ekonomiczny. Z Rosji wyjechał już ponad milion osób. Kraje, do których emigranci przenoszą się najchętniej, to Niemcy, Izrael, USA i Czechy. Często wyjeżdżają osoby z wyższym wykształceniem, osoby posiadające stopnie naukowe i specjaliści różnych dziedzin [Эмиграция].

Poszczególne fale emigrantów różnią się od siebie pod względem stosunków między członkami diaspor, a w konsekwencji również stosunkiem do języka ojczystego. Rosjanie nie tworzą

skonsolidowanych diaspor [Кондрашов]. Charakterystyczną cechą rosyjskich emigrantów jest zrywanie więzi z ojczyzną. Rosja traktowana jest przez nich jako zagranica. Nie wyklucza to jednak zainteresowania sprawami Rosji. Utrzymują oni również kontakt z przyjaciółmi i krewnymi żyjącymi w FR. Rosję traktują jednak jako zagranicę. Emigrant za wszelką cenę stara się zostać obywatelem kraju, który wybrał za nowe miejsce życia. Uzyskanie innego obywatelstwa jest równoznaczne z utratą obywatelstwa rosyjskiego. Jedynym chyba wyjątkiem jest rosyjskojęzyczna społeczność Izraela. Imigranci z lat 90. odgrywają istotną rolę w Izraelu. Uczestniczą w życiu politycznym, współtworzą izraelską kulturę i gospodarkę. Imigranci są integralną częścią społeczeństwa. Tworzą przy tym swoisty „rosyjski świat”. Diaspora ta w pozytywny sposób wpłynęła na rozwój współpracy na linii Rosja-Izrael.

Władze rosyjskie nie realizują programów mających na celu poprawę bytu rosyjskich emigrantów. Nie szukają też żadnych pozytywów wynikających z tego, że część obywateli wyemigrowała. Osoby te mogłyby przyczynić się do rozwijania rosyjskiej cywilizacji, promowania na szeroką skalę rosyjskiej kultury. Dla Rosji korzystna byłaby też ścisła międzynarodowa współpraca między ośrodkami naukowymi - należy bowiem zaznaczyć, że wśród emigrantów jest wielu naukowców, którzy opuszczają kraj dlatego, że nie mają możliwości dalszego rozwoju naukowego. Władze rosyjskie nie widzą jednak problemu w tym, iż kraj opuszczają osoby, które mogłyby przyczynić się do jego rozwoju.

Niemcy to jedno z miejsc najchętniej zasiedlanych przez rosyjskich emigrantów. Szacuje się, że przebywa tam od 3 do 5 milionów ludzi. Dokładna liczba rosyjskojęzycznych imigrantów nie jest znana i formalnie nie możliwa do ustalenia. W niemieckich paszportach nie ma bowiem informacji dotyczących narodowości. W dodatku wielu imigrantów przebywa tam nielegalnie.

Członkami rosyjskiej diaspory w Niemczech są: przesiedleńcy niemieckiego pochodzenia i ich rodziny, rosyjscy Żydzi i prawdziwi Rosjanie. Dla przedstawicieli tych trzech grup migrantów językiem ojczystym jest język rosyjski. Można jednak przypuszczać, że wielu z tych emigrantów nie uważa się za Rosjan, dotyczy to przede wszystkim późnych przesiedleńców. Oni bowiem najszybciej zasymilowali się

z niemieckim społeczeństwem i są wręcz gotowi zapomnieć o rosyjskiej przeszłości.

Rosjanie zgodnie z literą prawa mogą stale przebywać na terenie Niemiec jeśli mają niemieckie obywatelstwo lub zezwolenie na stały pobyt. Uzyskanie tych statusów zajmuje wiele lat. Szybciej statusy te uzyskują późni przesiedleńcy oraz Żydzi. Muszą oni spełnić wymogi formalne związane między innymi z wykazaniem pochodzenia, a dla Żydów konieczne jest również udowodnienie, że są wyznawcami judaizmu. Wpływ na uzyskanie prawa domicylu ma też znajomość języka niemieckiego, którą należy poświadczyć międzynarodowym certyfikatem językowym lub przystępując do egzaminu sprawdzającego sprawności językowe.

Trudniejszą drogę mają etniczni Rosjanie. Uzyskanie prawa stałego pobytu, a następnie obywatelstwa niemieckiego to procedura trwająca o wiele dłużej niż np. w przypadku późnych przesiedleńców. Pierwszym krokiem jest wyjazd na podstawie wizej roboczej. Jej otrzymanie kiedyś było skomplikowane. Nie każda firma chciała zatrudnić obcokrajowca. Musiała wykazać że niemożliwe jest zatrudnienie na dane stanowisko ani Niemca, ani obywatela kraju należącego do UE. Sytuacja uległa zmianie wraz z przyjęciem w sierpniu 2012 roku przepisu gwarantującego osobom z wyższym wykształceniem otrzymanie wizej pracowniczej – tzw. Niebieskiej Karty [Taube] Określa nowe zasady pobytu i zatrudnienia w Unii Europejskiej i ma pomóc w przyciągnięciu fachowców do Niemiec. Niemiecka karta definiuje nowy status pobytowy, który ma przyciągnąć dobrze wykwalifikowanych fachowców do Niemiec i UE. Posiadacze Niebieskiej Karty mogą uzyskać zezwolenie na stały pobyt w Niemczech już po 2 latach pobytu. Osoby ubiegające się o to pozwolenie muszą spełnić wiele formalnych wymogów, m.in.: osiągnięcie pewnej granicy zarobków (roczne zarobki nie niższe niż 44 800 €, a w przypadku lekarzy, informatyków, inżynierów – 35 tys. €), posiadanie wyższego wykształcenia, bogate doświadczenie zawodowe i dobra znajomość języka niemieckiego. Innym sposobem na uzyskanie prawa domicylu jest rozpoczęcie nauki w Niemczech. Dzięki temu emigrant przez kilka lat może legalnie przebywać w Niemczech. Nie musi płacić za studia – te bowiem są dla obcokrajowców bezpłatne. Pobyt ten może przedłużyć bądź poprzez znalezienie tam pracy, bądź

poprzez kontynuowanie edukacji. Sposobem na uzyskanie niemieckiego obywatelstwa jest również zawarcie związku małżeńskiego z obywatelem Niemiec.

Podstawowymi czynnikami udanej adaptacji w Niemczech są: podstawowy poziom znajomości języków, posiadanie wykształcenia i praktycznej wiedzy zawodowej, które pozwolą na uzyskanie wystarczającego dochodu, posiadanie oszczędności finansowych, które pozwolą przetrwać pierwszy okres pobytu w nowym kraju. Szanse na udaną adaptację mają przede wszystkim osoby wykwalifikowane (przy czym kwalifikacje muszą zostać potwierdzone przez władze niemieckie) [Pałoma]. W trudnej sytuacji znajdują się osoby pozostające długo bez zatrudnienia. Osoba taka ma małe szanse by w przyszłości pracować na intratnym stanowisku. Wiele osób pracuje tu poniżej swoich kwalifikacji. Władze niemieckie oferują pomoc imigrantom: zasilki, mieszkanie, kursy językowe, pomoc w znalezieniu pracy i ubezpieczenie zdrowotne. Na największe wsparcie ze strony władz mogą liczyć późni przemieszczający się.

Francję jako miejsce schronienia wybrało wielu literatów, artystów i filozofów. Ich twórczość nie jest jednak znana Rosjanom, mimo iż tworzy rosyjską kulturę. Poznanie jej będzie możliwe wyłącznie wtedy, kiedy zmieni się stosunek Rosji do emigrantów przebywających we Francji i będzie szansa na repatriację migrantów.

Francja jest dla Rosjan krajem atrakcyjnym: jest to światowe centrum kultury i rozrywki, w którym można doskonalić warsztat zawodowy i rozwijać karierę. Kraj słynie ze swoich demokratycznych tradycji – dla wielu stanowi azyl polityczny.

Francją zainteresowano się w związku z rewolucją 1917 roku i wojną domową w Rosji. Emigrowało wtedy wielu Rosjan. Dużą część stanowili przedstawiciele ruchu „Białych”. Istotne że termin biała emigracja nie jest stosowany wyłącznie członków ruchu „Białych”, lecz w odniesieniu do wszystkich emigrantów, którzy opuścili kraj z powodu zachodzących w ojczyźnie zmian politycznych. W 1936 we Francji żyło już blisko 64 tys. Rosjan. Wpływ na liczebność rosyjskiej diaspory we Francji wywarła również II wojna światowa. Szacuje się, że po jej zakończeniu zostało nie więcej niż 60 tysięcy rosyjskich emigrantów. Zmniejszenie liczby przebywających we Francji Rosjan był spowodowany tym, że wielu z nich poległo w trakcie działań

wojennych, inni zdecydowali się na opuszczenie Francji i emigrację do Stanów Zjednoczonych. Wzrost liczebności diaspory nastąpił też w latach 70.

Obecnie diasporę we Francji tworzą nie ci, którzy wyjeżdżają dobrowolnie i z reguły są świadomi swojej decyzji. Prawdopodobnie obecnie we Francji przebywa około 250 tysięcy osób pochodzenia rosyjskiego. Ze względu na uzyskanie statusu stałego miejsca pobytu migrantów we Francji można podzielić na kilka kategorii: osoby, które wstąpiły w związek małżeński z obywatelem Francji lub innym obcokrajowcem; naukowcy lub wykładowcy, zapraszani przez francuskie naukowe instytucje na kontrakty czasowe; osoby przebywające w kraju na podstawie wizej naukowej; osoby, które zawarły umowę o pracę; starający się uzyskać status uchodźcy lub osoby, posiadające już ten status (dotyczy to również członków ich rodzin).

Uzyskanie francuskiego obywatelstwa jest zadaniem bardzo trudnym do zrealizowania. Jedną z metod ułatwiających uzyskanie obywatelstwa jest wykazanie, że rodzice danej osoby są Francuzami. Innym sposobem uzyskania obywatelstwa przez osobę dorosłą jest naturalizacja. Jeśli obcokrajowiec chce przejść ten proces powinien sprawnie władać językiem francuskim (poziom B1), znać prawa i obowiązki obywatela francuskiego, warto znać miejscowe obyczaje i mieć normalne warunki życia na przestrzeni pięciu lat. Proces ten może ulec skróceniu, jeśli osoba ubiegająca się o uzyskanie obywatelstwa ukończyła we Francji studia wyższe, a jeszcze lepiej jeśli ma realne szanse na uzyskanie pracy albo już pracuje. Skrócić można też czas próbny do procesu naturalizacji – należy jednak być obdarzonym jakimś talentem i mieć wybitne osiągnięcia. W pewnych wypadkach można przejść naturalizację bez wypełnienia warunków związanych z czasem próbnym i otrzymać obywatelstwo - mogą skorzystać z tego osoby służące we francuskiej armii bądź mające status uchodźcy. Rosjanin, który uzyska obywatelstwo francuskie nie traci obywatelstwa rosyjskiego [*Гражданство*].

Zarówno w Niemczech jak i Francji funkcjonują organizacje mające na celu zrzeszenie rosyjskich emigrantów. Do ich zadań należy zaliczyć pomoc w procesie adaptacji oraz popularyzację kultury Rosji i języka rosyjskiego. Część z nich zajmuje się przygotowaniem chętnych

do egzaminów z języka rosyjskiego. W Internecie jest wiele portali dla rosyjskojęzycznych (fora internetowe, portale społecznościowe, portale z poradami, serwisy randkowe). Działają również rosyjskojęzyczne gazety, radio i telewizja.

Inna jest sytuacja Rosjan, którzy przebywają w byłych republikach ZSRR. Blisko 1/3 mieszkańców Łotwy jest rosyjskojęzyczna, a jakość ich życia jest zależna od stopnia władania językiem łotewskim. W kraju odbywają się egzaminy ze znajomości łotewskiego. Nie są one tylko jednym z kroków do uzyskania obywatelstwa Łotwy. Sprawności językowe kontrolowane są i później. Dla wielu jest to upokarzające – rosyjskojęzyczni unikają mówienia w języku łotewskim – zdarza się nawet, że mimo iż język ten jest językiem oficjalnym, to ostatnim kontaktem z nim jest szkoła. Zdaniem Łotyszy taka polityka językowa jest sprawiedliwa, ponieważ za czasów ZSRR byli oni zmuszani do używania języka rosyjskiego. Poważnym problemem jest brak dobrych stosunków między Łotyszami a Rosjanami. Łotysze uważają, iż rosyjskojęzyczni mają problemy ze zintegrowaniem się ze społeczeństwem. Różnią ich m.in. wybierane kierunki emigracji – Łotysze chcą emigrować na Zachód, a Rosjanie swe dalsze życie najchętniej wiązałiby z Rosją. Rosyjskojęzyczni żyją kreowanym przez rosyjskie media mitem Moskwy i Petersburga [Виншневецкая].

Łotwę wyróżnia polityka przyznawania obywatelstwa. Istnieje tu status nie-obywatela. Mają go osoby, które przyjechały do Łotwy z innych republik ZSRR oraz ich potomkowie. Powodem wprowadzenia takich obostrzeń była chęć ograniczenia za wszelką cenę wpływu Rosji na sprawy dotyczące Łotwy – zarówno w sferze polityki zagranicznej jak i spraw wewnętrznych kraju. Nieobywatele posługują się paszportem nie-obywatela. Mogą być członkami partii politycznych. Nie mają za to prawa głosu w sprawach państwowych, nie mogą pracować w administracji publicznej, ani w służbach mundurowych, ani jako adwokaci czy farmaceuci, itd. Ograniczono ich prawa do nabywania nieruchomości i zdobywania wykształcenia w niektórych ośrodkach naukowych. Ograniczone są również ich wyjazdy do niektórych krajów. Potrzebna jest wiza. Nie-obywatele nie są uznawani za mniejszość narodową. Na przestrzeni lat liczba nie-obywateli ulega zmniejszeniu.

Z uwagi na historyczną przynależność ziem łotewskich do ZSRR, rosyjskojęzyczni nie tworzą tu diaspory. Termin ten obejmuje społeczność, którą tworzą ludzie, którzy dobrowolnie lub pod przymusem opuścili ojczyznę. Nie jest tak w przypadku łotewskich Rosjan. Rosjanie, którzy po rozpadzie ZSRR pozostali na terenie nowopowstałych krajów tworzą z punktu widzenia historii rodzime, krajowe grupy językowe. Rosjan można zatem traktować bądź jako mniejszość narodową, bądź jako integralną część ludności łotewskiej – na równi z Łotyszami – obie narodowości od wieków współtworzą kulturę i historię Łotwy.

W Łotwie są trzy grupy rosyjskojęzycznych: obywatele Łotwy, obywatele Rosji i nieobywatele. Rosyjskojęzyczni są dzieleni na kategorie. Przeprowadzanie do kasty socjalnej dokonuje się na podstawie stopnia opanowania języka łotewskiego. Jest sześć kategorii: 1A, 1B, 2A, 2B, 3A i 3B. Każda z tych kategorii może pracować tylko w określonych zawodach, w przeciwnym razie może zostać zwolniona z pracy lub ukarana grzywną.

W 1991 roku uznano, że integracja rosyjsko-łotewska może odbyć się wyłącznie na bazie języka łotewskiego. Na mocy ustanowionego prawa od 2000 roku w urzędach nie są przyjmowane dokumenty w języku innym niż łotewski. Na inny język niż łotewski nie są tłumaczone również żadne informacje urzędowe. Języka łotewskiego używa się w sferze publicznej. Co ciekawe, od wielu osób ubiegających się o pracę wymaga się jednak znajomości języka rosyjskiego. Według badań statystycznych z 2000 roku znajomością języka rosyjskiego może wykazać się ponad 75% mieszkańców Łotwy. Już pod koniec lat 80. Pojawił się pomysł uznania rosyjskiego za drugi język urzędowy. Według sondażu „Na drodze do społeczeństwa obywatelskiego”(2000), pozytywny raczej pozytywny stosunek do tego wymogu wyrazili 84% obywateli i 26% obywateli Republiki Łotewskiej. Politycy partii „ЕДИНСТВО” uważają, że jeśli język rosyjski zostałby uznany za oficjalny, to najprawdopodobniej wyparłby z użycia język łotewski. Rosyjski dominowałby na pewno w miastach, łotewski na wsiach. Wielokrotnie pojawiał się pomysł rozszerzenia zastosowania języka rosyjskiego w sferach publicznych [*Русский язык в Латвии*].

W 2012 roku odbyło się referendum w sprawie uznania języka rosyjskiego za urzędowy [Hyndle-Hussein]. Uzyskanie tego statusu

mogło przyczynić się do tego, że rosyjski w przyszłości stałby się oficjalnym językiem używanym w strukturach unijnych. Referendum odbyło się dzięki inicjatywie obywatelskiej. Według opinii politologów inicjatywa zorganizowania referendum to efekt nieprzyjęcia reprezentującej rosyjskojęzycznych wyborców partii Centrum Zgody do koalicji rządowej, mimo iż partia ta w 2011 odniosła sukces w wyborach parlamentarnych. Referendum nie wprowadziło żadnych zmian – w konstytucji nie wprowadzono żadnych zmian. Co więcej, w sukces referendum nie wierzyli nawet jego organizatorzy.

Litwa jest jednym z krajów gdzie imigruje najwięcej Słowian. Podstawową przyczyną z powodu której pojawia się tu tak wielu imigrantów jest to, że z Litwy zdecydowanie łatwiej przenieść się do innego kraju należącego do UE niż uzyskać pozwolenie na wyjazd do Niemiec czy Francji. Uzyskanie zezwolenia na zamieszkania na Litwie kosztuje dużo mniej, jeśli chodzi na przykład o biznes-imigrację lub o uzyskanie edukacji europejskiej. Co więcej, imigracja tu jest bardziej komfortowa dla Ukraińca czy Rosjanina. Ludność miejscowa zna jeszcze język rosyjski. Rosjanie są tu drugą pod względem liczebności grupą ludności [*Demografia*]. Rdzenni mieszkańcy jednak nie mają do imigrantów pozytywnego nastawienia.

Jak przeprowadzić się na Litwę? Jedną z opcji jest przeniesienie się do Litwy jako do kraju w którym ma się rodzinę – rodziców, małżonka, dzieci. Najpierw uzyskuje się pozwolenie na czas określony, które następnie można przedłużyć na czas nieokreślony. W przypadku małżeństw międzynarodowych osoba nielitewskiego pochodzenia musi zdać egzamin językowy. Litewskie prawo pozwala na prowadzenie na terenie kraju działalności gospodarczej przez obcokrajowców. Osoby takie rejestrują na Litwie firmę i na tej podstawie uzyskują prawo pobytu tam. Prawo to można przedłużyć na podobnych zasadach jak na terenie Unii Europejskiej. Tymczasową ochronę mogą uzyskać polityczni uchodźcy, ofiary handlu ludźmi, a ponadto pozwolenie na pobyt tu mogą uzyskać również osoby ciężko chore. Prawo pobytu uzyskują również osoby prowadzące działalność naukowo-badawczą w ramach umowy. Jeśli pracownik naukowy będzie pracował dla dobra Litwy, a przy tym będzie miał zawartą umowę z jedną z firm badawczych, to zezwolenie na pobyt zostanie wydane bardzo szybko.

Wydawana jest taka wiza na okres ważności umowy. Imigrant może swobodnie poruszać się po kraju i wyjechać za granicę.

Na Litwie rosyjskojęzyczni obywatele mogą mieć problemy ze zdobyciem wykształcenia. W ciągu ostatnich lat zmienił się obraz oświaty na Litwie. Problemem jest też sama organizacja w oświacie. Wiele rosyjskich szkół zostało zamkniętych. W 1996 działało ich 85 a w ciągu 10 lat liczba ta zmniejszyła się o połowę. O ponad połowę zmniejszyła się też liczba uczniów uczących się w języku rosyjskim. Powodem zamykania szkół jest również reorganizacja szkolnictwa – rosyjskie szkoły nie spełniają niektórych wymogów. Mimo iż ustawodawstwo gwarantuje mniejszościom narodowym prawo do kształcenia się w języku ojczystym, to w rzeczywistości nie ma np. podręczników tłumaczonych na język rosyjski. Zmiany zaszły też na uczelniach wyższych. Obecnie studia prowadzone są wyłącznie w języku litewskim. Problem to nie tylko ograniczenia w nauczaniu języka. W rosyjskich szkołach na Litwie uczniowie nie zdobywają wiedzy dotyczącej rosyjskiej kultury i historii. Szkoła nie kształtuje też świadomości narodowej [Русский язык в Литве].

Migracja z Rosji jest powszechna i masowa, o czym świadczy fakt fałowości tego zjawiska. Wysłanie ogólnych wniosków dotyczących statusu Rosjanina na emigracji jest zadaniem niemożliwym z uwagi na to, iż status obcokrajowca w danym państwie należy od wewnętrznych kompetencji państwa. Pozycja cudzoziemca w danym kraju uzależniona jest również od uwarunkowań społeczno-historycznych tworzących stereotypowy obraz obcokrajowca z danego państwa, co wpływa na ogólny stosunek narodu do osób danej nacionalności. Status Rosjanina powinien być zatem każdorazowo rozpatrywany indywidualnie dla każdego państwa.

LITERATURA:

1. Celej J., *Pojęcie cudzoziemca i obywatelstwa UE*, [28.08.2013], http://pewp.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=111:pojcie-cudzoziemca-i-obywatelstwa-ue-&catid=41:opinie-ekspertyzy-badania&Itemid=60
2. *Demografia Litwy*, [w:] *Wikipedia. Wolna encyklopedia*, [1.10.2014], http://pl.wikipedia.org/wiki/Demografia_Litwy
3. Hyndle-Hussein J., *Referendum w sprawie języka rosyjskiego na Łotwie*, [10.08.2013], <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2012-02-22/referendum-w-sprawie-jezyka-rosyjskiego-na-lotwie>

4. Kilijański M., *Migracje międzynarodowe – zarys współczesnych trendów migracyjnych*, [10.10.2014],
<http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/37435/012.pdf>
5. Nilep Ch., “Code Switching” in *Sociocultural Linguistics*, [15.10.2014]
http://www.colorado.edu/linguistics/CRIL/Volume19_Issue1/paper_NI LEP.pdf
6. *Obywatelstwo i bezpaństwowość. Przewodnik dla parlamentarzystów*, [23.09.2014],
http://www.ipu.org/PDF/publications/nationality_po.pdf
7. *Procesy migracyjne jako źródło szans i zagrożeń dla społeczności lokalnych*, [8.10.2014], <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/socjologia/1077-procesy-migracyjne-jako-zrodlo-szans-i-zagrozen-dla-spolecznosci-lokalnych>
8. Ramus W., *Instytucje prawa o obywatelstwie polskim*, Warszawa 1980 s. 21.
9. Taube F., Romaniec R., *Praca w Niemczech z „niebieską kartą”*, [20.08.2013],
<http://www.dw.de/praca-w-niemczech-z-niebieska-karta/a-16213680>
10. Вишневецкая Ю., *Русские в Латвии: легко ли быть оккупантом*, [15.08.2013], <http://strana.lenta.ru/latvia/nationalism.htm>
11. *Гржданство Франции*, [15.10.2014], <http://alfa.immigracia.eu/france-grazdanstvo>
12. *Диаспора*, [20.08.2013], <http://voluntary.ru/dictionary/981/word/diaspora>
13. Кондрашов Д., *Диаспора — не для русских*, [25.09.2014],
<http://www.klaipeda1945.org/russkoe-zarubezhje/diaspora-ne-dlya-russkih/>
14. *Работа в Германии*, [14.08.2013],
<http://www.migration.ru/kakuehat/view/rabota-v-germanii.html>
15. *Русский язык в Латвии*, [в:] *Википедия. Свободная энциклопедия*, [14.10.2014],
https://ru.wikipedia.org/wiki/Русский_язык_в_Латвии
16. *Русский язык в Литве*, [в:] *Википедия. Свободная энциклопедия*, [14.08.2013],
https://ru.wikipedia.org/wiki/Русский_язык_в_Литве
17. *Русский язык эмигрантов в Германии*, [15.10.2014],
<http://www.mlis.ru/literature/318-russkij-jazyk-yemigrantov-v-germanii.html>
18. *Эмиграция из России*, [1.10.2014], <http://www.russian-world.info/emigraciya>

Росіяни в країнах Євросоюзу

Головною метою роботи є аналіз проблеми зовнішньої міграції. Звернуто увагу на статус російської мови в Німеччині, Франції, Латвії та Литві. Представлено формальні вимоги, необхідні для отримання права постійного проживання та громадянства в країнах, обраних імігрантом як цільове місце. Увага приділена відносинам у зазначених країнах як між росіянами, так і між ними і етнічно корінним населенням. Розглядається

функціонування установ, що мають на меті об'єднувати росіян в еміграції, в т.ч. допомагати їм у адаптації до нового середовища. Представлені також лінгвістичні питання, що стосуються впливу іноземної мови на рідну.

Ключові слова: *росіяни, зовнішня міграція, Німеччина, Франція, Латвія, Литва, російська мова, громадянство, доміцилій*

Русские в странах Евросоюза

Главной целью настоящей работы является анализ проблемы внешней миграции. Обращено внимание на статус русского языка в Германии, Франции, Латвии и Литве. Представлены формальные требования, необходимые для получения права постоянного проживания и гражданства в странах, избранных иммигрантом как целевое место. Внимание уделено отношениям в указанных странах как между русскими, так и между ними и этнически коренным населением. Рассматривается функционирование учреждений, имеющих целью объединять русских в эмиграции, в т.ч. помогать им в адаптации к новой среде. Представлены также лингвистические вопросы, касающиеся влияния иностранного языка на родной.

Ключевые слова: *русские, внешняя миграция, Германия, Франция, Латвия, Литва, русский язык, гражданство, домичилий*

The Russian in The European Union countries

Main aim of this work is the analysis of external migration problem. Special attention is put to the status of Russian in following countries: Germany, France, Latvia and Ukraine. Formalities to get constant claims as well as citizenship in selected by the emigrant countries are shown in this work. The relationship between Russian and ethnic population is taken into consideration. The organizations responsible for unification Russian on emigration and help to adapt in a new environment are also mentioned. The work shows the influence of issues related to linguistics concerning impact of foreign language to native language.

Key words: *Russian, external migration, Germany, France, Latvia, Ukraine, Russian language, citizenship, domicile.*

Паулина Махульска

УЯК, Кельце

ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ КАК ЗНАКИ КУЛЬТУРЫ (НА ОСНОВЕ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОК НАРОДОВ ЕВРОПЫ)

Термин «культура» толкуется в литературе предмета по-разному; исследователи обычно под данным термином понимают совокупность результатов человеческой деятельности (в том числе материального и нематериального плана): «Под культурой следует понимать все то, что создано целенаправленным размышлением и специфичными для людей способами (методами) деятельности. Эти средства позволяют создать как материальные, так и нематериальные, духовные ценности.» [Е. Басин]; «В широком значении на обиходном уровне сегодня словом «культура» обозначают совокупность всех проявлений человеческой жизни и деятельности, направленность этой активности на переобразование окружающей природной среды с целью господства над ней посредством научного знания.» [Е.М. Скворцова, 1999: 9-10]; «культура – совокупность достижений людей» [Ю.В.Рождественский]; с другой стороны в быту «(...) культура трактуется как духовное богатство, образованность (...)» [Е.М. Скворцова, 1999: 9-10]. Есть и другие теории, напр.: «культура – форма коммуникаций, принятая в данном обществе или общественной группе» [Рождественский Ю.В.]. Учитывая разное понимание данных терминов невозможно не согласиться, что «Как бы ни были различны определения культуры, даваемые разными авторами, в них всегда предполагается, что содержание культуры находит выражение в языке.» [Солонин Ю.Н., Каган М.С.] – данное можно заметить в предикативных единицах языка, каковыми являются паремии. Паремия это, с одной стороны, языковой, а с другой – культурный знак.

Как утверждает Г.Лейбниц: «Знаки (...) должны быть краткими и сжатыми по форме и заключать максимум смысла в минимуме протяжения» [Цит. по: Мириманов В.], если соотнести с этим дефиниции пословиц и поговорок В.И. Далем, можно заметить, что паремии обладают всеми вышепуказанными

признаками знака: малые по форме (представляют собой предложение), в смысловом плане обладают дословным и переносным смыслами (поучение, суждение и т.п.).

В данной статье под термином «знак культуры» будем подразумевать объект, свойственный определенной культуре и сильно в ней закрепленный – функционально и прагматически. Знаки культуры способны «передавать» все нюансы культуры, которые носитель данной культуры заметит или которыми пользуется ежедневно, а не-носитель – может всего лишь с ними посредственно познакомиться: «Каждому человеку более или менее понятна семиотика его родной культуры. Гораздо хуже обстоит дело с чужими культурами. Чтобы научиться улавливать значение и смысл их знаков и текстов, требуется приложить много усилий, и все же редко кому удастся достичь здесь такого же уровня, на каком находится понимание родной, знакомой с пеленок культуры. Язык любой культуры своеобразен и уникален.» [Солонин Ю.Н., Каган М.С.], поэтому знак определенной культуры у носителей других культур может бытовать по-разному: либо обладать другим оттенком значения, либо вызывать совсем другие коннотации чем у носителя, либо быть полностью непонятным, или наоборот: быть понятным, но данное понимание может быть неполным, поверхностным или ограниченным каким-то фактором.

Пословицы и поговорки по этимологии можно разделить на две основные группы: заимствованные из латыни (интернациональные) и не заимствованные из латыни. В данной статье исследовательский материал составляют самые популярные польские, русские, английские, французские, немецкие пословицы и поговорки, которые прошли из латыни в системы данных языков. Следует учесть, что в этом процессе существует несколько путей: нам удалось выделить четыре:

1. Перемии могут быть перенесены в другую языковую систему в своей традиционной форме (без перевода или приспособления к другой языковой системе) – данное явление замечаем в польском языке: латинские пословицы и поговорки: *Homo homini lupus est*, *Mens sana in corpore sano*, *Manus manum lavat* и др. используются в исходной,

латинской форме. Однако оригиналы используются относительно редко в сравнении с польскими эквивалентами. Следует учесть факт, что латинский оригинал часто приводится вместе с польским эквивалентом-переводом в виде объяснения – в этом плане оба эквивалента дополняются. Если посмотреть с функциональной точки зрения все резко меняется: поскольку польский эквивалент выполняет традиционные функции паремии, постольку латинский оригинал обычно используется как имя собственное (название организации, конкурса, общественного движения).

2. Паремии подвергаются процессу буквального перевода, тем самым сохраняя большинство элементов исконной латинской формы, в том числе структуру (вплоть до порядка слов) и семантику, напр.:
 - *Лучше поздно, чем никогда* (рус.), *Lepiej późno niż wcale* (поль.), *Better late than never* (анг.), *Mieux vaut tarde que jamais* (фр.), *Besser spät als nie* (нем.), *Potius sero quam nunquam* (лат.)
 - *Рука руку моет* (рус.), *Ręka rękę myje* (поль.), *One hand wash the other* (анг.), *Une main lave l'autre* (фр.), *Eine Hand wäscht die andere* (нем.), *Manus manum lavat* (лат.).
 - *Не всё то золото, что блестит* (рус.), *Nie wszystko złoto, co się świeci* (поль.), *All is not gold that glisters* (анг.), *Tut ce qui reluit n'est pas or* (фр.), *Es ist nicht alles Gold, was glänzt* (нем.), *Non est aurum omne quod radiat* (лат.).
3. Паремии, подвергшиеся в процессе перевода мелким структурным изменениям:
 - 1) Добавление/замена слов, не изменяющих общего смысла пословицы или поговорки, напр.:
 - *Аппетит приходит во время еды* (рус.), *Apetyt rośnie w miarę jedzenia* (поль.), *Appetite comes with eating* (анг.), *L'appétit vient en mangeant* (фр.), *der Appetit kommt beim Essen* (нем.), по латыни звучит: *Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae* (дословно переводится как: чем больше пьют воду, тем больше её хочется);
 - *Не так страшен чёрт, как его малюют* (рус.), *Nie taki straszny diabeł, jak go malują* (поль.), *The devil is not so black as he is painted*

(анг.), *Le diable n'est pas si noir qu'on le fait* (фр.), *Der Teufel ist nicht so schwarz, wie man ihn mahlt* (нем.), *Diabolus non est tam ater, ac pingitur* (лат.); В данных примерах замечается чередование чёрный (английский, французский, немецкий и латинский варианты) и страшный (русский и польский варианты), т.е. рациональная черта (цвет) vs. эмоциональная черта (эмоции).

- *Мудрость в голове, а не в бороде* (рус.), *Broda mądrości nie do da/ Broda mądrym nie czyni* (пол.), *It is not the beard that makes the philosopher* (анг.), *La barbe ne fait pas le philosophe* (фр.), *Bart und Mantel machen den Philosophen nicht/ Der Bart macht nicht den Gelehrten* (нем.), *Barba non facit philosophum* (лат.). В данном случае польский и русский эквиваленты относятся к мудрости, а остальные – к философии. Здесь и замечается интересное чередование: черта (мудрость) vs. должность (философ). Однако во всех случаях борода символизирует зрелый возраст, опыт и мудрость.
- 2) Добавление/замена слов, которые меняют оттенок значения переведённой пословицы или поговорки), напр.:
 - *Бог троичу любит* (рус.), *Bóg trójce lubi* (пол.), *All good things go by threes* (анг.), *Toutes les bonnes choses vont par trois* (фр.), *Alle gute (böse) Dinge sind drei* (нем.), *Omne trinum perfectum* (Дословный перевод: Все тройное совершенно). Любопытно, что только польский и русский эквиваленты относятся в данной поговорке к религии (в чем замечается сильное влияние религии на культуру), во всех остальных речь идёт о том, что всё хорошее выступает тройственно. Поэтому здесь существует оппозиция религия vs. суеверие.
 - *В здоровом теле здоровый дух* (рус.), *W zdrowym ciele zdrowy duch* (пол.), *A healthy mind in a healthy body* (анг.), *Une âme saine dans un corps sain* (фр.), *Gesunder Sinn in gesundem Leib* (нем.), *Mens sana in corpore sano* (лат.). В данных примерах также замечаем чередование: польский и русский эквиваленты относятся к духу, а остальные – к уму.
 - *Двое дерутся – третий пользуется* (рус.), *Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta* (поль.), *Two dogs strive for a bone, and a third runs away with it* (анг.), *Quand les chiens s'enterpillent, le loup fait ses*

affaires (фр.), *Wenn zwei sich zanken, lacht der Dritte in Gedanken* (нем.), *Dioblus litigantibus tertius gaudet* (лат.). Английский эквивалент относится к метафоре о двух собаках, французский – к метафоре о собаке и волке. Немецкий эквивалент является более дословным переводом из латыни.

4. Паремии кроме буквального перевода подвергаются процессу культурной адаптации, путём введения внеязыковых реалий. Суть данного явления заключается в том, что некоторые компоненты заменяются компонентами более понятными для носителей конкретной культуры. Среди таких можно назвать:

Топонимы и связанные с ними явления, нпр.:

- *Возить дрова в лес. В Тулу со своим самоваром не ездят* (рус.) - Тула – один из последних в России центров производства самоваров, здесь находится также Музей самоваров, *Drzewo do lasu woźić* (пол.), *To carry coals to Newcastle* (анг.) - Ньюкасл известен угольной промышленностью, *Montrer le soleil avec un flambeau* (фр.) (дословно: *Показывать солнце с факелом*), *Holz nacht dem Wald tragen* (нем.), *Linga in silvam portare stultum est* (лат.);
- *Москва не сразу строилась / Не в один день Москва строилась* (рус.), *Nie od razu Kraków zbudowano* (пол.), *Rome was not built in a day* (анг.), *Pari n'e pas ete bati en un jour* (фр.), *Rom ist nicht in einem Tage gebaut worden* (нем.), *Roma non fuit una die condita* (лат.). В данном примере следует заметить, что польский, русский и французский эквиваленты в своем содержании относятся к столицам или бывшим столицам России, Польши и Франции в отличие от остальных эквивалентов, которые сохранили реалии латинского источника.

Различие в географических особенностях, повлиявших на символику объектов:

- *Лучше синица в руках, чем журавль в небе* (рус.), *Lepszy wróbel w garści, niż gołąb (kanarek) na dachu* (пол.), *A bird in the hand is worth two in the bush* (анг.), *Moineau a la main vaut mieux que grue qui vole* (фр.), *Besser ein Sperling in der Hand als eine Taube auf dem Dach* (нем.), *Est avis in dextra melior, quam quattuor extra* (дословно: *Est avis in dextra melior, quam quattuor extra* (дословно: *Птица в правой руке лучше, чем четыре в небе*)).

Lepszy ptak w prawej ręce, niż cztery na żennątrzy)/ *Sola avis in cavea melior, quam mille volantes* (дословно: *Lepszy ptak w klatce, niż tysiąc latających*) (лат.); Воробей (польская, немецкая и французская пословицы) символизирует что-то обычное, неизысканное; Журавль (русская и французская) не обитают во Франции и не задерживаются в России, поэтому в данном случае представляют собой символ чего-то труднодоступного. В польской и немецкой пословицах такой непостоянной «добычей» становится голубь. Интересно, что самой близкой к латинскому оригиналу является английская пословица – здесь нет определенного вида птицы. Однако суть всех вышеприведенных пословиц заключается в ценности обладаемого в отношении к недоступному.

Популярные имена:

- *Всякая невеста для своего жениха родится* (рус.), *Każda Różia znajdzie Józia* (поль.), *Every Jack must have his Jill* (анг.), *A chacun sa chasime* (фр.), *Jeder Hans findet seine Grete* (нем.), *Pari con pari ben sta e dura* (лат.). Из вышеприведённых примеров английский, польский, французский и немецкий варианты были пополнены традиционными именами.

Названия традиционных инструментов:

- *Нашла коса на камень* (рус.), *Trafila kosa na kamień* (поль.), *To a crafty man – a crafty and a half* (анг.), *A trompeur – trompeur et demi* (фр.), *Auf einen Schelm gehören anderthalbe* (нем.), *Arte deluditur ars* (лат.). Польский и русский эквиваленты – коса, все остальные пользуются метафорой человека.

Черты, характерные для представителей определенного народа, напр.:

- *Голодный – сердитый* (рус.), *Polak, gdy głodny, to zły* (пол.), *A hungry man, an angry man* (анг.), *Vilain affame est demi-enrage* (фр.), *Hungern und harren macht das Haupt närrisch* (нем.), *Fames et mora bilem in nasum conciuunt* (лат.); В данном случае только польский эквивалент культурно приспособлен тем самым пытаясь установить «общую» черту поляков.
- *Без труда нет плода* (рус.), *Bez pracy nie ma kołaczy* (поль.), *No pains, no gains* (анг.), *Nul bien sans peine* (фр.), *Ohne Fleiss kein Preis*

(нем.), *Sine labore non erit panis in ore* (лат.), поскольку польский эквивалент обладает названием традиционного блюда и тем самым он ближе латинского источника, постольку английский, французский и немецкий содержат определение труда – здесь замечаем и разные подходы – польская и русская пословицы содержат результат работы – пищу, остальные – признак работы (тяжёлая).

Названия предметов, связанных с определённой культурой, напр. валюта:

- *Копеечка к копейке - рубль набегает* (рус.), *Grosz do grosza, a będzie kokosza* / *Grosz do grosza – będzie pół trzosa* (пол.), *Penny and penny laid up will be many* (анг.), *Denier sur denier batit la maison* (фр.), *Viele Pfennige machen einen Taler* (нем.), *Nummulus est gratus centum lucrando ministrans* (лат.); Любопытным является факт, что французский и немецкий эквиваленты относятся к несовременным валютам (динар, талер).

Паремии как неотъемлемые элементы языка являются формой выражения особенностей культуры, что заключается в том, что нередко они с содержательной точки зрения относятся к явлениям, присущим только определенному народу. Надо заметить, что пословицы и поговорки, существующие в польском и русском языках, отличаются от тех, которые существуют в немецком, английском, французском и латинском. Исходя из вышеприведенных примеров, можно прийти к выводу, что в немецком, английском, французском и латинском языках паремии являются более «рациональными» (относятся к рациональной сфере), а в польском и русском – более «эмоциональными» (относятся к эмоциональной сфере). Кроме того польские и русские паремии подвергаются в большей степени влиянию религии, чем паремии остальных языков. В связи с этим можно полагать, что на пословицы и поговорки, существующие в славянских языках и заимствованные из латыни, либо повлияли те же или схожие факторы, либо выше указанные пословицы и поговорки были перенесены из одного славянского языка в другой.

ЛИТЕРАТУРА

1. Басин Е., *Культура*, [в:] Энциклопедия Кругосвет, http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/filosofiya/KULTUR_A.html?page=0,0
2. Мириманов В., *Досписьменные формы искусства*, [в:] Энциклопедия Кругосвет, http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/izobrazitelnoe_iskusstvo/DOPISMENNIE_FORMI_ISKUSSTVA.html?page=0,7
3. Рождественский Ю.В., Введение в культуроведение, Москва 1996, с. 5.
4. Скворцова Е.М., Теория и история культуры, Москва 1999.
5. Солонин Ю.Н., Каган М.С., Культурология, http://yanko.lib.ru/books/cultur/solonin-kagan-culturology-2007-a.htm#_Toc170599796

Прислів'я та приказки як знаки культури (на основі прислів'їв і приказок народів Європи)

У статті ми зробили спробу визначити прислів'я та приказки (паремії) як знаків культури. Автор наводить кілька визначень терміну «культура», «знак» і на цій основі визначає термін «знак культури»..

Автор також намагається визначити шляхи адаптації латинських прислів'їв і приказок в окремих європейських мовах (польській, російській, англійській, німецькій, французькій), вирізняючи три шляхи: переносу одиниці з вихідної системи до своєї у базовій формі, буквального перекладу і перекладу з культурною адаптацією.

Ключові слова: прислів'я, приказка, паремія, культура, знак, знак культури.

Przysłowia i porzekadła jako znaki kultury (na podstawie przysłów i porzekadeł narodów Europy)

W niniejszym artykule podjęta była próba określenia przysłów i porzekadeł (paremii) jako znaków kultury. Autor przywołuje kilka definicji terminu „kultura”, „znak” i na tej podstawie określa termin „znak kultury”.

Artykuł stanowi również próbę określenia sposobów adaptacji łacińskich przysłów i porzekadeł w wybranych językach europejskich (polski, rosyjski, angielski, niemiecki, francuski), wydzielając trzy drogi: przeniesienia oryginału do systemu drugiego języka w jego podstawowej formie, dosłownego przekładu oraz przekładu z kulturą adaptacją.

Kluczowe słowa: *przysłowie, porzekadło, paremia, kultura, znak, znak kultury.*

Proverbs and sayings as cultural signs (based on European proverbs and sayings)

In this article was attempted to determine the proverbs and sayings (paroimia) as signs of culture. The author cites several definitions of the term "culture", "sign" and on this basis defines the term "signs of culture."

The article is also an attempt to identification ways of adapting the Latin proverbs and sayings in European languages (Polish, Russian, English, German, French). The author sorted out three ways: the transfer of the original system in a second language in its basic form, the literal translation, and translation with cultural adaptation.

Key words: *proverb, saying, paroimia, culture, sign, sign of culture.*

Паулина Махульска

УЯК, Кельце

КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОСЛОВИЦ И ПОВОРОК НАРОДОВ ЕВРОПЫ

Исследуемые пословицы и поговорки (польские, русские, английские, немецкие, французские) можно разделить на две основные подгруппы: пословицы и поговорки заимствованные из латыни, и пословицы и поговорки не заимствованные из латыни

В настоящей работе сосредоточимся на пословицах и поговорках, не имеющих своих истоков в латыни, но тем не менее формально созвучных или аналогичных по смыслу. Так откуда же еще, кроме латыни, могут появиться сходные паремии?

Много общих европейским культурам пословиц и поговорок вышло из Святого Писания, напр.:

Богу — Божье, кесарю — кесарево (Матф. 22, 15-21) (*рус.*), *Co carskie oddac cesarzowi, a co boskie - Bogu* (*поль.*), *Render unto Caesar the things which are Caesar's, and to God which are God's* (*анг.*), *Rendez a Cesar ce qui est a Cesar, et a Dieu ce qui est a Dieu* (*фр.*), *Gebet dem Kaiser, was de Kaisers, und Gott, was Gottes ist* (*нем.*)

Значит вряд ли можно однозначно утверждать о заимствованиях между языками исследуемой группы или общих заимствованиях их латыни (так как Евангелие было написано на арамейском и греческом языках), но нельзя отрицать возможности посредничества латыни в случае английского, немецкого,

французского или польского, а также греческого – в случае русского языка.

Источником для поговорки могут быть произведения национальной литературы, напр.: выражение *А Васык слушает да ест* происходит из басни Крылова «Кот и повар». По происхождению данная языковая единица является цитатой, но в обиходе воспринимается как поговорка (т.е. в случае, когда носители языка забывают об источнике, цитата становится поговоркой). Такого рода поговорки могут заимствоваться в другие языки и культуры. Их закреплению в новой культурно-языковой среде может благоприятствовать распространение национальных легенд или переводы художественных произведений. Поговорки возникающие в рамках какой-то определенной культуры, формально и семантически своеобразны и обычно в процессе заимствования не подвергаются трансформации или культурному приспособлению. Так, раннесредневековая поговорка *Все дороги ведут в Рим* могла иметь латинский источник, но распространилась благодаря басне Лафонтена, поэтому исходным вариантом следует считать *Tous les chemins mènent a Rome*. Как поговорка цитатного происхождения она сохраняет свою структуру и в других языках *Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu* (поль.), *All roads lead to Rome* (англ.), *Alle Wege führen nach Rom* (нем.),

Примеров таких заимствованных из одного языка в другой поговорок, довольно много:

Много шума из ничего (рус.), *Wiele hałas u nic* (поль.), *Much ado about nothing* (англ.), *Beaucoup de bruit pour rien* (фр.), *Viel Lärm um nichts* (нем.) – источником данной поговорки является заглавие комедии Шекспира «*Much ado about nothing*», благодаря заимствованию она перешла в другие языки [Ашукин, с. 207].

Хорошо смеется тот, кто смеется последним (рус.), *Ten się śmieje, kto się śmieje ostatni* (поль.), *He laughs best who laughs last* (англ.), *Wer zuletzt lacht, lacht am besten* (нем.) – Данное выражение, в настоящее время воспринимаемое в качестве поговорки, принадлежит французскому писателю Жану-Пьеру Флориану – *Rira bien qui rira le dernier*. Источником данных слов является басня «Два христианина и туча» [Ашукин, с. 368]

Иногда следы общего источника затеряны. От него сохраняется единственно формулировка – схема императива. В таких случаях при заимствовании представители каждого заимствующего языка используют эту схему как фрейм, заполняя свободные позиции собственным содержанием. В таких случаях паремии оказываются сходными по смыслу (иногда и по структуре), но отличными по содержанию:

It is easy to be wise after the event (англ.), *Après dommage chacun est sage* (фр.), *Nacht der Tat sind alle klug* (нем.), *Русский человек задним умом крепок* (рус.), *Mądry Polak po szkodzie* (польск.). Юраша насчёт данной паремии читаем: „Фраза (...) в той или иной форме употреблялась в Древней Греции и Риме” [Т. Jurasz, с. 70], но какой именно была исходная форма автор не пишет. Подразумевается, что данная поговорка заимствована либо из древнегреческого языка, либо из латыни. Как видим, в польском и русском примере заметно приспособление данного текста к этнокультурным реалиям (ведь как поляки, так и русские отмечают в себе в качестве характерной черты определенную безрассудность, горячность, неумение предвидеть последствия).

Многие паремии, не имеющие общего источника, могут происходить из народных сказок, преданий и легенд, многие из которых могут быть либо остатками древних общих мифов или же являющиеся следствием каких-то очень отдаленных во времени заимствований. Но иногда совпадения могли быть совершенно случайны. В виде примера приведём поговорку *Koźy kują w Paćanowie*. Эта поговорка происходит из предания о семье кузнецов из городка Пацанов по фамилии Козы, являющейся омонимом известного зоонима. С самого утра, когда во всей деревне люди слышали, что кузнецы начали работать, говорили: *O! Koźy kują w Paćanowie*. Однако в польском языке апеллятивная форма *koźy* является еще и грамматическим омонимом, т.к. присутствует равно в именительном, как и в винительном падеже множественного числа. Поэтому фраза может быть понята двояко – как *Козы ку́ют в Пацанове!* и как *Коз ку́ют в Пацанове!* Вторая версия создавала эффект остранения и, будучи ономастологическим казусом (термин О.В.Лещака – [Лещак 1996, 372]), требовала осмысления. Ей был приписан смысл – ‘в Пацанове происходят самые

невозможные события? Данная фраза стала поговоркой и используется до сих пор. Русским эквивалентом ее может являться поговорка *Говорят в Москве кур доят*. Этимология этой единицы совершенно иная и восходит, скорее всего, к традиционному сочинению небылиц о далекой и недоступной столице, в которой мало кто был и о которой могли слагать легенды. Скорее всего данная эквивалентность произошла путем несколько насильственной привязки двух независимых друг от друга языковых единиц.

В большинстве же случаев пословицы, возникшие на собственной этнической почве, аналогов в других языках не имеют: *Wyjść jak Zabłocki na mydle* – истоком данной поговорки является история про польского дворянина – Заблоцкого, который с целью увеличения своего богатства принял решение заняться бизнесом – именно производством мыла. Все деньги, которые у него были он потратил на производство товара. Однако во время транспорта все мыло попало в реку. В итоге у дворянина не было ни богатства, ни мыла.

Пословицы и поговорки могут быть созданы на базе исторических событий или с использованием ситуации с историческим персонажем, напр.: *Za króla Sasa jedź, pij i popuszczał pasą* – данная поговорка относится к временам правления в Польше королей из саксонской династии (по-польски – *Sasy*), она напоминает о разгульном образе жизни правителей. *Szkoła czasu i atlasu* – данную поговорку приписывают польскому королю Станиславу Августу. Данными словами король отреагировал на прочитанное им произведение поэта (написанное на атласе), которое ему не очень понравилось [Słownik Języka Polskiego].

Нужно подчеркнуть, что вышеприведенные примеры объединяет факт, что они возникли в определённой культурной среде, в рамках определенного языка и там же и остались, не переходя в другие языки.

Так почему же одни паремии являются объектом заимствования, а другие нет? Можно полагать, что суть проблемы заключается в том, что есть паремии настолько сильно связанные с определенной культурой (специфицированные), что если их выделить из культурного контекста, они становятся полностью

непонятными и бессмысленными. Другие же – т.е. те, которые подвергаются заимствованиям, универсальны, как по содержанию, так и по смыслу. Даже если их выделить из культурного контекста, они своего смысла не теряют.

Здесь можно было бы также поднять вопрос переводимости и непереводимости определённых языковых единиц. Культурно ненасыщенные паремии (не содержащие специфических культурных нюансов) легко подвергаются переводу: те же которые содержат множество культурных элементов, не понятных носителям языка – либо в меньшей степени, либо вообще не переводятся.

Исходя из вышесказанного, все паремии можно разделить не на две, а на три группы: одну из них составляют паремии, заимствованные в различные языки из древних источников (прежде всего из древнего паремического фонда) независимо друг от друга, вторую – возникшие в одном из современных языков (обычно в литературной форме), затем заимствованные в другие путем перевода и межкультурных контактов, третью – паремии, которые возникли в рамках одной культуры и языка и существуют только в этой культурной области.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Słownik Języka Polskiego* [online], <http://sjp.pwn.pl/ciekawostki/Przyslowia;187262.html>
2. Jurasz T., *Banialuka czyli kopa starych przysłów*, Rzeszów 1989.
3. Ашукин, Н.С., Ашукин, М.Г., *Крылатые слова*, Москва 1988.
4. Лещак, О.В. Языковая деятельность. Основы функциональной методологии лингвистики, Тернополь 1996.

Культурні особливості прислів'їв і приказок народів Європи

Автор намагається здійснити класифікацію джерел паремій у польській, російській, німецькій, англійській та французькій мовах. Автор ділить паремії за походженням на три основні групи: прислів'я і приказки, що походять з давніх мов, прислів'я та приказки, які виникли у конкретній сучасній мові та були запозичені іншими, та прислів'я і приказки, які виникли та функціонують лише у одній мові і культурі.

Ключові слова: *прислів'я, приказки, паремія, походження.*

Kulturowe osobliwości przysłów i porzekadeł narodów Europy

Autor podejmuje próbę klasyfikacji źródeł paremii w polskim, rosyjskim, niemieckim, angielskim i francuskim języku. Klasyfikacja obejmuje trzy grupy: przysłowia i porzekadła, wywodzące się z języków starożytnych, przysłowia i porzekadła, które powstały w obrębie jednego języka i kultury i uległy zapożyczeniom do innych języków, oraz przysłowia i porzekadła, które powstały w obrębie jednego języka i kultury i nie uległy zapożyczeniom do innych języków.

Kluczowe słowa: *przysłowia, porzekadła, paremia, pochodzenie.*

Cultural characteristic of European proverbs and sayings

This article is continuation of article "Proverbs and sayings as cultural signs (based on European proverbs and sayings)". In this article author was attempted to sorted out by kind of source of proverbs and sayings in Polish, Russian, German, English and French. The classification consists of three groups: proverbs and sayings, derived from the ancient language, proverbs and sayings that have arisen in one language (and culture) and loanworded from this language to other languages and proverbs and sayings that have arisen in one language (and culture) and don't loanword from this language to other languages.

Key words: *proverb, saying, paremia, source.*

Dagmara Korczyńska

UJK, Kielce

EUROPEJSKIE KULTUROWO-CYWILIZACYJNE ASPEKTY W PRZESTRZENI KOGNITYWNEJ MIASTA KIELCE

Kielce – miasto na prawach powiatu będące stolicą województwa Świętokrzyskiego. Jego powierzchnia wynosi niespełna 110 km². Początki powstania miasta owiane są licznymi legendami, z których wylania się najistotniejszy fakt dotyczący jego początków, czyli wybudowanie w 1086 r. drewnianego kościoła św. Wojciecha, a także rok 1171, kiedy to powstała kolegiata Najświętszej Maryi Panny. W okolicy kościoła św. Wojciecha miała znajdować się, ze względu na najkorzystniejsze położenie topograficzne, najstarsza osada. Na przestrzeni dziejów miasto zmieniało się, rozwijało, liczba

mieszkańców ulegała zwiększeniu. Dziś miasto liczy ponad 200 tys. osób [5].

W ciągu ostatnich lat jeszcze lepiej zauważyć można zmiany, jakie dokonywane były/są w mieście. Jednak aspirację Kielc do bycia miastem europejskim związane są silnie z koniecznością realizacji wizji nie tylko władz miejscowych, ale przede wszystkim Unii Europejskiej, takich jak: wyrównywanie różnic w rozwoju społecznym i gospodarczym w stosunku do większych, bardziej rozwiniętych aglomeracji miejskich, zwiększanie konkurencyjności gospodarki, budowa społeczeństwa opartego na wiedzy [4].

Sam prezydent miasta Kielce, Wojciech Lubawski, to, jakich zmian dokonało miasto po wejściu Polski do Unii Europejskiej od 2004r, nazywa skokiem cywilizacyjnym. W ciągu ostatnich lat, dzięki środkom pozyskanym z funduszy unijnych, inwestowaniu w placówki kultury, pomoc społeczną, infrastrukturę techniczną i sportową Kielce stały się przyjazne dla swoich mieszkańców, turystów, biznesmenów i osób niepełnosprawnych [8].

Rzeczywiście, będąc w Kielcach, nie sposób nie zauważyć śladów Unii Europejskiej, nie tylko w postaci wyposażonych budynków i odremontowanych ulic, ale również w postaci rzucających się w oczy tablic, informujących o współfinansowaniu bądź sfinansowaniu danego przedsięwzięcia czy projektu przez Unię Europejską. Na każdej z takich tablic, znajduje się kolejno: logo Narodowej Strategii Spójności, herb Kielc lub województwa Świętokrzyskiego, a także, obowiązkowo, flaga Unii Europejskiej. Również przy każdej z elektronicznych tablic informacyjnych, znajdujących się przy kieleckich przystankach, zauważamy podobne oznakowanie (herb Kielc, logo Zakładu Transportu Miejskiego, flaga UE, oraz dodatkowo naklejka UE). W obrazie miasta Kielce takich tablic, które informują o zasługach UE dla Kielc od 2004 roku stale przybywa i na dzień dzisiejszy jest już całe mnóstwo.

W Kielcach znajduje się ponad 300 pomników, pamiątkowych tablic czy głazów. Oprócz ważnych miejsc pamięci narodowej, związanych w większym lub mniejszym stopniu z historią miasta, przypominających o istotnych dla potencjalnego kielczanina wydarzeniach, w Kielcach znajduje się mierzący siedem metrów wysokości pomnik na skalę co najmniej kraju. Mowa tu o monumencie

„Homo-homini”, czyli z łaciny „człowiek człowiekowi”. Odsłonięty został w 2006 r. w Kielcach przy ul. Ks. Piotra Ściegiennego. Zlokalizowany jest między dwoma cmentarzami. Upamiętnia atak terrorystyczny na World Trade Center z dn. 11.09.2001 r. Pomnik powstał z woli kielczan, jako symbol głosu mieszkańców, sprzeciw agresji i nietolerancji, która, jak to napisane jest na monumencie: „(...) zagraża cywilizacyjnemu dziedzictwu ludzkości”. Jest to pierwszy taki pomnik w Europie, który upamiętnia to zdarzenie, jak również inne zamachy terrorystyczne i ich ofiary na świecie.

Pomnik przedstawia dwie przecięte samolotami pochylone ku sobie jedynki – jako upamiętnienie daty i nawiązanie do dwóch wierz. Na jednej z nich znajdują się tabliczki z nazwami czternastu miast, w których doszło do ataków terrorystycznych, a są nimi: Bieslan, Moskwa (upamiętniona 2 razy), Madryt, Londyn, Bali i Jerozolima, Bombaj, Grozny, Sri Lanka, Mozdok, Bagdad Karbala, Stambuł, Szarm El-Szejk oraz Telawiw. Obok nazwy każdego z miast, znajduje się dokładna data ataku. Monument zaprojektował artysta Adam Myjak. Podczas odsłonięcia pomnika, jakie miało miejsce w piątą rocznicę zamachu na WTC, odczytany został list prezydenta George'a W. Busha do kielczan. Na uroczystości tej nie zabrakło ambasadorów państw dotkniętych atakami terrorystycznymi, przedstawicieli władz miasta czy duchownych. Uczniowie kieleckich szkół zapalili po jego odsłonięciu kilka tysięcy zniczy, z których każdy opatrzony był nazwiskiem jednej z ofiary zamachu z 11 września [11].

Oprócz wielkiego kieleckiego monumentu, opisanego powyżej, w Kielcach, niedaleko od centrum miasta, znajduje się także park im. Szarych Szeregów, w którym to od roku 2005 istnieje Aleja Sław. Przechadzając się po niej, nie zauważamy co prawda, wmurowanych w ścieżkę, marmurowych gwiazd, czy odcisków rąk, jak mogłoby się to wydawać patrząc na światowe standardy tego typu miejsc, a popiersia znanych osób – pisarzy, poetów, muzyków, kompozytorów, piosenkarzy, malarzy, aktorów, reżyserów, tancerzy. Są to nie tylko Polacy, ale i inni ludzie z całego świata, w tym także i z Europy. Wielu spacerujących bądź odpoczywających na ławkach kielczan możemy spotkać tu głównie w niedzielę. Trasa ta jest popularna ze względu na jej lokalizację. Wychodząc od parku miejskiego, idziemy w stronę Kadzielni właśnie tą, słynącą z największych walorów estetycznych,

trasą. Równoległe do Alei Sław przebiega również ścieżka rowerowa, tuż obok płynie rzeka.

Spośród 46 popiersi, których ponad 50% stanowią artyści Polscy, znajdujemy także 4 przedstawicieli Stanów Zjednoczonych: George Gershwin (1898-1937), Jimi Hendrix (1942-1970), Marylin Monroe (1926-1962), Andy Warhol (1928-1987) oraz 18 przedstawicieli krajów Europy (nie wliczając 24 Polaków), w tym 8 z Rosji: Michal Bulhakow (1891-1940), Marc Chagal (1887-1985), Bulat Okudźawa (1924-1997), Sergiusz Prokofiew (1891-1953), Igor Strawiński (1882-1971), Dymitr Szostakowicz (1906-1975), Galina Ulanowa (1910-1998), Włodzimierz Wysocki (1938-1980), 2 Anglii: Charlie Chaplin (1889-1977) i John Lennon (1940-1980); 2 z Hiszpanii: Salvador Dali (1904 – 1989) i Pablo Picasso (1881-1973); 2 z Francji: Edith Piaf (1915-1963) i Marcel Proust (1871-1922) oraz po 1 z Szwecji: Ingmar Bergman (1918-2007); Irlandii: James Joyce (1882-1941), Czech: Franz Kafka (1883-1924) i Niemiec: Tomasz Mann (1875-1955).

W 2014 roku w Kielcach odbyła się 51 edycja festiwalu folkowego o nazwie *Europeade*. Jest to impreza koncentrująca się nie na osiągnięciu zysków, a na wspieraniu dobra publicznego, czyli tzw. organizacja non-profit. Rok rocznie komisja, mająca swoją siedzibę w Belgii, wybiera jedno z europejskich miast, w którym będzie zorganizowany festiwal. W lipcu 2014 roku, takim miastem stały się właśnie Kielce. Nigdy wcześniej w żadnym innym polskim mieście festiwal nie miał miejsca [2]. Jak mieszkańcy odnieśli się do zapowiedzi tej imprezy? Odpowiedzi padły różne. Jedni uważali, że „tego typu inicjatywy są potrzebne, zawsze to podniesie turystyczne znaczenie naszego miasta”, inni nie mieli zdania, gdyż nigdy o czymś takim jak *Europeada* nie słyszeli, niektórzy odpowiadali, że jak najbardziej są za tym, gdyż jest to kolejnym pretekstem do tego, aby wyjść na miasto, zobaczyć, co się dzieje, umówić się z przyjaciółmi i wspólnie pooglądać tańce ludowe, dla jeszcze innych tego typu imprezy są całkowicie obojętne, nie deklarowali ani swojego w nich udziału, ani tego, żeby miało to im w jakiś sposób utrudnić życie. Pod artykułem zamieszczonym w Internecie, zapowiadającym *Europeade* można było znaleźć komentarze następującej treści: Sara: „*No to trzeba będzie wtedy wykosić chwasty i trawy w całym mieście, jak też i pozamiatać chodniki z piasku pozostającego po zimy, którym posypywane były chodniki. Bo tak brudnego miasta*

województwskiego chyba nie ma. Widać to też teraz, liście i śmieci leżące wszędzie nie wspominając o parku(...)!"; Ola: „*Potrzebny jak zającowi dzwonek*” [2]. Jak się okazało, przez pięć dni, kielczanie nie tylko obserwowali to, co się odbywa, ale i sami brali udział w organizacji, jako wolontariusze. Miasto, na te dni stało się, jak to określił reporter portalu Ciekawe Kielce, „*Europejską Stolicą Kultury Ludowej*” [7]. Rzeczywiście, trudno było przejść obojętnie, obok na tak dużą skalę zorganizowanego wydarzenia kulturowego. Pokazy, koncerty i zabawy miały miejsce w wielu punktach: na Rynku, w Amfiteatrze Kadzielnia, w Kieleckim Centrum Kultury, w kieleckich klubach, a także wewnątrz oraz przed obiema największymi kieleckimi galeriami handlowymi. Pochód zaś zaczął się w Parku Miejskim, a następnie przeszedł przystrojoną specjalnie na tę okazję ulicą Sienkiewicza. Już po pierwszym dniu odbywającej się w Kielcach imprezy kulturowej, można było usłyszeć i przeczytać wiele komentarzy na jej temat: Renne: „*Chyba nie było jeszcze w Kielcach takiej imprezy, można było poczuć w Kielcach klimat miasta turystycznego, ten wielojęzyczny gwar na ulicach*”; Tost: „*fantastyczny klimat jak w Europie*”; Waldi: „*Fajna impreza. Ciekawe dekoracje. Sienkiewka pełna kolorowych flag i banerów.*” [3]. Choć nie zabrakło również negatywnych odzewów co do organizacji jak i samej zasadności festiwalu, to jednak stanowiły one zdecydowaną mniejszość: Qubicki: „*Fajnie, że takie imprezy się odbywają tylko dlatego naszym kosztem? Na dodatek utrudnienia w ruchu blokada ulic. Tego typu imprezę można było organizować ale nie w centrum miasta*” [1]. Należy też zwrócić uwagę na to, że obserwatorami całego wydarzenia nie byli wyłącznie kielczanie, ale byli nimi również zamiejscowcy oraz zagraniczni goście, dla których festiwal taki jak ten, mógł być okazją do poznania zarówno przestrzennego, jak i działalności obrazu miasta Kielce.

Jeżeli chodzi o użycie w nazwach własnych kieleckich firm/zakładów, bądź zamiejscowych firm, mających w Kielcach swoje siedziby itp. przymiotnika *europaeski* lub rdzenia *-euro-* (przy czym niektóre są zapisywane oddzielnie, inne łącznie, a jeszcze inne przy pomocy łącznika) to zjawisko to nie jest w mieście jednostkowe.

Oto przykłady firm z siedzibami w Kielcach:

Europejski Fundusz Budowlany Sp. z o.o.

Europejski Fundusz Leasingowy S.A.

Centrum Wspierania Projektów **Europejskich**

Eurobank
Eurocar Kielce Sp. z o.o.
Eurocash Sp. z o.o.
Euroconcept
Eurogres Umański Paweł i Chrabąszcz Marcin
EuroKan S.C.
Euromarket S.C. Wrzałka Zdzisław i Wrzałka Tomasz
Europlus Kawiarnia Santana Mrozowski Józef
Przedsiębiorstwo Prywatne **Europrofil**. Zimnicki Grzegorz
Europroject Centrum Doradztwa i Planowania Regionalnego
Szkoła Języków Obcych **Euroschool**

Agencja Finansowa **EURO**

Euro Apteka Sp. z o.o.

Euro Eko Instalk

EURO FORMA BABY S.C. J., M. JASIŃSCY

Euro Info Centre

Euro Kantor

EURO MEGA PLUS SP. Z O.O.

Świętokrzyskie Centrum Okien I Drzwi **Euro** Okna Sabat Poleć sp. j

Euro Time Sp. z o.o.

Jachra **Euro** Japan

RTV **EURO** AGD

ARKA-TRANSPORT-**EURO** Przeprowadzki Krajowe i
Międzynarodowe

Euro-Auto Sp. z o.o.

Euro-BHP

Euro-Car 2 Auto-Handel-Komis. Marko Mirosław

Euro-Car sp. z o.o. Sklep Motoryzacyjny

Euro-Eko Centrum Zarządzania Odpadami

Euro-Fol Zakład Produkcyjno-Handlowy M. Sarnat

Euro-Grzyb Andrzej Grzyb

Euro-Hit Upominki
Euro-Konsult Sp. z o.o

Euro-Mega Plus sp. z o.o.

Euro-Net Sp. z o.o.

Euro-Trans Mokwiński Andrzej

Euro-Truck Części Zamienne Tir

Grupa Doradcza **Euro**-Janosik Adam Dąbek

Pol-**Euro** Oleksik Zbigniew [6]

Najważniejsze jest to, aby określić, czy użycie w danym szyldzie, w nazwie firmy, słowa *euro* jest konieczne, potrzebne i pragmatycznie zasadne. Czy zwykłemu, przechadzającemu się ulicami miasta flanerowi, widniejąca na szyldzie nazwa cokolwiek mówi np. o działalności firmy. A jeśli mówi, to czy nie wprowadza w błąd.

O czym świadczyć może i jaka jest funkcja użycia w nomina propria rdzenia *-euro*?

- wskazanie na działalność firmy na rynku europejskim, bądź związaną z rynkiem europejskim
- wskazanie na działalność związaną ze sprowadzaniem surowców do produkcji z państw europejskich
- wskazanie na działalność związaną z dystrybucją towarów do państw europejskich
- wykonywanie usług w krajach europejskich
- utajenie zaściankowości firmy
- udział kapitału zagranicznego
- spełnianie przepisów i wymogów europejskich
- wskazanie na działalność związaną z walutami. (Euro-waluta obowiązująca w większości krajów Unii Europejskiej).

Jednak analizując nazwy podane powyżej, w większości przypadków mamy do czynienia z innym powodem, dla którego rdzeń *-euro* pojawia się w nazwie, a mianowicie: *Euro* = prestiż, lepsza jakość (zarówno wykonywanych usług jak i produktów), wykorzystanie nowoczesnej technologii, nowego, innego, niepolskiego (czyt. nierutynowego) podejścia. Czyli w tym wypadku rdzeń *-euro*, spokojnie moglibyśmy zastąpić innym, np. *super*, *ekstra*, *nowoczesny*.

Jakie znaczenie mają Kielce na tle Europejskim? Zadając takie pytanie mieszkańcom miasta, najczęściej można było usłyszeć w

zdecydowanej większości milczenie, zakłopotanie. Mieszkańcy rzadko kiedy z marszu byli w stanie przywołać coś, co rzeczywiście, ich zdaniem, ma znaczenie na skalę Europy. Większość ludzi po dłuższej chwili milczenia odpowiadało, że chyba jednak nie ma w Kielcach żadnego zjawiska na tak dużą skalę. Jednak, jeśli pojawiały się odpowiedzi pozytywne, to były to w większości odpowiedzi dotyczące Targów Kielce, czyli jednego z dwóch liderów targowych w Polsce.

Wśród organizatorów wystaw z Europy Środkowo-Wschodniej kielecki ośrodek targowy plasuje się na drugiej pozycji pod względem liczby wystawców, ustępując miejsca Międzynarodowym Targom Poznańskim. Jeżeli zaś porównywać targi pod względem zajmowanej powierzchni, to w Europie Środkowo-Wschodniej klasyfikują się one na miejscu trzecim (niewiele większe są targi w Brnie) [9]. Do Targów Kielce należy jedna trzecia udziału w polskim rynku targowym [10]. Rzeczywiście, na Targi zjeżdżają się nie tylko wystawcy z Polski, ale niemal z całej Europy, tak więc ich znaczenie jest w pełni uzasadnione. Znowu powołamy się na słowa W. Lubawskiego: *Miasto może pochwalić się najprężniej rozwijającymi się w Polsce, a rozślawnionym na całą Europę, a nawet świat Targom Kielce, dzięki którym region ten nie tylko zyskał na prestiżu, ale także gra ważną rolę w sferze ekonomiczno-gospodarczej* [8].

Padają również, choć znacznie rzadziej, odpowiedzi dotyczące klubów sportowych, a mianowicie klubu piłki ręcznej – *Vive Kielce*, jak również (rzadziej) mająca bardziej wymiar ogólnopolski, drużyny piłki nożnej – *Korona Kielce*. Tych odpowiedzi udzielali w większości przedstawiciele płci męskiej w wieku ok. 20-35 lat. Warto wspomnieć o tym, że na stadionie w Kielcach (ofic. Kolporter Arena), trzykrotnie miały miejsce rozgrywki reprezentacji Polski w Piłce Nożnej: w eliminacjach Mistrzostw Europy w meczu z Armenią (2007 r.), eliminacjach Mistrzostw Świata w meczu z San Marino (2009 r.), oraz mecz towarzyski z Finlandią (2010 r.). W odpowiedziach sporadycznie pojawiały się „kieleckie marmury”, „fabryka marmurów”, jak również postać Michała Solowowa – biznesmena i kierowcy rajdowego, oraz Włodka (Włodzimierza) Pawlika – jazzmana, zdobywcy nagrody Grammy.

Żaden z respondentów „sam z siebie” nie przywołał jako takiej asocjacji, dotyczącej pamiętnego pogromu kieleckiego z 4 lipca 1946 roku. Dopiero po zadaniu konkretnego pytania – „Czy na skalę

Europejską z miastem Kielce może kojarzyć się takie wydarzenie, jak pogrom kielecki?” – osoby starsze niemal każdorazowo odpowiadały, że tak, niektóre podkreślały ważność tego wydarzenia lokując go nawet na skali światowej. Dyferencję w odpowiedziach na to pytanie można było zauważyć u osób młodszych (w większości studenci oraz młodzież szkolna). Część z nich opowiadała się za tym, że nie (argumentując to tym, że sami będąc mieszkańcami Kielc nie wiedzą nic szczególnego o tym wydarzeniu, choć kojarzą z nim kieleckie Planty), inni podzielali pogląd powtarzający się wśród ludzi starszych.

W tej kwestii dobrym podejściem metodycznym było by przeprowadzenie sondażu wśród ludzi z innych krajów Europejskich. Było by to dopełnieniem i weryfikacją uzyskanych wyników na podstawie badań kielczan. Zadanie im pytania, czy słyszeli o tym mieście, a jeśli tak, to co mogliby na jego temat powiedzieć, co wiedzą o Kielcach, jakie mają (i czy w ogóle mają) skojarzenia z Kielcami. Interesujące, czy takie wydarzenia historyczne, jak np. pogrom kielecki, występowałyby w odpowiedziach jako skojarzenia z tym miastem. Nasze badanie ograniczyliśmy do pytania kielczan o to, jak im wydaje się jak Kielce są postrzegane. Niemniej jednak takie zestawienie, próba zweryfikowania lub sfalsyfikowania mogłaby okazać się bardzo ciekawą, a przede wszystkim pragmatycznie przydatną w dalszej drodze prognozowania przyszłości Kielc po pierwsze na skali Europejskiej, a kolejnie nawet na skali globalnej. Analizując, badając miasto Kielce i to, co na jego temat uważają sami jego mieszkańcy, możemy, przywołując powyższe argumenty, stwierdzić, iż niewspółmiernie większe znaczenie dla Kielc ma Europa, niż Kielce mają dla Europy.

LITERATURA

1. Europeada 2014. Takiego balu Kielce nie widziały. Międzynarodowa zabawa na Rynku, [w:] echodnia.eu, <http://www.echodnia.eu/apps/pbcs.dll/article?AID=/20140727/POWIAT0104/140729137> [30.07.2014].
2. Europeade 2014 odbędzie się w Kielcach [w:] onet.pl, <http://wiadomosci.onet.pl/kielce/europeade-2014-odbędzie-sie-w-kielcach/wzg2z> [28.10.2013].
3. Europeada 2014 zamknięta. Ale wróci do Kielc, [w:] echodnia.eu, <http://forum.echodnia.eu/europeada-2014-zamknieta-ale-wroci-do-kielc-video-zdjecia-europeade-2014-is-over-but-it-t256880/> [30.07.2014].

4. Fundusze europejskie, [w:] Oficjalna strona Miasta Kielce, http://www.um.kielce.pl/fundusze_unijne/ [21.08.2013].
5. Kielce, [w:] Wikipedia, wolna encyklopedia, <http://pl.wikipedia.org/wiki/Kielce> [16.07.2013].
6. Kielecki katalog firm, <http://www.kkf.pl/> [22.07.2013].
7. Krogulec K., Europeada Kielce- międzynarodowy, kolorowy zawrót głowy [w:] Ciekawe Kielce, <http://ciekawekielce.pl/blog/europeada-miedzynarodowy-kolorowy-zawrot-glowy/> [04.08.2014].
8. Lubawski W., Poznaj miasto, [w:] Oficjalna strona Miasta Kielce, <http://www.um.kielce.pl/poznajmiasto/> [21.08.2013].
9. Międzynarodowe Targi Poznańskie liderem w Europie Środkowo-Wschodniej [w:] Międzynarodowe Targi Poznańskie, http://www.mtp.pl/all/pl/prasa/komunikaty_dla_mediow/miedzynarodowe_targi_poznanskie_liderem_w_europie_srodkowo-wschodniej/ [05.04.2014].
10. Targi Kielce - Informacja o firmie, [w:] Targi Kielce, <http://www.targikielce.pl/pl/o-firmie,35.htm> [09.08.2013].
11. Żołądek K., Kielce - Pomnik "Homo homini", [w:] swietokrzyskie.org.pl, <http://swietokrzyskie.org.pl/example-pages/222-kielce-pomnik-homo-homini?format=pdf&ml=4&mlt=system&tmpl=component> [09.08.2013].

Європейські, культурно - цивілізаційний аспекти у когнітивній просторі міста Кельце

У статті вказані ті аспекти образу міста, які мають (на думку мешканців) значення в європейському масштабі, і ті європейські чинники, які можна виявити в когнітивному просторі образу міста Кельце. Розглянуто приклади найменувань компаній, що містять корінь *-євро-* або прикметник *європейський*, а також розглянуто функції їх вживання в цих назвах.

Ключові слова: *пам'ятники, фольклорний фестиваль, Ярмарок Кельце, власні назви.*

Европейские, культурно-цивилизационные аспекты в когнитивном пространстве города Кельце

В статье указаны те аспекты образа города, которые имеют (по мнению жителей) значение в европейском масштабе, и те европейские факторы, которые можно обнаружить в когнитивном пространстве образа города Кельце. Рассмотрены примеры наименований компаний содержащих корень *-евро-* либо имя прилагательное *европейский*, а также рассмотрены функции их употребления в этих названиях.

Ключевые слова: *памятники, фольклорный фестиваль, Ярмарка Кельце, собственные наименования.*

European cultural and civilizational aspects of cognitive space of Kielce city

This article identifies those aspects of the image of the city that have (according to population) value on f European scale and, in turn, those European factors, which can be found in the cognitive space image of the city of Kielce. The examples of company names contained the root of the *euro* or the adjective *European*, and then was made consideration of the function of their use in these names.

Key words: *monuments, folklore festival, Kielce Trade Fairs, proper names.*

Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę w latach 2013-2015 jako projekt badawczy w ramach programu „Diamentowy Grant”.

Joanna Kowalczyk

UJK, Kielce

**CELOWOŚĆ I KONSEKUTYWNOŚĆ STRATEGII
WERBALIZACJI INFORMACJI W TEKSTACH DISKURSU
ADMINISTRACYJNEGO**

Dyskurs administracyjny, jako rodzaj lingwosemiotycznej działalności skierowanej na regulację stosunków społecznych, jest ściśle związany z celami, do których dąży państwo. Z kolei, jeżeli mówimy o celach, to należy zaznaczyć, że nie mniej ważne są rezultaty ich osiągnięcia. W niniejszym artykule zwrócimy uwagę na stosowane strategie prezentacji informacji w tekstach ze sfery dyskursu administracyjnego i ich wpływ na skuteczność pełnionych funkcji. Aby rozwiązać tę kwestię, niezbędnym będzie uwzględnienie dwóch punktów: celu i skutku. Należy wyjaśnić, że te dwa komponenty odnoszą się względem siebie jak określony do przewidzianego lub/i przewidywanego.

Zanim jednak przystąpimy do szczegółowego omawiania istoty tych aspektów administracyjnej sfery działalności, skupimy się na głównych możliwych typach organizacji tekstów, czyli na podstawowych strategiach werbalizacji. *Strategią werbalizacji* będziemy nazywać dyskursywny sposób przedstawienia informacji, zorientowany na stworzenie określonej i całościowej lingwosemiotycznej przestrzeni, która stanowi bazę dla celowej działalności podmiotu dyskursywnego. Zatem, *strategie werbalizacji informacji* – to działania, dotyczące globalnej pragmatycznej i funkcjonalnej struktury sensu. W zależności od tego, jakim celom sprzyja dana strategia, będziemy wyodrębniać dwa główne typy: deskrypcję [Deskrypcja] i preskrypcję [Preskrypcja], a także dwa stadia przejściowe (tatyki): narrację [Prajzner 2011: 185] i rozważania analityczne. Deskrypcja i preskrypcja są dwoma skrajnymi punktami na

osi typologii, a narracja i rozważania analityczne są rozłożone pomiędzy nimi.

Deskrypcja i preskrypcja występują w roli głównych sposobów prezentacji informacji w tekstach administracyjnych, ponieważ mogą tworzyć odrębne i samodzielne formy. Dlatego to dla nich zarezerwujemy termin: *strategia werbalizacji informacji* i będziemy go rozumieć, jako kompleksowy, dynamiczny model działań dyskursywnych, stosowanych z myślą osiągnięcia celów zarządczych. W odróżnieniu od strategii, taktyka to pośrednim instrumentem wykorzystywany na poszczególnych etapach, jako narzędzie, wykonujące zadania o charakterze wspomagającym (pomocniczym). Zatem, relacje między strategią i taktyką opierają się na antynomii: podstawowy – pomocniczy.

Z punktu widzenia funkcjonalnego pragmatyzmu, a dokładniej biorąc pod uwagę kryterium teologiczne, kwestię strategii werbalizacji informacji można rozpatrywać jako przedmiotowo-podmiotową sferę doświadczenia [O. Lemak 2011: 324], czyli uwzględniając racjonalność i emocjonalność [Leszczak 2008: 175-181] strategii. Jak już powiedzieliśmy, w aspekcie strategii prezentacji informacji można wyodrębnić: deskrypcję i preskrypcję, a także narrację i rozważania analityczne.

Deskryptywny charakter strategii wynika z ukierunkowania na opis i konstatację faktów. Relewantnymi składowymi deskrypcji (jako zjawiska, wprost odnoszącego się do pośredniej regulacji stosunków społecznych) są zauważalne w tekście konstrukcje, skupione na potwierdzeniu lub zaprzeczeniu istnienia faktów, będących obiektem sprawy: „zarejestrowano”, „wpłynęło”, „potwierdza się zgodność powyższego odpisu z treścią aktu małżeństwa”. Jak widać, w przypadkach, kiedy mamy do czynienia z deskryptywną strategią werbalizacji, rozwiązywane kwestie wymagają, w zasadzie, wyłącznie racjonalnego podejścia podmiotu dyskursywnego, a jej dyskursywnym celem jest prezentacja informacji, ograniczającej się do opisu lub konstatacji.

Z kolei, preskrypcja ujawnia się w eksplikacji decyzji (woli), tj. w jej jawnym przekazie. Ten rodzaj strategii skierowany jest na nałożenie obowiązku i polecenie jego wypełnienia. Celem tekstów o charakterze preskryptywnym jest bezpośrednia regulacja i wpływ na adresata, co można zaobserwować w stosowanych konstrukcjach, np.:

„Sąd Rejonowy (...) orzeka wobec oskarżonego (...) zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na okres 1 (jednego) roku”, „Sąd (...) zasądza od oskarżonego (...) na rzecz Skarbu Państwa koszty sądowe w kwocie (...)”.

Od razu można zauważyć, że w odróżnieniu od deskrypcji, preskrypcja w większym stopniu uwzględnia wolitywno-emocjonalne działania podmiotu dyskursywnego.

Natomiast taktyka, co do swej istoty, stanowi dopełniający element o charakterze subsydiarnego komponentu. Pierwszy rodzaj taktyki, tj. narracja – jest skierowany na prezentację zdarzenia. Poprzez wykorzystywanie kategorii czasu, jako środka pozwalającego wskazać zmianę, tj. przejście od jednego momentu do drugiego [Kant 1957: 376], ujawnia dynamiczny charakter taktyki: *„Przewodniczący pouczył oskarżonego o przysługującym prawie zadawania pytań osobom przesłuchiwany oraz składania wyjaśnień co do każdego dowodu”, „W czasie kontroli obecna była i udzielała wyjaśnień Pani (...)”.*

Rozważania analityczne natomiast, ukazują procesy studium przypadku, najczęściej w formie uzasadnienia. Przejawem rozważań analitycznych na powierzchni tekstu są komentarze lub wnioski o charakterze motywacji typu: *„Mając na uwadze powyższe”, „W świetle dotychczasowych rozważań uznać należy, że”, „Z tych motywów orzeczono jak w sentencji”.* Zazwyczaj rozważania analityczne w sferze administrowania są związane z prawnym uzasadnieniem podejmowanych decyzji czy działań i ich wyjaśnieniem: *„Zasadnie bowiem w literaturze podnosi się, że w art. 105 § 4 k.p.k. chodzi o wydanie decyzji w pierwszej instancji”, „Stosownie do treści art. 426 § 1 k.p.k., od orzeczeń sądu odwoławczego nie przysługuje środek odwoławczy”, „Zgodnie z przepisami Ustawy Prawo Bankowe, dokument sporządzony elektronicznie nie wymaga stempla i podpisu”.*

W zależności od typu i poziomu skomplikowania sprawy, strategię mogą realizować się albo poprzez dość jednoznaczne formy (np. świadectwa), albo poprzez połączenia własnych elementów i składowych innej strategii oraz taktyk (np. postanowienie). Nie są to tak rzadkie przypadki. Pragmatyka dokumentów może podporządkować się odrębnym komponentom strategii i posługiwać się taktykami w różnym stopniu. W taki sposób mogą istnieć kombinacje:

1. strategia – strategia:

- deskrypcje z elementami preskrypcji (z takim zjawiskiem mamy do czynienia w przypadkach, kiedy dokument, którego głównym

celem jest opisanie faktu, uwzględnia także pewne wymagania lub warunki, niezbędne do tego, aby mieć moc prawną, np.: „*ważne z dokumentem tożsamości*”, „*Nienadestanie podpisanego oświadczenia spowoduje, że składka emerytalna w całości będzie odprowadzana do ZUS*”, „*Teś pisma ważna tylko w oryginale*”.

- preskrypcje z elementami deskrypcji (przejawiają się, po pierwsze w przypadku, gdy dokument na poziomie treści i pragmatyki stanowi kategorię deontyczną, ale ze względu na swoją formę jest zbieżny z opisem. Po drugie, jeśli poza główną częścią tekstu znajdujemy konstatacje lub inne opisowe formy prezentacji informacji, bezpośrednio niewpływające na istotę dokumentu, np.: „*Utrzymuje w mocy zaskarżoną decyzję*”, „*postanawia stwierdzić, że organ prowadzący postępowanie w przedmiotowej sprawie utracił zdolność do jej załatwienia*” (w tych przypadkach deskrypcja jest obecna tylko formalnie); częstsze są przypadki, kiedy dokument zawiera konstatację decyzji lub polecenia, zazwyczaj poprzedzającą imperatywny fragment, w takich wypadkach są zauważalne deskryptywne markery typu: „*Sąd orzeka co następuje*”, „*Wojewoda postanawia*”.

2. strategia – taktyka:

- deskrypcje narracyjne (w tekście wyróżniają się obecnością opisów okoliczności zdarzeń, ale w rzeczywistości, cechą relewantną nadal pozostaje konstatowanie faktu przewodniego, a narracyjny charakter dokumentu jest jedynie taktyką. Np.: „*Przewodniczący Komisji dokonał otwarcia posiedzenia Komisji, stwierdził prawomocność obrad, powitał wszystkich przybyłych na dzisiejsze spotkanie. Następnie odczytał planowany porządek obrad*”.
- deskrypcje analityczne (to rodzaj strategii, poprzedzany studium podejmowanej kwestii, co do swej istoty profesjonalnym (ekspertskim), ale nie będącym samym przez się centrum tekstu, np.: „*Z uwagi na dużą ilość odmiennych cech (...) materiału dowodowego i porównawczego, należy stwierdzić, że (...) „Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie następujących końcowych wniosków*”. Co więcej, wyróżnia się obecnością frazemów nominatywnych [Λεπτακ C. 2007: 36] i jednostek frazemowych, które jednoznacznie podkreślają analityczny charakter dokumentu:

„Materiał porównawczy: wzór podpisu z roku 1987”, „Czas przeprowadzonych badań”, „Do badań dostarczono/przekazano”.

- preskrypcje narracyjne (rodzaj strategii, specyficzny dla dokumentów o charakterze deontycznym, zawierających opis określonej sytuacji lub działania, który jednak nie wchodzi w główną ramę dokumentu, tj. w osnowę lub/i uzasadnienie. Co do zasady, narracja w ramach preskrypcji dotyczy typu działań, podjętych do momentu wydania dokumentu, np.: *„Prowadzone są czynności wyjaśniające w sprawie o wykroczenie ujawnione urządzeniem rejestrującym, z którego raport zamieszczono poniżej. Z materiałów zgromadzonych w toku postępowania wynika, że właścicielem/użytkownikiem ww. pojazdu w dniu zdarzenia był Pan (...)”.*
- preskrypcje analityczne (rodzaj strategii werbalizacji informacji, do którego odnoszą się dokumenty o charakterze deontycznym, a element oceny i rozważań wychodzi na pierwszy plan (decyzje motywowane), np.: *„Przy wydawaniu zezwolenia wzięto pod uwagę fakt, iż planowane przedsięwzięcie (...) nie będzie stanowiło zagrożenia dla środowiska”, „W ocenie Sądu na chwile obecną nie można stwierdzić czy ojciec dziecka daje gwarancję należytej opieki nad dzieckiem. (...) Sąd mając na uwadze dobro małoletniego (...) orzekł jak w sentencji”.*

Rozpatrując te połączenia, można dojść do wniosku, że deskryptywny charakter strategii wyróżnia się silnie racjonalnym podejściem do rozwiązywanej sprawy, a czym bliżej preskrypcji, tym w większym stopniu uwidaczniają się stany emocjonalne podmiotu dyskursywnego (lub co najmniej podmiotowa ocena w przypadkach bezosobowej instytucjonalności dokumentu). Tę odwrotną relewancję podejść da się zauważyć już na poziomie funkcji, spełnianych przez odrębne strategie, dlatego to odpowiedni moment, żeby wyjaśnić, z jakich zasad wynika zarówno ich emocjonalna, jak i racjonalna istota.

Biorąc pod uwagę istotę działalności administracyjnej, można jednoznacznie powiedzieć, że stanowi ona sferę racjonalnego doświadczenia [Leszczak 2010: 35-38]. Rozpatrywanie dyskursu administracyjnego z punktu widzenia refleksji emocjonalnej wydawałoby się pozbawione sensu. Ale nie można nie zauważyć, że osobne segmenty tego dyskursu zawierają przykłady, dowodzące, że w niektórych przypadkach uniknięcie komponentu emocjonalnego jest niemożliwe, w szczególności, jeśli będziemy brać pod uwagę jego

podmiotowo-oceniającą funkcję. Oczywiście proces oceny, w zależności od pragmatyki dokumentu może być albo skrajnie racjonalny, albo racjonalno-podmiotowy [Leszczak 2002: 35]. Pragmatyka tekstów, które opierają się na strategii deskrypcji, odnosi się do *racjonalnej oceny*, którą można nazwać także *oceną przedmiotową*. Powołując się na stanowisko O. Leszczaka, pod terminem: *racjonalna ocena*, można rozumieć kognitywny proces klasyfikacji i kwalifikacji obiektu, jako odpowiadającego lub nieodpowiadającego wymaganiom danego systemu [tamże: 36]. Silnie racjonalna ocena, w sferze dyskursu administracyjnego, skupia się na konstatacji faktów. Z kolei, preskryptywny rodzaj strategii realizuje racjonalno-podmiotową ocenę, która wyróżnia się obecnością ciągu logicznych refleksji. Mamy tu na myśli uświadomione i uzasadnione zestawienie i porównanie przedmiotu sprawy z obowiązującymi normami. Na powierzchni tekstu jej werbalizacja może zostać ujawniona albo *implicite*, np.: „*Postanowiono odmówić wszczęcia śledztwa w przedmiotowej sprawie (...) wobec stwierdzenia, iż czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego*”, albo *explicitie*, np.: „*Ocena zgromadzonych dowodów nie dała podstaw do uznania, że obwiniony dopuścił się popełnienia czynu mu zarzucanego. (...) prawidłowa ocena materiału dowodowego nie daje podstaw do uznania obwinionego za winnego. (...) W ocenie Sądu brak jest możliwości jednoznacznego i kategorięcznego rozstrzygnięcia kwestii, że obwiniony naruszył zasady bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Zatem w myśl zasady określonej w art. 5 § 2 k.p.k. wszelkie wątpliwości w tym zakresie należało rozstrzygnąć na korzyść obwinionego, czego konsekwencją jest uniewinnienie go od postawionego mu zarzutu*”.

Jak widać, osobne strategie sprzyjają osiągnięciu określonych celów. Z kolei, cele pociągają za sobą skutki. Spróbujemy wskazać niedyskursywne cele i skutki, które pojawiają się i realizują w sferze działalności administracyjnej. Korzystając z założeń funkcjonalnego pragmatyzmu [Leszczak 2010: 16-17] wydzieliłam 4 pary celów i skutków, z którymi można mieć do czynienia w toku działalności administracyjnej. Po pierwsze, cel w tej sferze doświadczenia może być albo realno-racjonalny, albo wirtualno-emocjonalny. Po drugie, może wywoływać takie same skutki, czyli albo realno-racjonalne, albo wirtualno-emocjonalne. W rezultacie czego, można wyodrębnić:

- realno-racjonalny cel, wywołujący również realno-racjonalny skutek;

- wirtualno-emocjonalny cel, wywołujący taki sam skutek, tj. wirtualno-emocjonalny;
- realno-racjonalny cel, który wywołuje wirtualno-emocjonalny skutek;
- oraz wirtualno-emocjonalny cel, który powoduje powstanie realno-emocjonalnego skutku.

Realno-racjonalne kryterium odzwierciedla rzeczywiste istnienie obiektu doświadczenia, a wirtualno-emocjonalne dotyczy obiektów abstrakcyjnych. Jak już zostało powiedziane, realno-racjonalny cel może wywoływać zarówno następstwa takiego samego typu, jak i wirtualno-emocjonalne. Taką samą sytuację możemy zaobserwować w przypadku wirtualno-emocjonalnego celu. Rezultaty jego osiągnięcia mogą przybierać albo realno-racjonalną, albo wirtualno-emocjonalną formę.

Przykładami dla pary, w której realno-racjonalny cel wywołuje realno racjonalne skutki, mogą być następujące przypadki:

- jeśli realno-racjonalnym celem jest odizolowanie od społeczeństwa, to umieszczenie w zakładzie penitencjarnym jest realno-racjonalnym skutkiem osiągnięcia tego celu;
- splata zadłużenia, jako realno-racjonalny cel, wywołuje również realno-racjonalny skutek, w postaci przymusowej licytacji majątku.

Dla drugiej pary, tj. wirtualno-emocjonalny cel i wirtualno-emocjonalny skutek, możemy przytoczyć przykład rozwodu, jako celu i rozwiązania więzi małżeńskiej, jako skutku. W obu przypadkach mamy do czynienia z wirtualno-emocjonalnym czynnikiem. Innym przykładem może być nadanie obywatelstwa, co stanowi wirtualno-emocjonalny cel i uznanie kogoś za Polaka, będące skutkiem również o wirtualno-emocjonalnym charakterze.

Trzecią możliwość możemy podeprzeć przypadkiem realno-racjonalnego celu, w postaci posiadania dzieci (adopcja) i wirtualno-emocjonalnego skutku, który się z min wiąże, czyli powstania więzi pokrewieństwa. Innym przykładem będzie wynajęcie lokalu, co powoduje ustanowienie stosunku cywilnoprawnego, zatem mamy do czynienia z realno-racjonalnym celem i wirtualno-emocjonalnym skutkiem jego realizacji.

Co się tyczy ostatniej możliwości, to przypadki jej realizacji można przedstawić na następujących przykładach:

- resocjalizacja, jako wirtualno-emocjonalny cel i realno-racjonalny skutek jego osiągnięcia, w postaci wykonywania przymusowych prac społecznych;
- przywrócenie reputacji i dobrego imienia jest niewątpliwie przykładem wirtualno-emocjonalnego celu, który pociąga za sobą realno-racjonalny skutek, w postaci publikacji przeprosin w gazecie.

W tekstach, które zawierają frazy wskazujące na absolutne (których nie można uniknąć) i możliwe (zależne od okoliczności) skutki, można zetknąć się z dwoma sposobami ich prezentacji: bezpośrednim i pośrednim. Pierwszy sposób stanowi jawną werbalizację konkretnych następstw, np.: „*wymierza karę 10 (dziesięciu) miesięcy pozbawienia wolności*”, „*zasądza od oskarżonego na rzecz Skarbu Państwa koszty postępowania w sprawie kwotę 300 (trzysta) złotych tytułem opłaty*”.

Pośredni sposób jest realizowany drogą przekazania informacji o możliwych (zakładanych) skutkach, np.: „*Od niniejszej decyzji służy prawo wniesienia odwołania*”, „*W razie niedotrzymania przez dłużnika wyznaczonego terminu sprawa zostanie skierowana na drogę sądową*”.

Jak mogliśmy zauważyć celowość i konsekwentność strategii werbalizacji informacji dotyczy przestrzeni pozadyskursywnej. Oddzielne strategie sprzyjają celowości naturze określonych dokumentów, ale osiągane cele i powstające skutki znajdują się poza granicami działalności dyskursywnej. Na tej podstawie można jednoznacznie powiedzieć, że w rozpatrywanej sferze doświadczenia, zarówno dokumenty administracyjne, jak i strategie werbalizacji informacji są jedynie narzędziem do osiągnięcia transgresywnego (względem dyskursywnego) celu.

LITERATURA

1. *Deskrypcja*, Słownik języka polskiego, <http://sjp.pl/deskrypcj%C4%85> [21.09.2014].
2. Kant, I. *Krytyka czystego rozumu*, t.1, Kraków 1957.
3. Prajzner, K. *Fikcja i reguły w grach komputerowych*, [w:] Przegląd kulturoznawczy pod red. E. Wilka, 2011, nr 1 (9).
4. Leszczak, O. *Metodologiczne zasady wartościowania i wartość jako koncept metodologiczny*, w: Dialog. Komparatystyka. Literatura, Warszawa 2002.
5. Leszczak, O. *Lingwosemiotyczna teoria doświadczenia*, t. 1, Kielce 2008.

6. Leszczak, O. *Lingwosemiotyka kultury. Funkcjonalno-pragmatyczna teoria dyskursu*, Toruń 2010.
7. Leszczak, O. *Lingwosemiotyka kultury. Funkcjonalno-pragmatyczna teoria dyskursu*, Toruń 2010.
8. *Preskrypcja*, Słownik języka polskiego, <http://sjp.pl/preskrypcja> [21.09.2014].
9. Лещак, О. *Языковой опыт как функциональная деятельность (проблема мотивов выделения т.н. «языковых функций»)*, [в:] Функциональная лингвистика, Симферополь 2011б, № 2б т.1.
10. Лещак, С. *Языковое клише: прагматика, семантика и структура аналитических номинативных неидиоматических знаков в современном русском языке*, Kielce 2007.

Доцільність і консекутивність стратегій вербалізації інформації в текстах адміністративного дискурсу

Стаття присвячена питанню представлення інформації в текстах адміністративного дискурсу. Відправною точкою вважається виділення головних стратегій і тактик вербалізації, спрямованих на досягнення певної мети. Публікація включає в себе також інформацію про можливі позадискурсивні наслідки, які випливають із здійснення адміністративної діяльності.

Ключові слова: адміністративний дискурс, стратегія вербалізації, мета, наслідок.

Целесообразность и консекутивность стратегий вербализации информации в текстах административного дискурса

Статья посвящена вопросу представления информации в текстах из области административного дискурса. Отправной точкой считается выделение главных стратегий и тактик вербализации, направленных на достижение определённой цели. Публикация включает в себя также информацию о возможных внедискурсивных следствиях, вытекающих из осуществления административной деятельности.

Ключевые слова: административный дискурс, стратегия вербализации, цель, следствие.

Objectives and effects of strategies of verbalization in the texts of administrative discourse

The article was devoted to the issue of presentation of information in the texts of administrative discourse. The starting point was to identify the main strategies and tactics of verbalization, aimed at achieving a particular purpose.

The publication also contains information about the possible not only discursive consequences resulting from the implementation of administrative operations.

Key words: *administrative discourse, strategy of verbalization, purpose, consequence.*

Катерина Чижук
КОГПА ім. Т. Г. Шевченка

**ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ
З ПОДВІЙНОЮ ІЛОКУЦІЄЮ**

Дослідження мови як дії, що здатна впливати на оточуючих, зародилося ще в працях давньоримських вчених та “Риторичі” Аристотеля. Ці ідеї були розвинуті фон Гумбольдтом, теорією “нової риторичі” та у лінгвофілософських школах семіотики та прагматики, і стали основою для виникнення, розвитку та поширення сучасних теорій дискурсу. Розгляд мовлення як цілеспрямованої діяльності зумовлює зацікавлення тими одиницями комунікації, використання яких допомагає досягти певної мети, а відтак значущості набуває аналіз ілокуції як компонента мовленнєвого акту, що є виразником певної комунікативної інтенції. Проте дана проблема лише фрагментарно висвітлювалася в працях окремих лінгвістів, таких як Дж. Остін, О. Почепцов, М. Тернер, Дж. Серль, Г. Почепцов, Ю. Апресян, М. Хенчер.

Актуальність статті полягає у тому, що дослідження мовлення у дії посідає значне місце в сучасних мовознавчих студіях лінгвопрагматичного спрямування, обумовлює необхідність вивчення комунікативної інтеракції учасників мовленнєвої взаємодії, в цілому, і різноманітність способів впливу на комуніканта за допомогою слова зокрема.

Мета роботи полягає у визначенні характерних особливостей функціонування мовленнєвих актив з подвійною ілокутивною силою в англомовному дискурсі.

За Дж. Остіном, мовленнєвий акт є трирівневим комунікативно-мовленнєвим утворенням, що синтезує в собі локуцію, ілокуцію і перлокуцію. Продукування МА передбачає, перш за все, здійснення **локуції**, тобто створення повноцінного висловлення (побудова висловлення зі слів певної мови із врахуванням правил її граматики, фонетики та семантики).

Наступним компонентом МА є **ілокуція** (ілокутивний акт), що вказує не лише на значення, а й на комунікативну мету або намір висловлення, маючи певну ілокутивну силу [Остин 1986]. Ілокутивний аспект МА збігається з комунікативною інтенцією мовця, який може вимовляти одне й те саме речення з різною ілокутивною силою, як у прикладі “Shoot her” [Воронцова 2005: 4] – наказувати, радити, пропонувати, переконувати тощо.

Адекватно декодована адресатом ілокутивна сила висловлення мовця досягає мети у вигляді **перлокуції** (перлокутивного ефекту) – не самого факту розуміння слухачем смислу висловлення, а тих змін у його поведінці, що спричинені цим розумінням: він злякається, повірить, зробить певний вчинок тощо згідно з комунікативною інтенцією мовця [Семенюк 2009]. Отже, перлокутивний акт, який є третім компонентом МА, забезпечує вплив на адресата, досягнення результату мовленнєвого акту.

1. *Ілокутивний акт: He said to shoot her.*
 2. *Ілокутивний акт: He urged (advised, ordered) me to shoot her.*
 3. *Перлокутивний акт: He persuaded me to shoot her.*
- [Гладуш 2005]

Потрібно зазначити, що названі три акти здійснюються одночасно, їх розрізнення необхідне з методичною метою [Сусов 1900] і для розуміння самого висловлення, яке виходить за межі буквального значення, що у цілому відкриває нові можливості інтерпретації граматики мови [Селіванова 2008].

Незважаючи на впливовість концепції Дж. Остіна, зокрема обґрунтування ілокутивної сили як базового поняття теорії мовленнєвих актів, у лінгвопрагматичних студіях і досі триває полеміка стосовно визначення перлокутивного акту і тих випадків, коли реальні результати мовлення не збігаються з інтенціями

мовця [Селіванова 2008: 562-563]. Особливості різних трактувань структури МА подано у таблиці.

Класифікація мовленнєвих актів

Типи	Дескрипція мовленнєвих актів
1	2
Репрезентативи – інформативні МА	Відбувається представлення адресату подій, предметів або явищ. Мовець має намір передати слухачу певну сукупність відомостей та взяти на себе відповідальність стосовно їх істинності, наприклад: “Потяг прибув”, “Сьогодні – середа”, “Київ – прекрасне місто”
Директиви – МА спонукання, прескрипції	Мовець спонукає, змушує слухача до виконання або невиконання чогось: “Допоможіть мені, будь ласка!”. Специфіка директивів полягає в тому, що вони зобов’язують слухача взяти до уваги бажання чи потреби мовця, а також включають МА, які потребують інформації, наприклад питання “Котра година?” тощо.
Комісиви – МА взяття зобов’язань	Комісиви відрізняються від директивів тим, що вони спрямовані на самого мовця. Часто лінгвістичні експоненти таких МА вміщують дієслова “обіцяю”, “клянусь”, “зобов’язуюсь” тощо, наприклад: “Я обіцяю допомогти тобі”, “Я клянусь нічого не розповідати”
Експресиви	Виражають психологічні стани, зокрема формули мовленнєвого етикету: “Прекрасно!”, “Вітаю з перемогою!”. їхня суть – вираження істинних або зумовлених ситуацією емоцій мовця, спрямованих на адресата. Якщо МА виражає крім емоцій ще й ставлення адресанта до ситуації взаємодії, ці експресиви називаються бехабітивами (їх лінгвістичні експоненти: “Я співчуваю”, “Мені шкода”, “Я поздоровляю” тощо).

Декларативи (перформативи)	Це МА призначення, основна мета яких – надання мовленнєвої форми певним конвенціям, наприклад прийом на роботу, ухвала вироку, відкриття (закриття) зборів, називання тощо: “Я оголошую збори закритими”, “Я звільню Вас із посади”
-------------------------------	---

Якщо комунікативна інтенція адресанта має дво- або тристоронній характер або ж направлена на кількох мовців одночасно, то такі МА лінгвісти позначають як мовленнєві акти з подвійною ілокуцією. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив наступні конфігурації ілокуцій в межах мовленнєвих актів:

- 1) комісивно-директивні (спонукання та обіцянки);
- 2) асертивно-директивні (акти відмови);
- 3) інформативно-директивні (каяття, рекламні тексти).

М.Хенчер [Hancher 1979] до актів із подвійною ілокуцією відносить **комісивно-директивні**. Їм притаманні дві ілокутивні сили: декларатива і спонукання та обіцянки. Прикладами комісивно-директивних актів є акти пропозиції (offer) та запрошення (invitation). Наприклад: “*We’re having some people over Saturday evening and wanted to know if you’d like to join us.*” Поданий приклад показує, що даному мовленнєвому акту притаманні дві рівно статусні ілокуції. Перша ілокутивна сила виражає запрошення (*We’re having some people over Saturday evening*), а друга – спонукання (*We wanted to know if you’d like to join us*).

У рамках нової парадигми МА набуває переосмислення й трактується як “взаємодія” мовця й слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення в процесі спілкування [Шевченко 2005: 123]. Спонукання як психологічний вплив одного комуніканта на іншого з метою змінити його поведінку передбачає обов’язкову наявність мовця, що називає дію, яку необхідно виконати (не виконати), і слухача, який повинен забезпечити її виконання (невиконання). Це обумовлює наявність адресантно-адресатного аспекту МА спонукання, в якому відбиваються соціальні (соціальний стан, вік, стать, професія та ін.) й ситуативні ролі адресанта та адресата, їхні комунікативні й психологічні

характеристики тощо. Наприклад, – “*Hush, woman! You don't know what's good for you*”, *replied Brodie*. У структурі МА спонукання аспекти адресанта та адресата є обов'язковими. Ця облігаторність пояснюється тим фактом, що комунікативна дія відбувається виключно в ситуації діалогу. Звідси випливає, що акт спонукання є двоспрямованим (інтераціональним), оскільки особа, до якої звернене спонукання, також докладає певних вольових зусиль, спрямованих на досягнення необхідного для мовця результату [Шевченко 2005: 26].

Комісиви як акти-зобов'язання досліджувалися багатьма вченими, але тільки побіжно в контексті класифікацій і отримали різні номінації: комісиви (Дж. Серль, Д. Вундерліх, А.А. Романов), зобов'язання (Б. Фрейзер), промісиви (Г.Г. Почепцов), обіцянки (Ю.Д. Апресян) [Дедухо 2011].

Словникові значення допомагають сформулювати й семантику комісивних мовленнєвих актів – “передаю адресатові нематеріальний об'єкт – слово, яке розглядається як запорука того, що сказане буде обов'язково виконане”. Успішне здійснення мовленнєвих актів обіцянки забезпечується пресупозиційними умовами успішності, дотримання яких приведе до бажаного результату. Окреслимо найголовніші з них: а) мовець певний того, що може здійснити бажану для співрозмовника дію; б) він щирий у своїй готовності пов'язати себе зобов'язанням; в) він переконаний, що його майбутня дія буде корисною для адресата; г) адресат хоче, щоб адресант виконав обіцяну дію; д) обидва знають, що недотримання обіцянки засуджується; е) при невиконанні умов адресат має право вдатися до запобіжних заходів: нагадати, вимагати, притягнути до відповідальності тощо [Wierzbicka 1986: 2005].

Наступним видом мовленнєвих актів з подвійною ілокуцією є **асертивно-директивні**. До цього типу актів належать акти відмови, в яких напаровуються різні ілокутивні сили: асертива та директива [Осовська 1999: 231-235].

Асертив формує ілокутивну основу прототипних актів відмови, а директив виступає вторинною ілокутивною силою. Своїм прогнозованим результатом акти відмови виконують роль усунення несприятливої інформації для продуцента відмови.

Наведемо приклади актів відмови:

- *I don't want to bear anything about the National Health Service.*

У даному реченні мовець констатує той факт, що він не хоче чути жодного слова про Національну службу охорони здоров'я (*I don't want to bear anything about the National Health Service*) (асертив), і одночасно ніби наказує слухачеві не продовжувати обговорювати цю тему (*I don't want to bear anything about the National Health Service*) (директив).

- *I am not going to give her a divorce.* [Collins Cobuild English Grammar 1994: 240] Мовець повідомляє слухачеві про те, що він не розлучиться зі своєю дружиною (асертив) і разом з тим запобігає розвитку подальшої дискусії на дану тему (директив).

The Heritage Lottery viewed the park at the council's request but refused a grant as it considered there were sufficient existing facilities. [<http://www.oxforddictionaries.com>]

У даному реченні повідомляється, що *The Heritage Lottery viewed the park at the council's request* (асертив), проте *refused a grant as it considered there were sufficient existing facilities* (директив).

До мовленнєвих актів з ілокуцією **інформативно-директивного** характеру відносимо мовленнєві акти каяття (1) [Дорда 1996], виправдання (2), вибачення (3), несхвалення, відмови (4), подяки [Cohen 1996: 397- 406], компліментів [Кокойло 1982]

1) *I must begin with a confession. I do not think I understand Kafka's Der Proceß. I am not even sure it is understandable. By "understanding" I mean achieving a full, totalizing, rational, logical accounting for all The Trial's features and details according to some unifying hermeneutical principle of interpretation.* ["(In)Felicitous Speech Acts in Kafka's The Trial" J. Hillis Miller]

Дане висловлювання мовець спрямовує на те, щоб, по-перше, проінформувати слухача (слухачів) про своє відношення до твору (інформатив), а по-друге – спрямувати їх на розуміння його власних поглядів та переконань (директив).

2) *"Excuse me, I am sorry to bother you like this, but my pen ran out of ink, and I had been wondering if I might possibly borrow yours, just for a second?"*

У цьому випадку ілокутивну основу становить директив (*Excuse me, I am sorry to bother you like this, but my pen ran out of ink, and I*

had been wondering if I might possibly borrow yours, just for a second), а інформатив виступає вторинною ілокутивною силою (*I am sorry to bother you like this, but my pen ran out of ink*).

3) “Excuse me, I think you had given me the wrong amount of change”.

Ввічливе спрямування слухача на вибачення Excuse me – перша ілокутивна сила – директив, констатація факту I think you had given me the wrong amount of change – друга ілокутивна сила – інформатив.

4) “Oh, I’d love to see that movie with you but this Friday just isn’t going to work.” Вираження бажання мовця подивитися фільм разом зі співрозмовником (I’d love to see that movie with you) – вторинна ілокутивна сила – інформатив, тоді як пояснення неможливості здійснити це (but this Friday just isn’t going to work.) (відмова) – директив.

Як бачимо, висловлювання перших двох типів розглядаються як акти оцінювання мовцем індивідуально значимих ситуацій, вчинків та поведінки, які засуджуються протилежною стороною, і винесення негативної (каяття) або позитивної (виправдання) самооцінки. У цих актах об’єднуються декілька ілокутивних сил: інформування, оцінка і спонування.

Компліменти – це емоціонально-оцінні експресиви, що мають ілокутивну силу схвалення і здійснюють позитивний вплив на адресата. Загалом вважаємо, що мовленнєві акти каяття, виправдання і компліменти є макрокомунікативними одиницями, які регулюють соціальні взаємини комунікантів – встановлюють або підтримують солідаризацію учасників мовленнєвої взаємодії. Наприклад: “Hey, I really like your dress!”

Різновид інформативно-директивних мовленнєвих актів – **рекламний текст**, який представлений як послідовність мовленнєвих актів, функціонально об’єднаних ієрархічно доміантною метою або декількома, що складають макромовленнєвий акт [Ван Дейк 1989: 41-68]. «Ілокутивна ієрархія інтенціональних ланок спрямована на прагматичне зчеплення таких ланок в ілокутивне ціле, яке реалізує комунікативно – функціональну спрямованість усього дискурсу» [Положин 2004: 49-76].

Інтенціональний зміст приватних газетних оголошень включає дві ілокутивні сили – ілокутивну силу інформування

читачів про продаж товарів/послуг, розшук людей, тварин або про сімейні події та ілокутивну силу спонування: адресант очікує від адресата на певну реакцію.

Роглянемо рекламні тексти на предмет наявності в них подвійної ілокуції.

1. General Foods International Coffees cordially invites you to four free cups of coffee.

We invite you to experience the rich taste of four of our general Foods International Coffees. [Newsweek, June 21, 199];

Перший інтенціональний зміст даного оголошення – інформування, другий – спонування до певної дії чи вираження відповідної реакції.

2. New Ban Body Fresh Scent. *Ban Body Fresh is a new anti- perspirant scent touched by subtle botanical essences. It works in harmony with your body.* [Young and Modern, August 199]

Наведений фрагмент рекламного дискурсу представлений макромовленневим актом із подвійною ілокуцією, а саме ілокуцією першого рівня – інформатив, та ілокуцією другого рівня – спонування.

3. Contract Cleaning Across The UK

Atlas Cleaning provides contract cleaning and daily office cleaning on a national basis across the UK. Our specialist cleaning divisions are able to fulfil any type of commercial cleaning [sales@atlascleaning.co.uk]

Даний фрагмент також представлений макромовленневим актом у якому наявні конотативна та директивна ілокутивні сили.

4. Lamps, household decor, wooden African masks, painting, pictures

Various household items for sale. Reason for selling: Moving/ downsizing. Please Contact. [<http://www.kijiji.ca>]

Таким чином було зроблено висновок, що за своїм комунікативно– інтенціональним змістом рекламний текст є складним мовленневим актом, який включає дві ілокутивні сили – інформування (констативну ілокутивну силу) і спонування (директивну ілокутивну силу).

І. П. Сусов моделює структуру макроактів як “Я – повідомляю тобі – у даному місці – у даний час – за допомогою даного висловлювання – про даний предмет – у силу такого– то

мотиву і причин – з такою – то метою і наміром – при існуванні таких умов – таким– то чином – у рамках таких – то соціально-рольових і міжособистих відносин” [Сусов 2009: 9-11].

Також до МА з подвійною ілокуцією відносять непрямі мовленнєві акти.

– *I wish he would go home. I never get to bed before three o'clock. What kind of hour is that to go to bed?* (Hemingway E. *Selected Stories*) Дане речення містить в собі дві ілокутивні сили: директив та інформатив.

– *Was he imagining things? Could all this have anything to do with the Potters?* (Rawling J.K. *Harry Potter and the Philosopher's Stone*) Дане речення виражає непрямий мовленнєвий акт запитання-сумніву.

У висловленні *I want you to tell me when dinner will be* Дж. Росс виділяє виділяє дві ілокутивні сили – констатує певний факт об'єктивної реальності і питає:

1) *I want you to tell me when dinner will be*

2) *When dinner will be, I tell you that I want you to tell me* [Ross 1975: 250].

Проте Дж. Фодор вважає, що для визначення ілокутивних сил речень необхідно розробляти систему правил, які можна прикласти до глибинної структури, які потім конкретизуються лексичними одиницями, що наповнюють синтаксичну структуру.

Таким чином особливість МА з подвійною ілокуцією як складних комунікативних утворень виявляється у можливості різноманітних ілокутивних конфігурацій, представлених бінарними ілокутивними силами, а саме: *комісив-директив, інформатив-директив, асертив-директив, квеситив-інформатив*.

Відмінність між комісивно-директивними та асертивно-директивними мовленнєвими актами полягає у особливостях поєднання двох ілокутивних сил, а саме: у випадку комісивно-директивної ілокуції дві ілокутивні сили виступають як рівностатусні (те саме спостерігаємо і в інформативно-директивних висловлюваннях), тоді як у випадку асертивно-директивної ілокуції асертив формує основу ілокутивного акту, а директив виступає вторинною ілокутивною силою.

Окрім того МА з подвійною ілокуцією можуть розглядатися як макрокомпонентні одиниці дискурсу, представлені

послідовністю низки мовленнєвих актів, функціонально об'єднаних ієрархічно домінантною метою, зокрема газетні інформаційні повідомлення, або довідково-інформаційні тексти, а також рекламний дискурс.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцова Н. Г. Комунікативно-когнітивні особливості вербальної інтеракції зі стороннім реципієнтом (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Н.Г. Воронцова. – Л.: Львів. нац. ун-т ім. І.Франка., 2005. – 20 с.
2. Гладуш Н. В. Прагматичні аспекти висловлення і дискурсу. Навч. посібник. / Н. В. Гладуш – К.: Вид. центр КНАУ, 2005. – 200 с.
3. Дедухо А. Функціональні та структурно-семантичні особливості комісивів (на прикладі мовленнєвих актів обіцянки, клятви, присяги) / А. Дедухо / [збірник наукових праць]. – Полтава, 2011. – № 1.
4. Дейк Т. А. ван, В. Кинч Макростратегии / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Язык, познание, коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – С. 41-68.
5. Дорда С. В. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань, що передають каяття (на матеріалі англійської мови) [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. / С. В. Дорда. – Київ, 1996. – 16 с.
6. Кокойло Л. О. Компліментарні висловлювання в сучасній англійській мові (структура, семантики, вживання): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. / Л. О. Кокойло – Л., 1982. – 23 с.
7. **Остин Дж. Слово как действие / Остин Дж. // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов. – М., 1986. – № 17. – С. 22-130.**
8. Осовська І. М. Умови реалізації імпліцитної “відмови” / І. М. Осовська // Матеріали Всеукр. наук. конф. “Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності” (Львів, 25-27 січня 1999 р.). – Львів: Літопис, 1999. – С. 231-235.
9. Положин М. М. Про теоретичні засади когнітивного підходу до дискурсивного аналізу / Положин М. М. // STUDIA GERMANICA ET ROMANICA: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. Том 1. – 2004. – №3. – С.49-76.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підруч./ Селіванова О. О. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 712 с.
11. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації: [навчальний посібник] / О. А. Семенюк. – К.: ІнЮре, 2009. – 276 с.
12. Сусов И. П. Семіотика и лингвистическая прагматика / И. П. Сусов // Язык, дискурс, личность. – Тверь, 1990. – С. 125-133.

13. Шевченко И. С. Дискурс как когнитивно-коммуникативный феномен / Под общ. ред. И. С. Шевченко: монография. – Харьков: Константа, 2005. – 356с.
14. Hancher M. The Classification of Cooperative Illocutionary Acts / M. Hancher // *Language in Society*. – Vol. 8. – 1979. – №1. – P.1-14.
15. Cohen Andrew D. Speech Acts / Andrew D. Cohen // *Sociolinguistics and Language Teaching*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – P. 383-416.
16. Ross J. R. Where to do things with words / J. R. Ross // *Syntax Semantics. Speech Acts*. – New York, 1975. – Vol.3. – P. 233-256.
17. Wierzbicka A. Two Russian Speech Act Verb / Anna Wierzbicka // *Lexicography as a key to Conceptual and Cultural Analysis. Folia Slavica*. – Columbus, Ohio. – 1986. – Vol. 8. – № 1. – P. 205.

Osobliwości aktualizacji aktów mowy z podwójną illokucją

Artykuł rozpatruje specyfikę aktów mowy z podwójną illokucją. Autor próbuje odnaleźć charakterystyczne konfiguracje połączenia sił illokucyjnych taskich aktów mowy w dyskursie angielskojęzycznym.

Słowa kluczowe: *akt mowy (AM), lokucja, illokucja, perlokucja, siła illokucyjna, intencja komunikatywna, komisywno-dyrektywne AM, asertywno-dyrektywne AM, informacyjno-dyrektywne AM, akty makromowne.*

Особенности актуализации речевых актов с двойной иллокуцией

В статье рассмотрены особенности речевых актов с двойной иллокуцией. Также автор сделал попытку установить характерные конфигурации сочетания иллокутивных сил таких речевых актов в англоязычном дискурсе.

Ключевые слова: *речевой акт (РА), локуция, иллокуция, перлокуция, иллокутивная сила, коммуникативная интенция, комисивно-директивные РА, асертивно-директивные РА, информативно-директивные РА, макро-речевые акты.*

Peculiarities of actualization of Speech Acts with Double Illocution

In this article was discovered the most peculiar features of Speech Acts with double illocution. At the same time the author was trying to establish the most typical configurations of illocutional forces in these Speech Acts in the English-speaking discourse.

Key words: *speech act (SA) locution, illocution, perlocution, illocutionary force, communicative intention, commissive and directive speech acts, assertive and directive speech acts, informative and directive speech acts, macro-speech-acts.*

PODMIOT NOWEJ INFORMACJI W JĘZYKU POLSKIM

1. Wstęp

Funkcja komunikatywna języka przewiduje pewną organizację informacji w zdaniu. Kontekst sytuacyjny wpływa na wartości komunikatywne elementów zawartych w wypowiedzi. Struktura informatywna ma więc za zadanie kodyfikować przepływ informacji i dostosować go do danego kontekstu oraz do wiadomości posiadanych przez rozmówcę w celu optymalizacji komunikacji.

Pierwsze badania nad strukturą informatywną mają swe źródła w strukturalizmie Koła Praskiego. Mathesius wprowadził pojęcie struktury aktualnej zdania, dzieląc ją na dwa elementy: temat i remat. Od tego momentu zostało wdrożonych wiele innych terminów odnoszących się do struktury informatywnej wypowiedzi. Począwszy od pojęć takich jak **topic** i **comment**, poprzez informację daną i informację nową, **aboutness** i **givenness**, do terminu *focus* wprowadzonego w latach 70tych przez Chomskiego i rozumianego jako zjawisko fonologiczno-syntaktyczne (Chomsky 1971). Biorąc pod uwagę różnice w terminologii oraz różne perspektywy badawcze, przyjęto, że artykulacja informatywna zdania dzieli się na dwie części: jedna mniej informatywna, dotycząca informacji danej, druga bardziej informatywna, dotycząca informacji nowej – odpowiednio **topic** i **focus**. Terminy *topic* i *focus* są używane w świetle badań gramatyki generatywnej.

W niniejszym artykule fokus nowej informacji w przykładach wyróżniony będzie pogrubieniem, natomiast fokus kontrastywny majuskułą.

Przeanalizujemy następujące zdania:

1.

- a) *Co się stało?*
- b) ***Janek pocałował Marię.***

W tego typu zdaniach, czyli tzw. wypowiedziach **out of the blue**, cała wypowiedź stanowi nową informację w danym kontekście. W przypadku odpowiedzi na pytania typu ‘co się stało?’, czyli tzw.

zdania out of the blue, wypowiedzi nie wywołane konkretnym pytaniem, żadna część odpowiedzi nie jest zawarta w pytaniu. Innymi słowy, cała enuncjacja stanowi fokus. Według Calabrese, „In an Utterance U, Focalization in U is the introduction in the Universe of Discourse of U of a referent, property or proposition not yet contained in the Universe of Discourse of U” (Calabrese 1992: 101). Rozciągnięcie struktury fokalnej może być ograniczone, jeśli kontekst wypowiedzi jest ograniczony przez pytanie:

2

- a) *Co zrobił Janek?*
- b) *Janek **pocałował** Marię.*

W tym przypadku całe wyrażenie VP stanowi fokus, natomiast podmiot zawarty w odpowiedzi stanowi topic – element zawarty w pytaniu i wprowadzony wcześniej – jest to informacja dana. Możliwe jest również rozciągnięcie struktury fokalnej tylko na jeden element zdania, np. na głowę syntagmy:

3

- a) *Co zrobił Janek Marii?*
- b) *Janek ją **pocałował*** (fokalizacja czasownika)

4

- a) *Co przeczytał Janek?*
- b) *Janek przeczytał **książkę*** (fokalizacja dopełnienia)

5

- a) *Kto przyszedł?*
- b) *Przyszedł **Janek*** (fokalizacja podmiotu)

Jak można zauważyć z wyżej podanych przykładów, każda z odpowiedzi jest zgodna z zasadą Progresji Nowego Elementu (Antinucci, Cinque 1977) oraz z Zasadą Fokusa Końcowego (Quirk 1972: 762), według których element poprzednio wprowadzony do dyskursu nie może występować po elemencie jeszcze nie wprowadzonym w dany kontekst. Innymi słowy, elementy w końcowej części zdania stanowią informację nową, natomiast elementy występujące na początku zdania stanowią informację daną. W przypadku zdań z szykiem wyrazów innym niż SVO (szyk neutralny w zdaniach oznajmujących polskich i włoskich) mamy do czynienia z naruszeniem wyżej wymienionych reguł co prowadzi do powstania

zjawiska fokalizacji i topikalizacji, które to są spowodowane czynnikami pragmatycznymi. Jak zauważa Cruschina, „element nowej informacji może pojawić się w dwóch pozycjach: na końcu zdania neutralnego i na początku zdania emfaticznego” (Cruschina 2004: 15). Wg Cruschiny ‘szyk emfaticzny jest szykiem derywacyjnym utworzonym poprzez czynniki pragmatyczne z szyku podstawowego (neutralnego) SVO (Cruschina 2004: 12) i posiada akcent emfaticzny.

Innym typem fokalizacji jest fokalizacja kontrastywna przedstawiona w następujących przykładach:

6

- a) *Chi è partito?*
Kto wyjechał?
- b) *È partito Gianni.*
Wyjechał Janek.
- c) **Gianni è partito.*
**Janek wyjechał.*

7

- a) *È partita Maria?*
Wyjechała Maria?
- b) *GLANNI è partito, non Maria.*
JANEK wyjechał, nie Maria.

Z powyższych przykładów możemy zauważyć, że pytanie 6(a) ma tylko jedną możliwą odpowiedź 6(b). Odpowiedź 6(c) jest poprawna tylko w kontekście kontrastywnym, czego dowodem jest para pytanie-odpowiedź w punkcie 7. To, co odróżnia te dwie odpowiedzi, to zawartość universonu kontekstu, o którym była mowa wcześniej. Zdanie 6(b) zawiera fokus nowej informacji poprzez wprowadzenie nowego elementu jakim jest NP Janek, zdanie 6(c) to przykład fokalizacji kontrastywnej. Fokus kontrastywny w przykładzie 7(b) jest używany aby kontestować pewną część zdania wcześniej wprowadzoną do kontekstu. W języku włoskim te dwa typy fokalizacji są oznaczone poprzez pozycję syntaktyczną: pozycja końcowa zdania zarezerwowana jest dla fokusa nowej informacji, podczas gdy fokus kontrastywny zajmuje wyłącznie pozycję znajdującą się w lewej peryferii zdania.

2. Topik i fokus w świetle badań Modelu Kartograficznego

W celu zbadania związku składni z pragmatyką Rizzi (1997) proponuje twierdzenie, że węzeł CP zawiera serię pozycji o właściwościach informatywnych i odpowiedzialnych za organizację dyskursu, w której skład wchodzi między innymi topik i fokus:

8 ...Force...(Topic)...(Focus)...Fin IP

(Rizzi 1997: 288)

Topic i fokus są objęte nawiasem, ponieważ występują w strukturze zdania tylko wtedy, gdy są aktywowane (Rizzi 1997: 288). Pozycja **Force** wskazuje, czy zdanie jest typu pytającego, oznajmującego, ecc. Pozycja **Fin** określa skończoność czasownika zawartego w zdaniu. Pozycję topika zajmują elementy posiadające status informacji danej, czyli takiej, która została wcześniej wprowadzona do kontekstu, natomiast pozycja fokusa dedykowana jest elementom nowej informacji w kontekście korektywno-kontrastywnym. Różnicę między fokusem nowej informacji a fokusem korektywno-kontrastywnym przedstawiają zdania podane w przykładach 6 i 7. Fokus kontrastywny nosi emfazę intonacyjną i jest przeciwstawiony informacji, która została wcześniej wprowadzona do universum dyskursu:

9

- a) *Którą książkę powinienem przeczytać? Twoją czy jego?*
- b) *MOJĄ KSIĄŻKĘ powinienś przeczytać! (nie jego)*

Inną ważną różnicą między topikiem a fokusem jest fakt, że zdanie może zawierać więcej niż jedną pozycję topikalną, natomiast pozycja elementów fokalnych jest tylko jedna w strukturze. Wynika to z właściwości interpretacyjnych struktury: jeśli jeden fokus wchodziłby rekursywnie w strukturę fokusa znajdującego się na wyższej pozycji w strukturze, mielibyśmy do czynienia ze sprzeczną interpretacją:

10 **JANKOWI dam KSIĄŻKĘ (a nie Piotrkowi gazetę).*

Problem sprzecznej interpretacji nie ma miejsca w przypadku jednej pozycji fokalnej i większej ilości pozycji topikalnych w zdaniu.

11 *JANKOWI (a nie Piotrkowi) dam książkę a nie gazetę.*

Języki naturalne dysponują różnymi strukturami w celach komunikacyjnych. Aby oznaczyć podmiot nowej informacji język angielski posługuje się fokalizacją **in situ**, która polega na pozostawieniu podmiotu w pozycji neutralnej (wyjściowej) emfatując go za pomocą intonacji, język francuski dysponuje strukturami **cleft** (typ

3 Podmiot nowej informacji w języku polskim – analiza

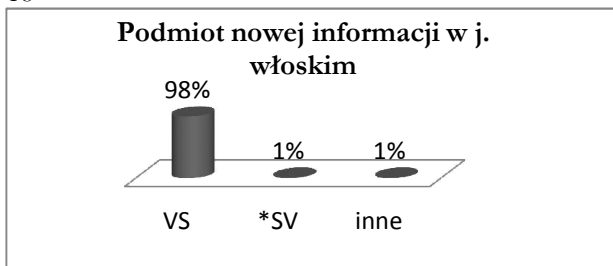
Aby zbadać strukturę fokusa nowej informacji w języku polskim posłużono się adaptacją eksperymentu Belletti i Leonini (Belletti, Leonini 2004). Doświadczenie Belletti i Leonini polegało na elicytacji zdań zawierających podmiot postwerbalny. Eksperyment składał się z 22 scenek wideo zawierających pytania target oraz pytania filler. Eksperymentowi zostało poddanych 26 dorosłych osób z językiem włoskim jako L2. Zdania zawierały czasowniki nieprzechodnie oraz czasowniki przechodnie. Zadaniem badanych było odpowiadanie pełnymi zdaniami, tj. zawierającymi orzeczenie. Został również przeprowadzony test na grupie kontrolnej w języku włoskim jako L1 w celu porównania wyników. Przykładowe pytania zawarte w badaniu są następujące:

17

- a) *Chi ha urlato?* cz. nieprzechodni
Kto krzyknął?
- b) *Chi è arrivato?* cz. inakuzatywny
Kto przyszedł?
- c) *Chi ha aperto la finestra?* cz. przechodni
Kto otworzył okno?

Z badania przeprowadzonego przez Belletti i Leonini wynika, że przeważającą strukturą zawierającą podmiot nowej informacji w języku włoskim L1 jest podmiot postwerbalny:

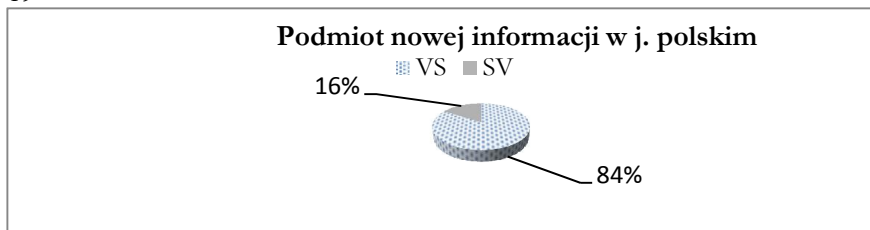
18

Doświadczenie Belletti i Leonini zostało przetłumaczone na język polski i przedstawione grupie 16 badanych z językiem polskim

jako L1. Badanie zostało przeprowadzone w Polsce. Suma przeanalizowanych odpowiedzi to 500 zdań zawierających podmiot nowej informacji w języku polskim. Z przeprowadzonego doświadczenia wynika, że podobnie jak w języku włoskim, większość odpowiedzi zawiera podmiot postwerbalny:

19

Porównując wyniki z doświadczeniem przeprowadzonym w języku włoskim możemy zauważyć, że podmiot w pozycji prewerbalnej w języku włoskim występuje tylko w 1% elicytowanych odpowiedzi, natomiast w języku polskim mamy do czynienia z 16% odpowiedzi z szykiem SV. Jest to spowodowane tym, że szyk elementów w języku włoskim nie jest tak liberalny jak w języku polskim. Podczas gdy, jak wspomniano wyżej, język włoski dysponuje tylko strukturą podmiotu postwerbalnego w celu fokalizacji podmiotu nowej informacji, język polski posiada dwie możliwości:

20

- a) *Kto zaprosił Anię?*
- b) *Anię zaprosił Piotr.* (podmiot postwerbalny)

21

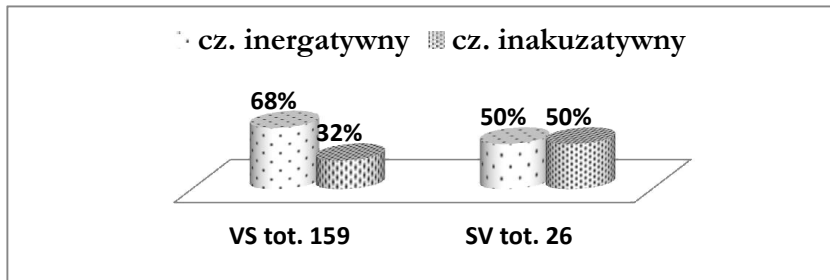
- a) *Kto zaprosił Anię?*
- b) **Piotr** zaprosił Anię. (Fokus in situ – stress shift)

Szwedek analizuje organizację informacji w języku polskim i zauważa, że “It is interesting to see that (...) with the change of the word order the relation of the intonation to the sentence structure becomes different, rendering different semantic readings. Notice that if the sentence stress stays with the word, the meaning of the sentence remains the same regardless of word order” (Szwedek 1973: 223).

Biorąc pod uwagę typ czasownika nieprzechodniego, wyniki badania wykazują, że struktura VS występuje częściej z czasownikiem

inergatywnym, natomiast na wybór szyku SV typ czasownika nie ma wpływu:

22

23

a) *Kto zadzwonił?*

b) *Zadzwoniła koleżanka.* cz. inergatywny VS →

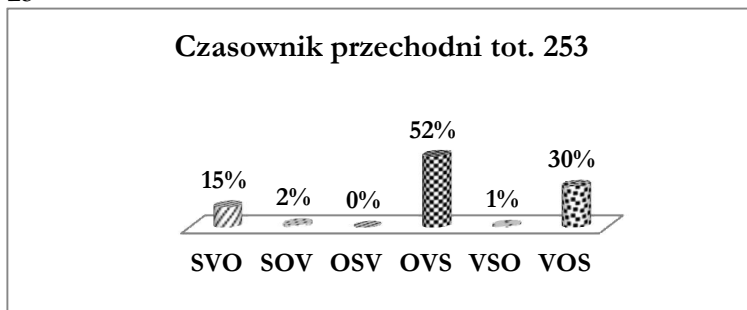
24

a) *Kto wyjechał?*

b) *Janek wyjechał.* cz. inakuzatywny → SV

Analizując odpowiedzi zawierające czasowniki przechodnie z uwzględnieniem dopełnienia wynika, że struktura OVS przeważa nad innymi:

25

26

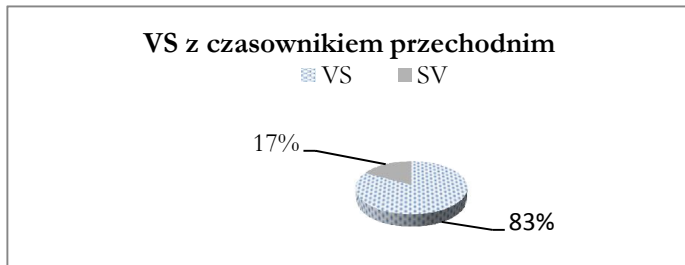
a) *Kto zjadł jabłko?*

b) *Jabłko zjadła pani.* OVS

Powyższy diagram wskazuje, że większość odpowiedzi zawierających czasownik przechodni ma strukturę z podmiotem

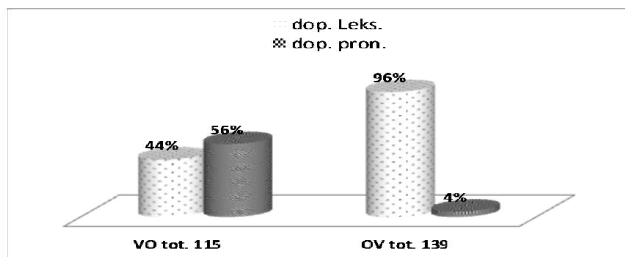
postwerbalnym. Wynika z tego, że typ czasownika wpływa na wybór szyku podmiotu i orzeczenia:

27

Biorąc pod uwagę typ dopełnienia wynika, że dopełnienia leksykalne występują częściej w pozycji prewerbalnej, natomiast w strukturze VO dopełnienie leksykalne występuje równie często jak dopełnienie pronominalne:

28

29

- a) *Kto otworzył okno?*
- b) *Okno otworzyła dziewczyna.* – Dop_{leks}VS

30

- a) *Kto znalazł portfel?*
- b) *Znalazła go dziewczyna.* – VDop_{pron}S

4 Wnioski

Jak wynika z przeprowadzonego badania, preferowana struktura focalizacji podmiotu nowej informacji w języku polskim jest taka sama, jak w języku włoskim. Jest to spowodowane między innymi tym, że oba języki należą do grupy języków, których cechą charakterystyczną jest podmiot domyślny. Jak wspomniano wyżej, tym,

co różni te dwa języki, jest możliwość występowania podmiotu nowej informacji w języku polskim również w pozycji prewerbalnej poprzez emfazę intonacyjną. Różnica ta jest istotna podczas akwizycji języka włoskiego przez osoby polskojęzyczne, których najczęstszym błędem jest focalizacja podmiotu nowej informacji w pozycji prewerbalnej. Ciekawym jest natomiast fakt, że osoby włoskojęzyczne uczące się języka polskiego jako L2 focalizują podmiot nowej informacji poprzez emfazę intonacyjną. Teoretycznie powinien mieć miejsce transfer struktury języka ojczystego jak ma to miejsce w przypadku osób polskojęzycznych nabywających język włoski. Strukturą przeważającą wśród osób włoskojęzycznych z polskim L2 jest podmiot prewerbalny (Labuz 2013). Powodem może być sposób oraz miejsce nabywania języka obcego. Większość osób włoskojęzycznych uczy się języka polskiego na kursach, na których większość zdań budowanych jest według szyku neutralnego SVO.

LITERATURA

1. Antinucci, F., Cinque, G., Sull'ordine delle parole in italiano: l'emarginazione, *Studi Di Grammatica Italiana*, 1977, Vol. 6, s. 121-146.
2. Belletti, A., Inversion as focalization, [w:] *Subject Inversion in Romance and the theory of Universal Grammar*, pod red. Hulk A., Pollock, J.Y., New York: Oxford University Press, 2001, s. 60-90.
3. Belletti, A., Aspects of the low IP area, [w:] *The Structure of IP and CP. The Cartography of Syntactic Structures*, pod red. Rizzi, L., vol. 2, New York, Oxford University Press 2004.
4. Belletti, A., Answering strategies. A view from acquisition, *Proceedings of Going Romance 2005*, Utrecht 2006.
5. Belletti, A., Leonini, C., Subject inversion in L2 Italian, [w:] *Eurosla Yearbook 4*, pod red. Foster-Cohen, S., Sharwood Smith, M., Sorace, A., Ota M., John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 2004.
6. Calabrese, A., Some Remarks on Focus and Logical Structures in Italian, *Harvard Working Papers in Linguistics*, Vol. 1, 1992, s. 91-127.
7. Chomsky, N., Deep structure, surface structure and semantic interpretation, Steinberg & Jakobovits, 1971.
8. Cruschina, S., Il focus di nuova informazione e la periferia sinistra: la struttura informativa della frase in siciliano, *tesi di laurea*, Università degli Studi di Siena, Siena 2004.
9. Labuz, K., Soggetto di nuova informazione: un confronto sperimentale tra polacco e italiano, *Università degli Studi di Siena*, Siena 2013.

10. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J., A grammar of contemporary English, Longman, London, 1972.
11. Rizzi, L., Issue in Italian Syntax, Foris, Dordrecht 1982.
12. Rizzi, L., The fine structure of the left periphery [w:] Elements of Grammar, pod red. L. Haegeman, Kluwer, Dordrecht, 1997.
13. Szwedek A., A Note on the Relation between the Article in English and Word Order in Polish, Papers and Studies in Contrastive Linguistics 2, 1973, s. 221-226. URL: http://ifa.amu.edu.pl/psicl/files/2/18_Szwedek.pdf Part 2

Суб'єкт нової інформації у польській мові

У статті представлені результати дослідження питання суб'єкта нової інформації польською мовою L1. Стратегії відповіді на провокування суб'єкта нової інформації аналізуються у світлі дослідження Моделі картографування (Белетті). У т.зв. мовах із суб'єктом за замовчуванням (null subject languages) інверсія суб'єкта зазвичай відбувається в контексті, в якому суб'єкт визначає нову інформацію. Стратегії відповідей на питання про суб'єкта нової інформації є в різних мовах різними. Дане дослідження є польською версією досвіду, проведеного на італійській мові Беллетті і Леонілі. Оригінальна версія була підготовлена для дослідження стратегії реагування на провокування суб'єкта нової інформації італійською мовою L2. Італійська версія була перекладена польською мовою і представлена двом групам респондентів: перша група складалася з 16 польськомовних мешканців Польщі, друга – це італійськомовні студенти – мешканці Італії, які вивчають польську мову. Потім італійська версія була представлена групі польськомовних жителів Італії. Метою було вивчення і порівняння результатів і стратегії відповідей на провокування суб'єкта нової інформації в польською мовою L1, польською мовою L1, італійською L2 та італійською L1 і польською L2.

Ключові слова: *польська мова, італійська мова, фокус, інформативна структура, картографічна програма.*

Субъект новой информации в польском языке

В статье представлены результаты исследования касающиеся вопроса субъекта новой информации на польском языке L1. Стратегии ответа на провоцирование субъекта новой информации анализируются в свете исследования Модели Картографирования (Белетти). В т.н. языках с субъектом по умолчанию (null subject languages) инверсия субъекта обычно происходит в контексте, в котором субъект определяет новую информацию. Стратегии ответов на вопросы о субъекте новой информации являются в разных языках различными. Данное исследование является польской версией опыта,

проведённого на итальянском языке Беллетти и Леонии. Оригинальная версия была подготовлена для исследования стратегии реагирования на провоцирование субъекта новой информации на итальянском языке L2. Итальянская версия была переведена на польский язык и представлена двум группам респондентов: первая группа состояла из 16 польско-язычных жителей Польши, вторая группа – это итальяно-язычные студенты – жители Италии, изучающие польский язык. Затем итальянская версия была представлена группе польскоязычных жителей Италии. Целью было изучение и сравнение результатов и стратегии ответа на провоцирование субъекта новой информации в польском языке L1, польском языке L1, итальянском L2 и итальянском L1 и польском L2.

Ключевые слова: польский язык, итальянский язык, фокус, информативная структура, картографическая программа.

New Information Subject in Polish

The study presents experimental findings on new information subjects in Polish as L1. The main answering strategies that emerge in the collected data are discussed in light of recent studies within the cartographic framework (Belletti 2001, 2004). In null subject languages subject inversion is typically adopted in contexts in which the subject is new information. Different languages typically adopt different ways to answer the same question concerning the identification of the subject of the clause, when the answer is provided through a full clause. The present study is a Polish adaptation of the experiment elaborated by Belletti and Leonini (Belletti & Leonini 2004). The original version was created in order to observe the different answering strategies available in L2 Italian. The Italian version was translated into Polish and then presented to two different groups of participants: the first group consisted of 16 Polish speakers living in Poland, the second group was composed of Italian students living in Italy and studying Polish as a second language. The Italian version was presented to Polish speakers living in Italy. The aim of the experiment was to analyze the answering strategies in Polish L1 and compare them with the data from Polish L1 Italian L2 and Italian L1 Polish L2.

Іван Прокіпчук

КОГПА ім. Т.Шевченка, Кременець
НЕОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ НА
ПОЧАТКУ ХХІ ст. (сфера економіки)

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність. Динаміка структурних і функціональних змін у мові, а також збагачення її новими мовними одиницями залежить від процесів культурно-лінгвістичної взаємодії та внутрішніх (стосовно однієї мови) варіацій. Особливе місце при цьому займає економічна лексика, яка постійно розвивається і доповнюється новими одиницями [Волчик 2012: с. 6]. Даний пласт лексики є одним із основних на фоні реалій сучасних міждержавних зв'язків, оскільки належить до соціокультурних факторів, які впливають на міжнаціональні контакти і комунікацію у сфері бізнесу [Шаблій 2010: с. 521]. **Актуальність** нашої розвідки зумовлена активним поповненням вокабуляру англійської мови новими лексичними одиницями, зокрема за рахунок лексики економічної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом багатьох десятиріч неологізм як об'єкт досліджень не втрачає зацікавленості науковців. У ХХІ ст. визначення його сутності, способи творення, семантичні та функціональні особливості потрапляють в коло досліджень А. Янкова та Ю. Зацного [Янков 2004; Зацний 2008]. У сфері когнітивної лінгвістики, а саме категоризації навколишньої дійсності, неологізми репрезентуються як номінативні одиниці у пізнанні та вивченні картини світу [Андрусак 2003]. Історико-ономасіологічний характер досліджень свідчить про диферентну інтенсивність процесів словотворення лексичного фонду англійської мови [Сакал 2004].

Мета нашої розвідки полягає у розгляді та дослідженні неологізмів англійської мови ХХІ ст. на прикладі сфери економіки.

Завдання статті:

- визначити характерні риси неологізму як особливого пласту лексики;
- здійснити вибірку неологізмів ХХІ ст. і проаналізувати особливості їх творення і функціонування.

Наукові результати. Як стверджують науковці (А. Янков та Ю. Зацний) чіткого визначення термін “неологізм” не має й досі, як і не досліджений достатньо процес творення неологізмів, а “проходження нового слова стадії входження і часткової чи повної асиміляції в мові” та фіксування лексикографами можна вважати одним із вагомих критеріїв визначення його як неологізму [Янков 2004: с. 4; Зацний 2008: с. 7]. Прийнято вважати, що термін “неологізм” у конструкції “інновація — новоутворення — неологізм” набуває більш вузького, кінцевого значення, в той час, коли перший компонент має широке поле вираження та застосування.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за ред. В. Бусел [Бусел 2005: с. 770] подає наступне визначення неологізму: 1. *лінгв.* Нове слово, словосполучення, фразеологічний зворот, що з’являється у мові. В даному випадку не вказується термін функціонування слова, тобто неологізм набуває широкого значення (включаючи в себе okazіоналізм та (як) інновацію).

За Т. Поповою важливим є “суб’єктивність та психолінгвістичність критерію новизни, що роблять неологізм нелексикографічним”. Тобто, наголос саме на сприйнятті нового слова. Т. Попова посилається на А. Ликова, який пише, що “генетическим стержнем и принципиальной основой понятия неологизма является качество новизны слова”. Проте фактор новизни не можна вважати основним у визначенні неологізму, оскільки в процесі психолінгвістичних досліджень опитувані відносили до слів “нео” також архаїзми, історизми та раніше не відомі їм слова, які вже були у широкому вжитку. Саме тому вона, описуючи стилістичну теорію неологізмів, погоджується із Н. Котеловою, що “новизна — це характеризуюча а не визначальна ознака такого явища, як неологізм” [Попова 2005: с. 4-8] і вважає, що найбільш сприйнятливою є конкретно-історична теорія (автор Н. Котелова) в якій стверджується про виділення/визначення неологізму за трьома критеріями: час, мовний простір (сфера застосування), тип новизни.

Ю. Федорова до нової відносить лексику останніх 25 років, вважаючи цей період досить коротким в плані історичного розвитку мови [Федорова 2013: с. 12]. Ця наукова думка

екстеріоризує лексикографічний підхід, що вказує на визначення неологічної лексики на фоні лексикографічної. Період у чверть століття у відношенні до меж визначення неологізму охоплює всю умовну площину (поле) його виникнення, функціонування та застосування. Варто зазначити про “рекурентність” як важливу ознаку входження неологізму в мову, що також стосується і лексико-фразеологічних та семантичних деривацій у співвідношенні з інноваціями [Зацний 2008: с. 7].

Як бачимо, варіативність підходів до вивчення неологізму свідчить про складність цього феномена. Досліджуючи дане явище у лінгвістиці, варто брати до уваги критерії його визначення та широту застосування.

Виходячи із вищенаведених теоретичних обґрунтувань про неологізм як мовну одиницю відображення часових змін, широкий діапазон застосування, семантико-стилістичні особливості, можемо припустити, що для більш комплексного і повного вивчення неологічної лексики потрібно використовувати лексикографічні (а саме, лексику, яка вже зафіксована, проте за своєю сутністю ще не має широкого кола застосування на даному темпоральному етапі, оскільки входячи в мову (мовлення) повністю, неологізм втрачає свою властивість новизни і функціонує як звичайне слово) та публіцистичні матеріали з огляду на їхню контекстуальну інформативність.

Проте, оказіональні утвори варто відносити до іншої групи лексем, оскільки поле їхнього вираження та темпоральні межі набагато вужчі за неологічні. Характерною ознакою оказіоналізмів є “одноразовість”, тобто, на відміну від неологізмів, у мові не передбачається частоти їхнього застосування.

Економічна лексика визначається як “частина словника, до якої входять назви предметів, понять, процесів соціально-економічного життя, що пов’язана з відповідними науками, професіями, сферами економічного життя такими як менеджмент, маркетинг, фінанси, інформаційні технології, людські ресурси, виробництво...” [Белозьоров 2001: с. 2]. Саме таке визначення лексики сфери економіки дозволяє виділити умовні блоки понять: 1. загальна економіка та економічна система: *Market-Leninism*, п економічна система, яка поєднує в собі елементи капіталізму і

комунізму; *agflation*, п (зрощення слів *agriculture* + *inflation*) інфляція, яка спричинена зростанням цін на сільськогосподарські продукти; *mall-walk*, в здійснювати прогулянки на території торгового центру;

2. Людські ресурси (та ресурси людського потенціалу):

а) управління: *chief content officer* — адміністратор, менеджер, відповідальний за ефективність функціонування веб-сайта корпорації; *chief learning officer* — директор корпорації, відповідальний за підвищення кваліфікації кадрів;

б) опосередкована участь в економічному процесі: *declinist*, п особа, яка песимістично оцінює тимчасові досягнення в економіці країни;

в) підприємництво: *ubermogul*, п дуже багатий і впливовий підприємець, особливо в сфері кіно та телебачення; *homopreneur*, п підприємець, який започатковує і займається підприємницькою діяльністю в домашніх умовах;

3) Інтернет-економіка: *dot-com economy* економічна діяльність, що здійснюється через Інтернет; *E-service*, п сфера послуг через Інтернет;

4) комерція: *face-to-face sales* звичайна торгівля (не через Інтернет); *spamalanche* (*spam* + *avalanche*), п величезний наплив комерційної інформації через Інтернет; *cybercommerce*, п електронна торгівля (через Інтернет).

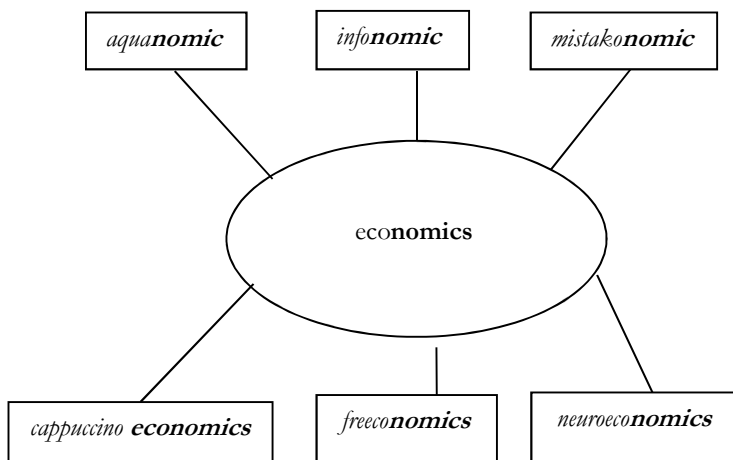
5) фінанси: *cybercash*, п “електронні гроші”, система розрахунків через Інтернет; *religion stock*, п основний капітал компанії, який, на думку інвесторів, в майбутньому тільки зростатиме

6) корпоративна сфера: *inshoring* (*in-shoring*), п переміщення зарубіжних транснаціональних корпорацій у певні країни.

Мова економічної сфери ХХІ ст. передусім пов'язана із синтезом, взаємодіями та впливами різних наукових гілок, насамперед з інформаційними технологіями. Швидкий темп комп'ютеризації і революції в площині світової інформації та бізнесу позначається на процесі переосмислення економічної дійсності і співвідноситься із творенням, або “конверсацією” економічної лексики. Нових варіацій зазнає сприйняття галузі підприємництва, що є наслідком перенесення цієї діяльності у віртуальний простір та залучення нанотехнологій у сам процес. Як протиставлення до терміна “offline company” (“невіртуальне”, традиційне ділове підприємство), яке також є неологічним,

використовується “online company”, синонімічним до якого є “dot-com” (компанія, фірма, що здійснює свою комерційну діяльність тільки через Інтернет). Ватро зазначити, що багато компаній використовують електронні форми роботи, співпраці; посередньою ланкою між традиційним та нетрадиційним займає торговельне підприємство — *clicks and bricks (clicks and mortar)*, яке використовує як звичайні, так і “віртуальні” форми комерційної діяльності. Відповідно, особу, яка займається підприємницькою діяльністю, створює Інтернет-компанії, називають *netpreneur (internet + entrepreneur)*.

Створюються неологізми для позначення різних галузей та видів економіки, характеристики економічних перетворень та економічної політики (Мал.1). Передусім це є поєднання економічної науки з інформаційними технологіями (*infonomics (information + economics)*); “невроекономіка” вивчає зв’язок між процесами, що відбуваються в мозку та економічною поведінкою людини. Лексема “economy” є основою для похідних лексем, на позначення видів економіки: *eco-economy*, п “екологічна економіка” (базується на принципах збереження довкілля); *plutonomy*, п економіка, “яка веде до значного розриву в прибутках різних соціальних класів.”

Мал.1

Сутність комерції слід розуміти як “торгівлю та пов’язані з нею справи” [Бусел 2005: с. 559], а в широкому значенні — як підприємницьку діяльність [Вікіпедія, онлайн-ресурс]. Набуває поширення і узуалізується електронна комерція, до якої відносять “ел. торгівлю (*E-Trade*), ел. маркетинг (*E-Marketing*), ел. рух капіталу (*Electronic Funds Transfer, EFS*), ел. обмін інформацією (*Electronic Data Interchange, EDI*), також ел. гроші (*E-Cash*) та ел. банкінг (*E-Banking*)” [Вікіпедія, онлайн-ресурс]. Електронна торгівля може здійснюватись за схемами:

- *B2B* (business-to-business) від одного ділового підприємства до іншого;
- *B2B2C* (business-to-business-to-customer) від одного ділового підприємства до іншого і до споживача;
- *C2B2C* (customer-to-business-to-customer) від одного споживача через ділове підприємство до іншого споживача;

- C2C (customer-to-customer) від одного споживача до іншого. [Зацний Ю. 2008: с. 85, с. 103].

Для позначення великого комплексу роздрібно́ї торгівлі в англ. мові XXI ст. слугує лексема *power center*, п. У сучасній практиці електронного бізнесу має місце “продаж товарів і послуг шляхом проведення інтернетівських аукціонів” – *dynamic commerce*. Щоб зробити торгівлю більш прибутковою, фірма, підприємство вдається до “розпродажу товарів з різними видами розваг для покупців” – *shoppertainment*, п (shopper + entertainment). Дана діяльність беззаперечно пов’язано із маркетингом та рекламою.

Незважаючи на широту застосування інформаційних систем, у сфері економіки використовуються засоби телебачення (*t-commerce*, п означає “здійснення комерційних операцій за допомогою телебачення”) та мобільні присторої — *m-commerce*.

У процесі виникнення нових лексичних одиниць важливу роль відіграють саме внутрішньомовні ресурси, а за допомогою механізму словотвору утворюються більше 80% інновацій [Зацний 2010: с. 13]. “Найактивнішими” способами словотвору є словоскладання та афіксація. Афікс слугує свого роду морфемою, “яка у своєму розвитку набула абстрактного значення і, приєднуючись до основи, змінює її значення” [Жулінська 2009: с. 363]. У сфері економіки функціонують афікси:

1. префікси:

- e- : *e-cruiter, e-envoy*;
- t- : *t-commerce*;
- dot- : *dotcom world, dotbam*;
- cyber- : *cybercommerce, cybercash*;
- multi- : *multilocal*.

2. суфікси:

- -nomics: *enronomics, cibernomics*;
- -ному: *plutonomy*;
- -ation: *slowflation*;

Прикладом словоскладання може виступати лексема “christmassmarketing” (масовий бізнес-ажіотаж та рекламування товарів, які починаються задовго до Різдва (1 листопада),

підтримуються засобами масової інформації і тривають аж до початку нового року).

Зрощення частин мовних одиниць (тобто телескопія) тісно пов'язане з афіксацією. Використання саме цього способу передбачає комплексне відбиття в одній лексемі певних ідей, процесів та явищ [Зацний 2010: с. 14]: *infomediary* (*information + intermediary*) — компанія, яка збирає і продає інформацію про ринки збуту та споживачів, *Chindia* (*China + India*) гіпотетичне економічне поєднання Китаю та Індії.

Словотворення за допомогою конверсії характеризується на даному етапі розвитку мови меншою активністю. У сфері економіки вдалося зареєструвати лексеми даного типу: *inshoring* (*inshoring*), п переміщення зарубіжних транснаціональних корпорацій у певні країни, — *to inshore*, в переміщувати виробництво у певні країни (про зарубіжні компанії); *homeshore*, в займатися бізнесом шляхом залучення незалежних індивідуальних контрактників, які живуть і працюють в даній країні, — *homeshoring* (*homeshoring*), п підприємницька діяльність шляхом залучення незалежних індивідуальних контрактників, які живуть і працюють в даній країні.

За механізмом аналогії, з елементом “dot” створено лексичні одиниці для позначення віртуального підприємства — *dotbam*, світу Інтернет і організацій, що здійснюють свою діяльність, використовуючи віртуальний простір — *dotcom world*.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, проблематика визначення неологізму як лексичної одиниці, що відображає часові зміни у мові, залишається актуальною і сьогодні, що зумовлено різними позиціями щодо аргументації його творення, виникнення та функціонування. Основними характеризуючими ознаками неологізму залишаються новизна та широта застосування. Окреме місце займають оказіоналізми, визначальною ознакою яких є одноразовість (або неповторюваність). Неологізми сфери економіки формуються під впливом процесу комп'ютеризації та віртуалізації. Основними словотворчими механізмами виступають афіксація, телескопія та конверсія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусяк І. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу, Київ, 2003.
2. Белозорьов М. Нова економічна лексика і термінологія англійської мови, Запоріжжя 2001.
3. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.), Київ 2005.
4. Волчик Л. Композиты в экономической лексике современного немецкого языка, Брест 2012.
5. *Електронна комерція*, [в] Вікіпедія – вільна енциклопедія. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Електронна_комерція [18.08.2013].
6. Жулінська М. Афіксація як метод утворення англійських неологізмів сфери інформаційних технологій, Луцьк 2009.
7. Зацний Ю., Янков А. *Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-країнський словник*, Вінниця 2008.
8. Зацний Ю.А., Янков А.В. Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник, Вінниця 2010.
9. *Комерція*, [в] Вікіпедія, вільна енциклопедія. Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Комерція> [18.08.2013].
10. Попова Т. Русская неология и неография: Учебное пособие, Екатеринбург 2005.
11. Сакал Т. М. Історико-онимасіологічне та когнітивне дослідження префіксальних неологізмів у англійській мові, Львів 2004.
12. Федорова Ю. К определению понятия “неологизм”, Прага 2013.
13. Шаблій О. Місце, значення та особливості економічного дискурсу у сучасному дискурс-аналізі, Острог 2010.
14. Янков А. Соціально-політичні неологізми та okazіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура - семантика – функціонування, Львів 2004.

Neologiczne procesy w języku angielskim na początku XXI w. (sfera gospodarki)

Artykuł jest poświęcony badaniu neologicznych jednostek, które są wykorzystane na oznaczenie szerokiego spektrum zjawisk i procesów w zakresie gospodarki. Za swoją istotą fenomen neologizmu jest kontenerem kulturalnych, społeczno-kulturowych i językowych zmian. Autor podkreśla, że proces tworzenia neologizmów bezpośrednio jest związany z rozwojem i kształtowaniem społeczeństwa, ciasnymi międzypaństwowymi kontaktami i komunikacją w sferze biznesu, a także znajduje się pod wpływem komputeryzacji i wirtualizacji rzeczywistości. Szczególne miejsce w pracy zajmują okazjonalne leksemy, których właściwością jest nowości i

niepowtarzalności. Autor stwierdza, że dla bardziej pełnego i szerokiego badania neologicznych jednostek warto wykorzystywać materiały publicystyczne i źródła leksykograficzne.

Słowa kluczowe: *neologizm, okazjonalizm, gospodarka, materiały publicystyczne.*

Неологические процессы на английском языке в начале XXI в. (сфера экономики)

Статья посвящена изучению неологических единиц, которые используются для обозначения широкого круга явлений и процессов в области экономики. Неологизм по своей сути является носителем культурных, социально-культурных и языковых изменений. Автор утверждает, что процессы создания неологизмов непосредственно связаны с развитием и формированием общества, тесных межгосударственных контактов и общения в сфере бизнеса, а также находятся под влиянием компьютеризации и виртуализации действительности. Особое место в работе занимают окказиональные единицы, характерной чертой которых является новизна и уникальность. Автор утверждает, что для более полного и всестороннего изучения неологизмов необходимо использовать журналистские материалы и лексикографические источники.

Ключевые слова: *неологизм, окказионализм, экономика, журналистские материалы.*

Neological processes in the english language in beginning of XXI century (sphere of economics)

The article deals with the research of neologisms, used to denote the wide spectrum of the phenomena and processes in economics. Essentially, the phenomenon of a neologism is the receptacle of cultural, socio-cultural and linguistic changes. It is stated, that the process of formation of neologisms is directly associated with the development and establishment of a society, close inter-state contacts, communication in business and the impact of computerization and virtualization of the reality. Occasionalisms, having characteristic quality of recency and unfrequency, are singled out. It is accented on the role of publicistic materials and lexicographic sources for complete and wide study of neologisms..

Key words: *neologism, occasionalism, economics, publicistic materials.*

Любовь Воробюхина

Университет им. Ярослава Мудрого, Великий Новгород
ОСОБЕННОСТИ ИЗОБРАЖЕНИЯ КИНЕТИЧЕСКОГО
ПОВЕДЕНИЯ ПЕРСОНАЖЕЙ ПОЭМЫ Н. В. ГОГОЛЯ
«МЁРТВЫЕ ДУШИ»

В современных исследованиях учёные – представители различных областей социально-гуманитарного знания: психологии, социологии, лингвистики – всё чаще обращаются к сравнительно молодой (и перспективной) науке – невербальной семиотике. Невербальная семиотика, включающая такие разделы, как кинесика (наука о жестах), проксемика (наука о пространстве общения), хронемика (наука о времени общения), ольфакция (наука о запахах и их роли в процессе общения) и др., – занимается изучением невербальных составляющих коммуникативного акта. Многие работы по невербальной семиотике описывают ситуации бытового и делового общения. Однако лингвистами не раз отмечалось, что обращение к невербальной семиотике, в частности к жестам, при анализе художественных текстов позволяет получить намного больше информации, «чем о том свидетельствуют языковые реалии» [1].

Данная работа посвящена описанию сравнения в жестикуляции персонажей первого тома поэмы Н. В. Гоголя «Мёртвые души». Жест понимается широко, как движение вообще: движения тела и его частей; движения мышц лица, изменение выражения лица (мимика); движения глаз, визуальное поведение во время общения (окулесика) [2]. Описание жестового (кинетического) поведения персонажей, наряду с описанием внешности, поступков, речевой деятельности, является элементом образа персонажа, который мы понимаем как способ создания представления о персонаже [3].

При работе с описаниями жестов персонажей поэмы «Мёртвые души» было обнаружено, что Н. В. Гоголь при описании жестикуляции использует сравнения в портретах персонажей, играющих разные роли: основную, второстепенную, эпизодическую (включая и описания животных), – а также в портретах персонажей из так называемых лирических

отступлений, которые как бы неожиданно появляются в тексте поэмы (а), или же движения персонажей являются основанием для введения лирического отступления (б). Например:

- описание сравнения в жесте эпизодического персонажа:

Многие умирали с тех пор, — сказал приказчик и при этом икнул, заслонив рот слегка рукою наподобие щитка [Здесь и далее цит. по: 4].

в жестах животных:

Индийкам и курам не было числа; промеж них расхаживал петух мерным шагом, потряхивая гребнем и поворачивая голову набок, как будто к чему-то прислушиваясь<...>

- описание сравнения в жесте персонажа из «лирического отступления» (а):

Положим, например, существует канцелярия, не здесь, а в тридевятом государстве, а в канцелярии, положим, существует правитель канцелярии. Прошу посмотреть на него, когда он сидит среди своих подчиненных, — да просто от страха и слова не выговоришь! гордость и благородство, и уж чего не выражает лицо его? просто бери кисть да и рисуй: Прометей, решительный Прометей! Высматривает орлом, выступает плавно, мерно. Тот же самый орел, как только вышел из комнаты и приближается к кабинету своего начальника, куропаткой такой спешит с бумагами подмышкой, что мочи нет. В обществе и на вечеринке, будь все небольшого чина, Прометей так и останется Прометеем, а чуть немного повыше его, с Прометеем сделается такое превращение, какого и Овидий не выдумает: мужа, меньше даже мужи, уничтожился в песчинку! "Да это не Иван Петрович", говоришь, глядя на него. "Иван Петрович выше ростом, а этот и низенький и худенький, тот говорит громко, басит и никогда не смеется, а этот чорт знает что: пищит птицей и всё смеется". Подходишь ближе, глядишь, точно Иван Петрович! "Эхе, хе!" думаешь себе...

Ещё пример (б):

"Ну, слушайте же, что такое эти мертвые души", сказала дама приятная во всех отношениях, и гостя при таких словах вся обратилась в слух: ушки ее вытянулись сами собою, она приподнялась, почти не сядя и не держась на диване, и, несмотря на то, что была отчасти тяжеловата, сделалась вдруг тонее, стала похожа на легкий пух, который вот так и полетит на воздух

отдуновенья.

Так русский барин, собачей и иора-охотник, подъезжая к лесу, из которого вот-вот выскочит оттопанный доезжачими заяц, обращается весь с своим конем и поднятым арапником в один застывший миг, в порох, к которому вот-вот поднесут огонь. Весь впился он очами в мутный воздух и уж настигнет зверя, уж допечет его неотбойный, как ни воздымайся против него вся мятущая снеговая степь, пускающая серебряные звезды ему в уста, в усы, в очи, в брови и в бровую его шапку.

Следует сразу оговориться, что помимо классического сравнения, которое можно выразить формулой «А, как Б», в корпусе отобранных описаний нами также рассматриваются сложноподчинённые предложения и сложные синтаксические конструкции (периоды) с придаточным определительным, включающим действия и состояния, с которыми сравниваются жесты персонажей поэмы:

<...> Манилов, обворожённый фразою, от удовольствия только потряхивал одобрительно головою, погружаясь в такое положение, в каком находится любитель музыки, когда певица перещеголяла самую скрипку и пискнула такую тонкую ноту, какая невмочь и птичьему горлу.

<...> глаза гостя <Чичикова> были совершенно ясны, не было в них дикого, беспокойного огня, какой бегает в глазах сумасшедшего человека, всё было прилично и в порядке.

Для удобства описания будем пользоваться морфологическим делением жестов: описание движений, мимики и окулесики.

Сравнение в описании движений персонажей

Сравнение в описании движений используется при изображении Чичикова, Плюшкина, Феодулии Ивановны, Собакевича, Манилова и других персонажей, при этом исполняются движения рук, ног, головы, поклоны, описаны манера передвижения, положение тела (поза), общая неподвижность. Например: - *А сколько бы вы дали? – спросил Плюшкин и сам ожидал: руки его задрожали, как ртуть. <...> Чичиков всё ещё стоял неподвижно на одном и том же месте,*

как человек, который весело вышел на улицу с тем, чтобы прогуляться, с глазами, расположенными глядеть на всё, и вдруг неподвижно остановился, вспомнив, что он позабыл что-то, и уж тогда глупее ничего не может быть такого человека; миг беззаботное выражение слетает с лица его; он силится припомнить, что позабыл он: не платок ли, но платок в кармане; не деньги ли, но деньги тоже в кармане; всё, кажется, при нём, а между тем какой-то неведомый дух шепчет ему в уши, что он позабыл что-то. И вот уже глядит он растерянно и смутно на движущуюся толпу перед ним, на летающие экипажи, на кивера и ружья проходящего полка, на вывеску, и ничего хорошо не видит. Так и Чичиков вдруг сделался чуждым всему, что ни происходило вокруг него.

При описании движений персонажей сравнения вводятся

а) союзами *как*, *как будто*: «как пальма», «как плавный гусь», «как ртуть», «как будто играл на трубе»;

- конструкциями с указательными местоимениями и союзом или союзным словом: «*с таким же – как*», «*в такое – в каком*», «*так, как будто*», «*таким образом, как будто*», «*с такую же – как будто*»: «*потёр руки с таким же удовольствием, как потирает их <...> земский суд...*», «*... погрузясь в такое положение, в каком находится любитель музыки...*», «*покачал их <на коленях> совершенно таким образом, как будто они ехали на лошадях*»;
- конструкциями со словами: «*в виде*», «*подобно*», «*наподобие*»: «*в виде зонтика над глазами*», «*подобно актрисам...*», «*в виде коротенького хвостика или наподобие запятой*»;

б) творительным сравнения (описано положение тела Чичикова (поза) во время сна: *Погасив свечу, он <Чичиков> накрылся ситцевым одеялом и, свернувшись под ним кренделем, заснул в ту же минуту.*

Движения персонажей Н. В. Гоголь сравнивает

а) с другими движениями и действиями (<...> <Плюшкин> *посадивши их к себе одного на правое колено, а другого на левое, покачал их совершенно таким образом, как будто они ехали на лошадях*; <...> <Собакевич> *повесил голову так, как будто сам раскаивался в этом деле*; <...> *выдал ему деньги, которые тот <Плюшкин> принял в обе руки и понес их к бюро с такую же осторожностью, как будто бы*

нёс какую-нибудь жидкость, ежеминутно боясь расхлестать её),

б) с движениями, положениями и состояниями

- предметов и веществ (*в виде зонтика, кренделем, как ртуть, в виде коротенького хвостика или наподобие запятой*),
- других лиц (<Чичиков> *перед шкатулкой потёр руки с таким же удовольствием, как потирает их выехавший на следствие неподкупный земский суд, подходящий к закуске; Феодулия Ивановна попросила садиться, сказавши тоже: "Прошу!" и сделав движение головою, подобно актрисам, представляющим королев*),
- животных (*впереди их, как плавный гусь, понеслась хозяйка; Пной даже, стоя в паре, переговаривается с другим об важном деле, а ногами в то же самое время, как козленок, вензеля направо и налево...*),
- растений (*Вошла она степенно, держа голову прямо, как пальма. "Это моя Феодулия Ивановна!" сказал Собакевич.*

При описании движений персонажей Н. В. Гоголь использует однословные (*как ртуть, как пальма, кренделем*) и развёрнутые сравнения с разной степенью распространённости, например: <...> *он <Чичиков> подшаркнул тут же ножкой, в виде коротенького хвостика или наподобие запятой.* <...> *Манилов, обворожённый фразою, от удовольствия только потряхивал одобрительно головою, погружаясь в такое положение, в каком находится любитель музыки, когда певица перещеголяла самую скрипку и пискнула такую тонкую ноту, какая невмочь и птичьему горлу.*

В одном описании жестикуляции Чичикова движение рук неразрывно связано с мимикой, на что указывает действие, описанное в сравнении: *Всю дорогу он был весел необыкновенно, посвистывал, наигрывал губами, приставивши ко рту кулак, как будто играл на трубе* (движение рук + движение губ в сочетании с характерными звуками образуют тот комплекс, который стал основанием для сравнения).

В 1 случае Н. В. Гоголь использует описание потенциального движения Чичикова, сравнивая это движение с поведением животного: *Как он ни был степенен и рассудителен, но тут*

чуть не произвёл даже скачок по образцу козла, что, как известно, производится только в самых сильных порывах радости.

Сравнение в описании мимики персонажей

Сравнение в описании мимики Гоголь использует при описании Манилова, Чичикова, Плюшкина, Ноздрева, прокурора, а также при описании совместного жеста Манилова и его супруги. Мимика персонажей сравнивается при описании выражения лица, улыбки и смеха, поцелуя и движения губ, а также при описании лица и движений губ вместе, при совместном описании улыбки и мимического жеста глаз: *<...> присовокупил Манилов с улыбкою и от удовольствия почти совсем зажмурил глаза, как кот, у которого слегка пощекотали за ушами пальцем.*

В описания мимики персонажей сравнения вводятся союзами и союзными словами *как, как будто, каким (стал жевать губами, как будто что-нибудь кушал; Тут поцеловал он его в голову и обратился к Манилову и его супруге с небольшим смехом, с каким обыкновенно обращаются к родителям, давая им знать о невинности желаний их детей);*

- конструкциями с указательными местоимениями и союзом или союзным словом: *такое – какого, тем – каким, такой – что (показав во всех чертах лица своего и в сжатых губах такое глубокое выражение, какого, может быть, и не видано было на человеческом лице, разве только у какого-нибудь слишком умного министра, да и то в минуту самого головоломного дела);*
- конструкциями со словами *подобно, подобное (сказал Манилов, явя в лице своём выражение не только сладкое, но даже приторное, подобное той микстуре, которую ловкий светский доктор засластил немилосердно, воображая ею обрадовать пациента).*

При описании мимики персонажей Н. В. Гоголь использует сравнения с

- а) другими движениями и действиями (*они напечатлевали друг другу такой томный и длинный поцелуй, что в продолжение его можно бы легко выкурить маленькую соломенную сигарку; бедный прокурор поворачивал на все стороны свои губы*

брови, как бы придумывая средство выбраться из этого дружеского подручного путешествия),

б) с движениями, положениями и состояниями

- других лиц (*Ноздрев захохотал тем звонким смехом, каким заливается только свежий, здоровый человек, у которого все до последнего выказываются белые, как сахар, зубы, дрожат и прыгают щёки, и сосед за двумя дверями, в третьей комнате, вскидывается со сна, вытаращив очи и произнося: «Эк его разобрало!»*),
- предметов (*явя в лице своём выражение не только сладкое, но даже приторное, подобное той микстуре, которую ловкий светский доктор засластил немилосердно, воображая ею обрдовать пациента*),
- животных (*<...> присовокупил Манилов с улыбкою и от удовольствия почти совсем зажмурил глаза, как кот, у которого слегка пощекотали за ушами пальцем*).

Мы обнаружили, что при описании мимики персонажей Н. В. Гоголь использует распространённые сравнения с разной степенью распространённости, например: *"По статской?" повторил Плюшкин и стал жевать губами, как будто что-нибудь кушал; И на этом деревянном лице вдруг скользнул какой-то тёплый луч, выразилось не чувство, а какое-то бледное отражение чувства, явление, подобное неожиданному появлению на поверхности вод утопающего, произведшему радостный крик в толпе, обступившей берег. Так и лицо Плюшкина вслед за мгновенно скользнувшим на нём чувством стало ещё бесчувственней и ещё пошлее.*

Сравнение в описании окулесики персонажей

Сравнение в описании окулесики используется при характеристике Чичикова, Плюшкина, при совместном описании выражения глаз Чичикова и Манилова.

Сравнения в описании окулесики Н. В. Гоголь вводит при помощи

- союзов *как, как будто* (*<...> везде во всё входил зоркий взгляд хозяина <Плюшкина> и, как трудолюбивый паук, бегал хлопотливо, но расторопно, по всем концам своей хозяйственной паутины*),

- союзного слова *какой* (*глаза гостя были совершенно ясны, не было в них дикого, беспокойного огня, какой бегаёт в глазах сумасшедшего человека, всё было прилично и в порядке*).

В описаниях окулесики персонажей «Мёртвых душ» жесты сравниваются с движениями, положениями и состояниями

- животных (*маленькие глазки ещё не потухнули и бежали из-под высоко выросших бровей, как мыши, когда, высунувши из темных нор остренькие морды, насторожа уши и моргая усом, они высматривают, не затаился ли где кот или шалун мальчишка, и нюхают подозрительно самый воздух*),
- предметов (*Оба приятеля <...> остались недвижимы, вперя друг в друга глаза, как те портреты, которые вешались в старину один против другого по обеим сторонам зеркала*),
- других лиц (*глаза гостя были совершенно ясны, не было в них дикого, беспокойного огня, какой бегаёт в глазах сумасшедшего человека, всё было прилично и в порядке*).

Мы обнаружили, что практически во всех описаниях окулесики персонажей Гоголь использует развёрнутые сравнения. Например: *<...> маленькие глазки <Плюшкина> ещё не потухнули и бежали из-под высоко выросших бровей, как мыши, когда, высунувши из тёмных нор остренькие морды, насторожа уши и моргая усом, они высматривают, не затаился ли где кот или шалун мальчишка, и нюхают подозрительно самый воздух*. Или: *Оба приятеля <Чичиков и Манилов>, рассуждавшие о приятностях дружеской жизни, остались недвижимы, вперя друг в друга глаза, как те портреты, которые вешались в старину один против другого по обеим сторонам зеркала*.

Как видим, сравнение используется в описании указанных типов жестов как в мужских, так и в женских портретах.

Мы обнаружили, что при описании движений персонажей Н.В.Гоголь чаще использует сравнения с другими движениями и действиями, реже – сравнения с движениями,

положениями и состояниями предметов и веществ, других лиц, животных, растений. При описании мимики персонажей чаще Гоголь использует сравнения с другими движениями и действиями, реже – сравнения с движениями, положениями и состояниями других лиц, предметов, животных. При описании окулесики персонажей используются сравнения с движениями, положениями и состояниями животных, предметов, других лиц.

При описании жестов персонажей Н. В. Гоголь использует однословные и развернутые сравнения (с разной степенью распространения), вводимые союзами и союзными словами, конструкциями типа «такой – какой», словами «подобно», «в виде», «наподобие». Творительный сравнения при описании жестов персонажей используется редко.

Таким образом, сравнение при описании разного типа жестов является сильным изобразительным средством. Описание особенностей использования других изобразительных средств (метафоры, гиперболы, инверсии) – предмет дальнейшего исследования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Масленникова О. Н. Жест как семиотическая проблема [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.isuct.ru/e-publ/vgf/sites/ru.e-publ.vgf/files/2007/vgf-2007-02-136.pdf>.
2. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с.
3. Заика В.И. Очерки по теории художественной речи: Монография / В.И.Заика; НовГУ им. Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2006.
4. Гоголь Н. В. Мёртвые души. Том 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_0140.shtml.

Особливості зображення кінетичної поведінки персонажів поеми Н. В. Гоголя «Мертві душі»

Стаття присвячена опису порівнянь в жестах персонажів поеми Н. В. Гоголя «Мертві душі». Описано порівняння в рухах, міміці, окулесіці.

Ключові слова: *кінетичне поведінку, жест, рух, міміка, окулесіка, персонаж, порівняння.*

Funkcje obrazów kinetycznej zachowania bohaterów poematu Mikołaja Gogola "Martwe dusze"

W artykule przedstawiono porównanie w gestach bohaterów poematu przez Mikołaja Gogola "Martwe dusze". Opisane zostały ruchy porównania, mimika, okulesika.

Słowa kluczowe: *zachowania kinetyczna, gest, ruch, mimika, okulestyka, porównania znaków.*

The specific features of the kinetic behavior of Gogolian characters in the poem "Dead Souls"

The article is devoted to the use of similes in the gesticulation of Gogolian characters. It describes some similes in their movements, mimics, and oculesics.

Key words: *kinetic behavior (kinesics), gesture, move, facial expression, language of eyes (oculesics), character, simile.*

Magdalena Hądzlik-Dudka
UJK, Kielce

FENOMEN FANSUBBINGU JAKO RODZAJU TŁUMACZENIA NIEPROFESJONALNEGO

Wstęp

Tłumaczenie znane było ludzkości od zarania dziejów a kolejne jego typy wynikały z nowych potrzeb odbiorców uwarunkowanych rozwojem społecznym i technicznym. Jednym z najnowszych typów tłumaczenia jest *fansubbing*. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie tego fenomenu w świetle potrzeb rynkowych, których jest on rezultatem. Podjęta została tu próba wyjaśnienia procesów, które spowodowały powstanie i rozwój tego zjawiska, pomimo widocznych różnic jakościowych w porównaniu z profesjonalnym typem tłumaczenia.

1. Początki tłumaczeń

Trudno mówić o fansubbingu, czy też o dowolnym typie praktyki tłumaczeniowej, nie umiejscawiając go w historii tłumaczenia. Sięga ona odległych czasów i początków komunikacji pomiędzy

użytkownikami różnych języków. Eugene Nida za pierwsze tłumaczenie uważa *Septuagintę* – pierwsze tłumaczenie *Starego Testamentu* z języka hebrajskiego na grecki (1959: 12-23). Przekład ten powstał pomiędzy 250 a 150 r. p.n.e. i jak mówi sama nazwa został on przygotowany przez 72 tłumaczy. To spojrzenie na początki tłumaczeń można już obecnie uznać za tradycyjne. Nie jest to natomiast jedyna teoria na ten temat. Do najważniejszych i najwcześniejszych osiągnięć tłumaczenia zalicza się podział na tłumaczenia dosłowne (*verbum pro verbo*) i wolne (*sensum pro sensum*), którego dokonano w Antyku. Za autora tego rozróżnienia uważa się Cicerona, który pisał o tym w swoim dziele *De optimo genere oratorum*. Najstarsze wspomniane przez źródła jest częściowe tłumaczenie *Eposu o Gilgameszu*, które jest datowane na 2000 r. p. n. e. Przekładu dokonano na języki południowo-zachodniej Azji (Cohen, 1986: 12). Z tego stwierdzenia wynika, że zjawisko tłumaczenia ma ponad 4000 lat. Trudno opisać tak długą historię, dlatego też niniejszy artykuł skupi się jedynie na tych aspektach, które w jego świetle są istotne.

Przez długi okres czasu, który obejmuje historię tłumaczeń zmianom uległy właściwie wszystkie aspekty życia użytkowników języków, zarówno tłumaczy jak i odbiorców. Nie pozostało to bez znaczenia dla rozwoju omawianej dziedziny nauki. Nie sposób opisać w tym miejscu wszystkich istotnych przemian i innowacji. Długa historia tego zjawiska może być tematem na osobny artykuł.

2. Tłumaczenie profesjonalne

Obecnie w kręgach naukowców związanych z tłumaczeniem często pojawia się termin *tłumaczenie profesjonalne*. Pojęcie to często rozumiane jest intuicyjnie. Powodem tego stanu rzeczy są problemy w znalezieniu odpowiedniej definicji opisującej to zjawisko. Nie wystarczy powiedzieć, że tłumaczenie profesjonalne to takie tłumaczenie, które zostało wykonane przez tłumacza profesjonalnego, czyli takiego, który odebrał odpowiednie wykształcenie w tym kierunku. Definicja ta jest nie tylko igitotum per igitotum. Często też nie pokrywa się z praktyką tłumaczeniową. Fakt, iż tłumaczenia dokonał profesjonalista, nie oznacza wcale, że jest to tłumaczenie profesjonalne, czy profesjonalnie wykonane. Te i inne problemy zostaną poruszone w poniższym podrozdziale, którego celem jest przeanalizowanie definicji

omawianego zjawiska. Zaprezentowane definicje odnoszą się zarówno do polskiej jak i zagranicznej tradycji tłumaczeniowej.

Profesjonalne tłumaczenie składa się z wielu elementów, najważniejsze jednak wydaje się stwierdzenie, że tekst oryginalny i przetłumaczony powinien wywierać na odbiorcy takie samo wrażenie (Mikrut, 2002: 227). Jest to główny postulat tłumaczenia w ujęciu ogólnym. Daniel Gile (2008: 188) twierdzi, że profesjonalne tłumaczenie jest skierowane do odbiorcy (nie do korektora czy innego tłumacza), który jest zainteresowany jedynie treścią, a nie procesem tłumaczeniowym. Stwierdzenie to potwierdza wspomnianą wcześniej wypowiedź Leszka Mikruta. Do innych cech tłumaczenia profesjonalnego zalicza on fakt, iż tłumacz profesjonalny pobiera opłatę za swoją pracę (Gile, 2008: 188-189). Niniejsza teza nie jest wystarczająca do stworzenia definicji, gdyż w łatwy sposób może zostać podważona. Daniel Gouadec silnie rozgranicza tłumaczenie profesjonalne od tłumaczenia jako ćwiczenia dla osób uczących się języka obcego albo tłumaczenia wykonywanego dla przyjemności. Twierdzi, że, chociaż tłumacz profesjonalny może czerpać zadowolenie i satysfakcję z wykonywanych zadań, nie tłumaczy jedynie dla przyjemności. Tłumaczenie jest dla niego pracą i sposobem zarabkowania (Gouadec, 2007: 3)

Wszystkie z przytoczonych powyżej definicji są pobieżne i ogólne. Dzieje się tak, ponieważ zjawisko tłumaczenia profesjonalnego jest niezwykle trudne do zdefiniowania. Jest ono uzależnione od wielu czynników, w szczególności czynników ludzkich, dla których nie łatwo znaleźć wspólny mianownik.

Zauważalne jest, szczególnie w ostatnim czasie, duże skupienie na jakości tłumaczenia ma różne podstawy. Z jednej strony tłumacze dbają o jakość swoich usług wiedząc, że ich niski standard może doprowadzić do poważnych konsekwencji. Z drugiej strony klienci kładą duży nacisk na wysoką jakość otrzymywanych tłumaczeń. Są oni również świadomi, że dyplomy i zaświadczenia nie zawsze idą w parze z wysokiej jakości umiejętnościami translatorskimi (Drugan, 2013: 70). Stąd coraz częściej zauważalne zjawisko weryfikacji tłumacza na podstawie bezpłatnej próbki tłumaczenia. Klient nie tyle chce tłumaczenia wykonanego przez profesjonalistę, ile wykonanego profesjonalnie.

Jak wynika z powyższych założeń tłumacz stoi pomiędzy nadawcą komunikatu, jego odbiorcą oraz klientem. Możliwym jest, aby jedna osoba spełniała więcej niż jedną z wyżej wymienionych funkcji. W wielu przypadkach są to jednak różne osoby, których potrzeby względem tłumaczenia mogą znacząco się od siebie różnić. Przykładowo, autorowi tekstu zależy na wiernym oddaniu jego dzieła w języku przekładu. Chodzi tu o wartość merytoryczną a także stylistyczną. Odbiorca komunikatu chce otrzymać zrozumiałą dla niego tekst. I tu można już napotkać pierwszą sprzeczność. W niektórych przypadkach stylistyka tekstu sprawia, że nie jest on łatwy do przeczytania i przyswojenia. Przykładem może tu być powieść „Amatorki” (tytuł oryginalny: „Die Liebhaberinnen”) autorstwa Elfride Jelinek. W utworze tym autorka zrezygnowała ze znaków interpunkcyjnych i wielkich liter w znacznym stopniu utrudniając zrozumienie swojego dzieła. Tłumacz, chcąc stworzyć tekst bardziej przyjazny czytelnikowi, musiałby wstawić brakujące elementy. Zaburzyłby tym samym wartość i walory publikacji.

Kolejny konflikt pojawia się na linii klient-odbiorca. Klientem jest w tym przypadku osoba zlecająca tłumaczenie, a odbiorcą rzesza ludzi, do których przetłumaczony tekst ma trafić. Klienci mogą liczyć na tanie lub szybkie tłumaczenie, które odbywa się kosztem uważnego przeanalizowania terminologii lub utrzymania konsekwencji terminologicznej tekstu. Odbiorcy natomiast chcą otrzymać wysokiej jakości tekst, w którym elementy terminologii specjalistycznej są poprawne i sprawdzone oraz konsekwentnie stosowane. Konflikt ten jest szczególnie widoczny w przypadku tłumaczeń z zakresu techniki, medycyny, ekonomii, prawa lub innych dziedzin wymagających posiadania wiedzy specjalistycznej (Gile, 200: 192).

Przedstawione konflikty interesów są realnymi problemami, bardzo często spotykanymi w praktyce tłumaczeniowej. Wpływają one znacząco na rozumienie tego, czym jest tłumaczenie profesjonalne. Dla nadawcy jest ono tłumaczeniem wiernym, dla odbiorcy jasnym i poprawnym terminologicznie. Zleceniodawca za takie tłumaczenie może uznać to, które jest wykonane szybko lub niewielkim kosztem. Powyższe przykłady pokazują jak wiele twarzy może mieć tłumaczenie profesjonalne. Wyjaśnia to, dlaczego jest ono tak nieuchwytnie i trudne do zdefiniowania.

W tym miejscu warto ponownie wspomnieć słowa Leszka Mikruta (2002: 227), który twierdzi, że tłumaczenie profesjonalne powinno wywierać taki sam efekt na jego odbiorcy, jaki miał tekst oryginalny. Twierdzenie to łączy w sobie interes autora, który chciałby, aby jego tekst został oddany wiernie, z tym, czego oczekuje odbiorca, czyli dokładnym tłumaczeniem, które uwzględnia jednak aspekty i różnice kulturowe. Do takiego kompromisu często dążą tłumacze w swojej praktyce zawodowej.

Przedstawienie jednej, spójnej definicji, która pozwalałaby na dokładne określenie czym jest zjawisko tłumaczenia profesjonalnego jest niemożliwe. Można omawiać wiele jego aspektów, jednak wciąż w literaturze brakuje definicji, która byłaby chociażby bardziej rozwinięta od ogólnikowych tez przedstawionych w tym podrozdziale. Powodem ku temu jest fakt, iż każdy uczestnik procesu tłumaczeniowego może inaczej rozumieć to pojęcie. Definicja tłumaczenia profesjonalnego zmienia się wraz ze zmianą osoby definiującej. Powoduje to brak zrozumienia tego tematu lub rozumienie jedynie intuicyjne.

3. Profesjonalne tłumaczenie audio-wizualne

Wraz z postępem techniki rozwijało się również tłumaczenie. Powstawały kolejne jego dziedziny jak tłumaczenie specjalistyczne (wymagające znajomości konkretnej dziedziny, jak na przykład technika czy medycyna, i związanej z nią terminologii w minimum dwóch językach). Przelomem było również powstanie kina. W latach 30-tych XX wieku kino nieme, zrozumiałe dla odbiorców, niezależnie w jakim języku się porozumiewali, zaczęło być wypierane przez filmy udźwiękowione. Dialogi potrzebowały tłumaczenia, jeżeli film miał trafić do publiczności szerszej niż użytkownicy jednego języka. Na te lata datuje się początek tłumaczenia audiowizualnego. Wraz z rozwojem kina wzrosło znaczenie tłumaczenia audio-wizualnego. Obecnie ten typ tłumaczenia funkcjonuje jako odrębna dziedzina i opisywany jest jako przekształcenie sensu z języka oryginału do języka docelowego (Tomaszkiewicz, 2006: 104). Definicja ta, choć w pełni oddaje główne założenia procesu tłumaczenia audio-wizualnego, nie wspomina o technicznych jego aspektach, które często mają ogromny wpływ na produkt końcowy, czyli przetłumaczony film.

Tłumacze audio-wizualni spotykają w swojej pracy wiele obostrzeń, które można podzielić na dwie kategorie: obostrzenia techniczne i obostrzenia prawne. Z pierwszym typem tłumacze spotykają się jeszcze na studiach przygotowując się do wykonywania zawodu – chodzi tutaj o techniczne wymogi tłumaczenia. Tekst docelowy musi być zsynchronizowany z akcją filmu – zmianą scen, gestykulacją i mimiką aktorów. Musi również być zrozumiały dla odbiorcy. Dlatego tak ważne jest, aby możliwie jak najbardziej skrócić przekaz, nie ograbiając go tym samym z najważniejszych elementów. Nie tłumaczone są imiona, wykrzyknienia, większość wulgaryzmów oraz inne elementy, których usunięcie nie zaburza sensu wypowiedzi. Wszystko to po to, aby przetłumaczony film był przyjazny odbiorcy. W wersjach lektorskich lub dubbingu długość wypowiedzi w języku docelowym musi być jak najbardziej zbliżona do tej w języku wyjściowym. Natomiast w przypadku podpisów na ekranie nie może pojawić się więcej niż 2 linijki tekstu (przeniesienie do następnej linii również powinno przebiegać świadomie, tak, aby ułatwić czytanie i rozumienie) a cały tekst musi być wyświetlany nie krócej niż 2 sekundy i nie dłużej niż 6 sekund (Fong and Au, 2009: 94).

Do obostrzeń prawnych należą wszystkie ustawy, akty prawne i rozporządzenia wpływające na pracę tłumacza audio-wizualnego. W przypadku tłumaczeń na język polski nadrzędnym aktem prawnym jest Ustawa o języku polskim, która między innymi sprzeciwia się wulgaryzacji języka. Osobne rozporządzenia wydają dystrybutorze filmów i stacje telewizyjne, które nadzorują pojawianie się wyrażań wulgarnych na antenie. Najczęściej filmy i seriale zawierające dużą ilość wulgaryzmów pojawiają się dopiero po godzinie 22. Na tłumaczenie niektórych produkcji stacje w ogóle się nie zgadzają. Tak było w przypadku serialu *Skins* (edycja brytyjska), który został uznany za zbyt wulgarny.

Wielokrotnie dobór słów w profesjonalnym tłumaczeniu audio-wizualnym podyktowany jest wyżej wymienionymi obostrzeniami. Tłumacze w swojej pracy muszą zwracać szczególną uwagę na aspekty techniczne a także rozporządzenia. Mają one często większe znaczenie niż kwestie artystyczne, czy chęć dokonania wiernego przekładu. Oczywiście sens musi zostać zachowany, jednakże

w procesie tłumaczenia profesjonalnego zostaje on okrojony do niezbędnego minimum.

4. Fansubbing

Sprzeciw wobec wyżej opisanych obostrzeń oraz chęć uniknięcia wynikających z nich ograniczeń, a także potrzeba wiernego tłumaczenia tekstu to powody, które przyczyniły się do rozwoju zjawiska fansubbingu (z angielskiego fan – miłośnik i subtitling – tworzenie podpisów w tłumaczonym filmie). Niniejszy podrozdział przedstawi zjawisko fansubbingu, historię jego rozwoju oraz określi sfery w jakich skupiają się fansubberzy w odróżnieniu od profesjonalnych tłumaczy audio-wizualnych.

Korzenie fansubbingu sięgają lat 70-tych XX w. Jego zapoczątkowanie jest związane z pojawieniem się i rozpowszechnieniem w Stanach Zjednoczonych japońskich anime. Początkowo działalność fanów anime skupiała się na wspólnym oglądaniu filmów przy różnych okazjach. Grupa osób, które chciały uregulować częstotliwość spotkań utworzyła w 1977 r. Cartoon/Fantasy Organization (C/FO) – pierwszy klub fanów anime (Leonard, 2004: 15). W tym samym roku grupa nawiązała kontakty z innymi miłośnikami anime w kraju i zaczęła wymieniać się nagraniami. Potem przyszła kolej na korespondowanie i wymianę filmów z fanami z Japonii. Naturalnie nagrania, które napływały z tego kraju nie były przetłumaczone, jednakże anime w tamtych czasach była na tyle prosta, że możliwe było pełne zrozumienie jedynie na podstawie przekazu wizualnego. (Leonard, 2004: 17).

Rozwój i zwiększenie liczby klubów miłośników anime przypada na lata 80-te XX w., jednakże lata 90-te i upowszechnienie się Internetu sprawiło, że zjawisko to rozkwitło z nową siłą. Na ten sam czas przypada pojawienie się darmowych programów do tworzenia napisów. Temu faktowi zawdzięcza się zjawisko fansubbingu zbliżone do formy znanej dzisiaj (Diaz Cintas i Munoz Sanches, 2006: 37). Internet jest jednym z ważniejszych aspektów działalności fansubbera. To stąd pobierane są filmy do tłumaczenia, a także niezbędne oprogramowanie. Tu udostępniany jest wynik pracy – przetłumaczony film. Istnieje duża liczba for, na których fansubberzy kontaktują się ze sobą – oceniają swoją pracę, dają sobie wskazówki, udzielają rad.

Można posunąć się nawet do stwierdzenia, że bez Internetu i jego rozwoju, rozwój fansubbingu byłby znacznie utrudniony, choć z pewnością nie niemożliwy.

Internet to także miejsce, z którego bierze się popyt na prace tłumaczy-amatorów. Stamtąd odbiorcy tłumaczeń dowiadują się o nowych filmach i serialach, które chcieliby obejrzeć, a których tłumaczenie profesjonalne się jeszcze nie pojawiło, o ile w ogóle się pojawi. Szybszy i szerszy dostęp do wiadomości o nowościach kinowych w znacznym stopniu sprzyja rozwojowi omawianego zjawiska.

Nie można jednak prowadzić dalszej dyskusji na ten temat nie podejmując próby zdefiniowania tego zjawiska. Nie jest to łatwe zadanie, ponieważ szybko się ono rozwija i zmienia. Obejmuje ono również szeroki zakres działań mających na celu stworzenie amatorskiego tłumaczenia. Jorge Diaz Cintas twierdzi, że jest to obecnie *najważniejszy przejaw tłumaczenia fanowskiego, które zmieniło się w masowe zjawisko wirtualne* (2006: 37-38). Ta ogólna i, na pierwszy rzut oka niewiele wnosząca definicja, wiernie oddaje naturę omawianego zjawiska, podkreślając jego zcentralizowanie w środowisku wirtualnym. Donna S.C. Chu (2013: 264) porównuje fansubbing z „poważnym wypoczynkiem” zdefiniowanym przez Roberta Stebbinsa jako systematyczne dążenie do wykonywania amatorskich, hobbystycznych czynności, których rezultatem są specjalne umiejętności, a nawet satysfakcjonująca kariera „w czasie wolnym” (2009: 14). Porównaniu temu nie można odmówić słuszności, gdyż w dużym stopniu pokrywa się z tym, czym jest fansubbing. Jest to z pewnością aktywność amatorska i hobbystyczna (potwierdzeniem jest sama nazwa zjawiska), prowadzi ona do uzyskania specjalnych umiejętności – rozwija znajomość języka oraz sposobów czy metod tłumaczenia. Struktura grup fansubbingowych, bardzo zbliżona do struktury profesjonalnych biur tłumaczeniowych, uczy współpracy przy projektach tłumaczenia audiowizualnego i spełniania konkretnych funkcji w procesie tłumaczenia. W przypadku dużej ilości tłumaczeń dobrej jakości rezultatem może być swego rodzaju kariera lub popularność w kręgach twórców i odbiorców fansubbingu. Porównanie to jest jedną z pełniejszych definicji omawianego zjawiska. Pomija ona jednak aspekt podkreślony przez Jorge Diasa Cintas, mianowicie znaczący udział

Internetu w procesie tworzenia tłumaczenia fanowskiego. Wspólnie te dwie definicje dają pełny obraz tego, czym jest fansubbing.

Łatwo można też zauważyć różnice pomiędzy tłumaczeniem profesjonalnym i fanowskim. Główną jest cel wykonywanego tłumaczenia. W przypadku tłumaczenia profesjonalnego, jak wspomniano wcześniej, jest on jedynie zawodowy i zarobkowy. W przypadku fansubbingu większą wartość ma przyjemność czerpana z przygotowywania tekstu. Różni się również prędkość publikacji tłumaczenia. W przypadku tłumaczenia profesjonalnego jest to kilka miesięcy do roku, w niewielkim odsetku przypadków nawet dłużej. W przypadku fansubbingu, przetłumaczony film lub serial, w zależności od długości, ukazuje się w przeciągu kilku godzin do kilku dni od momentu ukazania się wersji oryginalnej.

Znacznie różnią się również obszary działania wymienionych wyżej grup tłumaczy. Tłumacze profesjonalni pracują dla instytucji – kin, dystrybutorów, stacji telewizyjnych, czy agencji artystycznych. Działania fansubberów skierowane są do pojedynczych odbiorców, którzy tłumaczeń szukają w Internecie. Fansubbing jest również odpowiedzią na pewne, nie do końca scharakteryzowane potrzeby rynku – szybkie, nie koniecznie dobrej jakości tłumaczenie. Jest coś, na co tłumacze profesjonalni zgadzają się bardzo niechętnie lub w ogóle. Dbając o swoją reputację i chcąc wykonywać swój zawód w zgodzie z jego fundamentalnymi założeniami wymagają oni posiadania odpowiedniej ilości czasu, by przedłożyć pełne, dobrej jakości tłumaczenie. Nie zawsze takiego tłumaczenia oczekuje odbiorca. W przypadku tłumaczeń audio-wizualnych często jest on w stanie zgodzić się na dużo niższą jakość, w zamian za wysokie tempo prac. Warto tutaj również wspomnieć, że istnieje sporo przypadków, kiedy fansubberzy są w stanie wykonać niezłej jakości tłumaczenia w czasie znacznie krótszym niż tłumacz profesjonalny.

5. Wnioski

Nie można odmówić racji stwierdzeniu, że fansubbing jest wynikiem przemian i popytu na konkretny rodzaj usług nie dostarczany przez tłumaczy profesjonalnych. Zakres i obszar działania tłumaczy profesjonalnych i fansubberów różni się w stopniu znaczącym. Odmienne są również grupy docelowe świadczonych usług. Z

pewnością fansubbing wypełnił niszę w usługach tłumaczeniowych, niedostrzeżoną wcześniej przez tłumaczy profesjonalnych i biura tłumaczeń. W swojej odmienności od tłumaczenia profesjonalnego zaspokaja potrzeby konkretnej grupy odbiorców. Samo zjawisko zyskuje coraz większą liczbę zwolenników a rzesza osób aktywnie zajmujących się fansubbingiem nieustannie wzrasta. Prawdopodobnym jest, że zjawisko to będzie nadal się rozwijać, a popyt na usługi tłumaczy-amatorów nie zmaleje.

LITERATURA

1. Chu, D.S.C., 2013, *Fanatical Labor and Serious Leisure* [w:] Lee, F.L.F., Leung L. Qiu, J.L. I D.S.C., Chu "Frontiers in New Media Research, Routledge, Nowy Jork.
2. Cohen, J.M., 1986, *Encyclopaedia Americana*, t. 27, hasło "Translation".
3. Diaz Cintas, J. i Munoz Sanches, P. 2006, *Fansubs: Audiovisual Translation in an Amateur Environment*, [w:] "The Journal of Specialised Translation" wyd. 6.
4. Drugan, J., 2013, *Quality in Professional Translation. Assessment and Improvement*, Bloomsbury Academic, London, New York.
5. Fong, G.C.F., 2009, *Let the Words Do the Talking: The Nature of Art of Subtitling* [w:] Fong, G.C.F. i K.K.L. Au (red.) "Dubbing and Subtitling in a World Context", The Chinese University of Hong Kong, Hong Kong.
6. Gile, D., 2008, *A Communication-Oriented Analysis of Quality in NonLiterary Translation and Interpretation*, [w:] Larson, M.L. (ed.) "Translation. Theory and Practice, Tension and Independence", John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
7. Gouadec, D., 2007, *Translation as a Profession*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
8. Leonard, S., 2004, *Progress Against the Law: Fan Distribution, Copyright and the Explosive Growth of Japanese Anime*, Massachusetts Institute of Technology.
9. Mikrut, L., 2002, *Tłumacz profesjonalny: osobowość, umiejętności, praktyka (na przykładzie tłumacza konferencyjnego)* [w:] Władysław Chłopicki (red.) „Język Trzeciego Tysiąclecia II”, Tertium, Kraków.
10. Nida, E., 1959, *Principles of Translation as exemplified by Bible Translating*, [w:] Brower, R.A. (red.): "On Translation", OUP, New York.
11. Robinson, D., 1997-2002, *Western Translation Theory, From Herodotus to Nietzsche*, St. Jerome, Manchester.
12. Stebbins, R., 2009, *Leisure and consumption*, Palgrave Macmillan, New York.
13. Tomaszkiwicz, T, 2006, *Przekład audiowizualny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Феномен фансабінгу як різновиду непрофесійного перекладу

Фансабінг, тобто переклад фільмів або серіалів у вигляді титрів, здійснюваний кіноманами, в даний час став дуже популярним. Цей тип перекладу з'явився в Європі в 80-і роки, коли в її західну частину почали проникати манга і аніме. Значний вплив на розвиток цього явища мало поширення комп'ютерів і легкий доступ до Інтернету. Сьогодні фансабінг можна порівняти з машиною, що працює в широкому масштабі. Фанатський переклад фільмів і серіалів набуває все більшої популярності, в першу чергу через швидкість виконання. У той час, як офіційної версії перекладу доводиться чекати кілька місяців або навіть рік, фансабери роблять свої перекази від декількох годин до декількох тижнів. Стаття є спробою систематизувати знання абсолютно недослідженої області, якою є фансабінг. Автор представляє феномен на тлі історії перекладу. Обговорюються також характеристики фансабінгу та соціально-економічні аспекти, пов'язані з його поширенням.

Ключові слова: *фансабінг, непрофесійний переклад, кіно, серіали.*

Феномен фансаббинга как разновидности непрофессионального перевода

Фансаббинг, т.е. перевод фильмов или сериалов в виде титров, осуществляемый киноманами, в настоящее время стал весьма популярным. Этот тип перевода появился в Европе в 80-е годы, когда в ее западную часть начали проникать манга и аниме. Значительное влияние на развитие этого явления имело распространение компьютеров и легкий доступ к Интернету. Сегодня фансаббинг можно сравнить с машиной, работающей в широком масштабе. Фанатский перевод фильмов и сериалов приобретает все большую популярность, в первую очередь из-за скорости выполнения. Тогда как официальную версию перевода приходится ждать несколько месяцев или даже год, фансаберы делают свои переводы от нескольких часов до нескольких недель. Статья является попыткой систематизировать знания совершенно неисследованной области, которую представляет собой фансаббинг. Автор представляет феномен на фоне истории перевода. Обсуждаются также характеристики фансаббинга и социально-экономические аспекты, связанные с его распространением.

Ключевые слова: *фансаббинг, непрофессиональный перевод, кино, сериалы.*

Phenomenon of fansubbing as a kind of unprofessional translation

Fansubbing – that is translation of films and TV series in the form of subtitles created by fans of given film works, is not a wide spread phenomenon. This type of translation first appeared in Europe in the 1980s when manga and anime reached the western countries. The spreading of computers and easier

access to the Internet significantly influenced the discussed phenomenon. Nowadays, fansubbing may be compared with a broad scale machine. Fan translations of films and TV series gain more and more popularity, mostly because of the speed of preparation – while the audience has to wait several months or even a year for the official translation, fansubbers upload their works within few hours up to several weeks. This article is an attempt at systematizing the knowledge about fansubbing. The author presents the discussed phenomenon in the context of the history of translation. The features of fansubbing as well as social-economical aspects connected with its spreading are also mentioned.

Keywords: *fansubbing, unprofessional translation, films, TV series*

Anna Plech

UJK, Kielce

SEMANTYKA ZAIMKÓW NIEOKREŚLONYCH. RZECZOWNIKI I CZASOWNIKI ZE ZNACZENIEM ZAIMKOWYM W MOWIE POTOCZNEJ

Jak podaje *Lingwistyczny słownik encyklopedyczny*, zaimek (местоимение) to „лексико-семантический класс знаменательных слов, в значение которых входит либо отсылка к данному речевому акту, либо указание на тип речевой соотнесённости слова с внеязыковой действительностью; к местоимениям принято относить только имена, — существительные, прилагательные, числительные” [Крылов, Падучева, *Местоимение*]. W książce Ireny Maryniakowej *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska* zaimki są zdefiniowane jako wyrazy, „które wskazują na przedmioty, zjawiska, pojęcia, cechy, ilość itp., zastępując nazwy oraz ukazując relacje. Ze względu na swe właściwości morfologiczne, składniowe i znaczeniowe stanowią one najbardziej niejednorodną część mowy” [Maryniakowa].

Zaimki nieokreślone zawierają niedokładne wskazanie na przedmiot lub jego cechę, ukazują nieznaną i tym samym są one głównym środkiem wyrażenia nieokreśloności. Nieokreśloność w

szerokim znaczeniu, służy do wyrażenia nieświadomości uczestników sytuacji mownej o obiekcie lub jego istnieniu, działaniu oraz dla wyrażenia wątpliwości mówiącego, charakteryzującego przedmiot. Służy także dla przekazania wyrażenia braku wiedzy na temat określonych przedmiotów, działań, zjawisk z punktu widzenia mówcy bądź wykonawcy. Kategoria nieokreśloności w węższym znaczeniu pełni funkcję aktualizacji i determinacji nazwy, demonstrowuje jej jedyność w danej sytuacji oraz jej odniesienie do klasy podobnych jej zjawisk [zob. Беглярова А. Л.].

S.A.Kryłow i J.W.Paduczewa w *Lingwistycznym słowniku encyklopedycznym* opisują dwa podziały zaimków. Pierwszy podział, ze względu na charakter właściwego znaczenia danego zaimka, to podział na kategorie logiczno-semantyczne, w których zostały wyróżnione trzy grupy: deiktyczne, anaforyczne i kwantyfikujące. Autorzy odnoszą zaimki nieokreślone do zaimków kwantyfikujących i rozdzielają na: nieokreślone – odnoszące się do obiektu, który jest nieznanym osobie mówiącej (*кто-то, ктоś*); introduktywne (półnieokreślone/słabookreślone) – odnoszące się do obiektu znanego mówcy, ale nie osobie słuchającej (indywidualizacja obiektu) (*какой-то, некоторый, пеня, jeden*); egzystencjalne – zakładają istnienie klasy obiektów o pewnych właściwościach, ale nie wprowadzają żadnej konkretnej klasy do rozpatrzenia (*какой-нибудь, какой*); upowszechniające – odnoszą się do wszystkich obiektów pewnej klasy (*всякий, каждый, любой, все, каждый, wszelки, dowolны, всё*); przeczące – używa ich się w wypowiedziach stwierdzających o fałszywości pewnych predykcji względem wszystkich obiektów danej klasy (*никто, ничто, никакой, никто, эдак*); pytające – używane są kiedy osoba mówiąca dopuszcza istnienie obiektu, posiadającego pewne właściwości, niebędące w stanie go zidentyfikować, co pobudza osobę słuchającą do doprowadzenia do urzeczywistnienia tej identyfikacji (*кто?, что?, какой?, который?, кто?, со?, который?, какой?*) [zob. Крылов С. А., Падучева Е. В., *Местоимение*].

Drugi podział na klasy tematyczne z punktu widzenia charakteru komponentu tematycznego dzieli je na: zaimki rzeczowne (местоимения-существительные) – ożywione (*кто-то, я, кто?, некто, ктоś, ты, они, wszyscy*); nieożywione (*что?, ничто, всё, что-нибудь, ніс, cokolwiek, со?*); zaimki przymiotne (местоимения-прилагательные) – jakościowe (*какой, какойś, taki*); liczebne (*сколько?, ile?, tyle*); porządkowe

(*который?, który?*); dzierżawcze (*чей-нибудь, её, czyj?, czyjś, nieczyj, czyjkolwiek*) [zob. Крылов С. А., Падучева Е. В., *Местоимение*]. Według tego podziału rozdzielone zostały także znaczące słowa z różnych części mowy o znaczeniu zaimkowym: przysłówki pochodzenia zaimkowego (местоименные наречия – w gramatyce polskiej nazywane zaimkiem przysłownym) – temporalne (*когда?, когда-то, никогда, wtedy, zawsze, teraz*); jakościowe (*так, эдак, иначе, jak?, jakoś*); przyczynowe (*потому, почему-то, dlaczego?, dlaczegoś*); celowe (*зачем?, ни за чем, зачем-то, dlaczego*); lokatywne - ze znaczeniem przybliżenia (*туда, сюда, куда*), oddalenia (*оттуда, отовсюду*) (w gramatyce polskiej te dwie grupy zebrane są w jedną – kierunku (*dokądś, stamtąd, zewsząd*)); znajdowania się (*коэ-где, там, везде, gdziekolwiek, tutaj*); czasowniki pochodzenia zaimkowego (местоименные глаголы) – np. tatarskie *ниту* - 'coś robić'; mongolskie *ингэх, тэгэх* - 'robić tak', *ях* - 'co robić' [zob. Крылов С. А., Падучева Е. В., *Местоименные слова*].

Zaimki nieokreślone zarówno w języku polskim jak i rosyjskim tworzy się od zaimków pytajno-względnych poprzez dodanie do nich prefiksów *не-/кое-, nie-* lub sufiksów *-то/-нибудь/-либо, -ś/-kolwiek* [zob. Maryniakowa, Юнаковская]. Madelska L. w *Практической грамматике польского языка* rozróżnia znaczenia polskich zaimków z sufiksem *-ś* od zaimków z sufiksem *-kolwiek*. Pierwsze, użyte w pewnych sytuacjach, niosą ze sobą negatywny wydźwięk (– *Gdzie idziesz?* – *Gdzieś.* – zaimek wyraża znaczenie 'nie twoja sprawa' [zob. Madelska L.].

Zbliżone semantycznie do zaimków nieokreślonych w języku polskim są połączenia zaimków z partykułami *бадź/быле/лада* [zob. Юнаковская].

Бадź – „partykuła będąca synonimem części *-kolwiek*, stawiana po zaimkach względnych albo przysłówkach, używana, gdy chce się wyrazić jakąś treść, która jest niedookreślona: *Idź dokąd бадź; Zrobie co бадź; To mógł być кто бадź.*” [Тytула М., Łosiak М.].

Быле – „1. «partykuła nadająca komuś lub czemuś cechę dowolności, np. *Wyszedł pod быле pretekstem.*, lub wyrażająca obojętność wyboru, np. *Przenocujemy быле gdzie.*»; 2. «partykuła wyrażająca negatywną ocenę czegoś lub kogoś, np. *Zadawał się z быле kim.*, lub – w połączeniu z poprzedzającym *nie* – wyróżniająca kogoś lub coś jako zasługującego na uwagę, np. *Jej brat to nie быле kto.*» [byle II]

Lada – partykuła mająca wiele zastosowań, m.in. wyrażająca małą ilość (*Nie ma satysfakcji pić z takimi, co od lada czego w głowie im się kręci*) lub też wybitność czegoś, kogoś (synonimicznie z partykułą *byle*) [zob. *lada*].

W języku polskim i rosyjskim funkcję zaimka nieokreślonego może pełnić również liczebnik *odun, jeden* (*Żył sobie jeden pan*).

Dla wyrażenia znaczenia nieokreśloności mogą służyć także rzeczowniki z leksykalnym znaczeniem nieokreśloności. A.L.Bieglarowa za główny rzeczownik o takim znaczeniu przyjmuje *неопределённость* (*nieokreśloność*) i nazywa go centrum leksykalno-semantycznej grupy rzeczowników, której podstawowymi słowami są: *неизвестность, приближительность, неясность, непонятность, безвестность, непостижимость, необъяснимость, неясственность, неотчётливость* (*nieznajomość, niejasność, niepojętość, nieosiągalność, niewytłumaczalność, niekonkretność*) i pochodne od nich przymiotniki i inne słowa jednordzeniowe (np. *необъяснимо, niewytłumaczalnie, niekonkretnie*). W mowie potocznej używane są i inne słowa i wyrażenia, które również mogą służyć wyrażeniu nieokreśloności (*штука, штуковина, как её/его там; (ten/ta) (taki/taka) jak tu/jej tam*) [zob. Беглярова А. А.]. W języku polskim w celu zastąpienia zaimków nazywających pewne przedmioty również używa się rzeczowników o znaczeniu zaimkowym. Do nazwania bliżej nieokreślonych czynności używane są czasowniki o znaczeniu zaimkowym.

(Ten)teges – według definicji jest to bliżej nieokreślony wyraz [zob. *teges*]. W mowie potocznej używany 1. gdy osoba mówiąca nie potrafi się wysłowić, jako przerywnik w zdaniu; 2. jako czasownik nazywający dowolną czynność, której mówiący nie potrafi w danej chwili nazwać; 3. jako rzeczownik nazywający dowolny przedmiot lub rzecz, przy pomocy której można wykonać jakąś bardziej lub mniej określoną czynność; 4. może być substancją; 5. określenie stanu: *być nie (ten)teges* – być nie w porządku, *on jest nie teges* – coś z nim jest nie w porządku, nie tak jak być powinno.

Tentego – „potocznie: wyraz zastępujący (często eufemistycznie) określenie jakiejś czynności, sytuacji, jakiegoś faktu, stanu itp., których nadawca nie chce lub nie umie określić” [*tentego*].

Wibajster – (niem. *Wie heißt er?* – dosł. ‘jak on się nazywa?’) rzeczownik, nazywający przedmiot lub narzędzie, albo fragment innego

przedmiotu, o nieistotnej lub zapomnianej przez mówiącego w danej chwili nazwie [zob. *wihajster*].

Dynks (dinks) – (niem. *Ding* – ‘rzecz, przedmiot’) przedmiot o nieokreślonej nazwie [zob. *dynks*]. Słowo o znaczeniu bardziej ograniczonym niż *wihajster*.

Tetegować – czasownik najczęściej używany w skróconej formie *tegować*, nazwa dowolną czynność, często używany w odniesieniu do stosunku seksualnego: *tetegować się* [zob. *tetegować*].

Pipszotek – mała nieistotna rzecz lub część większego przedmiotu.

Dzyndzel – „coś wąskiego, zwisającego lub wystającego z czegoś” [*dzyndzel*].

Ustrojstwo – (ros. *устройство* – ‘konstrukcja, urządzenie’) rzeczownik używany żartobliwie w odniesieniu do urzędnika lub mechanizmu o którego obsłudze nie wiele się wie [zob. *ustrojstwo*].

Do nazwania przedmiotów i rzeczy, których właściwej nazwy mówiący w danej chwili nie pamięta, służą również nazwy stworzone od nazwy czynności, którą przy pomocy danej rzeczy można wykonać lub ta rzecz sama ją wykonuje, np. *dyndadelko*, *mertadelko*, *мешалка*.

W komunikatach informacyjnych nieokreśloność wyrażana jest z użyciem słowa *blisko/około*, *около* (*Blisko sto osób*, *Около тысяч человек*) [Беглярова А. А.].

Jak zauważa jeszcze A.L.Bieglarowa bardziej ekspresywnymi i nacechowanymi emocjonalnie ekwiwalentami rzeczowników o charakterze nieokreślonym mogą być również frazeologiczne, lub utarte, związki wyrazowe (*кто его знает, как/почём знать, (это) ещё вопрос, чё/м/нёс/бес/бог его знает, kto/who (go) tam zna, бóg/pieron (go) wie*) [zob. Беглярова А. А.].

LITERATURA

1. *Byle II* [w:] PWN Słownik języka polskiego, <http://sjp.pwn.pl/lista.php?co=byle> [29.08.2014]
2. *Dynks* [w:] Wiktionary, <http://pl.wiktionary.org/wiki/dynks> [29.08.2014]
3. *Dzyndzel* [w:] PWN Słownik języka polskiego <http://sjp.pwn.pl/slownik/2456001/dzyndzel> [29.08.2014].
4. *Lada* [w:] Słownik SJP.PL, <http://sjp.pl/lada> [29.08.2014].
5. Madelska L., *Практическая грамматика польского языка*, Kraków 2012, s. 296-299.

6. Maryniakowa I. *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słownotwórstwem*, Warszawa 1993, s. 140-157.
7. *Teges* [w:] Słownik SJP.PL, <http://sjp.pl/teges> [29.08.2014].
8. *Tentego* [w:] Słownik SJP.PL, <http://sjp.pl/tentego> [29.08.2014].
9. *Tentegować* [w:] Słownik SJP.PL <http://sjp.pl/tentegowa%E6> [29.08.2014].
10. Tytuła M., Łosiak M., *baź* [w:] onet.wiem, http://portalwiedzy.onet.pl/140007,,,,bacz_spojnik_a_partykula,haslo.html [29.08.2014].
11. *Ustrojstwo* [w:] onet.wiem, <http://portalwiedzy.onet.pl/97579,,,,ustrojstwo,haslo.html>
12. *Wihajster* [w:] Wiktionary, <http://pl.wiktionary.org/wiki/wihajster> [29.08.2014]
13. Беглярова А. А. *Понятие неопределённости в философии и лингвистике* [w:] CyberLeninka, <http://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-neopredelennosti-v-filosofii-i-lingvistike> [12.10.2014].
14. Крылов С. А., Падучева Е. В., *Местоимение* [w:] Лингвистический энциклопедический словарь, pod red. В. Н. Ярцевой, Moskwa 1990 [dostępne w Internecie < <http://tapemark.narod.ru/les/294b.html>> dostep: 29.08.2014].
15. Крылов С. А., Падучева Е. В., *Местоименные слова* [w:] Лингвистический энциклопедический словарь, pod red. В. Н. Ярцевой, Moskwa 1990 [dostępne w Internecie < <http://tapemark.narod.ru/les/295a.html>> dostep: 29.08.2014].
16. Юнаковская А. А., *Современный польский язык*, Omsk 2004, s. 92-93.

Семантика невизначених займенників. Іменники і дієслова з займенниковим значенням у прямій мові

У статті зіставляються поняття «займенник» «невизначений займенник» «невизначеність». Проводиться розділ невизначених займенників і займенникових слів за їх значенням і характером тематичного компонента. Аналізуються також слова і словосполучення, здатні запозичувати невизначені займенники в прямій мові.

Ключові слова: *займенник, невизначений займенник, невизначеність, займенникові слова.*

Семантика неопределённых местоимений. Существительные и глаголы с местоименным значением в прямой речи

В статье сопоставляются понятия «местоимение» «неопределённое местоимение» «неопределённость». Производится дифференциация неопределённых местоимений и местоименных слов по их значению

и характеру тематического компонента. Приводятся также слова и словосочетания способные замещать неопределённые местоимения в прямой речи.

Ключевые слова: *местоимение, неопределённое местоимение, неопределённость, местоименные слова.*

Semantic of the indefinite pronoun. Nouns and verbs with a pronominal meaning in the colloquial speech

This paper presents the terms „pronoun“ „indefinite pronoun“ „indeterminacy“. It gives the apportionment of indefinite pronouns and pronominal words connected with their meaning and thematic component. It gives words and combinations of words which can be substitutes of indefinite pronouns in the colloquial speech.

Keywords: *pronoun, indefinite pronoun, indeterminacy, pronominal words.*

Ксения Салтыкова

ТГА в Бельско-Бялой

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РУССКО-ПОЛЬСКО-УКРАИНСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ИХ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ

Каждый фразеологизм является многоаспектным явлением, обладает формой, значением и прагматикой (смыслом).

В состав фразеологизмов русского языка одни ученые относят все устойчивые сочетания слов, другие – ограничивают перечень фразеологизмов русского языка только определенной группой устойчивых словосочетаний. У одних ученых во фразеологию языка попадают пословицы, поговорки, присловья, крылатые слова, афоризмы, у других – не попадают. Сплошь и рядом в состав фразеологизмов русского языка включаются различные описательные и аналитические обороты речи, сложные союзы, сложные предлоги, составные термины и т.д. [Молотков 1968: 7].

Если сравнивать в разных языках лексические единицы, то можно заметить, что при сходстве (полном, частичном) их

означающих, семантика и прагматика могут быть также похожими либо сильно отличаться. Проанализируем следующие базовые аспекты: формальный, семантический и прагматический на примерах фразеологизмов русского, польского и украинского языков. Разделим фразеологизмы на несколько групп.

1. Группа фразеологизмов, формально, семантически и прагматически тождественных (степень аналогии при которой полностью совпадают форма, значение и прагматика фразеологизмов, не учитывая различия в записи и звучании, вытекающих из особенностей данного языка). Например:

- *Брать (взять) быка за рога – брати (взяти) бика за роги – brać (wziąć) byka za rogi*

Смысл фразеологизма: начинать действовать энергично, сразу и с самого главного [Быстрова, Окунева 1984: 20].

- *Лучше поздно, чем никогда – краще пізно, ніж ніколи – lepiej późno, niż nigdy*

Смысл фразеологизма: что-либо полезное лучше совершить когда-нибудь, чем никогда не совершить [Федосов, Лапицкий 2003: 270].

- *И на солнце есть пятна – і на сонці є плями – і na słońcu są plamy*

Смысл фразеологизма: на свете нет ничего, лишённого недостатков [<http://uchitel-slovesnosti.ru/992/158.jpg>].

- *Не за горами – не за горами – nie za górami*

Смысл фразеологизма: в ближайшем будущем наступит, произойдет что-либо [Федосов, Лапицкий 2003: 115].

- *Везде хорошо, где нас нет – всюди гараз де нас нема – wszędzie dobrze gdzie nas nie ma*

Смысл фразеологизма: говорится в ответ на высказанное предположение, что в другом месте, где сами не были, лучше, чем здесь, или когда не хотят отвечать на вопрос, хорошо ли там, где спрашивающий не был [Фелицина, Прохоров 1979: 96].

2. Прагматически тождественные фразеологизмы:

а) группа фразеологизмов прагматически тождественных, но частично похожих формально и семантически (степень аналогии при которой форма и значения частично похожи, а прагматика одинаковая). Например:

- *Нет худа без добра – немає злого, щоб на дорозі не вийшло – nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło*

Смысл фразеологизма: говорится, когда что-то хорошее, полезное явилось следствием беды или неприятности, которые уже позади, уже кончились [Фелицина, Прохоров 1979: 74].

- *Сапожник без сапог – szewc bez butów chodzi*

Смысл фразеологизма: говорится, когда у кого-то нет того, что должно у него быть по роду занятий [Фелицина, Прохоров 1979: 85].

- *Каждый по-своему с ума сходит – każdy na swój sposób rozum traci*

Смысл фразеологизма: говорится снисходительно о тех, кто вызывает удивление своим поведением, необычными пристрастиями, которые другим кажутся странными [Фелицина, Прохоров 1979: 37].

- *В гостях хорошо, а дома лучше – у гостині добре, а дома краще – wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej*

Смысл фразеологизма: говорят, когда собираются домой откуда-либо, где хорошо провели время, или когда испытывают радость от возвращения домой [Фелицина, Прохоров 1979: 29].

- *С глаз долой – из сердца вон – як з очей, так і з думки – czego oczu nie widzą, tego sercu nie żal*

Смысл фразеологизма: говорится, когда легко забывают тех, с кем расстались [Фелицина, Прохоров 1979: 84].

- *Береженого Бог бережет – strzeżonego Pan Bóg strzeże*

Смысл фразеологизма: говорится в качестве совета быть осторожным, осмотрительным, не рисковать, а также в оправдание чьей-либо, казалось бы излишней, осторожности [Фелицина, Прохоров 1979: 27].

б) группа фразеологизмов прагматически тождественных, но различных формально и семантически (степень аналогии при которой форма и значения разные, но прагматические аспекты тождественны). Например:

- *Копейка рубль бережет – із копійки карбованці робляться – grosz do grosza, a będzie kokosza*

Смысл фразеологизма: говорится как совет быть экономным, не тратить безрассудно деньги [Фелицина, Прохоров 1979: 53].

- *Как в воду опущенный – jak z krzyża zdejty*

Смысл фразеологизма: удрученный, печальный [Федосов, Лапицкий 2003:66].

- *После дождичка в четверг – w grudniu po południu*

Смысл фразеологизма: неизвестно когда [Федосов, Лапицкий 2003: 146].

- *В тихом омуте черти водятся – cicha woda brzęgi rwie*

Смысл фразеологизма: говорится неодобрительно о тихом с виду человеке, когда подозревают его в плохом поведении или знают о его дурных поступках, которые тот умеет скрывать [Фелицина, Прохоров 1979: 31].

- *С волками жить – по волчьей выть – na chłemu wozі їдеш, того пісню і співай – kiedy wejdiesz między wrony, musisz krakać tak jak one*

Смысл фразеологизма: человек бывает вынужден приспособляться к обстоятельствам [Федосов, Лапицкий 2003: 70].

- *С глазу на глаз – wіc-na-wіc – sam na sam*

Смысл фразеологизма: наедине с кем-либо [Федосов, Лапицкий 2003: 102]

- *Москва не сразу строилась – nie od razu Kraków zbudowano*

Смысл фразеологизма: говорится в оправдание медленного развития событий, когда кто-либо торопит с делом, или чтобы подбодрить кого-либо, когда в начале дела встречаются трудности и на их преодоление нужно время [Фелицина, Прохоров 1979: 59].

- *У черта на куличках – у чорта в зубах (у чорта на болоті) – gdzie diabeł mówi dobranoc*

Смысл фразеологизма: очень далеко, в отдаленных, глухих местах [Молотков 1968: 523].

- *Убить двух зайцев – przec dwie pieczenie przy jednym ogniu*

Смысл фразеологизма: одновременно выполнить два дела, добиться осуществления двух целей [Быстрова, Окунева 1984: 239].

- *Китайская грамота – czeski film*

Смысл фразеологизма: о чем-либо недоступном пониманию, в чем трудно разобраться [Олейник, Сидоренко 1991: 282].

3. Группа фразеологизмов, формально и семантически похожих, но прагматически различных (степень аналогии при которой форма и значение похожи, но прагматика разная). Например:

- *Белая ворона – biały kruk*

Белая ворона (женский род) – человек, резко выделяющийся чем-либо среди окружающих его людей, отличающийся чем-либо, не похожий на них [Молотков 1968: 79].

Biały kruk (rodzaj męski) – rzecz unikatowa (niespotykana) i jedyna w swoim rodzaju, najczęściej jest to określenie cennych książek [Szary 2012: 13].

4. Группа фразеологизмов, формально и семантически различных, но частично похожих прагматически (степень аналогии при которой форма и значение разные, но прагматические аспекты частично похожи). Например:

- *Белая ворона – szarna owca*

Белая ворона – человек, резко выделяющийся чем-либо среди окружающих его людей, отличающийся чем-либо, не похожий на них [Молотков 1968: 79].

Szarna owca – ktoś przynoszący wstyd, pozostający poza grupą [Szary 2012: 32].

В обоих фразеологизмах речь идет о людях, которые резко выделяются из толпы, но если во втором случае это человек, выделяющийся своими негативными качествами. То во фразеологизме «белая ворона» это не является обязательным условием.

В ходе анализа фразеологизмов русского, украинского и польского языков, можно выделить четыре группы в зависимости от степени аналогии их базовых аспектов: формального, семантического и прагматического. При этом можно заметить, что наименьшее количество примеров содержат группы 3 и 4. Из всего этого можно сделать вывод, что большинство фразеологизмов русского языка имеют свои аналоги в украинском и польском языках и наоборот. Формальные и семантические аспекты при

этом могут совпадать, быть частично похожими, либо различными, но в большинстве случаев прагматические аспекты являются тождественными.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аникин В.П. Русские пословицы и поговорки, Москва 1988.
2. Быстрова Е. А., Окунева А. П., Шанский Н. М. Учебный фразеологический словарь русского языка, Ленинград 1984.
3. Вияс А. Польско-русский, русско-польский тематический словарь, Краков 2012.
4. Жуков В. П. Словарь фразеологических синонимов русского языка, Москва 1987.
5. Михельсон М. И. Большой толково-фразеологический словарь 2004
6. Молотков А. И. Фразеологический словарь русского языка, Москва 1968.
7. Олейник И. С., Сидоренко М. М. Украинско-русский и русско-украинский фразеологический толковый словарь, Киев 1991.
8. Паламарчук Л. С. Фразеологічний словник української мови, Київ 1993.
9. Федоров А. И. Фразеологический словарь русского литературного языка, Москва 1995.
10. Федосов И. В. Фразеологический словарь русского языка, Москва 2003.
11. Фелицына В. П., Прохоров Ю. Е. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения, Москва 1979.
12. Kazojć J. Otwarty słownik frazeologiczny polsko-rosyjski 2009, <http://www.twirpx.com/file/909864/>
13. Szary L. Ilustrowany słownik frazeologiczny, Kraków 2012.

Порівняльний аналіз російсько-польсько-українських фразеологічних одиниць з точки зору їх еквівалентності

У статті проаналізовано багатоаспектність фразеологізму: його форму, значення і прагматику. Зроблено також порівняльний аналіз на прикладах російсько-польсько-українських фразеологічних одиниць. З огляду на багатоаспектність фразеологізму зібрані приклади були віднесені до визначених груп на підставі даного аспекту.

Ключові слова: *фразеологізм, аспект, семантика, форма, прагматика.*

Analiza porównawcza rosyjsko-polsko-ukraińskich jednostek frazeologicznych pod względem ich ekwiwalentności

W artykule przeanalizowano wieloaspektowość frazeologizmu: jego formę, znaczenie i pragmatykę. Dokonano również analizy porównawczej na

przykładach rosyjsko-polsko-ukraińskich jednostek frazeologicznych. Ze względu na wieloaspektowość frazeologizmu zebrane przykłady zostały przydzielone do określonych grup na podstawie danego aspektu.

Słowa kluczowe: *frazeologizm, aspekt, semantyka, forma, pragmatyka.*

Comparative analysis of Russian-Polish-Ukrainian phraseological units in terms of their equivalency.

The article examines the variety of aspects of phraseological unit: its form, meaning and pragmatics. Comparative analysis of the examples of Russian-Polish-Ukrainian phraseological units was also made. Due to the variety of aspects of phraseological unit all the collected examples have been divided into specific groups based on a particular aspect.

Keywords: *phraseology, aspect, semantics, form, pragmatics.*

Anna Zając

UJK, Kielce

„USIĄDŹ ZA KOKARDKĄ” – TEORIE METONIMII

Teoretycznych zagadnień dotyczących metonimii można doszukać się już w pismach Arystotelesa, który mówił o metonimii jak o „przeniesieniu” i traktował ją bardziej jako rodzaj metafory. W 21 rozdziale *Poetyki* czytamy, że metafora to właśnie „[...] przeniesienie nazwy jednej rzeczy na inną”[za Bierwiaczonek 2006:227]. Przeniesienie może przyjąć następujące formy: z rodzaju na gatunek, z gatunku na rodzaj, z jednego gatunku na inny gatunek lub z jednej rzeczy na inną rzecz na zasadzie analogii. Podstawę metonimii może stanowić przeniesienie nazwy z jednego gatunku na inny gatunek.

B.Bierwiaczonek pisze, że pierwszą definicję metonimii można znaleźć w dziele *Rhetorica ad Herennium*, które przypisywane jest Cyronowi. Brzmi ona: „[...] denominacja [czyli metonimia = przyp. B.B.] jest tropem, który czerpie swe znaczenie z rzeczy sąsiadujących i bliskich, dzięki któremu możemy rozumieć rzecz, która nie jest określana swoim właściwym słowem”[Bierwiaczonek 2006: 228].

Kwintylian patrzył na metonimię jako na przenośnię, którą traktował jako figurę stylistyczną, trop retoryczny. Do tej pory w wielu

słownikach terminów literackich metonimię definiuje się jako zastąpienie nazwy jednego przedmiotu lub zjawiska nazwą innego.

W *Podręcznym słowniku terminów literackich* z 2001 roku można przeczytać, że metonimia to „wyrażenie, w którym jakiś wyraz występuje jako semantyczny reprezentant innego wyrazu pominiętego w wypowiedzi, przy czym oznaczane przez te wyrazy przedmioty, zjawiska czy działania pozostają ze sobą w jakimś związku lub zależności”[*Podręczny słownik terminów literackich* 2001:124].

A zatem metonimia w ujęciu tradycyjnym to relacja substytucji, gdzie A występuje za B. Z powyższych teorii jednak wynika, że metonimia jest narzędziem wyłącznie językowym. Na podstawie badań kognitywistów można stwierdzić, że tradycyjne ujęcie metonimii jest niewystarczające.

Zanim jednak przedstawię najbliższą mi teorię, opiszę jak metonimia była postrzegana przez badaczy XX wieku.

W połowie XX wieku metonimia zaczęła bliżej interesować językoznawców. Badania nad metonimią prowadził w tradycji strukturalistycznej m.in. Jakobson, który przede wszystkim wyraźnie rozróżnił metaforę i metonimię. Jednak spojrzenie strukturalistyczne opiera się na głównym założeniu, że metonimia to zjawisko językowe. Operacje językowe Jakobson dzieli na metaforyczne i metonimiczne. W artykule *Dwa aspekty języka i dwa typy zakłóceń afazycznych* językoznawca pisze, że w każdym znaku językowym działają dwa rodzaje układu: kombinacja i selekcja. Z układu kombinacji wynika, że „każda jednostka językowa jednocześnie służy jako kontekst w bardziej złożonej jednostce językowej. Stąd każde rzeczywiste zgrupowanie jednostek językowych łączy je w wyższą jednostkę: kombinacja i przynależność do kontekstu są to dwie strony tego samego działania”. W przypadku selekcji „wybór spośród alternatyw implikuje możliwość zastąpienia jednej drugą, równoważną pierwszej pod jednym względem, a różną od niej pod innym względem”[Jakobson 1989: 155]. Na tej podstawie Jakobson wyróżnia dwa typy afazji: w jednym typie zakłócenia występują w dziedzinie selekcji i substytucji (zostaje zaburzona zdolność wyboru jednostek spośród systemu języka), natomiast kombinacja i budowanie kontekstu są mało naruszone, w drugim natomiast mniejsza jest sprawność kombinacji (zaburzona zostaje zdolność łączenia jednostek językowych w jednostki bardziej złożone –

zdania, prowadzi to do agramatyzmów, stylu telegraficznego). Przy afazji kombinacji zaburzenia występują na poziomie przyległości, natomiast w przypadku afazji selekcji na poziomie podobieństwa.

Jakobson proponuje, by metaforę traktować jako związek „w dziedzinie podobieństwa”, a metonimię – jako związek w „dziedzinie przyległości”. „Z dwóch przeciwstawnych figur – metafory i metonimii – ta ostatnia oparta na przyległości, jest często używana przez afatyków z upośledzeniem zdolności do selekcji. Wyraz «widelec» kładzie się zamiast wyrazu «nóż». Head opowiada o typowym wypadku: „Kiedy nie mógł sobie przypomnieć wyrazu «czarny» zastąpił go opisem: „to się robi dla zmarłych” [...] Można określić takie metonimie jako wynik rzutowania z linii najczęściej spotykanego kontekstu a linię substytucji i selekcji: znak (np. «widelec»), który zwykle występuje w połączeniu z innym znakiem (np. «nóż»), może być użyty zamiast tego znaku” [Jakobson 1989:163]. Teorię Jakobsona do tej pory wykorzystuje się w badaniach nad afazją oraz w jej różnicowaniu.

Warto podkreślić, że w badaniach strukturalistycznych koncentrowano się przede wszystkim na zależnościach pomiędzy elementami biorącymi udział w procesie metonimicznym.

Przełomową pracą w zakresie zjawiska metafory i metonimii była książka Lakoffa i Johnsona „Metafory w naszym życiu”, choć zdecydowanie większą uwagę autorzy poświęcili tytułowej metaforze.

Bierwiaczonek podkreśla, że pierwszym, który zauważył, że to funkcja pragmatyczna jest tym, co umożliwia odniesienie metonimiczne, był Nunberg (1978) [Bierwiaczonek 2006:230]. Lakoff i Johnson stwierdzili, że nie tylko odniesienie, czyli desygnacja, kiedy to użycie jednego pojęcia pozwala zastąpić inne, jest podstawową funkcją metonimii, ale również skuteczniejsze porozumiewanie się. Metonimia nie jest jedynie postawą języka. Pojęcia metonimiczne stanowią część naszego codziennego myślenia.

Lakoff i Johnson jako szczególny przypadek metonimii wyróżniają to, co w tradycyjnej retoryce nazywane jest synekdochą, kiedy to część występuje zamiast całości.

Autorzy podają przykłady pojęć metonimicznych, które pojawiają się w kulturze i nie są przypadkowe: część za całość, producent za produkt, przedmiot za użytkownika, kierujący za kierowanego/ rzecz kierowaną, instytucja za osoby odpowiedzialne,

miejsce za instytucję, miejsce za wydarzenie. Ich zdaniem według tych pojęć organizowane są nasze myśli i działania. Pojęcia metonimiczne pozwalają konceptualizować daną rzecz poprzez odniesienie do czegoś innego. Zdaniem badaczy metonimia to użycie pewnej rzeczy realnie istniejącej, by mówić o innej rzeczy, która jest z nią związana [Lakoff, Johnson 1988:59].

Wraz z rozwojem kognitywistyki postępowały badania nad metonimią. Kognitywiści podkreślają, że metonimia to nie tylko narzędzie językowe, ale głównie proces poznawczy.

W obrębie jednej ramy, czyli ICM (wyidealizowanego modelu kognitywnego), jeden obiekt pojęciowy – nośnik – zapewnia mentalny dostęp do innego obiektu pojęciowego nazywanego elementem docelowym. Zarówno nośnik jak i element docelowy należą do jednej i tej samej domeny pojęciowej [Kövasces 2011:522]. Tym, co odróżnia metonimię od metafory jest to, że zjawisko poznawcze ograniczone jest do jednej domeny pojęciowej (zwanej również ramą lub wyidealizowanym modelem kognitywnym) natomiast metafora to odwzorowanie między różnymi domenami. Wyidealizowane modele poznawcze, które zawierają relacje zastępowania Lakoff nazywa modelami metonimicznymi [Lakoff 2011:76]. Warto zaznaczyć, iż domena pojęciowa to mentalna reprezentacja, wiedza o każdym spójnym segmencie doświadczenia.

Przyjrzyjmy się następującym zdaniom:

- (1) Usiądź sobie za kokardką.
- (2) Niemcy też podsłuchują.

W obydwu zdaniach mamy do czynienia z nośnikiem i elementem docelowym. Jeden element zastępuje inny.

- (1) a. Kokardka (nośnik) zastępuje nastolatkę, która miała włosy upięte kokardką (element docelowy).
- (2) a. Niemcy (nośnik) zastępuje członków niemieckiego wywiadu (element docelowy)

Wiemy, że użytkownik języka, który mówił o kokardce odnosił się do nastolatki, która miała kokardkę we włosach. Drugi przykład to oryginalny tytuł jednego z artykułów „Gazety Wyborczej”. Czytając go, zakładamy, że tak naprawdę chodzi o członków niemieckiego wywiadu. To właśnie dzięki ramom, które stanowią sedno rozważań o metonimii,

potrafimy zamienić jedne elementy na inne. Używamy pewnego elementu ramy, by zapewnić sobie dostęp do innego.

Kövecses stwierdza, że w myśleniu i języku metonimie mają wiele rodzajów. „Różnorodne metonimie pojęciowe powstają na bazie dwóch ogólnych konfiguracji między częściami ramy pojęciowej a jej całością: mowa o konfiguracji CAŁOŚĆ I CZĘŚĆ oraz CZĘŚĆ I CZĘŚĆ. Wewnątrz pierwszej konfiguracji możemy wyróżnić dwa podstawowe typy relacji metonimicznych: CAŁOŚĆ ZA CZĘŚĆ oraz CZĘŚĆ ZA CAŁOŚĆ. Drugą konfiguracją odnosi się do relacji metonimicznych CZĘŚĆ ZA CZĘŚĆ” [Kövecses 2011:172]. Autor proponuje również szczegółową typologię metonimii związaną z ICM-em skali, kontroli, złożonego zdarzenia, kategorii i właściwości, przyczynowości czy kontroli.

Przyjrzyjmy się zdaniom:

- (3) Czy możesz zrobić mi kanapkę?
- (4) To bardzo zdrowe ćwiczenia.

W zdaniu (3) jest zawołowana prośba o zrobienie kanapki. Ale nie jest to pytanie bezpośrednie, a pytanie o to czy odbiorca komunikatu jest zdolny do wykonania danego działania. Mamy tu do czynienia z metonimią, którą można określić jako ZDOLNOŚĆ (DO WYKONANIA DZIAŁANIA) ZA (POŻĄDANE DZIAŁANIE). Nadawca, czyli autor zdania odnosi się do części działania. Jest to metonimia związana z ICM-em złożonego zdarzenia w konfiguracji „Całość i jej części”.

Przykład (4) odnosi się do konfiguracji „Część i część” i obserwujemy tu metonimię związaną z ICM-em przyczynowości: SKUTEK ZA PRZYCZYNĘ – ćwiczenia mają sprawić, że będziemy zdrowi.

Metonimia jednak to nie tylko proces poznawczy, ale jak twierdzą Kövecses również zjawisko kulturowe. „Efekty prototypowe są częściowo determinowane przez czynniki kulturowe, takie jak elementy stereotypowe, elementy idealne i wzory kategorii. Co więcej nie tylko język może posługiwać się metonimią, bo wiele z naszych praktyk ma charakter metonimiczny. Innymi słowy, metonimia może kryć się u postaw wielu przejawów zachowań kulturowych, czego przykładem są codzienne rytuały czy też malarstwo portretowe” [Kövecses 2011:173].

Efektom prototypowym będzie fakt, że znane typowe elementy danej kategorii mogą ją zastępować jako całość. Takim przykładem może być tytuł:

(5) Kowalski w tym roku nie wyjedzie na wakacje

Tytuł jest zmyślony, ale teoretycznie w polskiej prasie może się pojawić. Artykuł byłby o tym, że obniżył się standard życia i 60 proc. Polaków nie będzie mogła sobie pozwolić na wypoczynek. Kowalski obok Nowaka to jedno z najpopularniejszych nazwisk w Polsce. W tym przypadku to popularne nazwisko występuje zamiast 60 proc. Polaków, którzy na wakacje nie wyjadą. W prasie taki zabieg metonimiczny jest niezwykle częsty bo pozawala przeciętnemu czytelnikowi utożsamiać się ze statystycznym, stereotypowym Kowalskim. Warto również zwrócić uwagę na to, że Kowalski występuje w rodzaju męskim. Podobnie zresztą w nagłówkach bardzo często występuje „pies”, który zastępuje zarówno psy jak i suki.

Jakie zjawiska metonimiczne można zaobserwować w codziennych rytuałach? Kövecses w ślad za Lakoffem i Johnsonem twierdzi, że codzienne rytuały to „pewnego rodzaju rama lub doświadczeniowy gestalt: są to cykliczne powtarzane czynności o pewnym szczególnym znaczeniu” [Lakoff, Johnson 1988: 111]. Weźmy za przykład rytuał niektórych kibiców, którzy na mecze reprezentacji Polski zabierają szaliki z barwami rodzimych klubów, których są fanami. Znaczenie tego zwyczaju wynika z metonimicznego powiązania szalika w określonych barwach z drużyną piłkarską lub klubem, które te barwy charakteryzują.

Przykładem metonimii, która zakotwiczyła się w kulturze, może być wyrażenie moherowe berety. To pejoratywne określenie najczęściej starszych osób identyfikujących się z poglądami społeczno-politycznymi, które głoszone są przez reprezentantów konserwatywno-narodowego nurtu polskiego katolicyzmu, czyli głównie media związane z Tadeuszem Rydzykiem. Określenie pochodzi od nakrycia głowy, jakie noszą stereotypowe przedstawicielki tej społeczności.

Najprawdopodobniej pierwszym tekstem, w którym użyto tego sformułowania był artykuł „Rzeczypospolite” z 23 października 2004 roku – *Ekstacycznie wpatrzona w pralata Jankowskiego starsze kobiety oklaskami przyjmują niemal każde jego słowo. W Gdańsku mówi się, że ksiądz pralata ma swój „legion moherowych beretów*. Wcześniej jeszcze Robert

Górecki, fotoreporter „Gazety Wyborczej” wykonał zdjęcie przedstawiające starsze kobiety w moherowych beretach podczas obchodów jedenastej rocznicy powstania Radia Maryja. Po kilku latach od wykonania zdjęcia zaczęło ono pojawiać się w Internecie.

Co możemy powiedzieć o zdaniu?

(6) Było tam pełno moherowych beretów.

To przykład metonimii WŁASNOŚĆ ZA KATEGORIĘ. Moherowe berety (nośnik) występują za wszystkie osoby, które identyfikują z określonymi poglądami (element docelowy).

Kovecses dowiódł, że metonimia pojawia się nie tylko w języku, ale też w procesach poznawczych oraz praktykach kulturowych i społecznych. Przykład metonimii *moherowe berety* jest tego dowodem.

Metonimia to proces, który służy pozyskiwaniu mentalnego dostępu do jednego obiektu, za pośrednictwem innego. Jest związkiem opartym na przyległości, która wynika z występowania metonimii w obrębie jednej ramy pojęciowej oraz bliskości, ponieważ elementy znajdujące się w relacji metonimicznej są blisko siebie z pojęciowego punktu widzenia.

Metonimia ma wpływ na konstruowanie świata, czyli konkretny sposób rozumienia świata [Kövases 2011:357]. Jak się okazuje, staje się jedną z podstawowych cech poznania. Bardzo często ludzie wykorzystują łatwo dostrzegalny aspekt danej rzeczy, by wskazać tę rzecz albo wskazać jej część.

Warto również wspomnieć o neuronowej teorii metonimii Bierwiazonka. Nie będę jednak szczegółowo jej omawiała, pragnę tylko opisać jej podstawowe założenia, które z pewnością wytaczają nowe szlaki badawcze. Badacz bazuje na dokonaniach kognitywistów ale rozszerza je o korelacje pomiędzy procesami poznawczymi a neurologicznymi.

Bierwiazonek w swoim artykule odpowiada na pytanie: dlaczego proces, w którym jeden element pojęciowy prowadzi do innego elementu pojęciowego, ma być podstawą działania języka. „[...] metonimia jest podstawą wszelkich procesów semantycznych, ponieważ jest ona pojęciowym (a więc mentalnym) odpowiednikiem procesów neurologicznych centralnego układu nerwowego, które leżą u podstaw wszelkiej ludzkiej działalności poznawczej, w tym również działalności językowej” [Bierwiazonek 2006:238].

Swoją teorię Bierwiaczonek opiera na tezie, że między procesami na poziomie neuronowym a procesami poznawczymi na poziomie pojęciowym istnieje znaczący paralelizm. W swojej teorii odnosi się do budowy i funkcjonowania mózgu.

Autor zdaje sobie sprawę, że koncepcja wymaga jeszcze wielu badań, które z punktu widzenia neurolingwistycznego mogą stanowić bardzo ciekawe wyjaśnienie neurologicznych źródeł zaburzeń językowych u dzieci ze spektrum autyzmu, które z reguły mają problem z rozumieniem metafor a nie mają kłopotów z rozumieniem i używaniem metonimii.

Podsumowując ogląd dotychczasowych teorii, możemy stwierdzić, że metonimia to nie tylko zjawisko językowe, a przede wszystkim zjawisko poznawcze. Jeśli jest procesem zamierzonym możemy mówić o niej jako o tropie retorycznym. Ale po co właściwie używamy metonimii? Przecież moglibyśmy powiedzieć zamiast: Paryż odniósł sukces podczas pokazów mody w Mediolanie – projektanci z Paryża odnieśli sukces podczas pokazów mody w Mediolanie. Wydaje się, że metonimia stanowi doskonały „skrót myślowy”. Weźmy kolejny przykład: „Ona jest szczupła”. W tym przykładzie również można dostrzec metonimię, która przede wszystkim stanowi skrót myślowy. Takie spojrzenie na zjawisko metonimii szerzej opisuje O. Leszczak w artykule *Metafora: funkcja myślenia czy zabieg semiotyczny (analiza konceptualna)*, w którym podkreśla: „żeby mogło dojść do aktu metonimizacji, pojęcia lub znaki powinny współwystępować w jednym subkodzie lub jednym dyskursie” [Leszczak 2013:14]. Stwierdza, że pod tym względem metonimia jest bardziej ograniczonym narzędziem nominatywnym, niż metafora. Za istotną cechę metonimii podaje jej mechaniczny, ekonomiczny charakter, stwierdzając, że podstawą pragmatyczną takiego akty jest tzw. „skrót myślowy”. Do metonimizacji może dojść przecież celowo, wtedy raczej powiemy o chwycie literackim. Leszczak pisze, że mechaniczny charakter większości metonimii zakłada: modelowość tego procesu „powstanie jednego znaku przez połączenie znaczenia z formą stycznego znaku z reguły stwarza możliwość tworzenia szeregu innych znaków na tej samej zasadzie” [Leszczak 2013:15] np. cała firma była zaskoczona, cały wagon miał sprawdzone bilety; jego mowny tekstowy charakter – powstanie znaków wcale nie oznacza, że automatycznie zachowają się

one w języku, ponieważ powstają nie nowe słowa, a tylko jeden model metonimizacji. Taki typ metonimizacji, wyjaśnia Leszczak, można nazwać metonimizacją skrótową. Przykładem znaku, który został utrwalony jako jednostka językowa jest „szkoła” ‘budynek w którym znajduje się szkoła’.

Leszczak podkreśla jednak, że sama styczność nie wystarczy, by akt powstania nowej jednostki leksykalnej nazwać metonimią. „Albo musi to być motywacyjne podobieństwo czy styczność znaczeń motywowanej i motywującej(ych) jednostek, a nie ich form, albo (jeśli chodzi o podobieństwo czy styczność form) musi to być zabieg świadomy dokonywany w celach nomimnatywnych. Inaczej będzie to po prostu kasus onomazjologiczny (...)” [Leszczak 2013:26].

Wydawać, by się mogło, że pozbawieni funkcji rozumienia i tworzenia metonimii, mielibyśmy ogromny problem z rozumieniem świata w ogóle a nie tylko problem z samym porozumiewaniem się. Przeciętny użytkownik języka prowadzi dyskurs „przechodząc od obrazowania przez podobieństwo do obrazowania z koncentracją na przyległości” [Kominek 2013:101].

LITERATURA

1. Akwizycja języka w świetle językoznawstwa kognitywnego, pod red. Dąbrowska E., Kubiński W., Universitas, Kraków 2003.
2. Bierwiaczonek B., Teorie metonimii – historia, dzień dzisiejszy i perspektywy, [w:] Językoznawstwo kognitywne III. Kognitywistyka w świetle innych teorii, Gdańsk 2006.
3. Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., J. Sławiński, Podręczny słownik terminów literackich, Open, Warszawa 2001.
4. Jakobson R., Dwa aspekty języka i dwa typy zaburzeń afatycznych. W: Jakobson, W poszukiwaniu istoty języka. Wybór i wstęp M. R. Mayenowa. Warszawa 1989.
5. Kominek A., Rain Man w codziennej komunikacji, Libron, Kraków 2013.
6. Kövasces Z., Język, umysł, kultura. Praktyczne wprowadzenie, tłum. Kowalczak-Pawlik A., Buchta M., Kraków 2011.
7. Lakoff G., Kobiety, ogień i rzeczy niebezpieczne. Co kategorie mówią nam o umyśle, tłum. Buchta M., Kotarba A., Skucińska A., Kraków 2011.
8. Lakoff G., Johnson, M., Metafory w naszym życiu, tłum. Krzeszowski T., Warszawa 1988.
9. Leszczak O., Metafora: funkcja myślenia czy zabieg semiotyczny (analiza konceptualna), [w:] The Peculiarity of Man, Toruń-Kielce 2013, nr 17

pobrane ze strony: www.ujk.edu.pl/strony/Oleg.Leszczak/raboty.html
dn. 14.04.2015.

10. Stewart J., *Mosty zamiast murów*, Warszawa 2010.
11. Tabakowska E. *Kognitywne Podstawy języka i językoznawstwa*, Universitas, Kraków 2001.

„Usiądź za kokardką” – teorii metonimii

У статті зроблено короткий огляд основних тенденцій у розвитку досліджень метонимії. Представлено класичну теорію Аристотеля, який розглядає метонімію як свого роду метафору, Квінтіліан розглядав її як фігуру мови. Трохи інший погляд на метонімію мав Якобсон, котрий вважав, що метонімія є мовним засобом. Справжнім проривом в мисленні про метонімію та метафору стала робота Лакоффа і Джонсона «Метафори, якими ми живемо». З точки зору когнітивістів метонімія розуміється як пізнавальний процес. У статті згадуються також найновіші теорії, у т.ч. нейронна теорія.

Ключові слова: *метонімія, метафора, когнітивістика*

„Usiądź za kokardką”- теория метонимии

В статью включен краткий обзор основных тенденций в развитии исследований метонимии. Представлена классическая теория Аристотеля, который рассматривает метонимию как своего рода метафору, Квинтилиан рассматривал ее как фигуру речи. Несколько иной взгляд на метонимию имел Якобсон, который считал, что метонимия является языковым средством. Настоящим прорывом в мышлении о метонимии и метафоре стала работа Лакоффа и Джонсона «Метафоры, в которых мы живем». С точки зрения когнитивистов метонимия понимается как познавательный процесс. В статье упоминаются также новейшие теории, в т.ч. нейронная теория.

Ключевые слова: *метонимия, метафора, когнитивистика*

„Usiądź za kokardką” – the theories of metonymy

This article below contains a short presentation of the main trends in the development of research on the phenomenon of metonymy. Philosophers and rhetoricians thought that metonymies were the primary figurative language used in rhetoric. Aristotle discussed different definitions of metaphor, he said that one type of metaphor is metonymy. In *Metaphors We Live By*, George Lakoff and Mark Johnson argue that metaphors are used in everyday life, not just in language, like Jakobson wrote, but also in thought and action. Cognitives theories assume that *metaphor* is a conceptual *phenomenon*. In this article I present also language researchers considerations about metonymy.

Key words: *cognitive, metonymy, metaphor.*

Justyna Jedlikowska

JUK, Kielce

**FUNKCJE RELACJI SYMILARNYCH W TEKŚCIE
PUBLICYSTYCZNYM NADIEŻDY MARKINY *СНІ ПОД
ТОКОМ НА ЗАКАЗ***

Język to narzędzie umożliwiające kategoryzowanie doznań świata. Poziom leksykalno-semantyczny stanowi obszar języka, w którym gromadzone są i utrwalane doświadczenia mówiącego, wypracowane w praktyce komunikacji. Ten poziom języka stale rozwija się z uwagi na to iż człowiek nieustannie komunikuje się ze światem. Nowe fakty w sferze rzeczywistości, z którymi człowiek spotyka się w procesie komunikacji, powodują iż muszą zostać sformułowane nazwy dla nowych desygnatów, a w rezultacie znaki te wchodzi w skład zbioru leksemów stosowanych przez daną osobę. Słownik indywidualnej jednostki tworzą leksemy związane z różnymi sferami komunikacji, baza leksykalna stanowi bowiem zbiór zakodowanych w języku leksemów, które nazywają pojęcia odnoszące się do doświadczeń zdobywanych poprzez obcowanie ze światem. Leksemy te na obszarze idiolektu ulegają zróżnicowaniu pod względem stylistycznym – są dzielone na neutralne i nacechowane ekspresyjne. W efekcie użytkownik języka dysponuje zasobem różnorodnych leksemów, które pozwalają nazwać dany desygnat w różnorodny sposób, choć nie zawsze semantycznie identyczny. Baza leksykalna przypomina zatem sieć leksemów, między którymi zachodzą różnorodne, wielopoziomowe relacje oparte na zasadzie podobieństwa lub styczności. Taka organizacja bazy językowej jest charakterystyczna dla każdego użytkownika języka, posiadającego indywidualny zasób doświadczeń wypracowanych w ramach kontaktu ze światem. Na poziomie idiolektalnym obserwuje się zatem występowanie różnorodnych zjawisk związanych ze stosowaniem leksemów w procesie tworzenia wypowiedzi. Człowiek patrzy na świat przez pryzmat doświadczenia zarówno zindywidualizowanego jak i uspołecznionego – taki obraz świata zakodowany jest w indywidualnej bazie leksykalnej. Występowanie relacji pomiędzy poszczególnymi jednostkami bazy leksykalnej należy zatem badać w perspektywie idiolektalnej. Relacje te mają przede wszystkim charakter pragmatyczny i niejednokrotnie nie

mają nic wspólnego z tymi, które powszechnie są uznawane za systemowe. W każdym idiolekcie można wskazać na występowanie relacji między leksemami typowych wyłącznie dla danego użytkownika języka.

Takie rozumienie specyfiki języka na poziomie leksykalno-semantycznym pozwala na możliwie jak najszersze zbadanie relacji między jednostkami leksykalnymi na poziomie idiolektalnym bez ich oceniania przez pryzmat powszechnie uznawanych norm. Relacje na tym poziomie są wynikiem doświadczeń użytkownika, a częstotliwość występowania w wypowiedziach osoby wyrażen opartych na określonych związkach pomiędzy leksemami zależy od sytuacji komunikacyjnej. Spontaniczność w łączeniu poszczególnych znaków językowych stanowi dominantę tekstów mówionych (nieprzygotowanych, np. sytuacja rozmowy). Akt tworzenia tekstów pisanych trwa dłużej niż proces mowy – proces ten zależy od tego jaki typ dyskursu reprezentuje dany tekst.

Efektom istnienia relacji opartych na podobieństwie jest zjawisko symilarii. Zjawisko to ma charakter uzualny, a jego zakres jest szerszy niż powszechnie znanej synonimii, stanowiącej zjawisko postrzegane systemowo.

Synonimia w tradycyjnym rozumieniu zakłada, że wyrazy bliskoznaczne mogą przynależeć wyłącznie do tej samej części mowy. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że współczesne ujęcie synonimii oscyluje ku poszerzeniu jej zakresu ku synonimii między różnymi typami jednostek leksykalnych i różnymi typami form fleksyjnych danej jednostki leksykalnej. Istotne, że w zakres synonimii ostatnio włączana jest również synonimiczność konstrukcji składniowych. Taki punkt widzenia został przyjęty w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* pod red. Kazimierza Polańskiego, gdzie synonimia została zdefiniowana jako: „Wyrażenie tej samej treści za pomocą dwu lub więcej różnych form językowych. Synonimiczne mogą być wyrazy (np. *językoznawstwo* – *lingwistyka*, *samolot* – *aeroplan*), formy fleksyjne (np. *profesorowie* – *profesorzy*, *moja* – *ma*), konstrukcje składniowe (np. *Zdziwiło nas to, że Janek tak wcześnie wyjechał* – *Zdziwił nas tak wczesny wyjazd Janka*)” [*Encyklopedia językoznawstwa*]. Świadczy to o tym, że synonimię zaczęto rozpatrywać z punktu widzenia psycholingwistyki jako synonimię sensów.

Te tradycyjne założenia w zakresie badań nad leksyką uniemożliwiają pełną analizę zjawisk z zakresu występowania relacji będących efektem asocjacji leksemów pod względem podobieństwa lub styczności. Działalności językowej człowieka niemal nigdy nie można uznać za w pełni zgodną z normami – nie ma ona charakteru normatywnego. Słowa są zastępowane lub przeciwstawiane wzajemnie nie w oparciu o ich słownikowe znaczenie, a w oparciu o subiektywne kojarzenie określonej jednostki z określonym pojęciem. Wypowiadający się wykazują tendencję do poszerzania lub zawężania pola semantycznego danej jednostki leksykalnej. Co więcej, bliskość znaczenia słów lub ich przeciwstawność w mowie potocznej niejednokrotnie charakteryzuje brak realizacji językowych praw lub języka logiki. Takie spojrzenie na ten aspekt działalności ludzkiej spowodowało, że na gruncie psycholingwistyki wprowadzono nowe pojęcia pozwalające w szerszy sposób zbadać relacje funkcjonujące w bazie leksykalnej.

Symilar to pojęcie wprowadzone dla oznaczenia dwóch lub kilku jednostek leksykalnych bądź konstrukcji mownych używanych zamiennie dla oznaczenia tego samego pojęcia czy sądu. Wprowadzono je dla nazwania sytuacji, w której dana jednostka leksykalna jest zastępowana przez jednostkę należącą do innej klasy gramatycznej, np. *jechał szybko, jechał z dużą prędkością*. Z kolei dla oznaczenia przeciwstawnych pod względem semantycznym par jednostek leksykalnych, należących do odmiennych klas gramatycznych, np. *kmašny – cukier*, wprowadzono pojęcie opozytu.

Symilarność można podzielić na nominatywną i predykatywną. Symilarność nominatywną można podzielić na kilka kategorii:

1. Symilarność leksykalno-gramatyczna: symilarność w ramach jednej leksykalnej jednostki, występująca na poziomie różnych form gramatycznych tej jednostki, to samo pojęcie można aktualizować formalnie na kilka sposobów nie wykraczając przy tym poza dane pojęcie, charakterystyczny dla tego stopnia jest bardzo wysoki stopień tożsamości pojęcia: *ехать машиной – ехать на машине, іść ulicą – іść по ulicy*.

2. Symilarność leksykalno-pojęciowa – występuje w ramach tego samego pojęcia, ale w obrębie różnych jednostek leksykalnych werbalizujących to pojęcie. Symilarami nominatywnymi drugiego

stopnia są m.in. symilary powstałe na drodze derywacji, nominacji wtórnej, nominacji powtórnej. Przykładami są: ZSRR – *Związek Radziecki*, *rozwodnik* – *mężczyzna po rozwodzie*, *książeczka oszczędnościowa* – *książeczka*.

3. Symilarność systemowo-leksykalna – symilarność charakteryzująca się występowaniem w systemie językowym różnych jednostek leksykalnych werbalizujących bardzo bliskie pojęcia, jest to najbardziej systemowa i uspołeczniona forma symilarności – jest to bowiem synonimia pojmowana w znaczeniu tradycyjnym. Przykładami są: *мишка* – *медведь*, *blisko* – *niedaleko*, *maż* – *małżonek*.

4. Symilarność mowna – symilarność okazjonalna występująca w ramach pewnych sytuacji mownych. Z perspektywy systemu językowego nie można wskazać na występowanie jakichkolwiek systemowych, znormatywizowanych relacji podobieństwa. Pewne jednostki upodabniają się do siebie wyłącznie w ramach określonej, tej a nie innej sytuacji komunikacyjnej. Polinomy jako jednostki leksykalne reprezentujące ten stopień symilarności nominatywnej stanowią w tych tekstach aktanty tekstu, tj. aktywne składniki tekstu, np. *Do klasy weszła uczennica. Dziewczynka miała na sobie niebieską spódnicę i różową bluzkę. Kasia była smutna.*

Symilarność predykatywną można podzielić wg kryterium odtwarzalności myśli na:

1. Symilarność predykatywną na poziomie werbalizacyjnym

Z symilarnością na poziomie werbalizacyjnym mamy do czynienia w przypadku tekstów precedensowych wyrażających stabilną, odtwarzalną treść prostą dla większości członków danej społeczności. Treści odtwarzalne są zwykle zwerbalizowane w języku w postaci precedensowego tekstu i często funkcjonuje w języku kilka imperatywów wyrażających tę samą myśl, np. *Сколько времени?* – *Komop'ju uac?* – *gest wskazujący na zegarek na ręce*,

2. Symilarność predykatywną na poziomie interpretacyjnym

Ten rodzaj symilarności dotyczy treści nieodtworzanych, których werbalizacja z punktu widzenia osoby tworzącej tekst ma na celu stworzenie wypowiedzi analogicznej. Symilary predykatywne drugiego stopnia występują w tekstach określonego typu dyskursu, np. w dyskursie pedagogicznym czy naukowym możliwe jest przekazanie tej samej treści na kilka sposobów, innym przykładem jest referowaniu

wypowiedzi innego człowieka. Relacje symilarne tego stopnia występują także w konfiguracji podobnych zdaniem użytkownika języka tekstów precedensowych i nieprecedensowych, gdzie tekst nieprecedensowy stanowi trawestację imperatywu, np. *apetyt rośnie w miarę jedzenia – im więcej ktoś ma, tym więcej chce mieć*.

Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Dorotę Zdunkiewicz-Jedynak tekst to „jednostka języka lub wytwór językowy wyższego rzędu niż zdanie – ciąg zdań zespolonych łańcuchem formalnych powiązań” [Zdunkiewicz-Jedynak]. Podstawowym warunkiem istnienia tekstu jest to, iż ma być on poświęcony jednemu nadrzędnemu tematowi i skonstruowany w taki sposób by można było w całym tekście wskazać na to, iż stanowi on wypowiedź tego samego nadawcy do tego samego odbiorcy. Tekst powinien być skonstruowany w sposób jasny, logiczny i zrozumiały. Poprawny tekst powinien być zatem kohezyjny i koherentny.

Kohezja rozumiana jako spójność osiągana przede wszystkim na poziomie gramatyki i struktury ogólnej tekstu (np. układ graficzny) pozwala uznać tekst za pewną całość. Koherencja zgodnie z definicją zaproponowaną przez Aleksandra Wilkonia to „właściwość jednotematycznego tekstu wielozdaniowego, polegająca na zaznaczeniu związków logicznych i semantycznych, scalaniu elementów semantycznie jednorodnych” [Wilkoń]. O ile realizacja założeń związanych z kohezją może odbywać się na bazie norm językowych, o tyle realizacja założeń warunkujących uznanie tekstu za koherentny zobowiązuje twórcę tekstu nie tylko do trzymania się zasad i norm języka ogólnego, zakłada raczej wykorzystanie własnej inwencji i własnego doświadczenia.

Stworzenie tekstu spełniającego warunki kohezji i koherencji nie jest zadaniem prostym. Piszący bowiem niejednokrotnie boryka się z problemem powtórzeń, które z jednej strony są traktowane jako błąd stylistyczny, a z drugiej są podstawowym warunkiem spójności każdego tekstu. Nie możliwe bowiem jest istnienie takiego tekstu, w którym ani razu nie powtarza się żaden element językowy wykorzystany w zdaniach wyjściowych. To bowiem powtórzenia warunkują zachowanie ciągłości tematycznej tekstu. Pozwalają one stworzyć tekst logiczny na wszystkich poziomach struktury tekstu. Dzięki powtórzeniom możliwe staje się zachowanie ciągłości tematycznej tekstu, zachowanie logiki w

strukturze tekstu, zaakcentowanie elementów istotnych dla semantyki tekstu oraz ułatwienie odbioru i zrozumienia tekstu.

Dobłą manierą w trakcie tworzenia tekstów jest unikanie dosłownych powtórzeń jednostek leksykalnych w kolejnych zdaniach. Piszący powinien dążyć do tego by ilość powtórzeń dosłownych ograniczyć do minimum. Nie jest to zadaniem prostym gdyż niejednokrotnie w systemie językowym istnieje ograniczona ilość synonimów, którymi można zastąpić daną jednostkę, bądź nie ma synonimu danego słowa lub synonimy nie są możliwe do zastosowania w każdym tekście z uwagi na ich nacechowanie stylistyczne. Synonimia jest niewystarczająca. Autor tekstu niemal zawsze musi zatem stworzyć własną bazę wyrażen podobnych, które będzie mógł wykorzystać w tekście. W tekstach pisanych bowiem relacje oparte na symilarności pozwalają na ukształtowanie wypowiedzi spójnej i logicznej. Stworzone czy odnalezione we własnej bazie leksykalnej jednostki podobne niejednokrotnie nie są zbieżne z jednostką wyjściową pod względem przynależności do określonej klasy gramatycznej. Zatem piszący o wiele częściej wykorzystują w swoich tekstach symilary niż synonimy. Symilary są niejednokrotnie tworzone wyłącznie na potrzeby danego tekstu.

W publicystyce popularnonaukowej (naukowej) realizowane są cechy stylu dziennikarskiego charakterystyczne zwłaszcza dla podtypu informacyjnego. Wskazać należy tu takie cechy jak: dominacja wypowiedzi pojedynczych nad złożonymi, duża ilość jednostek leksykalnych niezależnych od autora (nazwy własne, daty itp.), obiektywizm przejawiający się przede wszystkim w braku zwrotów o silnym nacechowaniu emocjonalnym, wartościującym, ograniczona ilość słownictwa specjalistycznego, przystępność tekstu również dla czytelnika, który nie jest specjalistą w danej dziedzinie.

W publicystyce naukowej realizowane są i niektóre założenia stylu naukowego. Dziennikarz jednak przywołując w swoim tekście terminologię specjalistyczną i różne rodzaje danych, które przeciętnemu czytelnikowi mogą być obce, a przez to niezrozumiałe, ma za zadanie przedstawić te informacje w możliwie jak najprostszym, jak najbardziej przystępnym sposób. Z tego powodu w procesie tworzenia tych tekstów tekstach częściej będzie istniała potrzeba odnalezienia adekwatnych, prostszych w zrozumieniu wyrażen – symilarów terminów naukowych.

Należy jednak pamiętać, że relacje symilarne w tekstach nie ograniczają się wyłącznie do aktantów tekstów. Dla stworzenia poprawnego i spójnego tekstu konieczne jest wykorzystywanie jednostek symilarnych i na poziomie metatekstualnym. Środki metatekstowe z jednej strony stanowią nośnik informacji o składnikach tekstu i porządkują je.

Występowanie relacji symilarnych warto zatem badać na podstawie tekstów z zakresu publicystyki popularnonaukowej. W tym celu posłużyć się tekstem Nadieжды Markiny *Сны под током на заказ*. Artykuł ten został poświęcony popularyzacji wyników badań nad tzw. świadomymi snami (*осознанные сновидения*). Relacje symilarne występują tu zarówno na poziomie tekstu właściwego (warstwa, w której rozwinięto temat tekstu), jak i na poziomie metatekstu. Przykładami tych relacji są:

1. Relacje symilarne na poziomie tekstu właściwego:

a. *Сон – сновидение*

Leksemy te są werbalizacją tego samego pojęcia – symilarność nominatywna drugiego stopnia (leksykalno-pojęciowa)

b. *определения стадия сна – фаза быстрого сна – фаза парадоксального сна*

Symilarność nominatywna drugiego stopnia

c. *„Когда человек просыпается, мгновенно включаются когнитивные функции вторичного, более высокого порядка: человек осознает себя во времени и пространстве, использует прошлый опыт, предвидит будущие события, проявляет свободу воли и способен к рефлексии”.*

Wyróżnione graficznie jednostki leksykalne są z punktu widzenia autorki referującej wyniki badań naukowców są wzajemnie zastępowalne, gdyż werbalizują tę samą myśl. Występującą tu relację można określić mianem symilarności predykatywne na poziomie interpretacyjnym.

d. *„Электроэнцефалограмма” (во время сна – JJ) – „ЭЭГ во время сна” – „самнограмма”*

Werbalizacja tego samego pojęcia przy pomocy różnych jednostek leksykalnych – symilarność nominatywna leksykalno-pojęciowa

e. *Волны дельта – волны частоты 0.5-3 Гц итп.*

Jednostki te stanowią przykład symilarności nominatywnej leksykalno-pojęciowej. Nie jest to symilarność intersemiotyczna (liczba tworząca jednostkę leksykalną należy traktować jako liczebnik, czyli jako część mowy

2. Relacje symilarne na poziomie metatekstualnym:

a. Ученые разобрались - Пролить свет на (...) удалось *нейрофизиологам* - Они выяснили – они получили результаты (w tekście: *Полученные результаты*) - Как утверждают *исследователи*

Wyrażenia te mają na celu z jednej strony uporządkować prezentowane w artykule treści, a z drugiej wskazać na wiarygodność informacji. Są to symilary predykatywne na poziomie interpretacyjnym – wypowiedzenia te werbalizują tę samą myśl w analogiczny sposób z punktu widzenia Markiny.

b. *Ученые-нейрофизиологи из Университета Гете во Франкфурте в сотрудничестве со специалистами Гарвардской медицинской школы в Бостоне – исследователи-специалисты – авторы статьи – Урсула Восс и ее коллеги*

Między przywołanymi jednostkami leksykalnymi można wskazać na istnienie relacji symilarnej nominatywnej drugiego stopnia.

c. *Выяснилось – оказалось*

Imiesłowy, wskazują w tym tekście na efektywność zakończonych badań oraz porządkują prezentowane informacje, są również wskaźnikiem kohezji tekstu na poziomie akapitu. Jest to przykład symilarności predykatywnej na poziomie interpretacyjnym.

Funkcje relacji symilarnych dla tekstu reprezentującego publicystykę popularnonaukową są różne dla poszczególnych poziomów organizacji tekstów. Dla tekstu właściwego (informacje o temacie) najpowszechniejsze jest występowanie symilarów leksykalno-pojęciowej. Ten rodzaj symilarów pozwala na przedstawienie trudnej dla czytelnika terminologii w sposób przystępny i różnorodny. Na poziomie metatekstualnym dominują symilary predykatywne na poziomie interpretacyjnym (jednostki te są współtworzone również przez symilary nominatywne, jednak naczelną funkcję danej jednostki stanowi część predykatywna). Różnorodność występowania relacji symilarii wskazuje zarazem na to, iż osoba tworząca tekst koherentny i kohezjny musi stworzyć własną bogatą bazę wymiennych jednostek leksykalnych (lub tekstów), które często w tradycyjnym, normatywnym

rozumieniu nie stanowią jednostek między którymi można wskazać na występowanie relacji opartych na podobieństwie.

LITERATURA

1. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, pod red. Kazimierza Polańskiego, Wrocław 2003, s. 580.
2. Zdunkiewicz-Jedynak D., *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa 2010, s. 60.
3. Wilkoń A., *Wstęp do lingwistyki tekstu*, Kraków 2002, s. 71-105.
4. Маркина Н., *Сны под током на заказ*, [3.10.2014], http://www.gazeta.ru/science/2014/05/12_a_6027085.shtml

Функції сімільярних відносин в публіцистичному тексті Надії Маркіної «Сны под током на заказ»

Основна мета статті показати функції сімільярних відносин у науково-популярній журналістиці. Обговорюється наявність зазначених відносин в системі мови і ситуації процесу їх створення в процесі спілкування. Автор пропонує розділяти сімільяри з урахуванням їх структури та використання. Також демонструється, як часто вони з'являються в журналістських текстах. Велика увага приділяється прагматичним функціям, які виконуються сімільярними лексичними одиницями, з особливим урахуванням ролі сімільярів у створенні когерентно і когезивних зв'язних текстів.

Ключові слова: *сімільяр, науково-популярна журналістика, когеренція, когезія.*

Функции симилярных отношений в публицистическом тексте Надежды Маркиной «Сны под током на заказ»

Основная цель статьи показать функции симилярных отношений в научно-популярной журналистике. Обсуждается наличие указанных отношений в системе языка и ситуации процесса их создания в процессе общения. Автор предлагает разделять симиляры с учетом их структуры и их использования. Также демонстрируется, как часто они появляются в журналистских текстах. Большое внимание уделяется прагматическим функциям, которые выполняются симилярными лексическими единицами, с особым учетом роли симиляров в создании когерентно и когезивно связанных текстов.

Ключевые слова: *симиляр, научно-популярная журналистика, когеренция, когезия.*

Functions of similar relations in journalistic text of Nadieżda Markina *Сны под током на заказ*

The main aim of this article is to show the functions of similar relations in popular science journalism. The location of mentioned relations in language system and the situations conditioning the process of their creation during

communication is discussed. The author initiates the division of similars showing their built as well as their usage. It is also shown how often they appear in journalistic texts. Great attention is put to pragmatic functions that occur in lexical units in which similar relations appear - special care is put to the role of similars in creating coherent and cohesive texts.

Key words: *similar, popular science journalism, coherent, cohesive.*

Марта Лабашук
Шленский университет, Катовице

**СЕМАНТИЧЕСКИЙ ТРЕУГОЛЬНИК: ОТНОШЕНИЕ
КАТЕГОРИЙ ЗНАКА, ПОНЯТИЯ, РЕФЕРЕНТА**

Базовые семиотические категории, а к таковым, без сомнения, относят категории знака, понятия, референта, имеют различное толкование в науке. Целью этой статьи есть рассмотрение содержания важных семиотических категорий и их отношений между собой. Структуру отношений между знаком, понятием и референтом (объектом) отражает всемирно известный семиотический треугольник Огдена-Ричардса. Эта схема, созданная британскими учеными Огденом и Ричардсом, показывает, каким образом человеческая речь связана с мышлением, а также с миром, который она должна представлять. Бронислав Малиновский отмечает: «отношения между символом, актом мысли и предметом отношения (референтом) представлены при помощи треугольника» (Малиновский, 2000: 351). Б. Малиновский выделяет три этапа в развитии знака и его значения, два из этих этапов представляют более ранние этапы (этапы, предшествующие то, что представляет семиотическая схема Огдена-Ричардса).

Каждый знак имеет разную структуру и реальность функционирования и прагматики не только в истории общества или личности, но также в типологии и стиле деятельности. Б.

Малиновский обращал внимание на то, что звуки еще не всегда являются полноценным знаком, если в определенной мере не отрываются от объекта и одновременно не объединяются с понятием. В упрощенных отношениях и способностях коммуникации (в начальных формах развития коммуникативных способностей) слово очень часто признается идентичным объекту. Этот начальный этап развития знака (либо его самое упрощенное функционирование) Б. Малиновский представил в виде прямой линии, что подчеркивает близость и непосредственность связи формы знака и референта (без его понятности либо со слабым развитием понятия). В этих отношениях слово очень часто признается идентичным объекту.

звук знака/знак

ситуация/предмет

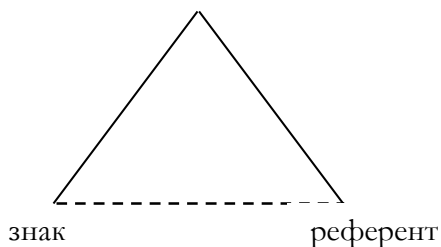
В истории личности семиотическое развитие знака проявляется в постепенном развитии способностей от детства, в дальнейшем отрыве знака от ситуации и от объекта, в формировании понятия об этом объекте и в объединении знака с понятием. Данный уровень развития знака и отражает семантический треугольник Огдена-Ричардса. Б. Малиновский очень высоко оценил теорию Огдена-Ричардса, которая разделяет традиционную и привычную слитность, единость и неразделимость между знаком, понятием и предметом:

«мы осознали, насколько глубоко обоснована убежденность, что слово имеет власть над вещью, что участвует в природе вещи, что благодаря своему значению является родственным вещи или ее прототипу, либо даже на основании этого значения является идентичным с этой вещью или ее прототипом» (Малиновский, 2000: 350).

Малиновский утверждает, что «нужды, желания и идеи в каждом обществе заключены в своеобразные системы, основанные на чувствах и воображениях» (Малиновский, 2000: 86). Сами чувства и воображения в семиотике и психологии отображаются в правой части и правом углу семиотического треугольника.

Традиционный семантический треугольник Огдена-Ричардса

понятие

Для того, чтобы понять фундаментальное значение этой схемы семантического треугольника, нужно обратить внимание на то, какую роль играет знак в формировании человеческого языка и человеческой культуры. Ответ мы находим в трудах выдающегося польского антрополога и исследователя примитивных культур Б. Малиновского.

В антропологии, психологии, семиотике выделяются и разделяются первичные и вторичные способности и потребности в деятельности человека. Первичные способности являются исконными и врожденными, а вторичные способности являются следствием влияния культуры всего общества, а также культуры самого человека на врожденные способности и потребности человека. Эти вторичные потребности создают условия человеческого существования в организованных обществах. Особое внимание на влияние культуры при создании вторичных способностей личности обращает Бронислав Малиновский. Эти вторичные способности создают социальные условия человеческого существования в организованных обществах.

Общественное поведение во многом создается благодаря традициям и обычаям, а также благодаря языку, который позволяет человеку формировать общие правила поведения в деятельности и связывать эти правила с понятиями в мышлении и коммуникации. Малиновский эту социальную важность фактически признает как связь через знаки между представлениями, образами, воображением и понятиями: «системам деятельности

соответствуют системы мысли... Человек воздействует на природу и близких людей через конструктивное и образное восприятие каждой ситуации. Должен он формировать результаты полученного опыта в стабильные, стандартные и пластичные системы» (Малиновский, 2000: 165). Малиновский ссылается на проявление этих стабильных систем через проявление отношений в знаках и в самой структуре и природе знака. Наиболее важным в этих отношениях является то, что своеобразии структуры и отношений знаков, понятий и референтов определяет своеобразии лично-мыслительного и социально-деятельностного поведения личности.

Сложность трактовки отношений между категориями семантического треугольника состоит в том, что составляющие его элементы сами по себе являются сложными структурами. Знак по своей природе также сложен. Он состоит из двух частей. Знак можно представить как отношение между формой, значением и прагматикой.

форма
----- = знак
значение

В данном случае не следует отождествлять значение и понятие. Разница между ними заключается в том, что понятие – это ментальная категория, содержащаяся в психике носителя языка. Референт также может представлять не только отношения между знаком и материальным миром, но и абстрактным понятием. Таковыми являются референты слов погода, счастье, гордость.

Прагматическую особенность знака отметил американский семиотик Чарльз Пирс. Знак имеет важное, можно даже сказать основополагающее влияние на деятельность человека. Пр процитируем мнение ученого:

*«есть лишь один модус бытия, а именно – бытие **индивидуальных** объектов или фактов; и модус этот достаточен для объяснения чего бы то ни было, но с тем условием, что в число указанного рода объектов **включены знаки**; при этом среди последних есть знаки общие, то есть такие, каждый из которых применим более чем к одному единичному объекту; и в эти **общие знаки** включены*

разные индивидуальные понятия ума (выделено нами
– М. А.)» (Пирс, 2000: 246).

Как собственную интерпретацию можно привести несколько примеров подобного понимания. Например, общим знаком является знак drzewo «дерево», который имеет «разные индивидуальные понятия ума», потому что референтами этого знака являются разные объекты-деревья. Тем не менее, важно то, что разные конкретные представления и конкретные понятия о реальных деревьях создают общее понятие о деревьях, которое непосредственно связано со знаком «дерево».

Ч. Пирс подчеркивает, что знаки являются общими по той причине, что каждый из них «применим более, чем к одному единичному объекту» (Пирс, 2000: 246). Важным является то, что, например, общий знак «дерево» применим не только к общему понятию дерева, но он применим конкретно к разным деревьям. Однако знак «Оккам» или знак «Обама» как имена собственные не являются общими именами или знаками, так как применяются только «к одному единичному объекту» (хотя, как выше уже отмечено Ч. Пирсом, в знаки обязательно включены только «разные индивидуальные понятия ума»).

Тем не менее необходимо еще раз подчеркнуть, что хотя разные индивидуальные понятия ума в отношении к конкретным деревьям объединены в индивидуальное понятие «дерево», но в то же самое время это понятие является социально общим понятием «дерево», которое обычно является в обществе понятием, общепризнанным по наиболее важным выделенным чертам и признанию их структуры. Соответственно, представление разных деревьев, то есть представление о разных референтах – о каждом конкретном дереве – относится к общему знаку и значению «дерево». Референтом общего знака «дерево» является любое из множества разнообразных деревьев.

Для языковых знаков значимо различие на имена нарицательные и имена собственные. В то же время референтом знака имен собственных «Эверест», «Обама» и под. являются конкретные единицы-объекты (единственная соответствующая гора, единственный соответствующий президент), но при этом эти реально общие референты воспринимаются тоже индивидуально.

Тем не менее имена собственные также нередко являются не только единичными, но и общими по референции, например, Чарльз (название человека); Орел, Южное, Чайка (название города, села, автомобиля) и под.

Отношения между категориями сигнала, знака, значения, понятия, образа, представления, референта являются сложными и неоднозначными даже в одном языке (особенно при сравнении типов мышления), тем более сложны они при сравнении разных языков.

	Устный сигнал	Языковой знак	Понятие сознания, памяти			
Семиотический феномен				Образ (представление)	смысла	Референт (эмоциональный / чувственный / материальный)
	Письменный сигнал	Речевой знак	Понятие мышления			

Сигналы устные и письменные отличаются во всех языках, однако степень этих отличий в разных языках является очень значительной (например, отличия русского и украинского языков даже с английским языком, не говоря о языках восточных). Знаки письменные (иероглифические и буквенные) и знаки устные (морфолого-фонетические) отличаются между собой в языках мира в более значительной степени.

В китайском языке лексическая единица в значении существительного «хороший» (в значении *кто?*) [хотя грамматически – это неоднозначная единица (hǎo), возможная для прилагательного и существительного в форме значения «хороший»], фонетическая форма которого обозначается прагматической формой «одного письменного знака» в формальном виде двух иероглифов с отдельным значением

«женщина» 女(nǚ) и - «сын» 子(zǐ), но в прагматическом значении одного иероглифа «好» (hǎo). Так как в качестве референта *ребенок-мальчик* всегда занимал и занимает в Китае более высокое социальное положение, чем референт *ребенок-девочка*, то словосочетание *женский сын* в китайском языке является не словосочетанием, а функционирующим важным языковым знаком, имеющим в Китае важное семиотическое и социальное значение. Очень важными категориями знака – референту, понятию, значению, а также фонетической форме знака – грамматическому значению знака в китайском языке *женский сын* соответствует письменная форма знака, в частности, иероглиф китайского языка «好» (hǎo), который имеет значение «хороший» в грамматическом значении и в форме существительного.

Также слово «университет» (dàxué) – это фонетическая единица по происхождению из две фонетические единицы (dà) - «большое, значительное» и (xué) – «знание, большая наука, большое обучение» имеет значение слово «университет», в письменной форме выражается в форме двух иероглифов «大学» (dàxué).

В семантическом и фонетическом отношении словосуществительное «кока-кола»- (kěkōu kělè) в китайском языке можно определять и характеризовать как прагматический аспект рекламы. Фонетическая форма слова «kěkōu kělè» в письменной форме знака «可口可乐» состоит по происхождению из нескольких знаков (их фонетическое происхождение и единство выражается в иероглифах), фонетическое и письменное единство которых на самом деле можно интерпретовать по-разному. Например, в иероглифической форме знака китайского языка «кока-кола» иероглиф 可 фонетической формы (kě) имеет значение «удовлетворение, соответствие», иероглиф 口 фонетической формы (kǒu) имеет значение «питие напитка при помощи губ, рта», иероглиф 乐 фонетической формы (lè) имеет значение «счастье радость от того, когда пьешь кока-колу». Именно в таком виде фонетическая форма (kěkōu kělè) соотносится и выражается в письменной форме иероглифа «可口可乐».

Референт в теориях понимается очень широко, то есть не только как материальный объект или явление, но и как соответствующий образ или чувственное восприятие. Знак – это единство формы и значения. Одни исследователи понимают форму как материальную, другие – только как психическую и ментальную категорию. Понятие есть категория только психическая и ментальная. Референт же традиционно считается и материальной, и ментально-образной категорией.

Отношения между знаком, понятием, образом, представлением и референтом проявляются по-разному не только у разных личностей, но часто также у одной личности в разных типах и стилях деятельности, а не только в разное время развития личности. Различия между отмеченными категориями наиболее ярко проявляются в различных культурах и языках, как, например, возможно это проанализировать в разных языках, например, в английском, польском, украинском, китайском, русском и др. Но они также существуют в одном языке, в разных типах мышления и деятельности личности, проявляются в отношении почти ко всем знакам, но к некоторым знакам более отчетливо и неоднозначно. Даже в одном языке отношения значений, категорий, референтов и понятий в знаках (особенно в отношениях к категориям), например: *дерево – растение, микроб – организм, трава – живая природа*, и многое другое демонстрирует неоднозначность этих отношений. Особо заметны указанные различия при сравнении различных культур и языков.

ЛИТЕРАТУРА

1. Malinowski B. *Dziela*, t. 8, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2000.
2. Пирс Ч. *Начала прагматики*, Алетейя, Спб, 2000.

Семіотичний трикутник: відношення категорій знака, поняття, референта

У статті аналізується історія та функції базових семіотичних категорій – знака (форми і значення), поняття, образу та референта, відношення між якими є важливими для однієї мови. Тим більше значення мають стосунки між цими категоріями в різних мовах, наприклад, між англійською, українською, польською, китайською мовами.

Ключові слова: *знак, форма, значення, поняття, референт.*

Trójkąt semiotyczny: relacje kategorii znaku, pojęcia, referentu

Przedmiotem analizy jest historia oraz funkcje podstawowych kategorii semiotycznych – znaku (formy oraz znaczenia), pojęcia, obrazu i referentu. Relacje między tymi kategoriami są ważne nie tylko dla jednego języka; większe znaczenie mają one dla różnych języków, na przykład dla angielskiego, ukraińskiego, polskiego oraz chińskiego.

Key-words: *znak, forma, znaczenie, pojęcie, referent.*

Semiotic triangle: relations of the sign, concept, referent categories

The article analyzes the history and functions of the basic semiotic categories – sign (form and meaning), concept, image and referent, relations between which are important for one language. Moreover, the relations between these categories in different languages, for example, English, Ukrainian, Polish, Chinese are significant.

Key words: *sign, form, meaning, concept, referent.*

Joanna Kowalczyk

UJK, Kielce

WARTOŚĆ DYSKURSYWNA POSTANOWIENIA JAKO DOKUMENTU URZĘDOWEGO

Znalezienie odpowiedniej miary, aby zmierzyć wartość dyskursywną takiego dokumentu jakim jest postanowienie, wydaje się sprawą trudną. Jedna skala, która pomieściłaby w sobie tyle punktów odniesienia, że pozwoliłaby na dokładną ocenę wartości mierzonego „produktu”, chyba nie istnieje. Postanowienie jako dokument urzędowy, będący jedną z form rozstrzygnięć administracyjnych, podlega regułom prawnym, warunkującym jego poprawność. Badając dyskurs administracyjny, nie wystarczy jednak skupić swojej uwagi wyłącznie na odpowiedniości formy. Cechą prymarną dokumentów urzędowych jest ich zdolność kreowania rzeczywistości i wypełniania konkretnych funkcji.

Relacje pragmatyczne, w które wchodzi taki typ dokumentów, są równie istotne jak ich przepisana ustawą forma. Teksty dyrektywne, w tym również postanowienia, charakteryzują się połączeniem stałości

graficznej z wielością funkcji. Zatem to właśnie wielość funkcji, które wypełnia postanowienie, utrudnia określenie zamkniętego katalogu czynników, wskazujących jego wartość dyskursywną [Wilkoń 2002: 243-245].

W związku z tym, analizę tego typu dokumentu można podzielić na dwie płaszczyzny. Pierwsza, obejmująca strukturę graficzno-formuliczną dokumentu, jest analizą elementów stałych, a druga, dotycząca aspektu powstawania i funkcjonowania postanowienia, analizą elementów zależnych. Pod pojęciem elementów zależnych będziemy rozumieć wszystkie elementy, które zawierają czynnik konkretyzacji i dyskrecjonalności. Przede wszystkim: treść osnowy, treść uzasadnienia oraz formę zwracania się podmiotu dyskursywnego do adresata dokumentu.

Jeżeli obie płaszczyzny odpowiadają standardom, nałożonym na podmioty prowadzące postępowanie administracyjne, to nakładając je na siebie, otrzymamy wzorcowy model postanowienia. Standaryzacja nie odnosi się bowiem tylko do formy dokumentu, ale również do wypracowanych norm działania. Struktura dokumentu oraz jego komunikatywność, połączona ze sprawnością w realizacji jego funkcji, daje podstawę do realizacji szeroko pojmowanej zasady dobrego rządzenia [Frey 2007: 65-67].

Pierwszym elementem, od którego warto rozpocząć analizę, jest budowa dokumentu postanowienia. Struktura graficzna jest jego kodem niewerbalnym i zarazem pierwszym elementem postanowienia, z którym mamy do czynienia. Zanim zagłębimy się w treść dokumentu, siłą rzeczy zapoznajemy się z jego cechami charakterystycznymi, na gruncie układu tekstu i elementów pozatekstowych.

Zatem, na pierwszy plan wychodzą elementy stałe. Ich stałość wynika przede wszystkim z dążeniem organów państwowych do ujednoczenia formy dokumentów urzędowych. Pośrednio ma to również wpływ na oszczędność czasu, a tym samym, na zwiększenie sprawności dokonywanych działań przez organy administracji. Taka sama forma graficzna jest także istotna dla wyeliminowania ewentualnych wątpliwości, co do respektowania danego dokumentu.

Analizując tego typu pismo, warto rozpocząć od określenia składników, konstytuujących postanowienie jako gatunek urzędowy.

Po pierwsze, postanowienie jako dokument urzędowy, zawiera oznaczenie organu administracji publicznej, który postanowienie to wydał, datę jego wydania oraz oznaczenie stron postępowania. Po drugie, zawiera rozstrzygnięcie sprawy, poparte powołanym przepisem prawnym, a także pouczenie o możliwościach skorzystania z zażalenia lub skargi. Po trzecie, podpis z podaniem imienia, nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby wystawiającej postanowienie.

Nie licząc drobnych różnic, wygląd wydawanych postanowień jest zbieżny. Można zatem powiedzieć, że dotychczas omawiane elementy są elementami stałymi, występującymi w każdym postanowieniu, niezależnie od organu, który wydaje taki dokument. Wpływ czynników zewnętrznych na te elementy jest znikomy, dzięki czemu ich forma pozostaje stała dla ogółu wydawanych postanowień.

Przechodząc na płaszczyznę treści, odchodzimy od analizy elementów stałych i wkraczamy na pole elementów zależnych, czyli takich, w których mamy do czynienia z pierwiastkiem konkretnym i indywidualnym. Mimo że dokumenty tego typu, odznaczają się wysokim stopniem sformalizowania, a charakter języka urzędniczego jest w dużej części bezosobowy, to nawet depersonalizacja mowy urzędowej nie jest w stanie uniezależnić treści od autora. Jest to więc ta część dokumentu, w której, w sposób najbardziej widoczny, odznaczają się wpływy autora na powstały tekst. Nawet jeśli osoba sporządzająca dokument dąży do jak najbardziej należytego oddania oficjalności i instytucjonalności, zachowując wszelkie zasady kodu urzędniczego, tworzącego dystans nadający powagę treści, to czynnik indywidualny zawsze jest dostrzegalny.

Głównym celem dyskursywnym jest jednak sporządzenie dokumentu, takiego jak postanowienie, bez składników domyślnych. Postanowienia nieobarczonego wadami presupozycji czy implikatur. Optymalnym byłby oczywiście tekst, który pozbawiony niedopowiedzeń, nadalby wypowiedzi semantyczną pełnię, wyczerpując przedmiot sprawy. Biorąc jednak pod uwagę, że tekst jest współkomponentem wydarzenia, to również częścią pewnej całości, a co za tym idzie, jest zależny od sytuacji, tematu, autora i funkcji mu przypisanej.

Dyskurs administracyjny jest dyskursem racjonalnym, zatem opiera się na relacjach pragmatycznych. Tworząc więc tekst urzędowy,

jego treść będzie zależna właśnie od tych relacji [Wilkoń 2002: 36]. Głównymi cechami dyskursywnymi, dotyczącymi jakości i zakresu funkcjonowania tekstu, jest w takim wypadku informacyjność i komunikatywność. W dokumencie postanowienia, przywołane cechy są widoczne zarówno na płaszczyźnie treści rozstrzygnięcia, jak i w części uzasadniającej. Skupiają się przede wszystkim na tekście wskazującym stanowisko właściwego organu w danej sprawie, poparte przywołaniem podstaw prawnych [tamże: 32].

Realizacja omawianego kryterium, w części stanowiącej uzasadnienie do postanowienia, jest widoczna w relewancji (bądź jej braku) przyjętej argumentacji. Z uwagi na fakt, iż uzasadnienie jest najobszerniejszą częścią dokumentu postanowienia, to stanowi duże pole do realizacji tego kryterium. W zależności od sprawności posługiwania się językiem przez autora tekstu, efekty realizacji są widoczne w odniesieniu argumentacji do przedmiotu sprawy, poparciu stanowiska organu dodatkowymi podstawami prawnymi, wskazaniu błędów interpretacyjnych (jeśli rozstrzygnięcie jest niekorzystne dla wnioskującego), a także wskazaniu właściwego kierunku działań. Zatem przywołane kryterium realizuje się, zarówno na poziomie uzasadnienia faktycznego, jak i prawnego.

Komunikatywność i informacyjność uznaje się za spełnione, jeżeli osoba, do której kierowane jest pismo, zrozumiała jego treść. Tym samym, wypełniając swoją główną dyskursywną funkcję, czyli dostarczając informacji o stanowisku organu w rozpatrywanej sprawie. Jeżeli natomiast argumentacja uzasadnienia, była na tyle jasna i pewna, że zdołała przekonać do swoich założeń adresatów, to w takim wypadku, oprócz funkcji faktotwórczej dokument wzbogaca się o czynnik poznawczy.

Kryterium, które również odgrywa podstawową rolę dla wartości dyskursywnej postanowienia, jest kryterium spójności. Spójność jest jedną z immanentnych cech każdego tekstu urzędowego. Jest też jednym z wyznaczników gatunku. Wywiera znaczący wpływ na inne elementy tekstu urzędowego, między innymi sprzyja wzrostowi komunikatywności dokumentu. Spójność jest terminem szerokim, obejmującym swoim zasięgiem, zarówno spójność na płaszczyźnie gramatyczno-formalnej, jak i na płaszczyźnie znaczeniowej. W związku z tym, że czym innym jest spójność wykładników uchwytnych

powierzchniowo, a czym innym spójność organizacji semantycznej, to również w różnym stopniu wywierają wpływ na dokument [tamże: 71-72].

Poprawnie sporządzony dokument uwzględnia oba typy spójności, czyli kohezję i koherencję. Kohezja jest tym czynnikiem, który gwarantuje poprawność gramatyczną. A od spójności kohezyjnej zależy struktura formalna dokumentu. Dyskurs administracyjny wymaga poprawności językowej, jako jednego z elementów konstytuujących go jako gatunek. Zachowanie spójności, jest więc wstępem do stworzenia tekstu o jednolitej organizacji. W dyskursie administracyjnym sensowność tekstu jest sprawą równie istotną jak jego poprawność gramatyczna. Wpływa na rozumienie treści, a tym samym na wypełnianie funkcji, do których został dany dokument powołany.

W tekście postanowienia, spójność koherencyjna, odbija się w hierarchicznym układzie informacji. Rozpoczynając od informacji głównej, przechodząc przez informacje mniej ogólne, a kończąc na szczegółowych [Chaim 2004: 164-165]. Informacyjny łańcuch, będący skutkiem wynikania logicznego, stanowi podstawę spójności dokumentu. Jego wartość jest ogromna, ponieważ warunkuje ład i kompletność informacji.

Uznając słuszność słów J. N. Karaulov'a, iż „za każdym tekstem stoi osoba mówiąca” [Kiklewicz 2006: 20], wydaje się koniecznym, zwrócić uwagi na jeszcze jeden aspekt. Chodzi mianowicie o obecność autora dokumentu na powierzchni tekstu i jego funkcję, jako podmiotu dyskursywnego.

Dlatego ostatnim elementem, na który chcę zwrócić uwagę, jest modalność. Jest to o tyle ważny aspekt, o ile istotny jest wpływ, który wywołuje akt postanowienia na adresatów. Postanowienie, w odróżnieniu od innych rodzajów dokumentów, należących do gatunku tekstów kancelaryjno-urzędowych, takich jak zaświadczenie czy ankieta, jest dokumentem regulującym relacje społeczne wprost. Jest końcowym efektem podjętych działań przez odpowiednie organy, a co za tym idzie, zawiera w sobie widoczne cechy modalne.

W odróżnieniu do metatekstu, który odsyła do innego tekstu, elementy modalne odsyłają do rzeczywistości, którą tekst kreuje [Wilkoń 2002: 44-47].

W związku z tym, przyjmuję za E. Jędrzejko, iż „To mówiący określa status zdarzeń i zjawisk, ujmując je jako rzeczywiste lub hipotetyczne, pożądane, postulowane, konieczne, możliwe itp. Ale równocześnie także ocenia je jako dobre lub złe, ujmuje z dystansem lub w sposób emocjonalnie zaangażowany (...)” [Jędrzejko 2000: 115].

Oczywiście biorąc pod uwagę, że postanowienie jest aktem wydanym przez organy państwowe, zaangażowanie emocjonalne nie powinno w żaden sposób być widoczne w tekście. Sam autor, w tekstach urzędowych, występuje raczej w roli bezstronnego narratora, który w sposób chłodny i zobiektywizowany patrzy na sytuację. Dlatego tak często mamy do czynienia z depersonalizacją tekstów urzędowych. Autor nie ujawnia w nich „odśrodkowego punktu widzenia *ja*” [Wolkoń 2002: 50]. 1 os. l. poj. – „*ja*” zastępując, 3 os. - „*on*”, wprowadza przesunięcie podmiotowości autora z *ja*-piszący na on-organ państwowy, np.: *wojewoda postanawia, wierzyciel stwierdza co następuje* itd. Dlatego pogląd niektórych badaczy na tę zależność, zamyka się w stwierdzeniu, że „to nie *ja* mówię, to dyskurs «mną mówię»” [Czerniak 1998: 22]. Często można spotkać również formy bezosobowe czasowników, typu: *postanawia się, rozstrzyga się* itp.

W tekstach postanowień, rolą autora jest orzekanie o stanach faktycznych i prawnych bez ujawniania swojej postawy wobec odbiorców. I o ile w części, w której zapada rozstrzygnięcie jest to możliwe, ponieważ mamy w niej do czynienia z modalnością deontyczną, wyrażoną, zazwyczaj w sposób krótki, przez użycie sformułowań typu: *odrzućcam wniosek, zwracam tytuł wykonawczy wierzycielowi, uznaje zarzut za uzasadniony* itp., to już w części uzasadnienia, gdzie mamy do czynienia z modalnością aksjologiczną, ujawnianą przez wyrażenia o charakterze perswazyjnym, a nawet perswazyjno-dydaktycznym, w semantycznej strukturze tekstu, jest dostrzegalna postawa autora [Wilkoń 2002: 47-49].

Zatem przychyliam się do słów, iż „pośrednio lub bezpośrednio - postawa nadawcy jest więc zawsze «wpisana» w tekst” [Jędrzejko 2000: 115].

Uzasadnienie to ta część dokumentu, której zadaniem jest przekonanie odbiorcy pisma do stanowiska przyjętego przez nadawcę. Jest tym miejscem, gdzie udowadnia się rację i słuszność danego rozstrzygnięcia. Pozwala odnieść się do sprawy w sposób obszerniejszy

niżeli w części pierwszej. Daje możliwość uzupełnienia informacji, niezbędnych adresatowi do pełnego zrozumienia przesłanek, na których opierał się organ wydający postanowienie.

Z uwagi na społeczny wymiar postanowienia, uzasadnienie, co do zasady ma spełniać funkcje perswazyjne, ale również funkcje pouczające. Najważniejszą kwestią, od której zależy poprawność i powodzenie w uzasadnianiu podjętego postanowienia, jest logiczny tok myślenia autora, przy jednoczesnym zachowaniu ciągłości poruszanych zagadnień.

Nie można nie poruszyć również kwestii intencji, z jaką zostało sporządzone uzasadnienie. Oczywiście optymalną sytuacją jest dążenie autora do wyjaśnienia i dowodzenia stanów zarówno prawnych jak i faktycznych. Niewypełnienie tych założeń w treści uzasadnienia wpływa ja jego poprawność i stopień wiarygodności argumentacji.

Postanowienie, które wpisuje się w standardy dla tego typu dokumentacji, odnosi się do zjawisk, o których orzeka, na podstawie prawdziwych przesłanek i w oparciu o proces logicznego wynikania. Zachowanie odpowiednich środków lingwistycznych i pozalingwistycznych, w argumentowaniu postanowienia, jest jednym z najistotniejszych elementów, które wpływają na obiektywizację uzasadnienia [Wilkoń 2002: 49].

Zaliczam do nich przede wszystkim:

- logiczną ciągłość wypowiedzi,
- segmentację tekstu,
- używanie słownictwa nienacechowanego emocjonalnie,
- dbałość o jednoznaczność wypowiedzi,
- przywoływanie podstaw prawnych, na których opiera się rozstrzygnięcie,
- stosowanie argumentacji *ad rem*.

Elementami, które burzą przejrzystą strukturę dokumentu, są zabiegi wprowadzania argumentacji nieodnoszącej się do sprawy, zwracanie się bezpośrednio tylko do jednego z odbiorców pisma, wprowadzanie czynnika potocznej oceny czy popełniane błędy, zarówno te zależne, jak i te niezależne od języka.

Wszystkie poruszane kwestie, wpływają na wartość dyskursywną dokumentu postanowienia. Jedne odpowiadają standardom gatunkowym, i podwyższają jego ocenę, a inne im

uchybiają. Postanowienie, jak inne akty regulujące relacje społeczne, funkcjonuje w oparciu o umocowania prawne i na zasadach określonych przez ustawę. W sposób bezpośredni wpływa na życie jednostki w społeczeństwie. Dlatego tak ważne jest stosowanie zasad, w oparciu o które tworzy się tekst takiego dokumentu. Jego siła bowiem nie tkwi jedynie w mocy informacyjnej, ale przede wszystkim w mocy kreującej rzeczywistość.

LITERATURA

1. Chaim P., *Imperium retoryki*, Warszawa 2004.
2. Chmielecki A., *Wykłady z semiotyki*, dostępny na: <http://www.logic.amu.edu.pl/images/0/09/Chmieleckisemiotyka.pdf> [23.06.2013].
3. Czerniak S., Spory wokół „śmierci podmiotu” [w:] Wiedza a podmiotowość pod. red. A. Motyckiej, Warszawa 1998.
4. Frey T., *Relacja urząd – obywatel a standardy dobrej administracji*, Warszawa 2007.
5. Gizbert-Studnicki T., *Postępowanie sądowe jako złożony dyskurs – zagadnienia pragmatyki języka sali sądowej*, Kraków, dostępny na stronie internetowej RJP: http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1376&Itemid=50 [23.06.2013].
6. Jędrzejko E., *Modalność – w języku i w tekstach: od gramatyki do stylistyki* [w:] Kategorie pragmatyczne w tekście literackim. Wstęp do lingwistyki pragmatycznej pod red. E. Sławkowej, Cieszyn 2000.
7. Kiklewicz A., *Pięć esejów nt. paradygmatów filozofii języka*, [w:] Język. Komunikacja. Wiedza. Mińsk: Prawo i ekonomika, 2006.
8. Levinson S. C., *Pragmatyka*, Warszawa 2010.
9. Łacińska terminologia prawnicza pod. red. J. Zajadło, Warszawa 2009.
10. Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2007.
11. Wilkoń A., *Spójność i struktura tekstu*, Kraków 2002.

Akty prawne

1. Ust. z dn. 14. 06. 1960 r., Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego.
2. Ust. z dn. 17. 06. 1966 r., Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Дискурсивна сутність рішення як юридичного документа

У статті аналізуються характеристики адміністративного рішення як жанрової форми адміністративного дискурсу. Особлива увага приділяється необхідним реквізітам даного жанру, а також його

релевантним складовим. Стаття містить аналіз змісту і форми адміністративного рішення.

Ключові слова: *рішення, реквізити, обґрунтування, когезія, когерентність.*

Дискурсивная сущность решения как юридического документа

В статье анализируются характеристики административного решения как жанровой формы административного дискурса. Особое внимание уделяется необходимым реквизитам данного жанра, а также его релевантным составляющим. Статья содержит анализ содержания и формы административного решения.

Ключевые слова: *решение, реквизиты, обоснование, когезия, когерентность.*

Discursive nature of the decision as a legal document

The paper analyzes the characteristics of administrative decisions as a genre of discourse and draws particular attention to the necessary elements and relevant components. The article contains the analysis of the content and form of this document.

Key words: *decision, necessary elements, justification, cohesion, coherence.*

Karolina Bugajska

UJK, Kielce

TLUMACZENIE TEKSTÓW UŻYTKOWYCH:

PRZYCZYNNY I CELE

Przekładoznawstwo jako nauka prężnie rozwijająca się i dotykająca różnych aspektów kulturowo-społecznych stanowi bogaty materiał do analizy krytyczno-naukowej.

Stawiając akcent na *prężnie rozwijająca się*, zwracam uwagę na ewolucję podejścia do samego przekładu jako sztuki/nauki, etapy zmian orientacji materiału przekładowego/badawczego z tekstów o charakterze sakralno-liturgicznym, poprzez teksty artystyczne (literackie) do coraz wyraźniej skryształizowanej pozycji i roli tekstów nieliterackich - tekstów użytkowych, które stanowią będą główny problem poruszony w niniejszym artykule.

Charakter kulturowo-społeczny przekładu widoczny jest w przekładanych tekstach, a uściślając, w języku, w jakim tekst powstał i w języku, na który tekst został przetłumaczony. Na tym etapie przekładoznawstwo wspomaga inna nauka – psycholingwistyka, która może wyjaśnić, dlaczego tłumacze popełniają błędy, dokonując nadinterpretacji. Tłumacz, jako nosiciel danego języka rozwija własne zdolności w obrębie języka ojczystego. Przy tym rozwoju pomagają mu wrodzone mechanizmy, uczenie się, socjalizacja. W procesie socjalizacji język staje się sposobem koordynacji społecznej [Języka a psychologia, 2013]. Podczas nauki języka obcego i w późniejszej pracy translatorskiej, tłumacz przyswaja określony materiał leksykalno-gramatyczny, nie raz kierując się intuicją, co doprowadzać może do nieporozumień bądź dwuznaczności.

W przypadku błędów w tłumaczeniu tekstów literackich, wypaczona może zostać myśl autora dzieła, bądź stworzona jego nowa wersja. W przypadku tłumaczenia tekstów użytkowych, błędy tłumaczeniowe są namacalne. Nieprecyzyjnie przetłumaczona instrukcja obsługi powoduje frustrację klientów i uniemożliwia złożenie części znajdujących się w zestawie, do którego wadliwa instrukcja została dołączona, a niedokładnie sformułowany przepis kulinarny może sprawić, że przygotowana zostanie potrawa o wadliwym wyglądzie bądź smaku. I to właśnie w tekstach użytkowych, gdzie ważniejsza od wierności staje się ostateczna użyteczność, dostarczenie odbiorcy prawdziwych, przydatnych i zrozumiałych informacji, często przez niechlujność, nieudolność, brak wiedzy specjalistycznej, bądź logicznego myślenia tłumaczy, powstają niechlujne, nielogiczne, niegramatyczne i wręcz niezrozumiałe tłumaczenia. [Belczyk, 2004:7].

W tekstach użytkowych ważną rolę odgrywają styl i język, które na ogół są przesycane terminami technicznymi i specjalistycznymi. Taki charakter języka tekstu użytkowego powinien zostać zachowany przy dokonywaniu przekładu. Nie można dosłownie tłumaczyć terminologii specjalistycznej, używać języka potocznego, bądź mieszać style językowe, co zdarza się nader często. Przykładem tego typu błędu jest zdanie, znalezione w instrukcji obsługi importowanej suszarki do włosów: *może kopnąć prąd* (przykład kolokwializmu), zamiast: *prąd może użytkownika porazić*, które jest zdaniem zachowującym język fachowy, a zarazem zrozumiałym dla potencjalnego użytkownika [Belczyk, 2004:7].

Problemem w zrozumieniu tekstu instrukcji obsługi są przeważnie obcojęzyczne terminy, które rzadko bywają spolszczane. Spolszczenia wprowadza się znacznie częściej w literaturze dziecięcej niż w tekstach użytkowych [Belczyk, 2004:94]. Celem takiego działania jest nie zatracenie stylu tekstu użytkowego. Nie oznacza to jednak, że dla zachowania stylu, tłumacz może zapominać o tym, dla kogo tłumaczy teksty użytkowe i w jakim celu to robi. Dlatego też warto we wcześniej już przytaczanym polskim tłumaczeniu instrukcji obsługi suszarki do włosów, wyjaśnić wszystkie obcojęzyczne napisy. Nie każdy w końcu musi wiedzieć, co znaczy ON i OFF na uchwycie [Belczyk, 2004:8].

Specyficznymi przykładami tekstów użytkowych (jeśli można mówić o specyfice w tak bogatej grupie tekstów) są wyżej wspomniane przepisy kulinarne, które na pierwszy rzut oka są pisane w sposób fachowy i rzeczowy, a jednak rzadko wykorzystywany w nich jest styl techniczny, czy naukowy [Piecychna, 2013].

Według Marii Piotrowskiej *przepisy kulinarne jedynie pozornie stanowią teksty informacyjne, w których przeważa znaczenie denotacyjne, gdyż oprócz informowania i instruowania bardzo często przekonują do podjęcia pewnych działań, wywołują określone reakcje i emocje, wyrażają nastawienie autora itp. Nie ulega wątpliwości, że przepisy kulinarne mają na celu nakłonienie czytelnika do wykonania konkretnych czynności, których konkretnym, finalnym produktem jest gotowe danie* [Piecychna, 2013].

Zadaniem tłumacza jest przełożenie tekst przepisu kulinarnego w taki sposób, by zachęcić czytelnika książki kucharskiej do przygotowania konkretnej potrawy. Celem przekładu przepisu kulinarnego może być także chęć poznania kultury danego kraju poprzez jego kuchnię.

Słownik języka polskiego zawiera następującą definicję tekstu użytkowego: *treść słowna jakiegokolwiek wypowiedzi ustnej lub pisemnej przeznaczony do użytku.* [Drabik, Kubiak-Sokoł, Sobol, Wiśniakowska, 2006: 1033] Inna definicja tekstu użytkowego podkreśla, że *teksty użytkowe to teksty, którymi posługujemy się w codziennych, typowych sytuacjach. Służą do realizowania różnorodnych potrzeb życiowych* [Co to jest tekst użytkowy, 2013].

Natomiast według Marii Wojtak *jest to zbiór tekstów tworzących teksty różnicowane gatunkowo i reprezentujące różne style funkcjonalne (poza artystycznym)* [Wojtak, 2013].

Przytoczone definicje określają przeznaczenie tekstów użytkowych, podkreślając ich różnorodność gatunkową i stylistyczną. Nie zawierają natomiast przykładowych kryteriów, odróżniających teksty użytkowe od tekstów literackich.

Analizując zarówno formę, jak i treść tekstów literackich i tekstów użytkowych, można zauważyć, że treść tekstów literackich jest niezmienna (jeśli pominąć błędy tłumaczeniowe i drukarskie), nieaktualizowana (nie są zmieniane, bądź dopisywane nowe konstrukcje zdaniowe – z wyjątkiem redakcji i korekt autorskich w oryginale, bądź cenzury), podczas gdy teksty użytkowe są znacznie częściej aktualizowane i dopuszcza się w nich zmiany treściowe (zmiana konstrukcji zdaniowych, zamieszczanie nowych danych), ale jedynie w obrębie ściśle określonego wzorca (wariantu). Możliwe jest wprowadzenie zmian konstrukcji zdaniowych w taki sposób, by nie uległa zmianie warstwa semantyczna tekstu. Najbardziej trwały w odniesieniu do większości gatunków użytkowych jest wariant kanoniczny wzorca gatunkowego. To on na ogół decyduje o tożsamości gatunku w przypadku, gdy gatunek dysponuje pełną gamą wariantów wzorca [Wojtak, 2013]. Teksty użytkowe podporządkowują się regułom, zamknięte są w określonych ramach i są tekstami odtwórczymi, w przeciwieństwie do tekstów literackich. Cechuje je większa, bądź mniejsza szablonowość. Wraz ze wzrostem szablonowości uwidacznia się zjawisko *formuliczności* - tworzenia tekstu ułożonego w stałą formułę dla danego gatunku tekstu użytkowego [Wojtak, 2013]. Formuliczność występuje najczęściej w tekstach użytkowych o charakterze urzędowym.

Teksty użytkowe, ze względu na ich motywację, dzielone są na trzy grupy: *teksty użytkowe biznesowe, teksty użytkowe korespondencyjne, teksty użytkowe pozostałe*, które mają charakter tekstów okolicznościowych [Co to jest tekst użytkowy, 2013].

Według Zofii Szydłowej *gotowe dzieło, zbudowane przez autora, tłumacz musi przenieść na drugi język, na nowo dając treść i formalny odpowiednik pierwowzoru. Odpowiednik właśnie, a nie kopię czy fotografię, bo żaden typ tłumaczenia, nawet suchej notatki kronikarskiej czy rozdziału z*

popularnego podręcznika, nie może być mechaniczną odbitką oryginału [Dzierżanowska, 1990:109].

Treść każdego tłumaczenia, w tym tłumaczenia tekstu użytkowego, nie może być w pełni oddana (przypadki takie, jeśli się zdarzają, są nieliczne), gdyż ograniczona jest wymogami drugiego języka, a także czynnikami kulturotwórczymi. Celem jest więc oddanie w drugim języku tego, *co* autor powiedział (czy też próbował powiedzieć), a nie *jak* dokładnie to uczynił.

Nie oznacza to, że forma w tłumaczeniu tekstów użytkowych nie jest ważna [Belczyk, 2004:7]. Ograniczenie to można zilustrować następującym przykładem tekstu reklamowego *biały jak śnieg*, który w przekazie dla mieszkańców klimatu równikowego byłby całkowicie niezrozumiałym, gdyż w tej strefie klimatycznej wspomniane zjawisko przyrodnicze nie występuje, dlatego tłumacz zastąpił w tym wypadku *śnieg* na bardziej swojsko brzmiący *kwiat bawełny*, co dało tekst reklamowy *biały jak kwiat bawełny* [Belczyk, 2004:109]. Metodę wymiany zastosowano także w przypadku innego tekstu reklamowego, w którym, z myślą o jego odbiorcach, *setki kilometrów* zostały zastąpione *setkami mil*. *Setki kilometrów* są tekstem niezrozumiałym dla Anglosasa. W podanym przykładzie nie jest ważne także to, że kilometr i mila nie są jednakowymi miarami długości, gdyż zarówno *setki kilometrów*, jak *isetkami mil* są równie niedookreślonymi odległościami [Belczyk, 2004:109]. Celem reklamy jest nakłonienie potencjalnego klienta do zakupu danego produktu, dlatego też jej przekaz musi być jasny i klarowny oraz atrakcyjny i nęcący. Stąd też przyczyny dokonania modyfikacji tekstu reklamy.

Przekład tekstów użytkowych jest nową tendencją, związaną z rozwojem technologiczno-informacyjnym, rozwojem komunikacji międzynarodowej i globalizacją. Współcześnie wykorzystuje się go w komunikacji międzynarodowej [Piecychna, 2013]. O ile przyczyny przekładu tekstów użytkowych można określić w sposób jednoznaczny i powiązać je ze zjawiskami polityczno-społeczno-kulturowymi, to cele tej działalności nie są jednoznaczne. Należy wyróżnić cele o charakterze jednostkowym – obsługa urzędnika elektronicznego, uzyskanie osobistych korzyści (znalezienie pracy, zakup sprzętu, samodzielna nauka), a także globalnym (podpisywanie międzynarodowych umów i

porozumień, poznawanie drugich kultur, funkcjonowanie we współczesnym globalnym popkulturowym środowisku). Cele przekładu tekstów użytkowych, tożsamo do przyczyn, posiadają ekonomiczno-społeczno-kulturowy charakter, będący efektem działalności, zmierzającej do zacierania granic geograficznych i jednoczenia mieszkańców różnych państw w wieloaspektowych wymiarach multikulturowości.

LITERATURA

1. Belczyk Arkadiusz, *Poradnik tłumacza z angielskiego na nasze*, Wydawnictwo *Idea*, Kraków 2004.
2. *Co to jest tekst użytkowy???* [w:] http://zapytaj.onet.pl/Category/015,004/2,93190,Co_to_jest_tekst_uzytkowy.html, wyspana marzeniami, [18.08.2013].
3. Dzierżanowska Halina, *Przekład tekstów nieliterackich na przykładzie języka angielskiego*, PWN, Warszawa 1990.
4. *Język a psychologia...* Psycho-lingwistyka: Poznawcza realizacja języka vs Poznawcze podstawy języka i językowe elementy poznania [w:] http://www.psychologia.pl/mhaman/Procesy%20poznawcze/W13_Jezyk_2_2013.pdf [28.08.2013].
5. Piecychna Beata, „Pyszne” tłumaczenie, czyli jak uczyć przekładu przepisów kulinarnych z języka angielskiego na język polski [w:] *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu* (8/2013) , http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CEUQFjAE&url=http%3A%2F%2Fwydawnictwomk.pl%2Fczasopisma%2Findex.php%2FRP%2Farticle%2Fview%2FRP.2013.012%2F293&ei=g2kfUpDmG8rStAakoIC4Dw&usq=AFQjCNFS92VW498R1tPCMIQ-7DFQpdig6g&sig2=Vp9zW_F97QZrOOaiOh75UQ&bvm=bv.51495398,d.Yms[29.08.2013] .
6. *Tekst, użytkowy* [w:] *Słownik języka polskiego* PWN, Drabik Lidia, Kubiak-Sokół Aleksandra, Sobol Elżbieta, Wiśniakowska Lidia, PWN, Warszawa 2006, s. 1033.
7. Wojtak Maria, *W kręgu stylistycznych paradoksów – uwagi o stylu tekstów użytkowych* [w:] <http://www.rastko.rs/cms/files/books/49c94bcd185c>, [28.08.2013].

Переклад споживацьких текстів: причини і цілі

У статті проаналізовано проблему перекладу споживацьких текстів. Автор статті зосереджує увагу на прагматичі перекладу, одночасно визначаючи

причини і цілі перекладу, а також типи текстів, які можна назвати споживацькими.

Ключові слова: *споживацькі тексти, причина, мета, прагматика, переклад.*

Перевод потребительских текстов: причины и цели

В статье проанализирована проблема перевода потребительских текстов. Автор особо акцентирует фактор прагматики перевода, одновременно определяя его причины и цели, а также определяя типы текстов, которые можно назвать потребительскими текстами.

Ключевые слова: *потребительские тексты, причина, цель, прагматика, перевод.*

The translation of consumer texts: causes and purpose

The author has analyzed problem of consumer texts. The author has put an emphasis on the pragmatics of translation of the same type simultaneously determining the causes and the purposes for which made the transfer, as well as identifying the types of texts that can be called consumer texts.

Keywords: *consumer texts, causes, purpose, pragmatics, translation.*

Joanna Maroszek

ATH w Bielsku Białej

ASYMETRIA W RELACJACH LEKSYKALNO-SEMANTYCZNYCH JĘZYKA POLSKIEGO I ROSYJSKIEGO

W różnych językach spotykamy się z wyrazami, które nie mają tylko jednego znaczenia. Uczący się obcego, dla siebie, języka zauważa, że jedno słowo może być użyte w różnych kontekstach, często niepowiązanych ze sobą. Chociaż forma danego wyrazu jest taka sama lub podobna, znaczenie się nie pokrywa. W język polskim, jak również w języku rosyjskim większość wyrazów dysponuje nie tylko jednym znaczeniem. Mogą one mieć dwa lub więcej znaczeń. Takie zjawisko może nosić nazwę homonimii. «Homonimia to identyczność brzmienia i pisowni wyrazów mających różne znaczenia i zwykle też różne pochodzenie». Natomiast «homonim [gr.], wyraz mający jednakowe brzmienie z innym wyrazem, lecz odmienne znaczenie, etymologię, a często także pisownię».

Homonimia w języku polskim a homonimia w języku rosyjskim

Zastanawiającym problemem są wzajemne relacje słów polskich i rosyjskich pod względem znaczenia wyrazów. Większość słów ma swój odpowiednik w innych językach, ale zdarza się także tak, że znaczenia słów nie pokrywają się w zupełności. Na przykład wyraz posiadający dwa znaczenia w języku polskim, w języku rosyjskim może mieć jedno lub trzy znaczenia, jak również odwrotnie – w języku rosyjskim dwa, a w polskim np. trzy. Najlepiej jest to zobrazować na przykładach:

a) Zwróćmy uwagę na wyrazy *flaga* i *флаг*.

Po polsku *flaga* to :

«1. *przytoczony do drzewca kawałek tkaniny określonej formy i barwy, czasem z emblematami państwa lub organizacji; sztandar, chorągiew.*»

Natomiast po rosyjsku *флаг* to:

«Прикреплённое к древку или шнуру полотнище различной формы и окраски, являющееся знаком, символом чего-л. Остаться за флагом.

1. В конно-спортивных соревнованиях: не успеть пройти дистанцию, обозначенную флажком, в установленное время.

2. Отстать в чём-л. от других, не достичь цели, не быть допущенным куда-л. < Под флагом чего. в зн. предлога. Маскируясь, прикрывая чем-л. свои истинные цели, намерения. *Под флагом благотворительности.. Уменьш.-ласк. Украсить флажками дома к празднику. Повесить флажки на новогоднюю ёлку. Просигналить флажком.*»

b) Innym przykładem mogą być słowa *babka* i *бабка*. Oba te wyrazy brzmią tak samo. lecz istnieje między nimi znacząca różnica. A mianowicie:

Po polsku *babka* to:

«1. *matka, rzadziej ciotka ojca lub matki.*

2. *ciasto słodkie, pieczone w formie zwykle w kształcie świętego stożka; ciastko pieczone w podobnej foremce.*

3. *pot. o starszej kobiecie, zwykle wiejskiej lub ubranej z wiejska, zaniedbanej, biednej.*

4. *pot. o młodej kobiecie, dziewczynie.*

5. *bot. roślina wieloletnia rodziny babkowatych; pospolity chwast, używany w medycynie ludowej,*

6. *bot.* Grzyb jadalny z rodziny borowikowatych, pospolity w całej Polsce; koźlarz babka,
7. *zool.* ryba z rodziny babek,
8. *przestarz.* o kobiecie wiejskiej pomagającej przy porodach, leczącej ziołami, zajmującej się znachorstwem, wróżbami. »

A *babka* w języku rosyjskim:

- « 1. Бабушка.
2. Разг. Знахарка, ворожея.
3. Надкопытный сустав ноги у животных.
4. Кость этого сустава, употребляемая для игры.
5. Несколько составленных определённым образом снопов (хлеба, льна) в поле.
6. Часть металлорежущего или деревообрабатывающего станка, служащая опорой для инструмента или устройства и поддерживающего заготовку. »

-tamy tu do czynienia z o wiele większym zróżnicowaniem znaczeniowym niż w poprzednim przykładzie. W języku rosyjskim to słowo ma znaczenia, które pokrywają się ze znaczeniami w języku polskim. Np. babka jako matka ojca lub matki po rosyjsku to бабушка.

c) Następny przykład to *telefon* i *телефон*.

Telefon po polsku to:

- «1. urządzenie techniczne umożliwiające dwustronna rozmowę na odległość, składające się z aparatów nadawczo-odbiorczych połączonych przewodem; także: każdy z takich aparatów; aparat telefoniczny,
2. rozmowa telefoniczna, połączenie telefoniczne; wezwanie kogoś do aparatu telefonicznego,
3. numer aparatu telefonicznego».

Po rosyjsku *телефон* to:

« 1. Система электросвязи, обеспечивающая передачу на расстояние речи при помощи электрических сигналов, передаваемых по проводам, или радиосигналов; комплекс технических приспособлений для такой передачи. *Городской, междугородный, международный т.* Провода телефона. Провести, поставить, установить т. Правила пользования телефоном. Плата за т. Разговаривать по телефону.

2. Аппарат, снабжённый сигнальным звонком и трубкой для разговора при посредстве этого вида связи. *Кнопочный т. Звонок телефона. Разбить, испортить т. Подключить, отключить т. Испорченный т. Висеть на телефоне. Обрывать т. Сесть на т.*
3. Разг. Номер абонентской установки телефонной связи. *Домашний, служебный. »*

d) Ciekawym przykładem są wyrazy *świat, мир, pokój i комната. Świat* to:

«1. *kula ziemiska, Ziemia jako miejsce bytowania człowieka wraz ze wszystkim, co na niej istnieje; warunki tego bytowania, życie na Ziemi z wszelkimi jego przejawami,*

2. *najbliższa otaczająca (kogoś) przestrzeń dostępna dla zmysłów; krajobraz,*

3. *część globu ziemskiego, oznaczająca się czymś charakterystycznym, specyficznym; kraj, region okolica,*

4. *miejsowość lub miejscowości będące poza obrębem czyjegos miejsca zamieszkania; obce, dalekie strony,*

5. *ludzie na Ziemi, narody, społeczeństwa,*

6. *środowisko, zespół ludzi, których łączy jakaś wspólna cecha, wspólnota poglądów, działalności, zajęć; najbliższe otoczenie, np. świat artystyczny, kulturalny, muzyczny,*

7. *zespół, skupienie żywych organizmów lub tworów nieożywionych, mających wspólne cechy, właściwości, np. świat fauny i flory lub świat cyfr, marzeń,*

8. *ogół wszystkich ciał niebieskich, wszechświat, kosmos,*

9* *w użyciu przystawionym, przestarzałe- bardzo dużo, wiele».*

Мир:

« 1. Совокупность всех форм материи в земном и космическом пространстве; Вселенная. *Происхождение мира.*

2. Отдельная часть Вселенной; планета. *Далёкие звёздные миры.*

3. Земной шар, Земля со всем существующим на ней. *Объехать половину мира.*

4. Всё, реально существующее на Земле, проявляющееся в её жизни. *Весь мир засверкал под лучами солнца.*

5. обычно с опр. Человеческое общество как единство, характеризуемое определённым общественным строем, культурными и социально-историческими признаками. *Античный мир.*

6. Окружающее кого-л. общество; люди. *Известный в мире человек.*

7. чего или с опр. Область, сфера деятельности людей. *Вступить в мир искусства.*

8. Устар. Сельская община; члены этой общины. *Принять в мир.*

9. По религиозным представлениям: всё, что создано Богом. *Мир Божий.*

10. Согласие, отсутствие разногласий, вражды или ссоры. *Жить в мире.*

11. Отсутствие войны, вооружённых действий между государствами; согласное сосуществование государств, народов. *Борьба народов за мир. Проводить политику мира.*

12. Соглашение между воюющими сторонами об окончательном прекращении военных действий; мирный договор. *Заклчить мир.*

13. Покой, спокойствие. *Наступил душевный мир у кого-л.»*

Рокój:

«1. *stosunek między państwami, które nie prowadzą ze sobą wojny; sytuacja, w której państwo, naród, itd. nie jest w stanie wojny,*

2. *układ o zakończeniu działań wojennych między państwami prowadzącymi wojnę, określający wzajemne stosunki tych państw,*

3. *spokój, stan wynikający z braku trosk i kłopotów, równowaga ducha i umysłu,*

4. *część mieszkania lub innego lokalu oddzielona ścianami od innych pomieszczeń.*

Комната :

« 1. Отдельное помещение в квартире, доме, отгороженное стенами, перегородками. *Квартира из трёх комнат.*

2. кого-чего или какая. Помещение специального назначения на предприятии, в учреждении и т.п. *К. отдыха. К. матери и ребёнка. ».*

Ukazane są tu relacje aż czterech wyrazów. *Mир* to inaczej świat, ale także i 'pokój', natomiast *pokój* to 'комната'. Widoczna jest tu korelacja wszystkich tych wyrazów.

Istnieją również wyrazy, które mają takie samo lub podobne brzmienie w obu językach, ale posiadają zupełnie inne znaczenie. Jednym z przykładów mogą być słowa *gałka* i *галка*. Otóż *gałka* w języku polskim ma trzy znaczenia:

«1. *przedmiot kulisty, zwykle mały, okrągłe zakończenie różnych przedmiotów (niez, masztów okrętowych, lasek, itd.), np. drzwi z mosiężną klamką*

2. *kulisty uchwyt w różnych aparatach, służących do przesuwania, regulowania, np. gałka telewizora,*

3. *kulka służąca dawniej do losowania w wyborach i w sądownictwie*.

Natomiast w języku rosyjskim *kałka* to kawka (ptak) i zupełnie nie pokrywa się ze znaczeniami w języku polskim. Przy tym przykładzie możemy zauważyć również, iż po polsku *kałka* jest wyrazem wieloznacznym. Jest to:

- «1. *zdrobnienie od „kawa”*,
2. *ptak wszytkożerny z rodziny krukowatych*».

Fałszywi przyjaciele tłumacza

Fałszywi przyjaciele tłumacza, są to wyrazy, które mimo swej podobnej wymowy w języku polskim i rosyjskim, mają zupełnie lub częściowo inne znaczenia. Najdogodniej jest zobrazować ten problem na przykładach:

a) Np. *puszka* i *пушка*

Po polsku:

puszka (pojemnik na żywność, płyn) - *банка* (жестяная)

puszka (na pieniądze) - *кружка* (для пожертвований)

bot. *puszka* (zarodnia mszaków) - *спорангий*

el. *puszka* - эл. *коробка, розетка, бокс*

rel. *puszka* (naczynie) - *рел. дароносица*

Po rosyjsku:

пушка (артиллерийское оружие) - *армата, дзіяло*

разг. *пушка* (пистолет) - *pistolet*, *pot. spluwa*

разг. *пушка* (любое оружие) - *броń*

b) Inny przykład to *ława* i *лава*

Po polsku:

ława (ławka) - *скамья*

górn. *ława* - *толица, целик*

sport. *ława* (wioślarska) - спорт. *Банка*

techn. *ława* - техн. *брус, доска, мостик, стан, станина, станок, стол, стул*

Po rosyjsku:

geol. *ława* - геол. *лава*

górn. *ława* - гórn. *ściana*

Natomiast w tym przypadku mamy do czynienia ze znaczeniami które się pokrywają, a mianowicie:

ława (szereg, tłum) - *лава* (ряд, толпа)

wojsk. *ława* (szyk) - воен. *лава* (боевой порядок)

c) Następny przykład to *baranek* i *баранок*

Po polsku:

baranek (chmura) - *барашек* (туча)

baranek (futro) – *барашек, мерлушка, смушка*

baranek (młody baran) - *барашек, ягнёнок*

rel. *baranek* - рел. *агнец*

rodzaj hebla – *баранок* (рубанок)

obwarzanek, precelek – *баранок, баранка*

Problem kolorów

Zastanawiające jest dla mnie samej także określenia różnych odcieni koloru niebieskiego w obu tych językach. W polskim istnieją kolory: *niebieski, błękitny, turkusowy, lazurowy, fioletoły* czy *granatowy*. Niebieski w rosyjskim to *голубой, синий, лазурный, бирюзовый, фиолетовый*. Na pewno *turkusowy* to *бирюзовый*, a *lazurowy* to *лазурный*. Problem zaczyna się z kolorami *голубой* i *синий* oraz ze słowem *granatowy*. *Голубой* to bardziej kolor *бłękitny, jasnoniebieski*. Natomiast *синий* jest trochę ciemniejszy niż *голубой*. Kolor *granatowy* to ciemnoniebieski, opisywany jako kolor nieba w bezchmurną noc, a w rosyjskim nie ma tego koloru. Samo słowo *granatowy* nie odzwierciedla w żaden sposób tego koloru, jest związane z owocem granatowca, którego owoce nie są w żaden sposób niebieskie.

Ciekawe jest to, jak zróżnicowane są te dwa języki, i to nie tylko pod względem znaczeniowym. Jak widać wyrazy w obu językach nie pokrywają się oraz mogą posiadać znacząco inne znaczenia, a nawet czasem nie posiadają swoich odpowiedników w danym języku. To czasem może być kłopotliwe, ze względu na tłumaczenia, ale również i interesujące jak bardzo są zróżnicowane te oba języki.

LITERATURA

1. Szymczak, M., Słownik języka polskiego. T. 1-3, Warszawa 1988.
2. Wijas, A., Polsko- rosyjski słownik fałszywych przyjaciół z indeksem rosyjsko- polskim z uwzględnieniem potocznych, pospolitych, slangowych i wulgarnych znaczeń wyrazów, Kraków 2013.
3. С. А. Кузнецов, Большой толковый словарь русского языка, www.gramota.ru

Асиметрія в лексично -семантичних стосунках польської і
російської мов

Темою статті є багатозначність слів. Звертається увага на явище омонимії і його прояви в мовах. Зокрема текст присвячений багатозначності в польській і російській мовах, а також диференціюванню цих двох мов зі значеннєвої точки зору. Більшість слів мають свої відповідності в інших мовах, але трапляється і так, що значення слів абсолютно не покриваються. Наприклад слово, яке має два значення в польській мові, в російській мові може мати одно або три значення і навпаки. Асиметрія підкріплюється прикладами виразів, які мають схожу форму, але інше значення.

Ключові слова: *лексично-семантична асиметрія, омонімія, омонім, фальшиві друзі.*

Асимметрия в лексико-семантических отношениях польского и русского языков

Темой статьи является многозначность выражений. Внимание обращается на явление омонимии и его проявлений в языках. В частности, текст посвящен многозначности в польском и русском языках, а также дифференцированию этих двух языков с семантической точки зрения. Большинство слов имеет свои соответствия в других языках, но случается и так, что значения слов абсолютно не покрываются. Например выражение, которое имеет два значения в польском языке, в русском языке может иметь одно или три значения, и наоборот. Асимметрия подкрепляется примерами выражений, которые имеют похожую форму, но другое значение.

Ключевые слова: *лексическо-семантическая асимметрия, омонимия, омоним, фальшивые друзья.*

Asymmetry in lexical and semantic relations of polish and russian languages

The theme of the article is multiple meaning of words. I have marked the phenomenon of homonymy and its manifestations in languages. The article is devoted to multiple significance in Polish and Russian and the differentiation between these two languages. Majority of words have their equivalents in other languages, however, it happens that meanings do not match entirely. For instance, a word having two meanings In Polish can have only one or three in Russian, and vice versa. The Asymmetry is supported by examples of words of similar forms but different meanings.

Key words: *lexical and semantic asymmetry, homonymy, homonym, false friends.*

Natalia Gałka
ATH w Bielsku-Białej, Polska

**MOTYW POLAKÓW W TWÓRCZOŚCI LITERACKIEJ
TARASA SZEWCZENKI**

Życie poety

Niewielu było na świecie poetów równie zasłużonych dla swojego narodu, jak Taras Szewczenko dla Ukraińców. Ideolog, narodowy rewolucjonista, twórca nowoczesnego języka literackiego i nowoczesnej literatury ukraińskiej, nieprzeciętny artysta, został uznany za przywódcę duchowego Ukrainy. Zalicza się go także do grona wieszczów narodowych, stawiając pod względem funkcji, jaką spełnił w swoim kraju, na równi z wielkimi polskimi romantykami.

Aby w pełni zrozumieć twórczość Tarasa Szewczenki, należy zapoznać się z jego tragicznym życiorysem. Często patrzenie na dzieło poety przez pryzmat jego twórczości bywa bardzo ryzykowne. W wypadku ukraińskiego twórcy jest to nieodzowne, ponieważ jego życie i twórczość tworzą nierozdzielalną całość.

Taras Szewczenko był synem biednego chłopca pańszczyźnianego. Urodził się 9 marca 1814 roku we wsi Moryńce, która należała do zrusyfikowanego Niemca Wasyla Engelhardta. Dwa lata po urodzeniu Szewczenki jego rodzice przenieśli się do sąsiedniej Kiryłówki, należącej do tego samego właściciela co Moryńce. Rodzina poety pracowała od świtu do nocy, przez sześć dni w tygodniu, na pańskim łanie. Nierzadko zmuszano ich do pracy w niedzielę i święta, a chłosta była powszechnie stosowaną karą. Taras bardzo szybko stracił rodziców, jednak jeszcze przed śmiercią ojciec posłał go do szkoły cerkiewnej, później oddano go na służbę do miejscowego diaka., który nauczył chłopca czytać i pisać w języku cerkiewno-słowiańskim.

Od wczesnego dzieciństwa Szewczenko interesował się malarstwem. Kiedy został przyjęty do pracy na dworze Engelhardtów nastąpił w jego życiu przełom. Zaopiekował się nim tam bowiem jeden

z administratorów, Polak Jan Dymowski. To właśnie on odkrył talent malarski chłopca i zajął się jego szerszą edukacją w języku polskim. W ten sposób jego podopieczny po raz pierwszy zetknął się z polską kulturą [Jakóbiec 1974: 18-21].

Dzięki wyjazdowi wraz ze swoim panem, Pawłem Engelhardtem do Wilna, Taras zyskał możliwość nauki malarstwa na tamtejszym uniwersytecie. Spędził tam przeszło rok. Następnie przeniósł się wraz z Engelhardtem do Petersburga, gdzie poznał studentów Akademii Sztuk Pięknych, oraz sekretarza uczelni. Na wszystkich wywarł ogromne wrażenie swoim talentem malarskim, także zapalem, inteligencją i bystrością umysłu. Ponieważ chłopcy pańszczyźniani nie mogli podejmować nauki na uczelniach wyższych postanowiono go wykupić z poddaństwa. Stało się to możliwe dzięki wybitnemu rosyjskiemu malarzowi Karolowi Briulłowowi, który pieniądze ze sprzedaży swojego obrazu przeznaczył na ten właśnie cel [Jędrzejewicz 1970: 121-126].

22 kwietnia 1838 roku Szewczenko zyskał wolność co pozwoliło mu rozpocząć studia. W szkole pracował pod kierownictwem Karola Briullowa. Jednocześnie kształcił się też w dziedzinie literatury, nauk przyrodniczych oraz fizyki. Na petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych poznał kilku Polaków, dzięki którym nawiązał kontakt z polskimi kołami demokratycznymi oraz zyskał dostęp do zakazanej w Rosji literatury emigracyjnej Lelewela i Mickiewicza, która wywarła wpływ na jego późniejszą twórczość literacką.

W 1843 roku, będąc już znanym malarzem i poetą, Szewczenko udał się w rodzinne strony. Odwiedził Kyryłówkę, a także Kijów. Obraz Ukrainy jaki tam zobaczył, bardzo go rozczarował. Szczególnie swawola szlachty, wyzysk chłopów pańszczyźnianych oraz ich cierpienie, wywarły na artyście ogromne wrażenie. Najbardziej jednak wstrząsnął nim los jego najbliższej rodziny, wykorzystywanej przez pana pańszczyźnianego do granic wytrzymałości.

W czasie pobytu w Kijowie czytał *Dziady* i próbował tłumaczyć niektóre utwory Mickiewicza.

W 1845 roku Szewczenko ukończył Akademię Sztuk Pięknych i udał się do Kijowa, gdzie zaproszono go do współpracy w komisji Archeograficznej, zajmującej się badaniem zabytków historycznych Ukrainy. Na jej zlecenie podróżował po Wołyniu,

Podolu, Kijowszczyźnie i Połtawszczyźnie, sporządzając rysunki zabytków. Dzięki tej pracy miał możliwość gruntownego poznania kraju i ludzi.

W 1846 roku Taras Szewczenko wstąpił do utworzonego w Kijowie bractwa Cyrylo-Metodyjskiego. Stowarzyszenie to głosiło hasła przebudowy społeczeństwa na zasadach nauki chrześcijańskiej oraz zjednoczenia wszystkich Słowian w jednym, demokratycznym, federacyjnym państwie. Część działaczy bractwa opowiadało się za państwem związanym nierozdzielnie z Rosją. Jednak druga część, wraz z Szewczenką, opowiadała się za samodzielnym, demokratycznym państwem. Dzięki przywódcy stowarzyszenia poeta poznał kilku Polaków. Między innymi profesora Liceum Krzemienieckiego, zwolennika federacji słowiańskiej, Stefana Zenowicza. Działalność bractwa nie trwała jednak długo. W marcu 1847 roku student-prowokator doniósł władzom o jego istnieniu oraz o tym, że na jego posiedzeniach, wygłaszane są antyrządowe przemówienia i czytane nielegalne wiersze Szewczenki. Członków bractwa aresztowano i przewieziono do Petersburga. Wśród nich był również poeta. W czasie aresztowania znaleziono u niego rękopisy antycarskich utworów.

Został zamknięty w twierdzy Pietropawłowskiej w Petersburgu i skazany na wcielenie do karnego korpusu orenburskiego jako szeregowiec, z zastosowaniem najściślejszego nadzoru i zakazem pisania i rysowania. Inni członkowie Bractwa, zwłaszcza z prawego skrzydła liberalnego, zostali skazani na kary bez porównania łagodniejsze, które szybko im darowano. Dowódca korpusu orenburskiego, generał Obruczew, skierował Szewczenkę do twierdzy w Orkusku na południowym stoku Uralu gdzie odbywał codziennie długie musztry. Wiosną 1849 roku Szewczenko został przydzielony do ekspedycji, która pod dowództwem rosyjskiego geografa kapitana Butakowa badała wybrzeża Morza Aralskiego. Zadaniem poety było sporządzenie rysunków tego wybrzeża. Spędził tam półtora roku. Po zakończeniu prac ekspedycji wrócił do Orenburga dla wykończenia albumu z rysunkami i akwarelami. Do pomocy przydzielono mu Polaka Bronisława Zaleskiego członka kół rewolucyjnych. Razem z Zaleskim poznał i zaprzyjaźnił się z innymi polskimi rewolucjonistami, zesłanymi do szeregów wojskowych. Sytuacja poety uległa wówczas poprawie. Zwolniono go od obowiązku codziennej musztry, zezwolono na

zamieszkanie poza obrębem koszar, dano też możliwość swobodnego pisania i rysowania. W skutek donosu przeprowadzono w mieszkaniu poety rewizję, aresztowano go i ponownie zamknięto w koszarach, a po zakończeniu śledztwa przeniesiono do batalionu w twierdzy Nowopietrowskiej, położonej na półwyspie Mangyszlak nad Morzem Kaspijskim, i pozbawiono możliwości pracy literackiej. W twierdzy tej spędził Szewczenko siedem lat. Codziennie posyłano go na uciążliwą musztrę i do prac fortecznych, kilka razy dziennie przetrząsano kieszenie w poszukiwaniu ołówka i papieru. W tych ciężkich warunkach Szewczenko zbliżył się i serdecznie zaprzyjaźnił z kilkoma Polakami, współtowarzyszami niedoli. Długie rozmowy z nimi, otworzyły mu oczy na Polskę rewolucyjną, postępową. Zmieniły się także jego poglądy na temat stosunków polsko-ukraińskich. Od tej pory jego sądy o przeszłości obu narodów i ich dawnej walce stały się bardziej powściągliwe. Sytuacja poety uległa pewnej poprawie dopiero w 1853, gdy stanowisko komendanta twierdzy objął major Iraklij Uskow, dzięki któremu Szewczenko odzyskał z czasem utraconą możliwość pisania i rysowania. Tymczasem przyjaciele poety w Petersburgu, wykorzystując pewne złagodzenie sytuacji politycznej po klęsce Rosji w wojnie krymskiej, rozpoczęli starania o przywrócenie mu wolności [Jakóbiec 1974: 26-37].

W lipcu 1857 roku poeta otrzymał oficjalną wiadomość, że jest wolny i może opuścić batalion. Po dziesięciu latach zesłania udał się statkiem przez Morze Kaspijskie i Wołgę, do Niżnego Nowogrodu. W marcu 1858 roku otrzymał zezwolenie na pobyt w Petersburgu. Spotkał tam Polaków, z którymi dotąd utrzymywał jedynie stosunki korespondencyjne. Poeta bywał na wieczorach literackich z udziałem rewolucjonistów polskich, których celem było zorganizowanie walki zbrojnej przeciw caratowi oraz wyzwolenie Białorusi, Ukrainy i Polski. W Petersburgu zabrał się Szewczenko do pracy zarówno w malarstwie, jak też do poezji. W 1860 otrzymał tytuł członka rzeczywistego rosyjskiej Akademii Sztuk Pięknych. Zbliżył się tam również do rosyjskich rewolucyjnych demokratów, skupiających się wokół Czernyszewskiego i redakcji czasopisma *Sowriemiennik*. Wiosną 1859 zezwolono Szewczenko, po długich staraniach, wyjechać na Ukrainę. Odwiedził wówczas Kyrylówkę i Moryńce, był u braci i siostry, którzy pracowali jeszcze jako chłopcy pańszczyźniani. Pewien

czas spędził na Ukrainie Prawobrzeżnej. Często wtedy spotykał się i rozmawiał z chłopami, co spowodowało donosy, że szerzy bluźniercze teorie i podburza lud. Na skutek tych donosów Szewczenko został aresztowany i osadzony w więzieniu w Czerkasach, skąd przewieziono go do Kijowa. Kijowski general-gubernator Wasilczikow zwolnił go, zakazał dalszego pobytu na Ukrainie i polecił udać się do Petersburga. Tam zmarł 10 marca 1861 roku, wskutek poważnej choroby, osłabiony długimi latami zesłania.

Dwadzieścia cztery lata spędził w poddaństwie, dziesięć lat na zesłaniu, trzy i pół roku pod nadzorem policji. Względną wolnością cieszył się więc zaledwie tylko dziesięć lat [Jędrzejewicz 1970].

Twórczość poety

Jako poeta Taras Szewczenko zadebiutował tomikiem wierszy *Kobzar*. Zawierał on tykosiedem utworów. Tytuł zbiorku krył w sobie określoną treść artystyczną. Ukraińscy kobzarze byli rapsodami ludowymi, recytującymi na odpustach, jarmarkach, a także wieczorami, w chatach wiejskich, przy dźwiękach liry lub kobzy, pieśni o tematyce obyczajowej bądź historycznej. W okresie romantyzmu widziano w nich słowiańskich aoidów, niemal proroków narodowych. Wybierając ten tytuł, Szewczenko określał swoje powołanie poety narodowego. Najpełniej swój program poetycki sformułował w poemacie *Perebendia*, którego bohaterem jest stary, ślepy kobziarz, pieśniarz ludowy. Śpiewa opowieść ewangeliczną o Łazarzu oraz o przeszłości Ukrainy. Iwan Franko, ukraiński poeta i pisarz, zauważył związek tego utworu z tradycją poetycką Mickiewicza. Wskazał na nici łączące go z *Improwizacją* z trzeciej części *Dziadów*. Dopatrzył się w nich także wspólnych cech z Mickiewiczowską balladą *Dudarz* oraz *Pieśnią Wajdeloty* z *Konrada Wallenroda*. Można zauważyć, że główną rolę w sformułowaniu programu poetyckiego Szewczenki odegrał Mickiewicz. Ład jego koncepcji zaznaczył się też później w cyklu poetyckim *Trzy lata*. Należy jednak zaznaczyć, że *Perebendia* jest utworem oryginalnym, w którym widoczne jest przede wszystkim społeczne tło konfliktu pomiędzy poetą, a tłumem. Bardzo ważne miejsce w twórczości Tarasa Szewczenki zajmują poematy historyczne. Przeszłość ojczyzny interesowała twórcę od wczesnej młodości. Widział także, z jakim zainteresowaniem śledzili ją polscy i rosyjscy romantycy szukając w jej dziejach ideału wolności. Sporo uwagi poświęcił poeta konfliktowi

polsko - ukraińskiemu. Znalazł on swoje odzwierciedlenie w jego utworach. Najważniejszy z nich to poemat *Hajdamacy*. Należą do nich także *Noc Tarasa*, wiersze *Zjawila się czarna chmura*, *Bywało, w niewoli czasem wspomnę*, dramat *Nikita Hajdaj* oraz programowa inwokacja *Do Polaków*. Krwawy obraz rzezi humanńskiej oraz aprobata rozprawy, może nasuwać myśl, że są to apologie krwawej, okrutnej zemsty. Szewczenko, nie żywił jednak nienawiści do żadnego narodu, na co wskazuje jego życie. Uważał, że gdyby ludzie pamiętali, że są rodzonymi braćmi, gdyby nie społeczna nierówność rodząca nienawiść i chciwość wszyscy Słowianie mogliby żyć w zgodzie. Za źródło konfliktu uważał także nienawiść religijną.

We wstępie do poematu *Hajdamacy* poeta pisze: *Przyjemnie popatrzeć na kobzarza ślepego jak siedzi z chłopcem pod płotem, przyjemnie posłuchać jak zaśpiewa dumę o tym, co się dawno działo, jak walczyli Lachy z Kozakami-przyjemnie... a jednak powiesz: chwala Bogu, że minęło. Nadto gdy wspomnisz żeśmy jednej matki dzieci, że wszyscy jesteśmy Słowianami, serce boli, a opowiadać trzeba: niech baczą synowie i wnuki, jak mylili się ich ojcowie, niech znowu bratają się ze swoimi wrogami. Niechaj żytem-pszenica, jak morzem pokryta, nie rozgraniczona, pozostanie na wieki od morza do morza – słowiańska ziemia. O tym, co się działo w roku 1768 opowiadam tak, jak słyszałem od starych ludzi*[tłum. L. Sowiński]. Znakomite uzupełnienie posłowania poematu *Hajdamacy* stanowi wiersz *Do Polaków*. Wiersz powstał w czasie zesłania Szewczenki do Twierdzy Orskiej i jest wykładnią poglądów poety w sprawie wpływu Polski na historię ziem ukraińskich, jak również perspektyw współdziałania obydwu narodów w walce o niepodległość swoich krajów. Poeta zwraca się w wierszu do Polaków, wspominając czasy świetności Kozaczyzny i zastanawiając się nad przyczynami nieszczęść Ukrainy. Stwierdza, że w przeszłości Kozacy i Polacy nie byli wrogami. Sytuacja zmieniła się, gdy polscy magnaci rozpoczęli kolonizację ziem ukraińskich, a księża rzymskokatolicy zaczęli propagować wiarę katolicką w miejsce prawosławia. Wówczas doszło do krwawych walk między Polakami a Kozakami, które ostatecznie uniemożliwiły porozumienie między nimi. Poeta wierzy jednak, że ciągle jest ono możliwe. Zwraca się do Polaków, by podali Kozakom rękę i wspólnie z nimi odbudowali *raj nasz cichy*.

Wiersz *Do Polaków* należy traktować jako uzupełnienie przesłania wierszy Szewczenki, w których mówi on o przyczynach

zniewolenia swojej ojczyzny o dosłowne wskazanie, iż wrogami Ukrainy są nie wszyscy Polacy, a jedynie magnaci kolonizujący ziemie ukraińskie i księża rzymskokatolicki, którzy siłowo propagowali swoją wiarę na tych obszarach. Dzieło zbudowane jest na kontraście - z jednej strony Szewczenko ukazuje sielankowy obraz wcześniejszego pełnego porozumienia Polaków i Kozaków, z drugiej podkreśla krwawy przebieg konfliktu między obiema stronami, do jakiego doszło za sprawą działalności wskazanych wyżej osób. Ratunkiem i szansą na porozumienie ma być wzajemna miłość w duchu chrześcijańskim. Tym samym wiersz *Do Polaków* staje się jednym, z coraz częstszych w późnej twórczości Szewczenki, nawiązań do historii i etyki chrześcijaństwa. Wiersz przyjmuje podobną konwencję zwrotu do narodu, jaką reprezentował wcześniejszy utwór adresowany do Ukraińców, *.Do umarłych i żywych i nienarodzonych rodaków moich na Ukrainie i nie na Ukrainie list mój przyjacielski*. Wiersz ukazał się po raz pierwszy drukiem we Lwowie, na łamach *Dziennika Literackiego*, w języku ukraińskim, ale zapisany alfabetem łacińskim. Pierwszy przekład utworu został dokonany już dwa lata później. Na język polski był on tłumaczony przez Juliana Ejsmonda, Eugeniusza Żytomirskiego, Bohdana Żyranika i Zofię Wojnarowską. [Jakóbiec 1970: 75].

Polacy o Tarasie Szewczence

Szewczenko wśród Polaków, miał wielu swoich wielbicieli. Rok po śmierci poety ukazał się w Kijowie polski przekład *Kobzara*. W przedśłowiu autor tłumaczenia, Antoni Gorzalczyński napisał: *I któż był ten człowiek, którego śmierć tak wielkie wrażenie zrobiła w całym kraju? Czyż dlatego płacze cały naród, że on napisał Hajdamaków, czy dlatego, że lud uczył nienawiści i zemsty?! O nie!... Musi być wyższą tego przyczyną – miłością tylko za miłość się płaci*. Autor w swojej wypowiedzi polemizuje z tymi, którzy błędnie interpretowali twórczość poety, lub też zupełnie jej nie rozumieli.

Trzy lata później, we Lwowie ukazała się polska książka o tarasie Szewczence, napisana przez Gwido de Battaglia. Była to pierwsza tego typu praca, o wielkim wieszczu ukraińskim, zawierająca jego biografię oraz twórczość, która została oceniona bardzo wysoko przez polskiego krytyka. Polemizował on z tymi, którzy chcieli się w niej doszukiwać przejawów nienawiści plemiennej. Na emigracji

pamięć swojego ukraińskiego przyjaciela i współwygnańca uczcił Bolesław Zaleski, opisując wspomnienia z Orenburga w paryskim *Roczniku Towarzystwa Historyczno-literackiego*. A patriarcha emigracji polskiej, Bogdan Zaleski, po śmierci Mickiewicza uważany za czołowego reprezentanta poezji i kultury polskiej na obczyźnie napisał:

*Ku nowej, nie znanej mi Mogile,
Co świeżo wyrosła u Kaniowa,
Z dalekich stron siwą głowę chyłę:
Prześławna Mogiła Tarasowa. (...)*

*Tarasie, współpienwo mój koczaczy!
Twój żywot był krótki, wielce twardy,
Z trójziela nassałeś się rozpaczy,
Używszy sieroctwa, ludzkiej wzgardy.*

*Trasie! Znalazłeś bodaj spokój
Po znojach i bojach na Sybirze,
Ku braciż z mogiły dziś prorokuj
W wieczystym z Lachami odtąd mirze!*

Ten hold Bohdana Zaleskiego był holdem złożonym Tarasowi Szewczenko przez naród polski [Jędrzejewicz 1970: 605-606].

Obecnie twórczość poety nie jest rozpowszechniona w Polsce. Znają ją tylko nieliczni. Z pewnością zasługuje jednak na uwagę, nie tylko ze względu na kunszt artystyczny, ale także dlatego, że zawarte w niej treści są nadal aktualne. Może stanowić przestrożę przed wywoływaniem kolejnych konfliktów między narodami, a także nawołuje do wzajemnego pojednania.

LITERATURA

1. Jakóbiec J.: Wstęp. W: *Szewczenko T.: Wybór poezji*, Wrocław 1974, s. IV-CXXX
2. Jędrzejewicz J. *Noce ukraińskie, albo rodowód geniusza. Opowieść o Szewczenko*, Warszawa 1972.
3. Jędrzejewicz J. T. Szewczenko, *Przejażdżka z przyjemnością i nie bez moralu*, Warszawa 1960.
4. Wierzejski W.K. *Fragmenty z dziejów młodzieży akademickiej w Kijowie 1864-1920*, Warszawa 1939.
5. Zajcew P. *Szewczenko i Polacy*, Warszawa 1934.

Мотив поляків в творчості Тараса Шевченка

Тарас Шевченко визнаний національним пророком України. Народився в сім'ї кріпака. За допомогою друзів був викуплений з неволі. Після отримання свободи міг реалізувати свою мрію про навчання в Академії мистецтв. Як поет дебютував збіркою поезій *Кобзар*. У своїй творчості піднімає проблему конфлікту між поляками і українцями. Найбільш відомі твори поета, в яких з'являється мотив поляків, це поема *Гайдамаки* а також вірш *До поляків*.

Ключові слова: *Шевченко, поляки, поет, творчість.*

Мотив поляков в творчестве Тараса Шевченко

Тарас Шевченко признан национальным пророком Украины. Он родился в семье крепостного крестьянина. С помощью друзей был выкуплен из неволи. После получения свободы мог реализовать свою мечту об учебе в Академии художеств. В качестве поэта дебютировал поэтическим сборником «Кобзарь». В своем творчестве он, в частности, поднимает проблему конфликта между поляками и украинцами. Наиболее известные произведения поэта, в которых появляется мотив поляков, это поэма *Гайдамаки*, а также стих *Полякам*.

Ключевые слова: *Шевченко, поляки, поэт, творчество.*

Theme of Poles in works of Taras Shevchenko

Taras Shevchenko is considered the national poet of Ukraine. He was born the son of a serf. With the help of friends he was purchased from slavery. After the liberation he could realize his dream of taking his studies at the Academy of Fine Arts. As a poet, he made his book of poetry *Kobzar*. In his work he tackles the problem of conflict between Poles and Ukrainians. The best known works of the poet, in which the motif is Poles are poem *Gaidamaki* and the line *Полякам*.

Key words: *Shevchenko, Poles, poet, creativity.*

Ольга Макаренко

КОГПА ім. Тараса Шевченка, Кременець
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРША «DO LUDWIKI
VOBRÓWNY» ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО У ПЕРЕКЛАДАХ
УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

4 вересня виповнюється 205 років з дня народження геніального польського поета-романтика Юліуша Словацького. Цій річниці, зокрема, присвячено міжнародний симпозиум, який відбувся на його малій батьківщині у місті Кременці, що на Волині.

Юліуш Словацький писав польською мовою. Тому дуже важливо читачеві знайомитися з його творчістю саме за допомогою якісних перекладів.

Однією з форм міжкультурних відносин вважається переклад. Він єднає епохи, народи й культури так само, як єднає перекладача з автором, тобто, за твердженням Гете, «зближує чуже зі своїм».

Переклад – це відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженнями єдності змісту і форми. Ця єдність досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі. Неодноразово суспільство намагалося використовувати комп'ютери як допоміжні засоби при перекладі. Та на сьогодні, переклад, виконаний людиною, вважається найоптимальнішим.

«Можливість перекладу, перекладність з будь якої літератури можуть і повинні стати надбанням кожного народу, незалежно від того, як давно існує його літературна мова і які культурні цінності створено за її допомогою»[2].

Переклади поділяються: за технікою відтворення змісту, за жанровою специфікою оригіналу, за обсягом відтворення оригіналу, за рівнем зв'язку оригіналу.

Основний тип перекладу – писемний, а за жанровою специфікою оригіналу виділяють, зокрема, художній. Найважливішим завданням художнього перекладу є збереження цілісної єдності змісту і форми твору. Перекладач повинен не тільки правильно відтворити ідеї автора тексту, а й відобразити

спосіб художнього втілення цих ідей, передати образність оригіналу з такою ж силою, як це вдалось автору.

Перекладаючи поезію, важливо зберегти форму і сенс (образні моделі, що мають смислове навантаження). При перекладі прози, потрібно звертати увагу на збереження інформативності, образну систему, сенс. Переклад драматургії вимагає збереження специфіки мовної характеристики персонажів.

Цікавою є думка М. Рильського, відомого перекладача, про принципи перекладу поезії: «Точність в передачі смислу і форми оригіналу; утвердження єдності форми і змісту і разом з тим примату змісту над формою; переклади повинні бути творчими, не рабськими, разом з тим, по можливості, перекладач не повинен підкоряти свою індивідуальність особистості автора. Вважаю неможливим, як цього декотрі вимагають, щоб автор поетичного перекладу, а значить, і сам поет, зовсім забув про себе, повністю підкорився б індивідуальності поета, якого він перекладає. Але бажано, щоб автора оригіналу і перекладача поєднувало внутрішнє споріднення, щоб перекладач не був ремісником, який перекладає все, що йому пропонують, а щоб тут неодмінно був момент творчого вибору»[1].

Одну зі своїх поезій Юліуш Словацький присвятив своїй знайомій Людвізі Бобровій. І саме цей вірш ми вирішили взяти для розгляду. Російською мовою він був перекладений А. В. Коваленським, український переклад зроблений І. Глинським. Хотіли б зазначити, що у Росії перекладали твори Юліуша Словацького Н. Пушкар'єв, П. Козлов, А. Селиванов, К. Бальмонт, Д. Бохан та інші. Український читач мав унікальну можливість ознайомитись із лірикою польського романтика у другій половині минулого століття в перекладах Віталія Коротича, Григорія Кочура, Дмитра Павличка, Івана Драча. Особливо відмічаємо переклади кременчан Маргарити Гецевич, Івана Грасевича, Галини Гордасевич.

У даній статті розглядається порівняльний лексико-семантичний аналіз текстів вірша:

1. Додавання/упущення лексико-семантичних одиниць:

Третій рядок: *Niechajże patrzą tak, jak oczy Polki,*
Нехай же глянуть так, як очі польки:
Пусть они глянут так, как очи польки:

Третій рядок вірша перекладений дослівно, проте дієслово *patrzą*, що означає довготривалу дію, обидва перекладачі переклали як глянуть/глянут не тривку дію (секундну).

Шостий рядок: *I na lud, który tam w łańcuchach pędzą:*
На люд, закований в тяжкі кайдани,
Народ в цепях, родной народ в изгнание, -

Дослівний переклад звучить так «І на людей, яких там в ланцюгах женуть». Глинський передав думку автора, не додавши нічого «свого», перекладач російського тексту додав слова про вигнання.

Другий рядок: *Karmione złotem i tęszoną czczością,*
І золоті, і ніжновеселкові
Устав от блеска мишуры нестройной,

Український переклад другого рядка є ближчим до оригіналу, адже в обох рядках згадуються очі, які описуються як золоті та веселкові, проте в оригіналі Юліуш Словацький пише ще про шану, чого в українському перекладі не згадується. Російський переклад другого рядка цього вірша зовсім не відповідає оригіналу.

П'ятий рядок: *Jeśli je patrzyć na hańbę przymuszą*
Коли ж на лихо глянуть доведеться
Когда ж страна пройдет перед очами, -

В цьому рядку ми знову ж таки можемо пересвідчитись, що переклад зроблений українською є ближче до мови оригіналу, автор українського перекладу пише *на лихо глянуть доведеться* (досл.перекл.*na biedę spojrzeć przymusię się*), Юліуш Словацький пише *patrzyć na hańbę przymuszą*, в той час, як російський переклад значно відрізняється від оригіналу. Різниця полягає у тому, що в російському перекладі не згадується точний момент, коли має пригадатись Вітчизна. В оригінальному тексті і українському перекладі цей момент точно вказаний, в оригіналі «jeśli je patrzyć na hańbę przymuszą», в тексті українському «коли на лихо глянуть доведеться». Оригінал 5-го рядка є більш емоціональний. Ця емоційності підкреслюється словом *hańba*.

Сьомий рядок: *Niechaj te oczy łzami się zaprósza,*

Від нього погляд хай не відвернеться
Пусть затумяться они слезами,
Восьмий рядок: *Lesz niech się nigdy nie zamkna przed pedza.*
Хай зір тобі сльозина затумянить
Но не сожмутся пред лицом страданья!

7-8 рядок ми вирішили порівнювати разом, адже два перекладачі зуміли передати думку автора нічого не змінюючи у словах, проте Глинський дозволив собі замінити порядок рядків. Ми можемо лише здогадуватись, що це було зроблене для кращого сприйняття вірша читачем.

Дев'ятий рядок: *Kiedy z tych oczu lez opadnie rosa,*
Як в оченята радість завітає,
Когда ж в очах заблещут слез алмазы.

Дев'ятий рядок в оригіналі звучить так: «Коли з тих очей сліз спаде роса», Юліуш Словацький має на увазі, що смуток покине очі. В той час як в українському перекладі йдеться про радість, яка завітає, що може передати думку автора, радість може прогнати смуток. Російський переклад несе таке ж значення, що й український. Автор російського перекладу пише: «заблещут слез алмазы», маючи на увазі те ж саме щастя, яке прийде після того, як пройде смуток.

2. Зміна порядку лексичних одиниць

Десятий рядок: *A ludzie dobrzy beda w nie patrzali:*
А люди в них задивляться неситі
И жадно в них глядеться будут люди,

У десятому рядку обидва перекладачі пишуть про голодних людей, які будуть дивитись у Льолькині очі, коли ж в автор оригіналу пише про те, що люди просто будуть вдивляться у її очі.

Тринадцятий рядок: *Gdy przyjdą nieszczę potwać naród z trutny*
А доведеться кликати до бою
Когда ж придут поднять народ
из гроба
Чотирнадцятий рядок: *I rzucić w ogień tych, co skry się boją:*
І тих, хто іскр боявсь, в огонь
послати, -

Когда на Польшу глянут очи

Аельки,

Перший рядок в усіх трьох версіях має те ж саме значення з однією лише відмінністю: Юліуш Словацький у своєму вірші називає Польшу – вітчизною, перекладачі ж вирішили залишитись при назві країни. Причиною саме такого перекладу слова ojczyzna могло бути бажання поінформувати читача про те, яку саме країну Словацький вважав своєю Вітчизною.

*Сімнадцятий рядок: Wtenczas ja, widząc te łzy i wulkany,
Тоді я полюблю ті очі
неодмінно,
Тогда я рифмой царственной
одену*

Дослівний переклад сімнадцятого рядка звучить так: «В той час я, бачачи ті сльози й вулкани». Тут ми можемо спостерігати, що ні один з перекладачів і близько не передав думки Юліуша Словацького.

Отже, перекладачі вірша Юліуша Словацького «Do Ludwiki Bobrownu» намагались тісно передати усі аспекти, намагаючись подати читачеві зміст оригіналу. Для цього А. Коваленський, та Глинський використовували різні засоби: додавали лексичні одиниці, змінювали їх порядок, а також використовували різні за значенням слова. На нашу думку, обидва перекладачі змогли донести основну думку автора поезії до читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маленко О.О. Переклад у вивченні української мови. Теоретичний аспект / О.О.Маленко//Зарубіжна література в школах України. - 2011. - №3. - С. 34 - 37.
2. Переклад. – [Електронний ресурс] Режим доступу до статті: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Переклад>.
3. Словацький Ю.Де по долинах моя Іква пливе: лірична поезія в оригіналі й перекладі українською мовою / Ю. Словацький. – Люблін : Norbertinum, 1999. – 223 с.
4. Словацький Ю. «Людвиге Бобровой» - [Електронний ресурс] Режим доступу до вірша: <http://www.stihi-xix-xx-vekov.ru/slovatckiy7.html>

Сравнительный анализ стихотворения «Do Ludwiki Bobrownu» Юлиуша Словацкого в переводах на русский и украинский язык

В статье анализируется стихотворение Юлиуша Словацкого «Людвиге Бобровой» в переводах на украинский И. Глинским и русский язык А. Коваленским. Отмечено, что оба переводчика пытались точно передать все аспекты оригинала. Вместе с тем и А. Коваленский, и И. Глинский использовали различные средства, модифицирующие оригинал: добавляли лексические единицы, меняли их порядок, а также использовали семантически различающиеся слова: *Юлиуш Словацкий, II. Глинский, А. Коваленский, перевод, оригинал, читатель.*

Analiza porównawcza wiersza «Do Ludwiki Bobrówny» Juliusza Słowackiego i przekładów na język ukraiński i rosyjski

W pracy analizowany jest wiersz Juliusza Słowackiego *Do Ludwiki Bobrówny* przetłumaczony na język ukraiński przez I. Glińskiego i na język rosyjski przez A. Kowalenskigo. Odnawia się, że obaj tłumacze starali się ściśle przekazać wszystkie aspekty oryginału. Zarówno A. Kowalensky, jak I. Gliński stosowali również różne środki modyfikacji oryginału: dodawali elementy leksykalne, zmieniali ich kolejność, wykorzystywali semantycznie odmienne słowa.

Słowa kluczowe: *Juliusz Słowacki, I. Gliński, A. Kowalensky, tłumaczenie, original, czytelnik.*

Comparative analysis of the Ukrainian and Russian translations by I. Glinski and A. Kovalensky of the poem «Do Ludwiki Bobrówny» written by Julius Słowacki.

The paper analyses the poem «Do Ludwiki Bobrówny» translated into Ukrainian by I. Glinski and into Russian by A. Kovalenski. It observes that both translators try to pass all aspects closely to provide the reader original content. Here A.Kovalensky, I. Glinski used different measures: lexical items, changed their order and used words with different meaning.

Keywords: *Julius Slovatsky, I. Glinski, A. Kovalensky, translation, original, reader.*

Ольга Чохрій

КОГПА ім. Тараса Шевченка
СПІАКУВАННЯ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО З
«БЛИЗЬКИМИ СЕРЦЮ ПОЕТА» ЖІНКАМИ

Юліуш Словацький народився 1809 року у нашому місті Кременці на Волині в сім'ї професора польської літератури та риторики Вищої Волинської гімназії Евзебіуша Словацького та Саломеї Словацької. У цій родині високо цінувалась література. Можливо, саме через це Юліуш почав рано писати вірші. Перші з них датовані 1825 р. У цьому ж році Словацький закінчив курс навчання у Віденській гімназії і вступив до університету на факультет етичних і політичних наук, де вивчав юриспруденцію та літературу, особливо захоплюючись секретами поезики. Іван Франко у своїй статті про польську літературу називає його «незрівнянним майстром польського слова, майстром поетичної форми та улюбленим поетом молоді»[6].

У 2005 році видавництвом «СПОЛОМ», яке знаходиться у Львові, було надруковано буклет «Близькі серцю поета...». Його автори - наукові працівники обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького в місті Кременці. У даному буклеті представлені відомості про жінок, які відіграли важливу роль у творчості та житті поета.

Так, юна аристократка Марія Водзінська була дуже близькою з Юліушем Словацьким. Кмітливій і обдарованій дівчині поет присвятив вірші «В альбом Марії Водзінської», «Стокротки», «З Нілу». Більше того, вона стала героїнею його поеми про кохання «В Швейцарії», що була визнана шедевром світової літератури.

СТОКРОТКИ

*Як любо ніжний цвіт стокротки обривати
Під найніжніших слів хвилююче звучання,
Як любо, перший раз сказавши про кохання,
Палке оспівчення стокротно повторяти!
Як любо стрітися під липою старою
Із квітами в руці і стиха пелюстками
Одне до одного казати, мов словами:*

«Ти любиш?» — «Я люблю — і люблений тобою».

Як суперечка в нас хвилинка виникала,

А помиритися нам не давали свідки, -

Чи пам'ятаєш ти дві білосніжні квітки?

Одна казала — «ні», «так» - друга промовляла.

Гот, засмучений самотністю своєю,

Сьогодні, по горі блукаючи похилій,

Я звірив смуток свій стокротці яснобілій,

Сестрі красунь отих, що квітнуть вздовж алеї.

Рвучи, до озера я кидав голубого

Той ніжний цвіт з гори, застиглої в тумані.

І знаєш, що сказав мені листок останній?

Що любиш ти мене більш од життя свого!
(Переклад В. Струтинського).

Розпочнемо з того, що символічною є вже назва вірша . Стокротка або маргаритка є європейською сестрою нашої ромашки. Маргаритку вважають символом невинності, молодості, чистоти та кохання. Можливо, саме цією назвою автор виказує свої ніжні та щирі почуття до молодої аристократки Марії Водзінської.

Уже в першому рядку вірша «як любо ніжний цвіт стокротки обривати» ліричний герой повідомляє нас про те, що любо йому обривати тендітні пелюстки маргаритки. Як відомо, з давніх давен існує гадання на цих чарівних квіточках. Так і герой гадає, чи кохає його ця дівчина чи ні.

У наступних рядках за допомогою поезії передаються почуття до Марії: «Під найніжніших слів хвилююче звучання, /як любо, перший раз сказавши про кохання, /палке освідчення стократно повторяти!». Отже, цими словами ліричний герой описує свої почуття, а саме, яким хвилюючим для нього стало освідчення в коханні. Він був настільки захоплений Марією, що йому хотілося повторювати ці найніжніші слова про кохання безліч раз. Для передачі цього митець вживає слово «стократно», яке є співзвучним із назвою вірша.

Словацький розповідає нам про те, як закохані пелюстками квітів, немов словами, один до одного казали: «Ти любиш?» - «Я люблю – і люблений тобою». Дані слова передають глибину почуттів Юліуша Словацького, які він відкриває Марії Водзінській у вірші.

Спілкування з Марією триває протягом усього вірша. Нагадає ліричний герой Водзінській про те, як часом у них виникала суперечка, і примиритись їм допомагали маргаритки: «Як суперечка в нас хвилинна виникала, / а помиритись не давали свідки». Автор запитує кохану дівчину: «Чи пам'ятася ти дві білосніжні квітки?». Ці дві квіточки дали йому різну відповідь: «Одна сказала – «ні», «так» - друга промовляла».

У наступних рядках ліричний герой описує Марії свою самотність, коли він прогулюється горою, аби трішки розвіяти смуток: «І от, засмучений самотністю своєю./ Сьогодні, по горі блукаючи похилій». І тут на лоні природи він знову звертається до маргаритки, щоб та ніжна квіточка сказала йому чи любить його Марія: «Я звирив смуток свій стокротці яснобілій. І знову запитання коханий: «І знаєш, що сказав мені листок останній?». А далі відповідь: «Що любиш ти мене більш од життя свого!».

Отже, можна зробити висновок, що спілкування молодої красуні Водзінської з поетом було сповнене ніжних і щирих слів. Помітно, що вірш написаний з великою любов'ю до Марії, з якою Юліуш здійснив короточасну подорож по швейцарських Альпах.

Безмежно закоханою у Словацького була Еглантина Паттей, дочка хазяйки женецького пансіону, де жив Словацький в 1832 – 1835 роках. Проте їй митець міг запропонувати тільки дружбу. Після подорожі з Марією Водзінською Юліуш Словацький написав вірш «Прокляття» (1835р.). Він був змушений залишити пансіон і оселитися у Вейту, тому що не міг бачити сліз ревностів Еглантини.

ПРОКЛЯТТЯ

*Будь проклята! Це ж ти змією уповзла
І всі щасливі дні у мене відняла.
Ти винна, що я сам по цій землі блукаю!..
Всі сльози, муки всі, усе я пам'ятаю!*

*В нещасті я шептав мольби, а не погрози:
«Хоч дружбу подаруй і чистий супокій!»
А ти – а ти в мій хліб домішувала сльози,
Стогнала, щоби чув я стогін твій.
Страждав я і мовчав... Тепер у самотині
Важкий верстаю шлях і знаю лиш біду.
Почую шерех лиш – і радо в тій хвилині
На двері я дивлюсь... Та не тебе я жду!
Чекаю іншої, до неї в думці лину,
В блуканнях, у біді вона сестра була.
І твердо вірю я, що знов її зустріну,
Що погляд ангела все зло навек здола.
Душею віддіна і думами своїми
Вона не завдавала скорботи ні на мить.
«Її судити нам? – казали серафими.-
А чи йому гріхи за неї відпустить?»
А ти! Лише у тім знаходила віраду,
Щоби Страждав і ран не міг торкнутись я
О привиде, тебе я нищу без пощади!
Навіки, назавжди будь проклята, змія!
(Переклад О. Новицького).*

Уже з перших рядків ліричний герой з ненавистю звертається до Еглантини. Він порівнює її із змією, і це не просто так, адже відомо, що саме вона є символом руйнівного зла та пристрасті. Він каже: «Будь проклята! Це ж ти змією уповзла / і всі щасливі дні у мене відняла». Ліричний герой обвинувачує її у своїй самотності та дорікає за ревності: «Ти винна, що я сам по цій землі блукаю! / Всі сльози, муки всі, усе я пам'ятаю!».

Наступними рядками митець слова доносить до героїні вірша, що він благає її бути друзями, тому що його серце уже належало Водзінській. «В нещасті я шептав мольби, а не погрози: / «Хоч дружбу подаруй і чистий супокій!». Проте Еглантина Паттей не могла змиритися з цим.

Ліричний герой повідомляє Еглантині: «Почую шерех лиш – і радо в тій хвилині / на двері я дивлюсь... Та не тебе я жду!». Він бажає, аби Еглантина Паттей зрозуміла, що радує його серце не

вона. І продовжує своє пояснення такими словами: «Чекаю іншої, до неї в думці лину, / в блуканнях, у біді вона сестра була. / І твердо вірю я, що знов її зустріну, / що погляд ангела все зло навек здола». Юліуш Словацький дає зрозуміти Еглантині, що через свої ревнощі вона стала для нього бідою та чимось лихим, в той час як Марія Водзінська була для нього ангелом, який одним своїм поглядом та присутністю міг розвіяти зло та смуток.

У кінці поезії досить у жорсткому тоні звертається до Еглантини. Він обвинувачує її в своїх стражданнях, тому що нелегко було дивитись поетові на ті сльози ревнощів. Тому він знову проклинає її і називає змією: «А ти! Лише у тім знаходила віраду, / щоби страждав і ран не міг торкнутись я. / О привиде, тебе я нищу без пощади! / Навіки, назавжди будь проклята, змія!». Саме такими словами Словацький завершує свій вірш «Прокляття».

Зовсім іншим виступає спілкування у вірші Словацького до Еглантини Паттей. Ліричний герой звертається до неї досить холодно і навіть люто. Митець обвинувачує її у своєму смутку та біді. Проте, коли він розповідає їй про Марію Водзінську, то використовує уже зовсім інші слова.

Отже, ці дві жіночі долі пов'язані з польським поетом. З одного боку, Марія Водзінська, а з іншого – Еглантина Паттей. Почуття до цих жінок поет висловлює у своїх віршах, які він присвячував для них. На жаль, Юліуш Словацький прожив усе своє життя самотнім.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близькі серцю поета: буклет / Т. Сеніна, О. Зуб, О. Гаськевич, Н. Перескокова, О. Осінчук. - Львів: СПОЛОМ, 2005.
3. Мацієвський М. Юліуш Словацький. Де по долинах моя Іква Плине / М. Мацієвський. – Люблін: Norbertium, 1999. – 223 с.
4. Словацький Ю. : У 2 т. / Ю. Словацький ; упоряд., вступ. ст., заг. ред. Р. Лубківського. - Львів: Світ, 2011. - Т.1 : поезії, поеми, листи до матері, маловідомі переклади творів Ю. Словацького / переклад листів М. Гецевич ; опрацювання листів С. Винниченко. - 2011. - 480 с.
5. Словацький Ю. : в 2 т. / Ю. Словацький. - К.: Держлітвидав України, 1959 - . - Т. 1. - 444 с.
6. Юліуш Словацький в оцінці Івана Франка [Електронний Ресурс] : Юліуш Словацький на Україні. – Режим доступу:

http://techerworldlit.at.ua/publ/literaturne_kraeznavstvo/juliusz_slovackij_v_ocinci_ivana_franka/6-1-0-54.

Obcowanie Juliusza Słowackiego z „bliskimi sercu poety” kobietami

W artykule poddane analizie obcowanie Juliusza Słowackiego z Marią Wodzińską i Eglantyną Pattey, które były kobietami szczególnie „bliskimi sercu poety”. Uwaga skupia się na wierszach „Stokrotki” i „Przekleństwo”, w których przekazywane są uczucia poety do tych kobiet. Podkreśla się, iż obcowanie Słowackiego z Marią Wodzińską przepełnione było subtelnymi uczuciami i szczerością. W opozycji do nich, wersy powiązane z relacjami z Eglantyną Pattey oddają chłód i nawet złość bohatera lirycznego.

Słowa kluczowe: *Juliusz Słowacki, Maria Wodzińska, Eglantyna Pattey, „Stokrotki”, „Przekleństwo”.*

Общение Юлиуша Словацкого с «близкими сердцу поэта» женщинами

В статье анализируется вербальное общение Юлиуша Словацкого с Марией Водзинской и Эглантиной Паттей, которые были «близкими сердцу поэта» женщинами. Акцентируется на стихотворениях «Стокротки» и «Проклятие», в которых передаются чувства автора к Марии и Эглантине. Подчеркивается, что общение Словацкого с Марией Водзинской было наполнено нежными чувствами и искренними словами. Напротив, строки, связанные с Эглантиной Паттей, передают холод и даже злость поэта.

Ключевые слова: *Юлиуш Словацкий, Мария Водзинская, Эглантина Паттей, «Стокротки», «Проклятие».*

Communication of Yuliusz Slovatskyi with women, who were «close to the poets heart»

This article analyses communication of Yuliusz Slovatskyi with Maria Vodzinska and Eglantyna Pattey, who were «close to the poets heart» women. On the poems «Daisys» and «A curse» is accentuated the feeling of the author to the Maria and Eglantyna. This article underlines that communication of Slovatskyi with Maria Vodzinska was full of tender and sincere words. On the other side, lines which were associated with Eglantyna Pattey show his cold feelings and even anger.

Key words: *Yuliusz Slovatskyi, Maria Vodzinska, Eglantyna Pattey, communication, «Daisys», «A curse».*

Karolina Bugajska

UJK, Kielce

WARTOŚCI ŚWIATOPOGLĄDOWE W ARTYSTYCZNYM OBRAZIE ŚWIATA NA PODSTAWIE PIOSENEK GRUPY KINO I NAUTILUS POMPILLIUS

Tekst utworu muzycznego (tak samo jak tekst poetycki czy tekst epicki) przynależy do zbioru tekstów literackich w zakresie formy jak i treści pod warunkiem, że nie spełnia roli instruktażowej (przybierając niektóre właściwości tekstu użytkowego), co uwidacznia się w treści protest songów. Instrukcje zawarte w tego rodzaju utworach są przepisami na codzienność, określają dane postawy wobec realiów polityczno-społecznych i polityczno-ekonomicznych, jednostronnie oceniając współczesność – przedstawiając ją oczami podmiotu tekstowego, który neguje teraźniejszość i kreuje nową rzeczywistość. W utworach z grupy protest songów prawo realizowanego dzieła nie jest prawem w ujęciu administracyjno-karnym – stąd buntowniczy i anarchiczny charakter dzieł artystycznych tego nurtu [Eco, 2008:12].

Podmiot tekstowy w utworach muzycznych występuje w dwóch postaciach – jako jedna osoba (ja) albo jako zbiorowość (my). W obydwu wariantach stoi on w opozycji do oni, czyli grupy społecznej, która wyznaje wartości sprzeczne, bądź patrzącej na dane wartości z innej perspektywy niż podmiot tekstowy ujawniający swoje przekonania w treści utworu. Zjawisko negocjowania danych wartości dla ich podkreślenia, czyli estetyczna gra z odbiorcą tekstu literackiego możliwa jest w przypadku tekstu satyrycznego. W utworach muzycznych o tematyce polityczno-społeczno-ekonomicznej wyraża się określona postawa społeczna. Osobowość podmiotu tekstowego i poziom emocjonalności może w znacznym stopniu pokrywać się z obrazem świata reprezentatywnym dla autora konkretnego tekstu. W sferze narratywnej odbiorca/słuchacz wchodzi w dialog z alter-ego autora dzieła, który najpierw *funkcjonuje i rozwija własną osobowość przez identyfikację siebie w danej społeczności i kulturze*, a następnie wyraża siebie w sposób twórczy poprzez (wy)tworzenie dzieła artystycznego o charakterze zarówno literackim/muzycznym, jak i społecznym [Баранева, 2012]. *Osoba formuje w dziele swoje konkretne doświadczenie, swoje*

wewnętrzne życie, swą niepowtarzalną duchowość, swą osobistą reakcję na historyczny kontekst, w którym żyje, swe myśli, zmyszaje, uczucia, ideały, przekonania i aspiracje [Eco, 2008:12]. Dlatego tak ważnym aspektem, który warto poruszyć przy analizie tekstów o charakterze polityczno-społecznym, jest stopień emocjonalności środków wykorzystanych do lingwistycznej budowy tekstu, jak i stopień emocjonalnego zaangażowania w tekst podmiotu tekstowego, jak i samego autora (o ile są do dyspozycji obiektywne materiały, które mogłyby posłużyć do tego badania).

Utwór muzyczny zwykle posiada kilku autorów, przy założeniu, że dzieło muzyczne traktować jako jedność formy i treści (tekstu słownego i zapisu melodycznego). Przy czym autor (autorzy) tekstu słownego wyrażają myśli i idee w formie języka literackiego, a autor (autorzy) melodii w formie zapisu nutowego. Bez względu na sposób wyrażenia (środki artystyczne) utwór muzyczny stanowi harmonijną całość.

Tekst słowny i zapis muzyczny mogą spełniać różne role w zależności od przeznaczenia – od celu, jaki stawia sobie autor (autorzy), kreując określony obraz świata w danym utworze muzycznym.

Dzieło muzyczne może mieć charakter stricte rozrywkowy – kiedy to tekst jest zlepkiem słów niestanowiącym określonego estetycznego sensu treściowego i znaczeniowego, a melodia stanowi połączenie różnych dźwięków na zasadzie przypadkowości bądź dowolności. Tego typu zjawiska widoczne są w propozycjach współczesnej muzyki rozrywkowej. Przypadek i dowolność są wyznacznikami popkultury.

Odmienne wygląda świat muzyki ostatnich dziesięcioleci XX wieku. Utwory tworzone w tym okresie cechowała różnorodność językowa i styl muzyczny – wyznacznik zarówno geograficzny, jak i polityczny. Aspektami wiążącymi dzieła muzyczne tego okresu są harmonia słowno-melodyczna i sens naddany po części zależny od autora utworu. Ogólny sens dzieła muzycznego jest aktualny w czasie tworzenia do momentu odtworzenia przez wykonawców i kolejnych odtworzeń przez słuchaczy pokolenia współczesnego twórcom nagrania, które stanowi produkt muzyczny. Utwór muzyczny, podobnie jak utwór literacki, jeśli zawiera w sobie komponenty charakterystyczne dla danej epoki, aktualizuje się w danej przestrzeni i określonym czasie

(wpisuje się w daną rzeczywistość kulturowo-polityczno-ekonomiczno-społeczną). Utwór muzyczny przeznaczony jest dla odbiorców w konkretnym miejscu i czasie. Nie oznacza to, że dzieła te nie zostają odtwarzane w innych czasach i zupełnie odmiennych warunkach. Zmienia się wówczas odbiór tego utworu – jego wymowa dla współczesnego słuchacza. Piosenka z jednej strony zostaje zubożona o znaczenia i sensory, które były dla niej kluczowe w chwili jej powstawania, ale z drugiej strony zostaje ona wzbogacona o nowe treści i sensory wynikłe w nowych okolicznościach czasowych. Dochodzi więc do historycznej aktualizacji utworu muzycznego (historycznej – w perspektywie nowej kreacji starszego wykonania, a nie odświeżania dawnych racji zawartych w tekstach, które mogą być śladowe i zbyt jednostronne, by mierzyć obiektywnie przedstawiane w nich realia). Na tym samym etapie następuje zbliżenie dwóch obrazów świata – świata kreowanego przez podmiot tekstowy i świata, który analizuje współczesny słuchacz. Tylko dzięki temu nałożeniu może zostać przeprowadzona wnikliwa analiza utworu muzycznego, który jest autonomiczny, a zatem *jego interpretacja nie może być przywiązana do jednego aspektu historycznego. Dzieło w dalszym ciągu tworzy historię własnych odczytań, a funkcjonując jako autonomiczny organizm, daje możliwość komunikowania określonego doświadczenia historycznego* [Eco, 2008:29-32].

Utwory muzyczne przedstawione w niniejszym wystąpieniu łączy czas powstania – ostatnie dziesięciolecie XX w. – okres, który w historii Federacji Rosyjskiej (ówczesnego Związku Radzieckiego) nosił nazwę pieriestrojki. Zgodnie z nominacją epoki, miał być to czas wielkich zmian nie tylko w życiu osobistym i społecznym jednostek, ale także w sferze ekonomicznej, politycznej i kulturalnej. Przemiana gospodarcza, zmiana hierarchii wartości i wolność myśli oraz walka ze starym porządkiem świata – to niektóre z idei składających się na artystyczny obraz świata tekstów piosenek ówczesności. Grupa *Kino* i *NoutiliusPampilius* to tylko przedstawiciele radzieckiej rockowej sceny muzycznej czasów przemiany. Analiza dorobku muzycznego obydwu grup pozwoli znaleźć odpowiedź na pytanie o formę i sposób prezentacji rzeczywistości przez ludzi epoki, a także pokazać różnice w kreacji obrazu świata czasu pieriestrojki.

Grupa *Kino* szczyt swojej popularności zyskała już po śmierci wokalisty Wiktora Robertowicza Coja i po faktycznym rozpadzie

zespołu. Twórczość grupy Kino była nośnikiem obrazu świata i jego kreacji. Za pomocą prostych obrazów i niewyszukanej metaforyki – symboliki dnia codziennego powstawały artystyczne kreacje, które mogły stać się przekąźnikami wartości człowieka radzieckiego. Przykładem nieskomplikowanego symbolu, bo powszechnie dostępnego, jest tytułowa *paczka papierosów*.

Piosenka *Пачка сигарет* (Paczka sigaret) pochodzi z płyty *Zvezda po imienisonce*, wydanej w 1989 roku. Utwór jest skargą na obcość świata i próbą odnalezienia w nim własnego ja.

Podmiot tekstowy skarży się na obcość świata, w którym żyje i który go otacza, jednocześnie wymieniając te elementy rzeczywistości, które wydają się mu być cudzymi. Lista zawiera następujące pozycje: *cudze nieb; cudze okna; nieznanajome gwiazdy; drogi, które nie pozostawiają śladu*. Tej abstrakcyjno-uogólnionej i wyalienowanej wyliczance zostaje przeciwstawiony konkretny przedmiot – tytułowa paczka papierosów. Zdaniem podmiotu tekstowego, to ona jest lekarstwem na czyhające zło. W drugiej kolejności wskazuje on na bilet lotniczy, który pozwala na ucieczkę. Paczka papierosów, jak i bilet, pojawia się w tekście refrenu. Pierwsza zwrotka i refren są obrazem życia jednego człowieka. Strofa druga zawiera poszerzone znaczenie – pewną społeczną filozofię życia: bunt, świadome umieranie, ale wraz z życiowymi uciechami, bo *II никто не хотел быть виноватым без вина / II никто не хотел руками жар загребать / А без музыки на миру смерть не красна / А без музыки не хочется пропадать* [Кино, Пачка...]. W tych słowach podmiotu tekstowego wyraża się przywiązanie do używek dnia codziennego, które łagodzą ból umierania i walki. Przywiązanie to spowodowane jest alienacją człowieka, wywołaną obcością świata, z którym jednostka społeczna nie chce się identyfikować. Wino i muzyka – to sposoby na przeżycie; środki ucieczki od konieczności uczestniczenia w systemowym *загребании жара* i środki znieczulające na bycie *безвиноватым*. W tym wersie została zastosowana gra słów: wyrażenie *без вина* zastąpiło wyrażenie *без вина*. W tym miejscu uwidacznia się lingwistyczna intuicja podmiotu tekstowego (autora tekstu), który wykorzystuje materiał językowy do artystycznej zabawy słowem.

Odmierna artystyczna kreacja walki przedstawiona jest w tekście piosenki grupy Noutilius Pompilius *Progulki po vode* (*Spacery po*

wodzie). Treść utworu ma charakter filozoficzny. Jest nawiązaniem do wydarzeń znanych z Nowego Testamentu. Pojawiają się biblijne postaci: Chrystus i rozmawiający z nim uczeń – apostoł Andrzej. Pierwsza zwrotka jest opisem działalności obydwu bohaterów przed wzajemnym spotkaniem: *И Андрей доставал из воды pescapeй, / a Спаситель — погибших людей.*[Наутилус Помпилиус, Прогулки...]. Druga strofa przedstawia moment spotkania, kiedy to Andrzej-rybak postanawia pójść za Chrystusem-nauczycielem, o ile ten zdradzi mu sekret. Refren stanowią słowa Mistrza, który nie tyle wyjawia, co pokazuje tajemnicę. Nie dziwi w tym miejscu opis góry i wznoszącego się nad nią krzyża, a także słów Chrystusa, który radzi by na nim zawisnąć (ta część tekstu piosenki jest odniesieniem do nauki Jezusa). Ciekawsze, z perspektywy analizy treści, są kolejne dwie zwrotki. Ich odrębność i trudność w zrozumieniu zapowiada jeden rysunek, naszkicowany w refrenie. Wspomnienie Mistrza o tym, że pod górą znajduje się oddział żołnierzy – wartowników. Problematyczna w ocenie także staje się wypowiedź zamykająca refren, czyli rada Mistrza, by kiedy wszystko da uczniowi w kość, by powrócił do Niego, by razem spacerowali po wodzie. Czy rzeczywiście chodzi tu o wydarzenie znane z Biblii, kiedy to uczeń przychodzi do Chrystusa, chodząc po wodzie? Odczyt biblijny to tylko pierwszy stopień pokonany do odczytania treści utworu – zbyt dosłowny i nie dający pełnego obrazu, jaki kreuje podmiot tekstowy. Pełniejszy odczyt filozofii niniejszego utworu będzie możliwy jedynie przy wnikliwej analizie symboliki, która pojawia się w kolejnych zwrotkach (po odrzuceniu dosłownego, biblijnego odczytu). W niniejszych strofach ukazane zostają symbole, które mogą wywołać u czytelnika/ słuchacza odczucie niepokoju: *błyszczące rogi; czarny kruc, który krąży wokół krzyża*. Znaków tych nie może zrozumieć uczeń, który sam siebie nazywa głupcem, a co potwierdza Nauczyciel. Symbole te mogą być oznaką czyhającego zła, nieokreślonych niebezpieczeństw. To właśnie wymienione już niepokojące symbole i obraz stróżujących żołnierzy zmusza odbiorców / słuchaczy utworu muzycznego do zmiany perspektywy patrzenia – przeniesienie się ze świata biblijnego w świat współczesny dla czasu powstawania utworu. Podmiot tekstowy prowadzi intelektualną grę z odbiorcą nadawanego komunikatu. Odczytując biblijny obraz spotkania Jezusa z uczniem, z perspektywy rzeczywistości, w której funkcjonuje podmiot tekstowy,

Chrystus to Mistrz, który zdaje się wiedzieć więcej od innych, a uczeń to współczesny człowiek, który nie jest uświadomiony, o co do końca się walczy – najpierw jako rybak pełni swoje codzienne powinności, a następnie jako uczeń próbuje zrozumieć ogólną prawdę, przez co zadaje wiele pytań, narażając się na gniew Mistrza. Gniew Chrystusa spowodowany jest tym, że uczeń próbuje pójść na łatwiznę, a zadawane pytania służą jedynie pozyskaniu wiedzy teoretycznej. Uczeń nie chce, bądź boi się doświadczyć fizycznego bólu. Chrystus jako Mistrz, Nauczyciel, Mesjasz i Artysta doszedł do prawdy własnym trudem i przez swoją mękę i jednocześnie zachęca Andrzeja, by ten sam doszedł do świętości. To powód, dla którego Chrystus przyznaje rację uczniowi, gdy ten nazywa siebie głupcem.

W tekstach piosenek obu grup bunt zostaje zobrazowany inaczej. W artystycznej kreacji Nautilusa Pompilusa buntownik jest samotnikiem, który walczy sam przeciw otaczającej go rzeczywistości, bez pomocy przyjaciół. Bunt w twórczości grupy Kino jest buntem przywódcy tłumu – jednostki, która pociąga za sobą innych.

Kolejną parą utworów muzycznych, które zostaną zestawione dla ukazania różnic w obrazowaniu świata, będą teksty piosenek *Звезда на имену Солнце* (*Zvezda po imieniu Sonce*) i *Девушка на зоподы* (*Dziwuszcza po gorodu*).

Tytułowa piosenka z płyty grupy Kino *Zvezda po imieniu Sonce*. Poza stwierdzeniem faktu, tytuł ukazuje na jednego z bohaterów, który pojawi się w artystycznej kreacji świata, tj. na Słońce. W tekście piosenki pojawia się nawiązanie do funkcji Słońca, które oświetla Ziemię, a więc daje życie. W symbolice Słońca przejawia się jego życiodajny aspekt. To górujące Słońce nad miastem oświetla ziemię; sprawia, że na zakrzepłej krwi wyrastają kwiaty, i to ono żegna młodych umierających w imię lepszego jutra. Podmiot tekstowy ujawnia swoją wizję na temat wojny i filozofię walki, które wyraża stwierdzeniem, że *wojna toczy się od 2 tys. lat, wojna nie ma konkretnej przyczyny, że wojna jest dziełem młodych, że wojna jest lekarstwem na zmarszczki* [Цої, ЗВЕЗДА ...]. Kontynuacją tej myśli są przekonania podmiotu tekstowego, że tylko młody człowiek jest gotów do walki, bo dla niego nie liczy się nic, a z drugiej strony jest gotów do poświęceń – co wynika ze strachu przed starością, rutyną, upokorzeniem, poddaństwem; strachem, który jest silniejszy niż

śmierć. Jest to typowy obraz młodego buntownika w stylu słynnego hasła lat 60. – żyć szybko i umrzeć młodym.

Odmienne wartości życia zostały zaprezentowane w utworze *Diewuszka po gorodu*, w którym to występuje inne miasto – miasto przychylne młodemu człowiekowi, w którym może on być szczęśliwy. Obraz świata wykreowany przez podmiot tekstowy przypomina sielankę – jest nastrojowy, radosny, emocjonalny. Podmiot tekstowy niniejszej piosenki ukazuje na zupełnie inne cechy młodego człowieka – jego radość z życia, energiczność, spontaniczność, lekkomyślność, a jednocześnie odmienny sposób jego życia: spędzanie czasu na drobnych przyjemnościach, cieszenie się każdą chwilą. Podmiot tekstowy podkreśla fakt, że przed młodym człowiekiem świat i życie stoją otworem. Dokonując charakterystyki młodzieży, podmiot pomija ewentualność filozoficznej refleksji u młodego człowieka. W narracji podkreśla się, że nastolatki mają swoje prawo, by jak najwięcej czerpać z życia.

Muzyczna propozycja grupy Nautilus Pompilius dowodzi tego, że w okresie pieriestrojki życie biegło dwutorowo. Młodzi walczyli, ale żyli także tym rytmem życia, jaki prowadzili ich rówieśnicy w innych dekadach.

Zanalizowane teksty piosenek obu grup są jedynie nielicznymi przykładami, które mogą dać współczesnemu czytelnikowi/słuchaczowi cząstkowe i niepełne wyobrażenie o życiu w czasach pieriestrojki, a także o twórczości grup, których działalność artystyczna ma obecnie aktualną wymowę.

LITERATURA

1. Eco, U. *Sztuka*, Wydawnictwo M, Kraków 2008.
2. Барапшева, Д. Специфика связи личности и социума: психологические особенности личности в условиях этнической гетерогенности, Referat wygłoszony w Kielcach podczas XVII Vertiniany (7-9.12.2012 r.).
3. Кино - Пачка сигарет, [w:] Megalyrics, <http://www.megalyrics.ru/lyric/kino/pachka-sigaret.htm>, [23.08.2014r.].
4. Текст песни Наутилус Помпилиус - Прогулки по воде [w:] <http://www.g15.ru/nautilus-pompilius-progulki-po-vode.html>, [24.08.2014 r.].
5. Цой Виктор - Звезда по имени солнце - Текст Песни, перевод , [w:] <http://www.megalyrics.ru/lyric/viktor-tsoi/zvezda-po-imeni-solntsie.htm#ixzz3BjIghx>, [24.08.2014 r.].

Мировозренческие ценности в художественной картине мира на основе песен групп *Кино* и *Наутилус Помпилиус*

В статье проанализована проблема мировозренческих ценностей, выраженных в художественной картине мира. Для анализа использованы тексты песен двух российских советских музыкальных групп времен перестройки. Автор статьи, анализируя творческую деятельность обеих групп, выявляет разницу в способах восприятия реальности: различия видны на уровне текста и музыки произведения.

Ключевые слова: *художественная картина мира, тексты песен, перестройка, интерпретация, музыкальное произведение.*

Цінності світобачення в артистичній картині світу на підставі пісень групи *Кіно* і *Наутилус Помпіліус*

У статті проаналізовано проблему цінностей світобачення в артистичній картині світу. До аналізу були використані тексти пісень двох російських радянських музичних груп часів перебудови. Автор статті характеризує творчу діяльність кожної з груп і дошукується відмінностей в способах інтерпретації реальності, що проявляються на рівні тексту і музики твору.

Ключові слова: *художня картина світу, тексти пісень, перебудова, інтерпретація, музичний твір.*

The world's view of specified values in the artistic picture of the world based on the songs of groups *Kino* and *Nautilus Pompilius*

The author has analyzed problem the world's view of specified values in the artistic picture of the world. The present analysis used the lyrics of two Soviet Russian musical groups that operated in the period of perestroika. The author describes the creative activities of both groups, and if this indicates a difference in the ways of perception reality, and these differences are already visible at the level of the text and music of work.

Keywords: *artistic picture of the world, lyrics, the period of perestroika, the interpretation, a musical work.*

Юрій Коханевич
КОГПА ім. Тараса Шевченка, Україна
ПРОЗА ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА: ОСОБЛИВОСТІ
ДИСКУРСУ

В останні роки на передній план наукових досліджень, які проводяться в різних сферах гуманітарного знання, виходить аналіз дискурсу як об'єкта, що включає в себе крім вербально вираженого тексту також інші змістовні області. При цьому звертає на себе увагу те, що дискурс як операційне поняття наукового пошуку використовується не тільки в лінгвістичних дослідженнях, а й в інших наукових розвідках.

Дискурс це одне із найскладніших понять сучасної лінгвістики, семіотики та філософії. У російській мові, як і в багатьох європейських, цьому слову немає еквівалента. Воно перекладається як дискурс, дискурсія, мова, слово, текст, роздум. Проте предметом теоретичного вивчення дискурс став відносно недавно.

«Дискурс (фр. *discours* – промова, виступ, слова, розмова (на тему)) – у широкому сенсі складна єдність мовної практики і над мовних факторів (значима поведінка, що маніфестується в доступних почуттєвому сприйняттю формах), необхідних для розуміння тексту, єдність, що дає уявлення про учасників спілкування, їхні установки й цілі, умови вироблення і сприйняття повідомлення» [3].

Також, дискурс визначають як мову, занурену в життя, у соціальний контекст.

Взагалі, дискурс – багатозначне поняття:

1) в історії класичної філософії використовувалося для характеристики послідовного переходу від одного дискретного кроку до іншого і розгортання мислення, вираженого в поняттях і судженнях, на противагу інтуїтивного схоплювання цілого до його частин;

2) у сучасній французькій філософії постмодернізму – характеристика особливої ментальності та ідеології, які виражені в тексті, що володіє зв'язністю і цілісністю і зануреному в життя, в соціокультурні, соціально-психологічні та інші контексти.

У комунікативному аспекті дискурс постає монологом, діалогом та полілогом суб'єктів, у процесі яких вони шукають взаєморозуміння, намагаються знайти співчуття та моральну допомогу. В життєдіяльності людей, дискурс набуває нових властивостей і породжує певні феномени й ефекти.

Так, до феноменів дискурсу належить **мовчання**. У дискурсі як певній комунікативній системі головним є слово – мовлення (гомоніння, галас). Однак існує і мовчання. Один учасник – промовець, а інші – мовчать. Передбачається, що ці інші слухають промовця. А чи слухають вони? Отже, в дискурсі є слово і думка, мовлення та мовчання, галас і тиша [Карамішева 2011: 347].

Тому в ньому можна виявити опозицію: мовлення (гомоніння) – мовчання; сказане слово – несказане слово. Якщо із двох і більше учасників дискурсу один мовчить, тоді виникає безліч питань стосовно його мовчання: Чому він мовчить? Чому нічого не каже? Чому нічого не сказав? Чому всі гомонять, а він мовчить?

Пошуки відповідей на запитання відкриває філософам, логікам, психологам, семіотикам явний і неявний смисл мовчання, і тоді визначають його різноманітність: приховування смислу; приховування свого знання чи незнання; дозрівання думки; готовність до мовлення; побоювання до мовлення; не казати правду, не називати речі своїми іменами; очікування: «Хай скажуть інші, я промовчу».

Ми досліджували особливості дискурсу прози Василя Слапчука (на прикладі повісті «Клітка для неба», що увійшла до однойменної збірки).

Слапчук Василь Дмитрович – український поет, прозаїк, літературний критик, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка (2004), заслужений діяч мистецтв України (2001), кандидат філологічних наук.

Повісті Слапчука переповнені діалогами та монологами, а отже елементами вербального і невербального спілкування.

Так, наприклад, в «Клітці для неба» головний герой, що прибув до санаторію на відпочинок, знайомиться з небажаними гостями – хлопчиком і дівчинкою. Деяко нахабна поява і поведінка

хлопчика відразу ж викликає обурення в чоловіка; дану ситуацію автор передає в тексті внутрішнім вербальним мовленням: «Відходити б його цим ременем по попці, – подумав я.», але це все ж таки не псує герою «благодушного настрою» [Слапчук 2007: 6].

Щодо дітей, автор надає їм тої природньої цікавості та безцеремонності, яка притаманна багатьом дітяхам. На запитання про причину їх приходу, хлопчина «не знітившись» заявляє: «– Прийшли поговорити» [Слапчук 2007: 6].

Також автор вказує на дитячу відкритість та необдуманість їхніх висловлювань: «Дівчинка вийняла пальця з рота, щоб запитати: – Ти не любиш дітей? – Люблю, – запевнив я. – Собак, котів, дітей – усіх люблю. – А я котів не люблю... Вони линяють і дряпаються. Я собак люблю, як я піду до школи, тато купить мені собаку. – Собаки кусаються, – мовила дівчинка. Позираю на двері. Може, яка добра душа прийде й звільнить мене від цього нашествия. – Діти, напевно, ваша мама вже шукає вас. Дівчинка заперечливо покрутила головою (отже, перш ніж відповісти дівчинка крутить головою, як робить більшість людей, невербально передаючи заперечення – Ю.К): – Мама спить. «Я б теж зараз спав», – ворушиться квола думка, я заплющую очі (дорослий невербально передає своє небажання спілкуватися з дітьми – Ю.К). – Мама вигнала нас із кімнати, щоб ми не заважали їй спати, – озивається хлопчику» [Слапчук 2007: 9]. Із поданого полілогу можна зробити висновок, що дітяхи не приємним товариством для героя, і він намагається коректним способом позбутися їхньої компанії, сподівається на сторонню допомогу та марно. Діти ж, у свою чергу, змальовані Слапчуком у їхній природній цікавості, для них не існує вікових чи психологічних бар'єрів.

У повісті зустрічаються вульгаризми, які також передані вербальним мовленням у поєднанні з невербальними засобами спілкування. Автор використовує невербальні засоби спілкування з метою розкриття негативних емоцій, зокрема, зневаги. Для хлопчини дивно чути, що герой не має машини, і після цього він без поваги звертається до нашого персонажа: «Хлопчик зневажливо кривиться. – Ти – лох?» [Слапчук 2007: 11]. «Малий явно не на молодці, а на кока-колі виріс» [Слапчук 2007: 11], -

підсумовує дорослий, а читач робить висновок, що хлопчик зник до розкоші.

Також автор застосовує у повісті елементи сленгу, що є притаманними для повсякденної розмови і виражаються за допомогою вербального спілкування у поєднанні з невербальними засобами: « – Любиш права качати? – іронічно ... цікавиться Толик. » або « – А мені все по барабану, – розв'язно каже Толик» [Слапчук 2007: 14]. У даному випадку невербальні засоби спілкування передають нетерплячий характер персонажа та його здатність копіювати поведінку і слова дорослих.

У спогадах головного героя повісті про власне дитинство Слапчук дуже вміло передає почуття та думки членів родини, що стосуються появи єдиного чоловіка в сім'ї засобами вербального мовлення і засобами невербального спілкування. Ось як проявляє свою любов та радість тітка головного героя: «– Ми тебе дочекатися не могли, – казала, пестячи мене цьоця Уля» [Слапчук 2007: 25]. А от старша сестра нашого героя навпаки не любить новонародженого брата й відкрито проявляє свою неприязнь: «... зиркнула ... з неприязню й скривилася. – Щоб він здох, – сказала голосно. – Це через нього мама кричала...» [Слапчук 2007: 29].

Стосунки брата і сестри посідають одне з чільних місць в «Клітці для неба». Їхнє спілкування має прихований сенс, який автор подає нам через вербальне мовлення і невербальні засоби спілкування: «– Тепер мене ніхто не любить, - продовжує нарікати Марійка. – А я!? Я тебе люблю... – А ти мені не брешеш? – Хай мене грім поб'є! – клянуся. – Я й сама тебе поб'ю, – грозиться сестра. – Тільки спробуй мене не любити!» [Слапчук 2007: 46]. З поданого діалогу ми робимо висновок, що незважаючи на будь-які грікі слова, між братом і сестрою є тісний зв'язок. Вони люблять і підтримують один одного, що автор презентує за допомогою вербальних і невербальних засобів.

Оповідач любить природу і турбується про неї: «– Ви не любите квітів? – Чому ж – люблю, але мені достатньо і цих, – роблю широкий жест рукою. – Он яка краса довкола. <...> Старенька поправила скрюченими пальцями пасма сивого волосся, що вибілося з-під хустки. – Краса, – повторила за мною. – Цій красі байдуже, жива людина чи мертва, щаслива чи нещасна,

сита чи голодна. Краса – безжальна.<...> – Той, хто продає квіти, буде відповідати перед Богом, так само, як і той, хто продає зброю, - каже бабця. Я здивовано мовчу» [Слапчук 2007: 60]. Отже, головний герой просто не знає, що відповісти старій на цю філософську фразу.

Ця думка старої бабці перегукується з описом війни в повісті. Тема війни є близькою для Слапчука, адже він служив в армії та отримав тяжке поранення в Афганістані. Відповідно до сюжету твору, головний герой був поранений і лежав на землі, недбало перетягнутий подалі від лінії вогню товаришем по зброї. Саме там його знайшов ворог (ворог, що натиснув курок). Здавалося б, наш герой повинен був злякатися, але Слапчук робить ситуацію неочікуваною і вкладає в уста персонажа нотки іронії: «– Це ти в мене стріляв? – Хріново стріляєш». Оповідач знаходить в собі сили насміятися над ситуацією і морально протистояти ворогові, незважаючи на поранення. Досить неоднозначною є і поведінка ворожого солдата: він бачить гранату в руках нещодавно підстреленого ним вояка, але «жоден м'яз не здригнувся на його обличчі» [Слапчук 2007: 69]. Ворог не відчуває страху перед можливою смертю: лише курить, дивиться й мовчить. І нарешті виникає питання: «Чому він мовчить і що збирається робити?» Його мовчання сповнене глибокого смислу. Ворог не хоче вбивати головного героя, здається, він розуміє всю гіркоту і безглуздість ситуації. Смерть нікому з них не потрібна, власне, як і ця війна. Більше того, можна навіть відчутти повагу і, напевно, долю співчуття з боку ворога, які спостерігаємо в його діях (Ю.К): «Він зрізав з дерева лапату гілку й устромив її у землю так, щоб тінь падала мені на обличчя» [Слапчук 2007: 70].

Отже, на прикладі повісті «Клітка для неба» Василя Слапчука ми переконалися, що у комунікативному аспекті дискурс постає монологом, діалогом та полілогом суб'єктів. У процесі монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення персонажі твору шукають взаєморозуміння.

Як феномен дискурсу Слапчук використовує також **мовчання**.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Карамішева Н.В.* Логіка (теоретична і прикладна) : навч. посіб. / Н. В. Карамішева. – К. : Знання, 2011. – 455 с.
2. Слпчук В. Клітка для неба. Повісті / В. Слпчук – К.: Факт, 2007. – 280 с.
3. *Дискурс*, [в:] Вікіпедія – вільна енциклопедія, <http://uk.wikipedia.org/wiki/Дискурс> [23.03.2015]

Proza Wasyła Słapczuka: specyfika dyskursu

W artykule przedstawiona została analiza opowieści „Klatka dla nieba” Wasyła Słapczuka z punktu widzenia specyfiki dyskursywnej. Dyskurs jest jednym z najbardziej skomplikowanych pojęć we współczesnej lingwistyce, semiotyce i filozofii. Autor podkreśla, że w aspekcie komunikatywnym dyskurs występuje raz w formie monologicznej, innym razem dialogicznej. Autor stwierdza, iż poprzez dyskursywne relacje bohaterzy opowieści poszukują wzajemnego porozumienia. Jako fenomen dyskursywny w prozie Słapczuka wykorzystywane jest również pominięcie.

Ключевые слова: *Василий Слпчук, повесть «Клетка для неба», дискурс, монолог, диалог, умолчание.*

Проза Василя Слпчука: особенности дискурса

В статье анализируется повесть «Клетка для неба» Василя Слпчука с точки зрения особенностей дискурса. Дискурс является одним из самых сложных понятий современной лингвистики, семиотики и философии. Подчеркивается, что в коммуникативном аспекте дискурс выступает монологом и диалогом субъектов. Утверждается: в процессе монологической, диалогической и полилогической речи персонажи произведения ищут взаимопонимания. Как феномен дискурса Слпчук использует также умолчание.

Ключевые слова: *Василий Слпчук, повесть «Клетка для неба», дискурс, монолог, диалог, умолчание.*

Vasyl Slapchuk's prose: the features of discourse

The article analyzes a novel «Cage for heaven» of Vasyl Slapchuk from the point of view of features of discourse. Discourse is one of the most difficult concepts of modern linguistics, semiotics and philosophy. It is underlined, that discourse exists as a monologue and dialogue of subjects in a communicative aspect. It becomes firmly established that the personages of novel search the mutual understanding in the process of monologue, dialogue and polylogue speech. Slapchuk also uses silence as the phenomenon of discourse.

Key words: *Vasyl Slapchuk, the novel "Cage for heaven" discourse, monologue, dialogue, silence.*

S 88 **Загальноєвропейська інтеграція у культурно-суспільному
аспекті: причини й цілі** /За ред. О. Лещака, О. Волковінського,
І. Папуші, та ін. – Тернопіль: Studia Methodologica, 2015. — 245 с.
— (Школа Відкритого Розуму. — Том 6) – ISSN 2307-1222

До збірника увійшли наукові праці учасників Міжнародного інтеграційного проекту для студентів, магістрантів і аспірантів «Школа Відкритого Розуму». Молоді науковці з українських, польських і російських вузів презентують результати колективного інтердисциплінарного дослідження проблеми причин та цілей культурної та суспільно-політичної діяльності європейських народів, каузальних та телеологічних аспектів розвитку й функціонування їх мов та літератур.

Збірник розрахований на широке гроно фахівців у галузі гуманітарних і суспільних наук, студентів вищих навчальних закладів, які цікавляться проблемами методологічних та інтердисциплінарних досліджень у гуманітарній сфері людського досвіду.

Підписано до друку 30.05.2015 р. Формат 70x100/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times. 15,18 ум. др. ар.

Папір офсетний. Тираж 300.

Науково-редакційний відділ Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
46027, Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2

Редакція наукового альманаху Studia methodologica

а/с 554, м. Тернопіль-27, Україна, 46027.

Web: <http://studiamethodologica.com.ua>